

ASESIAD EFFAITH INTEGREDIG LLYWODRAETH CYMRU

Teitl y cynnig:	Y Cynllun Ffermio Cynaliadwy
Y swyddog(ion) sy'n cwblhau'r Aseiad Effaith Integredig (enw(au) ac enw'r tîm):	Simon Bilsborough Tîm Tystiolaeth a Dadansoddi
Adran:	Is-adran Diwygio Rheoli Tir
Pennaeth yr Is-adran/Uwch-swyddog Cyfrifol (enw):	Mark Alexander
Ysgrifennydd y Cabinet/Gweinidog cyfrifol:	Y Gweinidog Materion Gwledig a Gogledd Cymru, a'r Trefnydd

CYNNWYS

Adran 1. Pa gamau gweithredu mae Llywodraeth Cymru yn eu hystyried, a pham?.....	3
Adran 2. Beth fydd yr effaith ar lesiant cymdeithasol?	9
Adran 3. BETH FYDD YR EFFAITH AR LESIANT DIWYLLIANNOL A'R GYMRAEG?	26
Adran 4. BETH FYDD YR EFFAITH AR LESIANT ECONOMAIDD?.....	30
ADRAN 5. BETH FYDD YR EFFAITH AR LESIANT AMGYLCHEDDOL?	344
ADRAN 6. Y DDYLETSWYDD ECONOMAIDD-GYMDEITHASOL - BETH FYDD YR EFFAITH AR ANFANTAIS ECONOMAIDD-GYMDEITHASOL?	599
ADRAN 7. COFNOD O'R ASESIADAU EFFAITH LLAWN SY'N OFYNNOL	600
ADRAN 8. CASGLIAD	61
ADRAN 9. DATGANIAD	699
ASESIADAU EFFAITH LLAWN	700
A. ASESIAD O'R EFFAITH AR HAWLIAU PLANT	70
B. ASESIAD O'R EFFAITH AR GYDRADDOLDEB	80
C. ASESIAD EFFAITH PRAWFESUR GWLEDIG	977
D. SGRINIO - ASESIAD O'R EFFAITH AR DDIOGELU DATA	1077
E. ASESIAD O'R EFFAITH AR Y GYMRAEG	1199
F. ASESIAD O'R EFFAITH AR FIOAMRYWIAETH	1388
G. ASESIAD O'R DDYLETSWYDD ECONOMAIDD-GYMDEITHASOL.....	1733

Cefndir cyfreithiol i'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy – Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023

Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 (y Ddeddf) yn cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â nifer o feysydd polisi gwahanol ym maes amaethyddiaeth, gan gynnwys

- Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM)
- Cymorth yn y dyfodol ar gyfer amaethyddiaeth a gweithgareddau ategol
- Monitro ac adrodd ar SLM
- Monitro ac adrodd ar gymorth yn y dyfodol
- Casglu a rhannu data

Rheoli Tir yn Gynaliadwy

Mae'r Ddeddf yn gosod Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM) fel yr egwyddor gyffredinol ar gyfer polisi amaethyddol i'r dyfodol, gan gynnwys rheoleiddio a chymorth. Diffinnir SLM gan bedwar amcan strategol yn y Ddeddf. Y rhain yw:

1. Cynhyrchu bwyd a nwyddau eraill mewn modd cynaliadwy.
2. Lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd.
3. Cynnal a gwella gwytnwch ecosystemau a'r manteision maent yn eu darparu.
4. Cadw a gwella cefn gwlad ac adnoddau diwylliannol a hyrwyddo mynediad y cyhoedd iddynt a'u hymgysylltiad â hwy, a chynnal y Gymraeg a hybu a hwyluso ei defnydd.

Hefyd, mae'r Ddeddf yn datgan,

At ddibenion yr amcan cyntaf, mae'r ffactorau sy'n berthnasol i ba un a yw bwyd a nwyddau eraill yn cael eu cynhyrchu mewn modd cynaliadwy yn cynnwys gwytnwch busnesau amaethyddol o fewn y cymunedau y maent yn gweithredu ynddynt a'u cyfraniad i'r economi leol, ymysg pethau eraill.

Yn ogystal,

At ddibenion y pedwerydd amcan, mae 'adnoddau diwylliannol' yn cynnwys treftadaeth ddiwylliannol a'r amgylchedd hanesyddol, ymysg pethau eraill.

Rhaid cyflawni'r amcanion hyn mewn ffordd sy'n:

- a. Diwallu anghenion presennol heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain; a
- b. Cyfrannu at nodau llesiant Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Mae'r Ddeddf yn gosod dyletswydd ar Weinidogion i sicrhau bod cymorth i amaethyddiaeth yn y dyfodol yn cael ei ddarparu mewn ffordd sydd, yn eu barn nhw, yn cyfrannu orau at gyflawni amcanion SLM.

Pwerau i ddarparu cymorth

Mae'r Ddeddf yn rhoi pwerau i Weinidogion ddarparu cymorth i amaethyddiaeth, gan gynnwys y gallu i agor cynlluniau, ac mae'n gosod dibenion ar gyfer cymorth. Y pwerau cymorth yw:

- (a) Annog cynhyrchu bwyd mewn modd sy'n amgylcheddol gynaliadwy
- (b) Lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr
- (c) Atafaelu a storio carbon i'r graddau gorau posibl
- (d) Cynnal a gwella gwytnwch ecosystemau
- (e) cadw a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol
- (f) Gwella ansawdd yr aer
- (g) Gwella ansawdd dŵr
- (h) Cynnal a gwella mynediad y cyhoedd i gefn gwlad a'r amgylchedd hanesyddol ac ymgysylltiad y cyhoedd â hwy
- (i) Lliniaru risgiau o lifogydd a sychder
- (j) Cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid
- (k) Sicrhau effeithlonrwydd adnoddau i'r graddau gorau posibl
- (l) Helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau'r cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau
- (m) Gwella gwytnwch busnesau amaethyddol
- (n) Cynnal y Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd.

Y Cynllun Ffermio Cynaliadwy

Yn dilyn cyflwyno Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023, mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cyflwyno'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy (y Cynllun) fel y prif ddull o ddarparu cymorth ariannol i ffermydd yn y dyfodol.

Bydd gan y Cynllun dair 'haen':

- Haen Sylfaenol: Camau y bydd angen i bob fferm sy'n cymryd rhan yn y cynllun eu cymryd, oni bai eu bod wedi'u heithrio¹.

---

¹ Er enghraifft, ni fydd camau yn ymwneud ag iechyd anifeiliaid yn berthnasol i ffermydd nad oes ganddynt dda byw.

- Haen Opsiynol: Cyfres o gamau gweithredu lle bydd modd i ffermydd ddewis y rhai mwyaf addas ar gyfer eu busnes.
- Haen Gydweithredol: Cymorth ar gyfer prosiectau ar raddfa fwy lle byddai ffermydd yn gweithio gyda'i gilydd a chyda rhanddeiliaid eraill i gyflawni canlyniadau ar raddfa tirwedd.

Mae'r Asesiad Effaith Integredig hwn yn cyd-fynd â manylion cynigion terfynol Llywodraeth Cymru ar gyfer y Cynllun, sy'n destun ymgynghoriad gennym. Gweler y brif ddogfen ymgynghori am wybodaeth fanylach am y Cynllun arfaethedig a'r broses o'i weithredu.

Cyfnod pontio

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i sicrhau nad yw cymorth ariannol yn dod i ben yn sydyn i unrhyw ffermwr. O ganlyniad, bydd cyfnod pontio wedi'i reoli rhwng 2025 a 2029. Yn ystod y cyfnod hwn, bydd y Cynllun yn cael ei gyflwyno, gan ddechrau gyda'r Gweithredoedd Sylfaenol, a bydd y gyfres lawn o Weithredoedd Opsiynol a Chydweithredol ar gael dros amser. Yn ogystal, rydym yn bwriadu defnyddio dulliau talu i ddarparu sefydlogrwydd a chaniatáu i ffermydd addasu, gan ddileu taliadau presennol Cynllun y Taliad Sylfaenol yn raddol a darparu Taliad Sefydlogrwydd ychwanegol i ffermydd y Cynllun i ddarparu cymorth ychwanegol tra bod y Camau Opsiynol a Chydweithredol yn cael eu gweithredu.

Effaith

Rydym yn cydnabod bod cyflwyno SLM yn y Ddeddf, a'r newid i ddisodli cynlluniau talu presennol â'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy, yn cynrychioli newid sylweddol i'r diwydiant amaeth yng Nghymru. Hefyd, rydym yn cydnabod bod newid yn yr hinsawdd, costau cynyddol, cytundebau masnach newydd a'r rhyfel yn Wcráin yn creu heriau sylweddol i'n ffermwyr. Mae'r Cynllun wedi'i greu gyda'r nod o gynorthwyo gwytnwch y diwydiant nawr, a sicrhau bod ffermio yn parhau i fod yn gynaliadwy ac yn hyfyw ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol. Nod y cyfnod pontio pum mlynedd yw helpu i reoli'r newid hwn; serch hynny, mae'n anochel y bydd newidiadau mor sylweddol yn cael effaith amrywiol ar ffermydd, y diwydiant amaethyddol ehangach, a Chymru gyfan. Mae'r effeithiau posibl hyn yn cael eu harchwilio yn yr Asesiad Effaith Integredig hwn.

Costau a Manteision

Fel rhan o'r ymgynghoriad hwn, rydym wedi cyhoeddi dadansoddiad economaidd a gynhaliwyd mewn perthynas â'r Cynllun. Mae darparu cymorth ariannol i'r diwydiant amaeth yn arwain at gost i Lywodraeth Cymru. Fodd bynnag, disgwylir y bydd gweithredu SLM, gan gynnwys trwy'r Cynllun, yn arwain at fanteision sylweddol. Ar lefel gymdeithasol, mae hyn yn cynnwys gwerth canlyniadau amgylcheddol fel aer glanach, dŵr glanach, a storio ac atafaelu carbon. Comisiynodd Llywodraeth Cymru effec ac ADAS, fel rhan o raglen ERAMMP dan arweiniad Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU (UKCEH), i asesu'r dystiolaeth yn ymwneud â'r gwerthoedd cymdeithasol yn sgil newidiadau mewn cyfalaf naturiol a sut y gellid adlewyrchu'r rhain mewn lefelau taliadau o dan y Cynllun. Mae'r adroddiad llawn ar gael ar wefan ERAMMP². Ar lefel fferm, disgwylir y bydd darparu cymorth ariannol yn arwain at

² <https://erammp.wales/cy/llwyfan-monitro-integredig-imp>

sefydlogrwydd economaidd, a fydd yn cael effeithiau diwylliannol a chymdeithasol dilynol. Bydd nifer o Weithredoedd yn y Cynllun yn cyfrannu at allu ffermydd i ymdopi ag effeithiau andwyol newid yn yr hinsawdd, fel llifogydd neu sychder. Yn ogystal, mae llawer o arferion ffermio cynaliadwy yn gallu creu arbedion neu fanteision ariannol i ffermydd, megis gwella iechyd anifeiliaid, effeithlonrwydd ynni, a storio dŵr. Mae manteision o'r fath wedi'u harchwilio yn yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol a gyhoeddwyd ochr yn ochr â Deddf Amaethyddiaeth (Cymru)³. Bydd dadansoddiad parhaus o gostau a manteision y Cynllun yn llywio'r penderfyniad Gweinidogol terfynol ar y Cynllun.

Y pum ffordd o weithio

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn cynnwys pum "ffordd o weithio": hirdymor, integreiddio, atal, cynnwys a chydweithio.

Hirdymor

Disgwylir i'r Cynllun helpu i gyflawni nifer o ganlyniadau sy'n cyfrannu at anghenion hirdymor cymdeithas fel lliniaru newid yn yr hinsawdd, addasu a gwrthdroi dirywiad bioamrywiaeth, a galluogi ffermwyr i barhau i wneud bywoliaeth o amaethyddiaeth. Yn ein Cynigion Amlinellol ar gyfer y Cynllun Ffermio Cynaliadwy, a gyhoeddwyd ym mis Gorffennaf 2022, nodwyd bod cadw ffermwyr ar y tir yn un o egwyddorion y cynllun. Ein nod yw sicrhau bod ffermwyr yn parhau i ffermio, a bod tir yn parhau i gael ei reoli gan y rhai sy'n ei adnabod orau, gan roi cymorth i ffermwyr addasu a ffynnu. Bydd y Cynllun yn gwneud hyn trwy gefnogi ffermwyr gweithredol i fabwysiadu arferion ffermio cynaliadwy. Bydd cadw ffermwyr ar y tir yn helpu i gyflawni canlyniadau hirdymor, yn ogystal â chefnogi ein cymunedau gwledig, creu ac atgyfnerthu rhwydweithiau cymdeithasol a helpu i ddod â chydlyniant a gwytnwch i gymunedau. Hefyd, mae'n ceisio cadw a gwella ein treftadaeth ddiwylliannol, gan gefnogi'r defnydd parhaus o'r Gymraeg yn ein cymunedau ffermio.

Hefyd, mae'r Cynllun yn cydnabod bod cynhyrchu bwyd yn hanfodol i'n cenedl. Disgwylir y bydd y Cynllun yn cyflawni yn erbyn ein huchelgais i ffermwyr Cymru fod yn arweinwyr byd ym maes ffermio cynaliadwy, gan fodloni ein rhwymedigaethau rhyngwladol heb i wledydd sydd â safonau is gynhyrchu bwyd yn ein lle. Mae ffermio ar y rheng flaen o ran effeithiau'r newid yn yr hinsawdd. Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio i helpu i ddiogelu a gwella ein diogeledd bwyd hirdymor trwy gynorthwyo ffermwyr i addasu i newid yn yr hinsawdd a digwyddiadau tywydd eithafol, fel sychder a llifogydd.

Atal

Gall materion amgylcheddol sy'n gysylltiedig ag amaethyddiaeth godi o ofynion ar y tir i ddarparu allbynnau y tu hwnt i'w allu naturiol, a ffocws cul ar ganlyniadau economaidd. Gall effeithiau materion mawr fel y newid yn yr hinsawdd a cholli bioamrywiaeth gael effaith sylweddol ar gynhyrchu hefyd. Mae ein cynigion yn ceisio integreiddio camau gweithredu a

---

³ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2023-08/deddf-amaethyddiaeth-cymru-2023-memorandwm-esboniadol.pdf>

fydd yn helpu i liniaru neu wrthdroi'r effeithiau amgylcheddol hyn gydag arferion amaethyddol mewn ffordd sy'n hwyluso ffermio gwirioneddol gynaliadwy.

Rydym yn cydnabod bod cyflawni canlyniadau amgylcheddol a chymdeithasol yn dibynnu ar sicrhau bod busnesau fferm yn gynaliadwy yn economaidd ac yn gymdeithasol yn ogystal â bod yn amgylcheddol gynaliadwy. Felly, bydd y Cynllun yn cynorthwyo busnesau fferm i fod yn fwy gwydn, a'u galluogi i ffermio mewn byd cystadleuol a newidiol wrth weithredu yn unol â gallu naturiol eu tir. Rhoddir y cymorth hwn ar ffurf taliadau ariannol, ond hefyd trwy gamau gweithredu sy'n cynyddu gwytnwch, a thrwy barhau i ddarparu hyfforddiant a gwasanaethau cynghori. Bydd y Cynllun yn cynnwys Taliad Isaf Sylfaenol am ymgymryd â chyfres o Weithredoedd Sylfaenol er mwyn darparu sefydlogrwydd pwysig i ffermwyr. Bydd gan y Cynllun Haenau Opsiynol a Chydweithredol hefyd, a fydd yn galluogi ffermydd i gymryd camau ychwanegol sy'n berthnasol i'w busnes fferm. Bydd y camau hyn yn darparu incwm ychwanegol ac yn rhoi cymorth pwrpasol i ffermwyr er mwyn cynyddu gwytnwch eu busnes wrth wynebu'r argyfyngau hinsawdd a natur.

Integreiddio

Mae'r Cynllun yn hyrwyddo dull sy'n integreiddio sbardunau ffyniant ar gyfer amaethyddiaeth ac mae'n cynnwys camau gweithredu i helpu i wella'r amgylchedd gwledig yn yr hirdymor. Credwn mai dyma'r ffordd orau ymlaen ar gyfer cymorth amaethyddol yn y dyfodol. Bydd y Cynllun yn darparu cymorth ar gyfer canlyniadau penodol mewn ffordd sy'n eu cyflawni gyda'i gilydd, gan leihau cyfnewidiadau. Mae camau gweithredu'r Cynllun wedi'u cynllunio i gynorthwyo ffermwyr i gynhyrchu bwyd mewn ffordd sy'n cynyddu eu cyfraniad at gyflawni pob un o'r canlyniadau hyn.

Cydweithio a Chynnwys

Rydym wedi ymgysylltu'n helaeth â rhanddeiliaid ar hyd y broses o ddatblygu'r Cynllun. Cynhaliwyd tri ymgynghoriad, dau gyfnod o gydlunio, ac ymgysylltiad parhaus er mwyn ein helpu i gasglu barn ffermwyr, sefydliadau ffermio, sefydliadau eraill, a'r cyhoedd am ein cynigion:

- Derbyniwyd 1,043 o ymatebion sylweddol i Brexit a'n Tir⁴, ein hymgyngghoriad ar sut roeddem yn bwriadu mynd ati i barhau i gefnogi ffermwyr ar ôl ymadael â'r UE.
- Cawsom 508 o ymatebion unigryw i'n hymgyngghoriad ar Ffermio Cynaliadwy a'n Tir⁵, a oedd yn amlinellu ein cynigion diwygiedig ar gyfer cefnogi ffermwyr.
- Cawsom 232 o ymatebion gan unigolion a sefydliadau i'n cynigion ar gyfer y fframwaith deddfwriaethol⁶ i gefnogi amaethyddiaeth yng Nghymru.

Mae ein gwaith cydlunio wedi ein galluogi i ofyn am fewnbwn gan ffermwyr unigol ledled Cymru, ochr yn ochr ag amrywiaeth eang o randdeiliaid sefydliadol, sydd wedi bod yn ganolog i'r broses o greu'r cynllun. Cwblhawyd cam cyntaf y gwaith cydlunio yn 2020, gyda

⁴ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2020-08/brexit-an-tir-ein-hymatebion.pdf>

⁵ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2020-07/ein-ymateb-ffermio-cynaliadwy-an-tir.pdf>

⁶ https://www.llyw.cymru/bil-amaethyddiaeth-cymru?_ga=2.119568328.1939994385.1673346125-1320603864.1673346125

bron i 2,000 o ffermwyr yn cymryd rhan ynddo. Cwblhawyd ein gwaith cydlunio diweddaraf yn hydref 2022; cawsom gyfanswm o 1,344 o ymatebion i'r arolwg gan ffermwyr ar-lein neu ar bapur, a 101 o arolygon ychwanegol drwy gyfweiliadau dros y ffôn neu wyneb yn wyneb.

Yn ogystal, cynhaliwyd cyfanswm o 26 gweithdy i gasglu adborth manylach ar y Cynllun. Roedd 23 gweithdy yn ymwneud â chymau gweithredu'r cynllun a thri arall yn canolbwyntio ar brosesau'r cynllun (yn cwmpasu pynciau fel cymhwysra a chofrestru).

Roedd ffurflen adborth rhanddeiliaid ar wahân ar gael er mwyn rhoi cyfle i sefydliadau ac unigolion eraill fynegi eu barn ar gynigion amlinellol y cynllun. Fe aethom ati i ddadansoddi 100 o ymatebion rhanddeiliaid gan sefydliadau a grwpiau o fewn y sbectrwm eang o'r rhai sydd â buddiant yn y sector amaethyddol.

Hefyd, rydym wedi sefydlu nifer o weithgorau i archwilio'r Cynllun o safbwyntiau gwahanol, yn enwedig tenantiaethau fferm, tir comin a ffermwyr sy'n newydd-ddyfodiaid.

ADRAN 2. BETH FYDD YR EFFAITH AR LESIANT CYMDEITHASOL?

2.1 Pobl a Chymunedau

Sut, ac i ba raddau, y bydd y cynnig yn effeithio ar bobl a chymunedau?

Y Cynllun Ffermio Cynaliadwy (y Cynllun) fydd prif ffynhonnell cymorth y Llywodraeth yn y dyfodol i ffermwyr yng Nghymru. Bydd yn cynrychioli newid o'r dull cymorth blaenorol a ddarparwyd o dan Bolisi Amaethyddol Cyffredin (PAC) yr UE. Roedd y PAC yn cynnig taliadau uniongyrchol i ffermydd ar sail arwynebedd ffermydd. Mae'r model ariannu newydd yn darparu cymorth sydd â'r nod o wobrwyo ffermwyr am gyflawni canlyniadau amgylcheddol a chymdeithasol trwy fabwysiadu arferion ffermio cynaliadwy. Bydd ffermwyr yn cael eu gwobrwyo am gymryd camau i ymateb i'r argyfyngau hinsawdd a natur, ochr yn ochr â chynhyrchu bwyd yn gynaliadwy, ac am eu gwaith i sicrhau aer a dŵr o ansawdd glân, lliniaru risgiau llifogydd, brwydro yn erbyn newid yn yr hinsawdd a hyrwyddo bioamrywiaeth.

Cyflwynwyd Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM) fel y fframwaith ar gyfer polisi amaethyddol yng Nghymru trwy Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 (y Ddeddf), ac mae'n sylfaen i'r Cynllun. Ei nod yw cael effaith gadarnhaol ar bobl a chymunedau trwy ddiogelu ein hadnoddau naturiol a sicrhau canlyniadau iechyd cadarnhaol i bobl Cymru. Mae'r SLM wedi'i gynllunio i ddiwallu anghenion cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol a chyfrannu at y nodau llesiant fel y'u nodir yn Adran 4 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Mae SLM yn ymgorffori cyfraniad economaidd, amgylcheddol a chymdeithasol ffermwyr at gymdeithas yng Nghymru. Mae'n gysyniad a gydnabyddir yn rhyngwladol sy'n annog defnyddio adnoddau tir yn y fath fodd fel bod anghenion y genhedlaeth bresennol yn cael eu cydbwysu â'n rhwymedigaethau i'r genhedlaeth nesaf.

Mae'r Cynllun wedi'i strwythuro yn y fath fodd fel bod camau gweithredu'r cynllun yn cyfrannu at un neu fwy o'r amcanion SLM fel y'u nodir yn y Ddeddf. Mae'r Gweithredoedd Sylfaenol yn y Cynllun wedi'u cynllunio i alluogi ffermwyr i gael eu gwobrwyo am gyflawni canlyniadau SLM penodol ac am eu cyfraniad at iechyd a llesiant ein cenedl. Bydd hyn yn dod â manteision i ffermwyr, teuluoedd ffermio, cymunedau gwledig, defnyddwyr cynnyrch o Gymru a phobl Cymru.

Mae ffermio ar y rheng flaen o ran effeithiau'r newid yn yr hinsawdd. Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio i helpu i ddiogelu a gwella ein diogeled bwyd trwy gynorthwyo ffermwyr i addasu i newid yn yr hinsawdd a digwyddiadau tywydd eithafol, fel sychder a llifogydd, gan sicrhau eu bod yn gallu parhau i ffermio mewn modd cynaliadwy a chynhyrchiol ar eu tir er gwaetha'r newidiadau yn ein hinsawdd.

Rydym yn cydnabod bod cyflawni canlyniadau amgylcheddol a chymdeithasol yn dibynnu ar sicrhau bod busnesau fferm yn gynaliadwy yn economaidd. Felly, bydd y Cynllun yn cynorthwyo busnesau fferm i fod yn fwy gwydn, gan eu galluogi i ffermio mewn byd cystadleuol sy'n newid wrth weithredu yn unol â gallu naturiol eu tir. Bydd yn cynnwys taliad

sylfaenol am ymgymryd â Gweithredoedd Sylfaenol penodol er mwyn darparu sefydlogrwydd pwysig i ffermwyr. Hefyd, mae llawer o weithredoedd y Cynllun wedi'u cynllunio i helpu ffermwyr i fod yn fwy effeithlon trwy fabwysiadu dull gweithredu sy'n gwneud y defnydd gorau o'u hadnoddau.

Fodd bynnag, rydym yn cydnabod y bydd grwpiau gwahanol yn profi effeithiau gwahanol. Felly, rydym yn darparu asesiad o'r effeithiau disgwylidig ar unigolion, grwpiau a chymunedau penodol yn yr asesiadau effaith llawn, sydd i'w gweld yn yr Atodiadau i'r ddogfen hon.

2.2 Hawliau Plant

Gweler Atodiad A am yr Asesiad o'r Effaith ar Hawliau Plant.

2.3 Cydraddoldeb

Gweler Atodiad B am yr Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb.

2.4 Prawfesur Polisiâu o Safbwynt Anghenion Cefn Gwlad

Gweler Atodiad C am yr Asesiad Effaith Prawfesur Gwledig.

2.5 Iechyd

Crynodeb o'r effeithiau a ragwelir

Y Cynllun Ffermio Cynaliadwy

Rhagwelir y bydd y Cynllun yn cael sawl effaith iechyd ar y cyhoedd a'r gymuned ffermio. Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 wedi sefydlu'r fframwaith deddfwriaethol ar gyfer Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM) fel fframwaith polisi'r dyfodol ar gyfer amaethyddiaeth yng Nghymru, gydag amcanion strategol yn cwmpasu cynhyrchu bwyd, lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd, gwytnwch ecosystemau, a chadw a gwella diwylliant a chefn gwlad. Mae hyn wedi paratoi'r ffordd i'r Cynllun weithredu fel cyfrwng i gyflawni egwyddorion SLM, sy'n bwriadu bod o fudd i bobl a thir Cymru yn amgylcheddol, yn gymdeithasol ac yn economaidd. O safbwynt iechyd yn benodol, bydd canlyniadau o'r fath yn cynnwys:

- Gwelliannau amgylcheddol sy'n cynnig manteision iechyd corfforol i'r cyhoedd yng Nghymru. Mae'r fframwaith SLM wedi'i ddylunio i gael effaith gadarnhaol ar yr amgylchedd, gyda manteision iechyd cysylltiedig i bobl Cymru.
- Atal, rheoli a dileu clefydau anifeiliaid, a fydd yn cyfrannu at fwyd mwy diogel, gwella iechyd y cyhoedd a lleihau'r risg i bobl o glefydau fel salmonellosis. Mae Haen Sylfaenol y cynllun yn cynnwys gweithredoedd penodol sy'n ymwneud â'r nod o gyflawni a hyrwyddo safonau uchel o iechyd a lles anifeiliaid.
- Cyfleoedd i gynyddu gweithgarwch corfforol drwy wella cyfleoedd mynediad i'r cyhoedd a chyswllt â natur, ac effeithiau cadarnhaol hyn ar iechyd corfforol a

meddyliol y boblogaeth. Mae cynnal a gwella mynediad y cyhoedd at gefn gwlad wedi'i osod fel diben ar gyfer cymorth yn y Ddeddf, a bydd camau gweithredu penodol ar gael i ffermwyr oddi mewn i Haenau Opsiynol a Chydweithredol y Cynllun.

Fodd bynnag, mae gan lefel y newid y potensial i gael effeithiau negyddol ar iechyd meddwl ffermwyr os na chaiff ei reoli'n briodol. Bydd cyngor, arweiniad a chymorth clir yn bwysig i helpu i liniaru hyn. Yn ogystal, bydd y newid yn digwydd dros sawl blwyddyn er mwyn rhoi sefydlogrwydd i ffermwyr wrth symud o Gynllun y Taliad Sylfaenol presennol i'r Cynllun. Ni fydd taliadau unrhyw ffermwr yn dod i ben yn sydyn, hyd yn oed os ydynt yn dewis peidio â chymryd rhan yn y cynllun newydd. Rydym yn parhau i weithio gyda Rhwydwaith Ffermydd Cymru, sy'n cynrychioli'r prif elusennau ffermio, a rhanddeiliaid eraill i ddeall materion yn ymwneud ag iechyd meddwl ac i sicrhau bod mesurau lliniaru addas ar waith lle mae materion yn codi.

Trwy gydol y broses o ddatblygu'r polisi, mae camau lliniaru a nodwyd yn ein hasesiad effaith cychwynnol wedi'u cynnwys yn nyluniad a dull gweithredu arfaethedig y Cynllun.

2.5a Sut, ac i ba raddau, y bydd y cynnig yn effeithio ar benderfynyddion iechyd?

Ffyrdd o fyw

Dylai'r broses o gyflawni canlyniadau amgylcheddol trwy'r Cynllun ddarparu manteision cymedrol i benderfynyddion iechyd pobl Cymru yn ymwneud â ffordd o fyw. Dylai gwell cyfleoedd i gael mynediad i gefn gwlad, ymgysylltu ag ef a'i fwynhau gyfrannu at well canlyniadau iechyd corfforol a meddyliol i'r boblogaeth gyffredinol, fel y dylai gwelliannau mewn diogelwch bwyd sy'n deillio o godi safon iechyd a lles anifeiliaid.

Deiet ac Iechyd y Cyhoedd

Mae'r Cynllun yn bwriadu cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o iechyd a lles anifeiliaid. Wrth fabwysiadu'r cynllun, bydd yn ofynnol i'r holl ffermydd perthnasol roi'r Cylch Gwella Iechyd Anifeiliaid (AHIC) ar waith, a fydd yn golygu bod modd darparu cymorth i gymell atal, rheoli a dileu clefydau anifeiliaid, gan gyfrannu at fwyd mwy diogel a gwella iechyd y cyhoedd. Mae disgwyl y bydd yr AHIC yn gofyn am gamau gweithredu gwahanol ar ffermydd gwahanol (gan nad oes dwy fferm yr un fath), a fydd yn cael eu penderfynu wrth i ffermwyr weithio'n agos gyda'u milfeddyg. Disgwylir i'r mesurau hyn leihau'r risg o glefyd a gwella iechyd anifeiliaid, a fydd yn ei dro yn cael effaith gadarnhaol ar ansawdd a diogelwch cynnyrch anifeiliaid Cymru. Er enghraifft, mae lleihau'r risg i bobl o glefydau fel salmonellosis yn gallu helpu i leihau'r galw ar wasanaethau iechyd a'r angen am driniaeth wrthfotig.

Mae da byw llai iach yn llai effeithlon ac yn debygol o fod ag allyriadau nwyon tŷ gwydr dwysedd uwch h.y. maent yn cynhyrchu mwy o gilogramau o nwyon tŷ gwydr fesul cilogram o allbwn bwytdwy. Mae gwaith a gomisiynwyd gan Bwyllgor y DU ar y Newid yn yr

Hinsawdd (UKCCC) wedi nodi mai gwella iechyd anifeiliaid yw un o'r mesurau lliniaru nwyon tŷ gwydr allweddol.⁷ Bydd anifeiliaid iachach a mwy cynhyrchiol yn arwain at lai o lygredd ac allyriadau nwyon tŷ gwydr, ac felly'n lleihau'r risg i iechyd pobl.

Ymwrthedd gwrthficrobaidd (AMR) yw un o'r bygythiadau hirdymor mwyaf i iechyd pobl, yng Nghymru ac yn fyd-eang. Mae effeithiau AMR heb ei liniaru yn eang ac yn hynod gostus, nid yn unig yn ariannol, ond hefyd o ran iechyd byd-eang, diogeledd bwyd, llesiant amgylcheddol a datblygiad economaidd-gymdeithasol. Eisoës, amcangyfrifir bod AMR yn achosi o leiaf 700,000 o farwolaethau ar draws y byd bob blwyddyn. Yn y senario gwaethaf, rhagwelir y bydd y ffigur hwnnw'n codi i 10 miliwn, ynghyd â chost gronol o \$100 triliwn, erbyn 2050 heb weithredu.⁸

Bydd AMR hefyd yn effeithio ar Gymru os na chaiff ei reoli, er nad yw gwaith i fesur yr effaith o ran bywydau a gollir wedi'i wneud eto.

Mae AMR yn cael ei sbarduno gan y defnydd o wrthfotigau. Fel rhan o weithred sylfaenol y Cynllun i ffermydd sydd â da byw fabwysiadu AHIC, bydd yn ofynnol i ffermwyr gyfrifo ac adrodd yn rheolaidd ar faint o wrthfotigau a ddefnyddir ar eu ffermydd ar gyfartaledd. Bwriad AHIC yn y pen draw yw lleihau'r defnydd o wrthfotigau, mewn anifeiliaid, p'un a ydynt yn cael eu ffermio neu eu cadw at ddibenion eraill, ac mewn pobl. Ar gyfer anifeiliaid fferm, mae hyn yn golygu eu cadw mor iach â phosibl mewn systemau cynhyrchu iechyd uchel. Mae hyn yn lleihau'r angen i ddefnyddio gwrthfotigau ac felly'n lleihau'r risg o ddatblygu AMR. Mae egwyddorion y Cynllun wedi'u dylunio i hybu gwaith i gynhyrchu da byw iach, gan fabwysiadu dull 'atal yn well na gwella', a fyddai'n helpu i fynd i'r afael â'r mater AMR.

Ffyrdd o Fyw a Gweithgarwch Corfforol

Un o'r ffyrdd mae ffermwyr yn cefnogi llesiant corfforol a meddyliol y boblogaeth gyffredinol yw trwy gynnal a chadw cefn gwlad a hawliau tramwy. Mae cefn gwlad Cymru yn darparu lle ar gyfer gweithgarwch corfforol sy'n cyfrannu at lesiant corfforol a meddyliol. Dangoswyd bod treulio amser yng nghefn gwlad yn cael effeithiau cadarnhaol ar iechyd meddwl a llesiant. Mae ffermwyr yn rheoli tua 90% o'r tir yng Nghymru, sy'n cynnwys 16,000 o filltiroedd o lwybrau troed, 3,000 o filltiroedd o lwybrau ceffylau, 1,200 o filltiroedd o rwydwaith beicio a 460,000 hectar o dir mynediad agored, yn ogystal â gwrychoedd, waliau cerrig sych a nodweddion tirwedd eraill.

Bydd y Cynllun yn mynnu cydymffurfedd â'r gofynion cyfreithiol sy'n ofynnol fel rhan o reolau'r Cynllun, ac yn hwyluso darpariaeth ar gyfer mynediad cyhoeddus gwell i gefn gwlad

---

⁷ <https://www.theccc.org.uk/publication/land-use-policies-for-a-net-zero-uk/>

⁸ <https://www.who.int/docs/default-source/documents/no-time-to-wait-securing-the-future-from-drug-resistant-infections-en.pdf>

ac adnoddau diwylliannol, ac ymgysylltiad gwell â nhw. Gall Gweithredoedd Opsiynol y Cynllun gynnwys:

- Uwchraddio llwybrau cerdded i fod yn llwybrau aml-ddefnydd.
- Gwella llwybrau presennol i'w gwneud yn fwy hygyrch.
- Sefydlu llwybrau cysylltiedig a llwybrau mynediad newydd.
- Sefydlu mynediad newydd.
- Cynnal ymweliadau fferm addysgol a gofal.

Yn ogystal, byddai Gweithredoedd Cydweithredol o dan y Cynllun yn cefnogi prosiectau a fyddai'n gwella mynediad ar gyfer cymunedau lleol ac yn cefnogi blaenoriaethau cenedlaethol. Dylai hyn gynyddu lefelau hamdden a mwynhad o gefn gwlad Cymru ymysg pobl Cymru ac ymwelwyr â Chymru.

Ceir tystiolaeth sylweddol yn cefnogi'r syniad y gallai mwy o fynediad i gefn gwlad, neu 'fannau gwyrdd', gyfrannu at fanteision cadarnhaol i iechyd unigolion ac iechyd y cyhoedd. Er enghraifft:

- Daeth adolygiad yn 2007 o'r cysylltiadau rhwng yr amgylchedd naturiol a llesiant i'r casgliad canlynol: 'The natural environment provides physical, mental and social well-being benefits'.⁹ Nododd hefyd... 'increased levels of physical activity are known to have both a preventative role in cardiovascular and musculo-skeletal diseases and inhibiting stroke and cancer. It also has a positive effect on range of health determinants such as body weight, blood pressure, cholesterol levels and so forth.'¹⁰
- Daeth astudiaeth yn 2007 yn edrych ar effeithiau amrywiaeth o weithgareddau gwyrdd cefn gwlad ar iechyd meddwl ledled y DU i'r casgliad canlynol '... green exercise generates mental health benefits regardless of the level of intensity, duration or type of green activity undertaken'.¹¹ Nododd yr astudiaeth fod yr holl gyfranogwyr yn dangos 'significant improvement in their self-esteem and total mood disturbance... factors of anger-hostility, confusion-bewilderment, depression-dejection and tension-anxiety all significantly improved post-activity'.¹²
- Gwerthusodd astudiaeth yn 2009 newidiadau mewn hunan-barch a hwyliau ar ôl cerdded mewn pedwar o safleoedd naturiol a threftadaeth gwahanol Ymddiriedolaeth

---

⁹ Newton, J., (2007) *Wellbeing and the Natural Environment: A brief overview of the Evidence*, Caerfaddon: Prifysgol Caerfaddon.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Roedd y gweithgareddau'n cynnwys cadwraeth, cerdded, beicio mynydd, gweithgareddau coetir, marchogaeth, cychod a physgota. Gweler: Pretty, J., et al., (2007) 'Green exercise in the UK countryside: Effects on health and psychological wellbeing, and implications for policy and planning'. *Journal of environmental planning and management*, 50(2), tt.211-231.

¹² Ibid.

Genedlaethol Lloegr.¹³ Nododd fod teimladau o ddieter, iselder ysbryd, tensiwn a dryswch i gyd yn lleihau'n sylweddol a bod lefelau bywiogrwydd wedi cynyddu. Felly, mae'r amgylchedd yn gwneud cyfraniad pwysig at hwyluso gweithgareddau corfforol a helpu i fynd i'r afael ag ymddygiad llonydd. Gall cerdded yn benodol fod yn llesol am sawl rheswm gan gynnwys ymarfer corff, hamdden, teithio, cwmnïaeth, ymlacio ac adferiad. Fodd bynnag, gall cerdded mewn mannau gwyrdd gynnig opsiwn mwy cynaliadwy gan mai'r brif fantais yw llesiant emosiynol gwell trwy ddod i gysylltiad â byd natur a gwneud ymarfer corff.

- Dangosodd astudiaeth yn y Ffindir yn 2023 fod cysylltiad rhwng ymweld yn aml â mannau gwyrdd a defnyddio llai o feddyginiaethau seicotroffig, atal pwysedd gwaed uchel ac asthma i'r rheini sy'n byw mewn ardaloedd trefol.¹⁴ Ni welwyd y cysylltiad hwnnw â mannau gwyrdd neu las preswyl nac â gweld golygfeydd gwyrdd neu las o'r cartref.

Diogelwch ar Ffermydd

Mae data gan yr Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch (HSE) yn dangos y bu saith marwolaeth ar ffermydd yng Nghymru yn 2020-21, o'i gymharu â chyfartaledd symudol pum mlynedd (2016-17 i 2020-21) o bump y flwyddyn. Mae llawer mwy wedi cael eu hanafu'n ddifrifol neu wedi mynd yn sâl ac o ganlyniad yn methu gweithio. Mae iechyd a diogelwch ar ffermydd yn un o ofynion sylfaenol busnes ffermio cynaliadwy a dylid ei ystyried yn rhan hanfodol o reoli busnes fferm.

Mae'r Cynllun yn cynnwys Gweithred Sylfaenol sy'n ei gwneud yn ofynnol i ffermwyr gwblhau lefel sylfaenol o ddysgu, gan gynnwys ynghylch iechyd a diogelwch a fydd yn un o ofynion gorfodol y Cynllun. Disgwylir y bydd nodi a rheoli risgiau'n briodol, ynghyd â lefelau uchel o addysg a sgiliau, yn arwain at wella safonau iechyd a diogelwch ar ffermydd.

Dylanwadau cymdeithasol a chymunedol ar iechyd

Mae adroddiad gan Iechyd Cyhoeddus Cymru yn nodi nifer o ffynonellau ansicrwydd a heriau allweddol sydd â'r potensial i effeithio ar lesiant ffermwyr, ac un ohonynt yw teimlo'n ynysig ac yn unig.¹⁵ Ceir tystiolaeth y gall cymryd rhan mewn cynlluniau amgylcheddol liniaru rhai o'r problemau llesiant hyn. Er enghraifft, nododd adroddiad EU LIFE ar brosiect Burren LIFE yn Iwerddon y canlynol... 'Another initially unforeseen benefit of the subcontracted conservation work was its ability to offset the social isolation that many farmers experience

---

¹³ Barton, J., Hine, R., a Pretty, J., (2009) 'The health benefits of walking in greenspaces of high natural and heritage value', *Journal of Integrative Environmental Sciences*, 6(4), tt.261-278.

¹⁴ Turunen A.W., et al., (2023) 'Cross-sectional associations of different types of nature exposure with psychotropic, antihypertensive and asthma medication', *Occupational and Environmental Medicine*, 80, tt.111-118, ar gael yn: <https://oem.bmj.com/content/80/2/111>

¹⁵ Iechyd Cyhoeddus Cymru a'r Sefydliad Iechyd Meddwl (2019) *Cefnogi cymunedau ffermio yn ystod cyfnodau o ansicrwydd. Fframwaith Gweithredu i gefnogi iechyd meddwl a lles ffermwyr a'u teuluoedd*, ar gael yn: <https://icc.gig.cymru/gwasanaethau-a-thimau/y-cyfarwyddiaeth-gwybodaeth-ymchwil-a-gwerthuso/publications/cefnogi-cymunedau-ffermio-yn-ystod-cyfnodau-o-ansicrwydd1/>

as the work was usually carried out by teams of at least two and provided an opportunity for social interaction'.¹⁶

Yn yr un modd, nododd arolwg o gyfranogwyr Stiwardiaeth Amgylcheddol (ES) yn Lloegr y gall ES chwarae

...an important part in developing new social contacts and networks. Of the advisors used by agreement holders, 40% were not known to them previously, which indicates these agreement holders had to reach out beyond the established social networks around their farm or business for this expertise. This was particularly the case for HLS [Higher Level Stewardship] agreement holders and for the lowland dairy and livestock farms. These new linkages and flows of information can potentially lead to profound changes in social and business activity.¹⁷

Canfu'r arolwg fod cynlluniau ES, yn enwedig HLS, hefyd wedi dod â deiliaid cytundebau i gysylltiad â mwy o ffermwyr a'r cyhoedd. Mae'n ymddangos y gellir rhoi gwerth mawr ar y cyswllt cymdeithasol a ddaw yn sgil aelodaeth o gynllun (cynnal neu fynychu teithiau fferm, cyfarfodydd i drafod opsiynau, ymweliadau gan gynghorwyr).

Mae'r dystiolaeth uchod yn awgrymu y gallai ariannu camau SLM cydweithredol ymysg ffermwyr, a rhwng ffermwyr ac aelodau o'r gymuned ehangach, leihau ynysigrwydd cymdeithasol ac unigrwydd ymysg gyfranogwyr y cynllun, ac felly cyfrannu at well iechyd meddwl ymhlith ffermwyr. Bydd y Cynllun yn cynorthwyo ffermwyr a chymunedau gwledig i gydweithio ar amrywiaeth o Weithredoedd Cydweithredol.

Lles meddyliol

Fel y trafodwyd uchod, bydd y Cynllun yn cynnwys Gweithredoedd Opsiydol a Chydweithredol gwirfoddol sydd wedi'u cynllunio i gefnogi cyfleoedd i gael mynediad i gefn gwlad, a mwynhau cefn gwlad, gan gyfrannu at ganlyniadau iechyd corfforol a meddyliol gwell i'r boblogaeth gyffredinol. Mae effeithiau cadarnhaol nodweddiad tirwedd ar lesiant y rhai sy'n treulio amser yn yr amgylchedd naturiol yn cael eu hamlinellu yn yr adroddiad *A Countryside for Health and Wellbeing: The Physical and Mental Health Benefits of Green Exercise*.¹⁸

Yn ogystal ag iechyd a lles cymdeithas yn gyffredinol, mae iechyd meddwl ffermwyr yn ystyriaeth bwysig, gan fod y diwygiadau sy'n deillio o'r Cynllun yn debygol o gael effaith fwy amlwg ar eu bywydau o ddydd i ddydd o'i gymharu â'r boblogaeth gyffredinol.

Mae data rhyngwladol yn dangos bod gan ffermio nifer uchel o achosion o hunanladdiad o'i gymharu â galwedigaethau eraill, a gall ynysigrwydd cymdeithasol yn y gwaith fod yn ffactor

---

¹⁶ Adroddiad Terfynol Technegol (LIFE04NAT/IE/000125). Burren LIFE Farming for Conservation in the Burren.

¹⁷ Mills, J., et al., (2010) 'Estimating the Incidental Socioeconomic Benefits of Environmental Stewardship Schemes. Final Report', Countryside and Community Research Institute.

¹⁸ Ar gael yn: http://www.docs.hss.ed.ac.uk/education/outdoored/health_wellbeing.pdf

pwysig yn hyn o beth.¹⁹ Yng Nghymru, dangosodd data gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol fod 32 o ffermwyr wedi marw drwy hunanladdiad rhwng 2011 a 2019 (31 o ddynion ac 1 fenyw). Fel grŵp galwedigaeth yn ôl y Dosbarthiad Galwedigaethol Safonol (SOC), Ffermwyr (cod SOC 5111) oedd yr 11eg categori galwedigaeth uchaf yn gydradd â sector arall ar gyfer nifer yr achosion o hunanladdiad ymhlith dynion yn 2019.

Mae'r adroddiad Iechyd Cyhoeddus Cymru, a grybwyllir uchod, yn nodi,

gall delio ag ansicrwydd gynyddu gorbryder a chael effaith niweidiol ar les meddyliol, ymhlith ffermwyr, eu teuluoedd a chymunedau gwledig. Mae ffermwyr yn profi lefelau uchel o straen a gorbryder oherwydd ymdeimlad bod ganddynt lai o reolaeth dros brosesau'r sector ffermio (cystadleuaeth, rheoleiddio a phrisiau) a'r amgylchedd ehangach sy'n effeithio ar arferion ffermio (clefydau a'r tywydd). Mae ffermwyr yn wynebu risg uwch o deimlo ar adegau nad yw bywyd yn werth ei fyw, nad oes ganddynt gymorth cymdeithasol, ac maent wedi'u nodi fel grŵp galwedigaethol sydd â risg uwch o hunanladdiad.²⁰

Mae'r adroddiad yn nodi chwe her a ffynhonnell ansicrwydd allweddol sydd â'r potensial i effeithio ar iechyd meddwl a lles ffermwyr:

1. Ansicrwydd a hyfywedd ffermio yng Nghymru.
2. Cynllunio olyniaeth.
3. Rheoleiddio, gwaith gweinyddol a digideiddio.
4. Ffermwyr yn blaenoriaethu eu hiechyd eu hunain.
5. Ynysigrwydd ac unigrwydd (manyion yn 'Dylanwadau cymdeithasol a chymunedol' uchod').
6. Y diwylliant ffermio a'r disgwyliadau ohono.

Rydym yn trafod pob un o'r heriau a ffynonellau ansicrwydd allweddol hyn isod, mewn perthynas â'r Cynllun.

1. Ansicrwydd a hyfywedd ffermio yng Nghymru

Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru yn nodi bod y "...broes Brexit wedi creu ansicrwydd ariannol a rheoleiddiol sylweddol, yn arbennig i ffermwyr. Mae sefyllfaoedd masnachu ac ansicrwydd rheoleiddiol ar ôl Brexit yn cael eu cydnabod fel heriau i'r diwydiant ffermio yng Nghymru".²¹ Er bod yr egwyddorion a'r cyfeiriad polisi ar gyfer cymorth yn y dyfodol wedi'u nodi yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023, mae ansicrwydd o hyd ynghylch natur cydberthnasau

---

¹⁹ Gweler: Roberts S.E., Jaremin B., Lloyd K., (2013) 'High-risk occupations for suicide', *Psychological Medicine*, 43(6), tt.1231-1240; Stark, C., et al., (2006) 'Suicide in farmers in Scotland'.

²⁰ Iechyd Cyhoeddus Cymru a'r Sefydliad Iechyd Meddwl (2019) *Cefnogi cymunedau ffermio yn ystod cyfnodau o ansicrwydd. Fframwaith gweithredu i gefnogi iechyd meddwl a lles ffermwyr a'u teuluoedd.*

²¹ Ibid.

masnachu'r DU mewn cynnyrch amaethyddol nawr ein bod wedi ymadael â'r Undeb Ewropeaidd (UE).

Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 wedi cyflwyno diwygiad sylweddol i bolisi a chymorth amaethyddiaeth trwy sefydlu'r fframwaith SLM a'r broses o'i weithredu yn y dyfodol trwy'r Cynllun. Gallai'r newidiadau mawr hyn i'r sector amaethyddol achosi ansicrwydd i'r sector ffermio.

Rydym wedi ceisio lliniaru hyn trwy greu a chyflwyno cynllun cyfathrebu cynhwysfawr sydd wedi hyrwyddo ymgysylltiad rhanddeiliaid gan bawb sy'n dymuno cyfrannu yn ystod holl gamau ymgynghori a chydunio SLM a'r Cynllun. Bydd hyn yn cyfrannu at fwy o wybodaeth a llai o ansicrwydd ynghylch y cynllun arfaethedig o fewn y gymuned ffermio. Ymhen amser, bydd Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023, SLM, a'r Cynllun yn rhoi mwy o sefydlogrwydd i ffermwyr trwy amlinellu'r dull hirdymor o ddarparu cymorth amaethyddol yng Nghymru. Yn benodol, mae "gwella gwytnwch busnesau amaethyddol" yn un o'r dibenion cymorth a nodir yn y Ddeddf, sy'n golygu bod modd rhoi cymorth yn y dyfodol ar gyfer gweithredoedd sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol at hyfywedd ffermio yng Nghymru. Hefyd, mae amcanion y Ddeddf yn ystyried gwytnwch busnesau amaethyddol fel agwedd ar gynhyrchu bwyd cynaliadwy.

Yn ogystal, bydd cyfnod pontio wedi'i reoli rhwng y BPS presennol a'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy. Mae hyn yn golygu na fydd ffermwyr yn profi newidiadau sydyn i'w taliadau a bydd help i baratoi ar gyfer cyflwyno'r Cynllun cyn ei lansio.

2. Cynllunio olyniaeth

Canfu adolygiad mawr o strategaethau olyniaeth ffermydd fod 'the probability of intra-family succession increases with farm performance, which was measured in annual farm revenues' a 'family farms that pursue innovative and sustainable business strategies are expected to have a higher probability of succession because they are more attractive for the next generation.'²² Rydym eisoes wedi amlinellu y dylai'r Cynllun fod ar gael i bob fferm gymwys ac y dylai ddarparu ffrwd refeniw bwysig ar gyfer ffermydd sy'n cymryd rhan. Dylai hyn helpu i gynorthwyo ffermydd i gynllunio ar gyfer eu busnesau yn yr hirdymor a chefnogi olyniaeth.

3. Rheoleiddio, gwaith gweinyddol a digideiddio

---

²² Suess-Reyes, J., a Fuetsch, E., (2016) 'The future of family farming: A literature review on innovative, sustainable and succession-oriented strategies', *Journal of Rural Studies*, 47, tt.117-140.

Mae adroddiad Iechyd Cyhoeddus Cymru yn nodi bod deall a chydymffurfio â rheoliadau yn her allweddol i gynnal iechyd a lles meddyliol da ffermwyr a rheolwyr tir.²³ Mae hefyd yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru ailedrych ar y cynnydd a wnaed yn dilyn adroddiad Hwyluso'r Drefn 2011. Bydd y Cynllun yn gynllun gwirfoddol a fydd yn darparu cymorth i ffermwyr ymgymryd â gweithredoedd a fydd yn rhagori ar y gofynion rheoleiddio; fodd bynnag, gan mai hwn fydd y prif ddull o roi cymorth ariannol i ffermydd, mae'n bwysig ystyried effaith newid mor fawr yn ogystal ag ystyried effeithiau rheoleiddio.

Gan ddefnyddio Twbercwlosis Buchol (TB) fel enghraifft, gall difa unrhyw anifail cyn amser, a diboblogi daliadau cyfan yn llwyr mewn rhai achosion, gael effaith andwyol sylweddol ar les meddyliol ceidwaid da byw na all iawndal yn unig wneud iawn amdano. Mae straen ac iselder yn gysylltiedig â digwyddiadau o'r fath, sy'n gallu effeithio ar les corfforol wedyn. Un o Weithredoedd Sylfaenol y Cynllun yw cynnal safon uchel o iechyd a lles anifeiliaid, a'i fwriad yw lleihau'r risg o achosion o glefydau ar raddfa fawr a pha mor aml y profir effeithiau negyddol mesurau rheoli clefydau mwy difrifol. Fel y trafodwyd uchod, bydd y Cynllun yn ei gwneud yn ofynnol i ffermwyr da byw fabwysiadu'r Cylch Gwella Iechyd Anifeiliaid (AHIC) fel Gweithred Sylfaenol, a disgwylir i hyn wella iechyd anifeiliaid a chael dylanwad cadarnhaol ar les ffermwyr, ymysg effeithiau eraill.

Gan gydnabod effaith achosion o TB ar iechyd meddwl ffermwyr a theuluoedd ffermio, cyflwynodd Llywodraeth Cymru y rhaglen Cymorth TB i ddarparu cymorth milfeddygol a ariennir gan y Llywodraeth gan filfeddygon preifat lleol sydd wedi derbyn hyfforddiant penodol. Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi contractio'r Rhwydwaith Cymunedau Ffermio (FCN) i ddarparu cymorth iechyd meddwl a lles ffermwyr pwrpasol i'r rhai y mae TB yn effeithio arnynt. Yn fwy diweddar, gwnaed gwaith cydweithredol trawsadrannol o fewn Llywodraeth Cymru i gefnogi datblygiad grŵp trydydd sector sy'n cynnwys FCN, Tir Dewi, Sefydliad Daniel Picton-Jones a Mind Cymru. Bydd y Cynllun yn parhau i sicrhau bod ffermwyr yn deall sut i gael gafael ar gymorth iechyd meddwl a lles.

4. Ffermwyr yn blaenoriaethu eu hiechyd eu hunain.

O ran effaith cymryd rhan mewn cynllun amaeth-amgylcheddol ar iechyd meddwl ffermwyr, mae tystiolaeth yn awgrymu "...the self-reported mental health of farmers adopting agri-environmental schemes in Wales was significantly better than non-adopters. Although

---

²³ Iechyd Cyhoeddus Cymru a'r Sefydliad Iechyd Meddwl (2019) *Cefnogi cymunedau ffermio yn ystod cyfnodau o ansicrwydd. Fframwaith gweithredu i gefnogi iechyd meddwl a lles ffermwyr a'u teuluoedd.*

correlation was shown, rather than causation, interpretation of the results suggest that poor mental health of farmers may be one cause of non-adoption of agri-environment schemes.²⁴

Dylid nodi y gallai'r berthynas weithio'r ddwy ffordd; gallai ddangos bod ffermwyr sydd â gwell iechyd meddwl yn fwy tebygol o gymryd rhan mewn cynlluniau amaeth-amgylcheddol, yn hytrach na bod y cynlluniau hyn yn arwain at well iechyd meddwl. Mae'n amlwg, fodd bynnag, bod cysylltiad rhwng y ddau, ac o'r herwydd, mae'r Cynllun wedi'i gynllunio gyda'r nod o leihau achosion o beidio â mabwysiadu'r cynllun.

5. Ynysigrwydd ac unigrwydd

Trafodir hyn yn fanylach uchod, o dan y pennawd 'Dylanwadau cymdeithasol a chymunedol'.

6. Y diwylliant ffermio a'r disgwyliadau ohono

Mae adroddiad Iechyd Cyhoeddus Cymru yn disgrifio diwylliant o hunandibyniaeth mewn amaethyddiaeth, gyda disgwyl i ffermwyr 'ddal ati' a pheidio â gadael i'w hunain fethu.²⁵ Amlygwyd y diwylliant hwn a'r pwysau sy'n cyd-fynd ag ef fel her allweddol wrth fynd i'r afael ag iechyd meddwl ffermwyr. Mae'r adroddiad yn cynnig "atal drwy gefnogi newid diwylliant i geisio cyngor a gwerthfawrogi iechyd."²⁶

Bydd y Cynllun yn cynnwys gwasanaeth cynghori a chymorth, a chyfleoedd ar gyfer Datblygiad Proffesiynol Parhaus, gan adeiladu ar waith rhaglen bresennol Cyswllt Ffermio. Canfu gwerthusiad diweddar SQW o Cyswllt Ffermio (Hindle, 2021) ei bod yn ymddangos ei fod wedi gwneud y gwahaniaeth mwyaf o ran dylanwadu ar ddatblygiad personol ffermwyr, yn enwedig o ran cryfhau hyder ac uchelgais, a chreu'r sylfeini ar gyfer newid. Mae hyn wedi dylanwadu ar brosesau rheoli busnes a gwneud penderfyniadau ochr yn ochr â gwell sgiliau technegol.

Bydd y Cynllun yn hwyluso cefnogaeth, cyngor a hyfforddiant gan gymheiriaid trwy Cyswllt Ffermio, a allai annog ffermwyr i gefnogi ei gilydd i roi'r SLM ar waith. Fel y trafodwyd uchod, bydd y Cynllun hefyd yn cefnogi ystod o Weithredoedd Cydweithredol y gellid disgwyl iddynt ddatblygu perthnasoedd a rhwydweithiau rhwng ffermwyr.

Yn ogystal, rydym yn cydnabod y gall ffermwyr, wrth weithredu'r Cynllun, wynebu heriau, canlyniadau annisgwyl, neu hyd yn oed ganfod y gallai'r camau a gymerir ganddynt fod yn

---

²⁴ Hounsome, B., et al., (2006) 'A note on the effect of farmer mental health on adoption: The case of agri-environment schemes', *Agricultural Systems*, 91(3), tt.229-241.

²⁵ Iechyd Cyhoeddus Cymru a'r Sefydliad Iechyd Meddwl (2019) *Cefnogi cymunedau ffermio yn ystod cyfnodau o ansicrwydd. Fframwaith gweithredu i gefnogi iechyd meddwl a lles ffermwyr a'u teuluoedd.*

²⁶ Ibid.

aflwyddiannus o dan eu hamgylchiadau penodol. Bydd y Cynllun yn ceisio cefnogi ffermwyr i oresgyn a datrys unrhyw broblemau, yn hytrach na chosbi methiannau nas rhagwelwyd.

Amodau byw/amgylcheddol sy'n effeithio ar iechyd

Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 wedi sefydlu SLM fel y fframwaith polisi ar gyfer amaethyddiaeth yng Nghymru yn y dyfodol, ac mae amcanion strategol y Ddeddf yn cynnwys lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd, a chynnal a gwella gwynwch ecosystemau. Bydd y Cynllun yn annog camau gweithredu sy'n cyfrannu at ansawdd aer gwell (yn enwedig trwy leihau amonia), yn lleihau'r risg llifogydd, ac yn gwrthdroi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth. Felly, dylai'r Cynllun gyfrannu at ganlyniadau iechyd corfforol a meddyliol gwell yn y boblogaeth gyffredinol.

Bydd gan y Cynllun y potensial i gael effaith uniongyrchol ar iechyd y cyhoedd trwy ganlyniadau cadarnhaol. Y mwyaf arwyddocaol o'r rhain yw:

1. Gwella ansawdd aer a lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr.
2. Gwella ansawdd dŵr a lliniaru peryglon llifogydd a sychder.
3. Cynnal a gwella mynediad y cyhoedd i gefn gwlad a'r amgylchedd hanesyddol, a'u hymgysylltiad â nhw.
4. Cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid.

Rydym yn ystyried pob un o'r canlyniadau hyn a'u heffeithiau cadarnhaol isod.

1. Gwella ansawdd aer a lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr.

Bob blwyddyn yng Nghymru, gellir priodoli'r hyn sy'n cyfateb i 1,604 (5.4%) o farwolaethau i $PM_{2.5}$ (deunydd gronynnol mân) ac NO_2 .²⁷ Mae amcanion ansawdd aer cenedlaethol wedi'u pennu ar gyfer y DU yn seiliedig ar werthoedd terfyn a tharged y Gyfarwyddeb Ewropeaidd ar gyfer diogelu iechyd pobl. Nodir manylion y rhain yn y dystiolaeth o'n Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP).²⁸

Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru yn nodi mai'r llygryddion aer sy'n peri'r pryder mwyaf i iechyd y cyhoedd yw $PM_{2.5}$ ac NO_2 .²⁹ Mae llygredd aer, ynghyd ag agweddau eraill ar yr

---

²⁷ <https://phw.nhs.wales/services-and-teams/environmental-public-health/air-quality/air-pollution-and-health-fact-sheet/>

²⁸ Jones, L. et al., (2019) Atodiad 8: Gwella Ansawdd Aer a Lles, Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297). Gweler tt. 12-14.

²⁹ Iechyd Cyhoeddus Cymru ac Uned Gymorth Asesu Effaith ar Iechyd Cymru (2019). Goblygiadau Brexit i Iechyd y Cyhoedd yng Nghymru Adroddiad Technegol Rhan 2.

amgylchedd cymdeithasol a ffisegol, yn creu baich clefydau annheg ar rannau mwy difreintiedig o gymdeithas. Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru yn nodi bod y rhan fwyaf o broblemau llygredd aer lleol yn cael eu hachosi gan allyriadau o gerbydau ffordd; fodd bynnag, mae ffynonellau eraill yn dylanwadu ar ansawdd aer hefyd, fel ffynonellau diwydiannol, amaethyddol a phreswyl/domestig. Fel rhan o'r Gweithredoedd Sylfaenol, bydd yn ofynnol i ffermydd reoli coetir ar eu tir a, lle bo angen, plannu coetir ychwanegol fel bod coetir yn gorchuddio 10% o'r tir cymwys ar eu fferm. Bydd plannu coetiroedd newydd yn darparu manteision sylweddol i ansawdd aer yng Nghymru a manteision dilynol i iechyd pobl.

Mae gan llygredd o amaethyddiaeth y potensial i effeithio'n ddifrifol ar iechyd corfforol drwy allyriadau llygryddion megis amonia neu ocsidau nitraidd. Gall llygredd aer deithio'n bell iawn, felly gallai lleihau llygredd mewn ardaloedd gwledig gael effaith gadarnhaol ar gymunedau gwledig a threfol ledled Cymru. Ers 2005, nid yw allyriadau amonia o'r sector wedi gweld gostyngiadau sylweddol ar lefel y DU; yn wir, roedd allyriadau amonia o wrtaith a gweddillion treuliad anaerobig yn uwch yn 2019 nag yn 2005.³⁰

Mae aer glân a dŵr glân yn ddau o amcanion strategol SLM, a bydd y Cynllun yn cynnwys gweithredoedd i gyfrannu at yr amcanion hyn.

Gall plannu coetiroedd mewn lleoliadau priodol ryng-gipio allyriadau amonia. Bydd y Cynllun yn adeiladu ar Reoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol) (Cymru) 2021 trwy gymell ymhellach gamau i leihau'r risg o lygredd gwasgaredig o ffermydd. Bydd rhoi'r Cynllun ar waith yn arwain at fanteision i ansawdd pridd, aer a dŵr drwy leihau llygredd, a dylai hynny yn ei dro arwain at welliant yng nghanlyniadau iechyd y cyhoedd.

2. Gwella ansawdd dŵr a Lliniaru peryglon llifogydd a sychder

Bydd nifer o weithredoedd yn y Cynllun yn cyfrannu at wella ansawdd dŵr a lliniaru peryglon llifogydd a sychder. Bydd y Cynllun yn cynnwys gweithredoedd i leihau'r risg o lifogydd a lleihau eu heffaith. Yn ei hanfod, nod hyn yw lleihau llif dŵr trwy ddalgylch gan ddefnyddio sawl techneg sy'n gweithio gyda nodweddion y dirwedd i arafu neu storio dŵr. Mae dulliau Rheoli Llifogydd yn Naturiol eisoes wedi'u cynnwys fel gweithredoedd ar wahân yn y Cynllun oherwydd bod ganddynt fuddion rhaeadru eraill ar gyfer yr amgylchedd a busnesau amaethyddol. Er enghraifft, bydd gwella iechyd a strwythur y pridd, ynghyd â chynyddu deunydd organig pridd, yn caniatáu i ddŵr wyneb ymdreiddio'n gyflymach a chael ei gadw yn y pridd am gyfnodau hirach nag y byddai fel arall. Hefyd, mae gan amaeth-goedwigaeth sydd wedi'i lleoli'n gywir y potensial i gynyddu ymdreiddiad yn ddyfnach i'r pridd a lleihau'r perygl o lifogydd.

---

³⁰ National Atmospheric Emissions Inventory, 'Ammonia emissions from agriculture'. (Saesneg yn unig).

Hefyd, bydd y Cynllun yn cefnogi ffermwyr a thirfeddianwyr eraill i fabwysiadu dull gweithredu ar lefel dalgylch er mwyn datblygu rhwydwaith cyfunol o gamau gweithredu cydgysylltiedig sy'n ceisio lleihau'r risg o lifogydd. Disgwylir i Weithred Opsiynol yn y Cynllun gynnwys camau Rheoli Llifogydd yn Naturiol penodol fel casglu dŵr. Hefyd, gall Gweithredoedd Cydweithredol gynnwys cymorth i ffermwyr sy'n gweithio ar draws dalgylch i leihau'r risg o lifogydd, cymryd camau ar y cyd megis cyflwyno rhwystrau dargyfeirio dŵr, manau storio ar wahân i'r afon neu goetir gorlifdir.

Nod arall y Cynllun yw gwella ansawdd dŵr, oherwydd mewn llawer o achosion (fel gyda lliniaru llifogydd), mae'n bosibl y bydd cymorth i weithredoedd eraill yn arwain at wella ansawdd dŵr. Mae gwella ansawdd pridd o ganlyniad i gyflwyno'r Cynllun yn cyfrannu at wella ansawdd dŵr, tra bydd lleihau allyriadau hefyd yn cyfrannu at ddŵr glanach fel y trafodwyd uchod. Mae llygredd dŵr sy'n mynd i ddalgylchoedd afonydd o amaethyddiaeth yn teithio i lawr yr afon, felly bydd lleihau allyriadau yn arwain at fanteision cadarnhaol mewn ardaloedd trefol yn ogystal â rhai gwledig.

Yn gyffredinol, nod y Cynllun yw lleihau'r risg i'r cyhoedd o lifogydd a sychder, a gwella ansawdd dŵr, a ddylai gyfrannu at ganlyniadau iechyd corfforol a meddyliol cadarnhaol.

3. Cynnal a gwella mynediad y cyhoedd i gefn gwlad a'r amgylchedd hanesyddol, a'u hymgysylltiad â nhw.

Bydd y Cynllun yn cynorthwyo ffermwyr i gynnal a gwella mynediad y cyhoedd i gefn gwlad a'r amgylchedd hanesyddol, a'u hymgysylltiad â nhw. Disgwylir i nifer o Weithredoedd Opsiynol a Chydweithredol ddarparu cymorth ar gyfer uwchraddio a chynnal llwybrau presennol, a gwella'r amgylchedd hanesyddol presennol. Dylai hyn alluogi mwy o hamdden ar ffurf cerdded yng nghefn gwlad Cymru a chyfle i'w fwynhau i bobl Cymru ac ymwelwyr â Chymru.

4. Cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid.

Ceir manylion am sut y gall gwella iechyd a lles anifeiliaid gael effaith gadarnhaol ar iechyd pobl yn yr adran Deiet ac Iechyd y Cyhoedd uchod.

Amodau economaidd sy'n effeithio ar iechyd

Bydd effaith economaidd y Cynllun yn allweddol i benderfynu a fydd unrhyw effeithiau ar ddiweithdra, incwm a'r ffactorau economaidd-gymdeithasol ac iechyd cysylltiedig. Bydd dadansoddiad parhaus o gostau a manteision y Cynllun yn llywio'r penderfyniad gweinidogol terfynol ar y Cynllun.

Mae gwybodaeth am effaith economaidd-gymdeithasol ddisgwylidig y Cynllun wedi'i chynnwys yn yr Asesiad o'r Effaith ar y Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol yn yr Atodiad.

Mynediad i wasanaethau ac ansawdd gwasanaethau

Nid ydym yn rhagweld y bydd y Cynllun yn effeithio ar fynediad i wasanaethau ac ansawdd gwasanaethau.

Bioamrywiaeth

Mae Asesiad llawn o'r Effaith ar Fioamrywiaeth ar gyfer y Cynllun wedi'i gynnwys yn Atodiad F.

Hinsawdd

Mae Rhaglen Lywodraethu Llywodraeth Cymru (2021) yn nodi, fel amcanion llesiant allweddol, yr angen i 'Ymgorffori ein hymateb i'r argyfwng hinsawdd a natur ym mhopeth a wnawn' ac 'Adeiladu economi gryfach a gwyrddach wrth i ni ddatgarboneiddio cymaint â phosibl.' Yn ogystal, mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 wedi gosod yr amcan i liniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd. Bydd y Cynllun yn cyfrannu at yr amcanion hyn trwy leihau ôl troed carbon y sector amaethyddol a chynyddu gorchudd coetiroedd, a fydd yn ei dro yn cael effeithiau cadarnhaol ar iechyd a llesiant pobl Cymru. Mae adroddiad UKCCC yn amlinellu cydf-fuddion lleihau allyriadau, gan gynnwys gwella iechyd oherwydd ansawdd aer gwell a gwelliannau o ran lliniaru llifogydd.³¹

Wrth i'r hinsawdd newid, bydd yr amgylchedd, anghenion bioamrywiaeth a'r ecosystem fiolegol i gyd yn newid hefyd. Mae SLM a'r Cynllun wedi'u dylunio i gyflawni amcanion y Rhaglen Lywodraethu ond byddant hefyd yn galluogi Llywodraeth Cymru i ymateb i'r newidiadau hyn er mwyn i ffermydd barhau i fod yn wydn.

2.5b. A ellid cael effaith wahaniaethol ar iechyd grwpiau penodol?

Byddwn yn ystyried y categorïau canlynol:

- Grwpiau sy'n gysylltiedig ag oedran
- Grwpiau sy'n gysylltiedig ag incwm
- Grwpiau sy'n dioddef gwahaniaethu neu anfantais gymdeithasol arall
- Grwpiau daearyddol

Yn ogystal, trafodir yr effaith bosibl ar iechyd meddwl ffermwyr yn helaeth yn adran Lles Meddyliol cwestiwn 2.5a.

Grwpiau sy'n gysylltiedig ag oedran

---

³¹ Pwyllgor y DU ar y Newid yn yr Hinsawdd (2020), *Land Use Policies for a Net Zero UK*, ar gael yn: Land use: Policies for a Net Zero UK - Pwyllgor y DU ar y Newid yn yr Hinsawdd (theccc.org.uk)

Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio i fod yn hygyrch i bob ffermwr cymwys o bob oed. Er mwyn cydnabod a lliniaru yn erbyn anghydraddoldebau digidol ymysg cenedlaethau hŷn a gwledig, bydd sioeau teithiol a gweithdai yn ceisio cyrraedd pob ffermwr ledled Cymru i drafod manylion y Cynllun cyn ei lansio. Mae rhagor o fanylion am hyn, ac am effeithiau disgwylidig y Cynllun, gan gynnwys effeithiau iechyd, ar grwpiau oedran gwahanol, wedi'u cynnwys yn yr Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb (Atodiad B).

Gall cynllunio ar gyfer olyniaeth fod yn destun pryder i ffermwyr a bydd yn debygol o gael effaith negyddol fwy difrifol ar iechyd meddwl ffermwyr hŷn sy'n agosáu at ymddeol. Gall gwella cynaliadwyedd busnesau ffermio gael effaith gadarnhaol drwy leddfu pwysau iechyd meddwl os yw'r Cynllun yn arwain at gynllunio ar gyfer olyniaeth yn fwy llwyddiannus, a byddai hyn yn cael ei deimlo'n fwy gan ffermwyr hŷn. Dyluniwyd y Cynllun i gefnogi cynllun olyniaeth drwy beidio â chynnwys unrhyw hawlogaethau neu gyfnodau cyfeirio hanesyddol.

O safbwynt y boblogaeth yn fwy cyffredinol, mae gwaith ymchwil yn dangos bod plant a phobl hŷn yn fwy agored i effeithiau negyddol dod i gysylltiad â llygredd aer.³² Mae'r Cynllun wedi'i ddylunio'n benodol gyda'r nod o ymateb i'r argyfwng hinsawdd, ac mae canlyniadau amgylcheddol cadarnhaol disgwylidig y Cynllun, megis aer glanach a lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr, wedi'u dylunio i gyflawni'r amcan hwn. Oherwydd eu bod yn fwy agored i niwed, disgwylir mai plant a phobl hŷn fydd yn gweld y manteision iechyd mwyaf yn sgil hyn.

Grwpiau sy'n gysylltiedig ag incwm

Bydd prif effeithiau'r Cynllun mewn perthynas â grwpiau sy'n gysylltiedig ag incwm yn ymwneud ag aelwydydd ffermio. Mae ymchwil i ffermydd Bach a Bach Iawn yng Nghymru (sy'n cyfrif am 87% o ffermydd Cymru) yn dangos nad yw maint economaidd ffermydd o reidrwydd yn rhagweld incwm aelwydydd ar gyfer y rhan fwyaf o ffermydd yng Nghymru.³³ Roedd ffermydd Bach Iawn yn fwy tebygol o fod ag incwm aelwyd o £10,000 i £29,999, tra bod ffermydd Bach yn fwy tebygol o fod ag incwm aelwyd rhwng £50,000 a £69,999, er nad oedd yr un o'r canlyniadau hyn yn ystadegol arwyddocaol yn yr ymchwil. Yn gyffredinol, bydd gan y mwyafrif llethol (82%) o ffermydd Bach a Bach Iawn Cymru incwm aelwyd rhwng £10,000 a £69,999.³⁴

Yn wahanol i Gynllun y Taliad Sylfaenol, bydd y Cynllun Ffermio Cynaliadwy yn cefnogi ffermwyr yn ariannol i gymryd camau gweithredu sy'n cyflawni canlyniadau. Ar hyn o bryd, ni

---

³² Fann N., et al., (2011) 'Maximising health benefits and minimizing inequality: incorporating local scale data in the design and evaluation of air quality policies', *Risk Analysis*; 31(6), tt.908-922.

³³ Llywodraeth Cymru, (2021) *Deall cymhellion ffermwyr: ffermydd bach a bach iawn*, ar gael yn: Deall cymhellion ffermwyr: ffermydd bach a bach iawn | LLYW.CYMRU (Gweler adran 5 o'r ddogfen am ragor o wybodaeth am nodweddion fferm ymhlith ymatebwyr, gan gynnwys perchnogaeth a math o fferm.)

³⁴ Ibid.

ddisgwylir y bydd y Cynllun yn cael effaith wahaniaethol sylweddol ar grwpiau sy'n gysylltiedig ag incwm, yn amodol ar y niferoedd sy'n arfer y Gweithredoedd Sylfaenol, Opsiynol a Chydweithredol. Bydd dadansoddiad parhaus o gostau a manteision y Cynllun yn llywio'r penderfyniad gweinidogol terfynol ar y Cynllun. Yn dilyn yr ymgynghoriad hwn, bydd cynigion y cynllun yn cael eu hadolygu, a bydd y dadansoddiad economaidd yn cael ei ddiweddarau.

Grwpiau sy'n dioddef gwahaniaethu neu anfantais gymdeithasol arall

Nid ydym yn rhagweld y bydd y Cynllun yn effeithio'n benodol ar iechyd grwpiau sy'n dioddef gwahaniaethu neu anfantais gymdeithasol arall, ac eithrio'r manteision iechyd i'r boblogaeth gyffredinol a ddisgrifiwyd gennym uchod. I gael rhagor o wybodaeth am effeithiau'r Cynllun ar y rhai sy'n dioddef anfantais economaidd-gymdeithasol, gweler yr Asesiad o'r Effaith ar y Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol, ac i gael gwybodaeth am effeithiau ar y rhai sydd â Nodweddion Gwarchodedig fel y'u nodir yn Neddff Cydraddoldeb y DU 2010, gweler yr Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb (Atodiad B).

Grwpiau daearyddol

Ni nodwyd unrhyw effeithiau anghymesur penodol ar gyfer yr effaith ar iechyd grwpiau daearyddol. Fel y disgrifir yn ein Hasesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb, mae'r cyfrannau uchaf o bobl 50 oed a throsodd yn byw mewn ardaloedd gwledig yng Nghymru megis Powys, Ceredigion a Gwynedd. Er bod effeithiau iechyd ar bobl hŷn sy'n byw mewn ardaloedd gwledig, maent yn canolbwyntio ar gyflawni materion allweddol yn ymwneud ag iechyd, gwasanaethau cymdeithasol a thrafnidiaeth. Er bod newid yn gallu bod yn gythryblus, nid oes gennym unrhyw dystiolaeth y bydd dyluniad y Cynllun yn cael effaith negyddol ar lesiant pobl hŷn mewn ardaloedd gwledig.

2.6 Preifatrwydd

A fydd y cynnig yn golygu prosesu gwybodaeth y gellid ei defnyddio i adnabod unigolion?

Gweler yr Asesiad o'r Effaith ar Ddiogelu Data (Atodiad D).

ADRAN 3. BETH FYDD YR EFFAITH AR LESIANT DIWYLLIANNOL A'R GYMRAEG?

3.1 Llesiant Diwylliannol

Nod diwylliannol Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yw 'Cymdeithas sy'n hyrwyddo ac yn gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg ac sy'n annog pobl i gyfranogi yn y celfyddydau, a chwaraeon a gweithgareddau hamdden'. Mae diwylliant yn cynnwys amgueddfeydd, archifau, llyfrgelloedd a'r celfyddydau; mae treftadaeth yn cynnwys yr amgylchedd hanesyddol adeiledig a threftadaeth anniriaethol megis traddodiadau; mae'r celfyddydau'n cwmpasu sectorau perfformio a chreadigol gan gynnwys cerddoriaeth, llenyddiaeth, theatr a chelf, tra bod chwaraeon a hamdden yn cynnwys chwaraeon elït a chymunedol, yn ogystal â chyfleoedd i gymryd rhan mewn gweithgareddau hamdden awyr agored ehangach.

3.1a Sut gall y cynnig gyfrannu'n weithredol at y nod o hyrwyddo a diogelu diwylliant a threftadaeth ac annog pobl i gymryd rhan yn y celfyddydau, chwaraeon a hamdden? (ar gyfer y Gymraeg, gweler adran 3.2)

Mae cysylltiad annatod rhwng diwylliant a threftadaeth Cymru a'r dirwedd a'r amgylchedd naturiol. Mae datganiad Llywodraeth Cymru, *Golau yn y Gwyll: Gweledigaeth ar gyfer Diwylliant yng Nghymru*,³⁵ yn pwysleisio pwysigrwydd tirwedd Cymru fel cefndir ac ysbrydoliaeth i lawer o'r cynnyrch diwylliannol yng Nghymru. Rhan annatod o'r berthynas hon yw amaethyddiaeth; amcangyfrifir bod 90% y cant o dir Cymru yn cael ei neilltuo i amaethyddiaeth.

Mae'r Datganiadau Ardal a ddatblygwyd gan Cyfoeth Naturiol Cymru yn dangos y berthynas hon rhwng tirweddau, diwylliant a threftadaeth yng Nghymru. Er enghraifft, mae tir amaethyddol wedi'i adfer ar wastadeddau Gwent (Datganiad Ardal y De-ddwyrain) nid yn unig o bwysigrwydd hanesyddol ac archeolegol, ond mae hefyd yn gynefin pwysig i lawer o rywogaethau. Yn yr un modd, mae Datganiad Ardal y Gogledd-ddwyrain yn dangos sut mae hanes Cymru wedi'i wreiddio yn y dirwedd drwy systemau caeau canoloesol Bryniau Clwyd a Dyffryn Dyfrdwy.

Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 yn nodi mai Rheoli Tir yn Gynaliadwy yw'r fframwaith polisi ar gyfer amaethyddiaeth yng Nghymru yn y dyfodol, ac mae'n cynnwys

---

³⁵ Llywodraeth Cymru, (2016) *Golau yn y Gwyll: Gweledigaeth ar gyfer Diwylliant yng Nghymru*.

pedwar amcan strategol y bydd angen i Weinidogion eu hystyried. Y pedwerydd o'r rhain yw "cadw a gwella cefn gwlad ac adnoddau diwylliannol a hyrwyddo mynediad y cyhoedd iddynt a'u hymgysylltiad â hwy, a chynnal y Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd". Felly, ystyrir bod diwylliant a threftadaeth, gan gynnwys y Gymraeg, yn elfen allweddol o ddyfodol ffermio yng Nghymru, ochr yn ochr â'r amcanion yn ymwneud â chynhyrchu bwyd, newid yn yr hinsawdd a gwytnwch ecosystemau.

Yn ôl Sefydliad Siartredig yr Archeolegwyr, mae mwy na 80% o asedau treftadaeth archaeolegol yng Nghymru wedi'u lleoli ar dir amaethyddol.³⁶ Ni ddylai unrhyw newidiadau i'r dirwedd trwy'r Cynllun fod ar draul asedau treftadaeth a'r amgylchedd hanesyddol gan fod SLM yn ei gwneud yn ofynnol i'r llywodraeth a ffermwyr ystyried y dirwedd yn gyfannol er mwyn cyflawni'r amcanion strategol a nodir yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Er bod newid tirwedd yn anochel dros amser drwy brosesau naturiol, ni ddylai newid a achosir gan y Cynllun danseilio'r gwerth diwylliannol sy'n deillio o nodweddion unigol na'r cyd-destun a ddarperir gan eu tirwedd gyfagos.

Fel y mae'r adroddiad *Y Cynllun Ffermio Cynaliadwy: Cynigion Bras ar gyfer 2025*³⁷ yn nodi, mae tirweddau gwledig Cymru yn 'rhan werthfawr o'n treftadaeth' ac 'mae'r nodweddion hanesyddol ar ein ffermdir yn hanfodol i'n cymeriad cenedlaethol, ein hunaniaeth ddiwylliannol a'n heconomi.' Er mwyn cydnabod eu gwerth cymdeithasol, diwylliannol ac economaidd, bydd y Cynllun yn cynorthwyo ffermwyr i reoli a gwella'r dirwedd a'r amgylchedd hanesyddol trwy nifer o Weithredoedd Sylfaenol, Opsiynol a Chydweithredol.

Bydd pob fferm sy'n cymryd rhan yn y Cynllun yn derbyn map o nodweddion hanesyddol ar eu tir drwy Map Data Cymru. Gall nodweddion o'r fath gynnwys:

- Henebion Cofrestredig
- Nodweddion Amgylchedd Hanesyddol
- Adeilad Rhestredig
- Adeiladau Fferm Traddodiadol
- Parciau a Gerddi: Cofrestredig ac Anghofrestredig
- Nodweddion Tirwedd (gan gynnwys Nodweddion Ffiniau Hanesyddol)

Fel rhan o Weithred Sylfaenol, bydd angen i ffermydd sydd â Thirweddau Hanesyddol neu ardaloedd â Nodwedd Tirwedd Hanesyddol neu ffermydd sydd â nodweddion hanesyddol ar eu tir ddilyn canllawiau cyffredinol ar sut i'w rheoli. Disgwylir y bydd hyn ofyn am waith rheoli cyson, cadwraeth syml, a dull 'peidio â gwneud difrod' o reoli eu nodweddion hanesyddol.

---

³⁶ https://www.archaeologists.net/advocacy/toolkit/Agriculture_wales_campaign

³⁷ <https://www.llyw.cymru/cynllun-ffermio-cynaliadwy-cynigion-bras-ar-gyfer-2025>

Hefyd, cynigir Gweithred Opsiynol i gynorthwyo ffermwyr neu reolwyr tir i adrodd ar gyflwr nodweddion hanesyddol a sut maent yn cael eu rheoli. Lle bo'n briodol, byddant yn derbyn arweiniad proffesiynol i'w helpu i atgyweirio neu warchod nodwedd hanesyddol. Fel Gweithred Opsiynol ychwanegol, gall ffermwyr gael cymorth i wneud mwy dros dirweddau gwarchoddedig. Bydd gweithredoedd o'r fath yn unigryw i'r fferm a'r ardal gyfagos a byddant yn cyd-fynd â rhinweddau arbennig Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol neu Barc Cenedlaethol.

Hefyd, bydd y Cynllun yn cefnogi Gweithredoedd Cydweithredol mewn perthynas â phrosiectau cydweithredol sy'n seiliedig ar y dirwedd a fyddai'n gwella'r amgylchedd hanesyddol a'r dirwedd ddynodedig ar draws sawl fferm. Yn ogystal, gall y Cynllun gynorthwyo Gweithredoedd Cydweithredol i wella mynediad ar gyfer cymunedau lleol a chefnogi blaenoriaethau cenedlaethol.

Mae rhagor o fanylion am sut y disgwylir i'r Cynllun hyrwyddo a diogelu ein hamgylchedd naturiol a'n cefn gwlad, a threftadaeth ddiwylliannol yn sgil hynny, wedi'u cynnwys yn yr Asesiad o'r Effaith ar Fioamrywiaeth yn Atodiad F. Hefyd, mae'r Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg yn ymdrin yn llawn ag effeithiau'r Cynllun ar yr agwedd benodol hon ar ddiwylliant Cymru (Atodiad E).

Bydd y Cynllun yn parhau i gefnogi rheoli ein tirweddau a gwneud cefn gwlad yn fwy hygyrch. Nid oes gennym unrhyw dystiolaeth y bydd y Cynllun yn effeithio'n uniongyrchol, yn gadarnhaol nac yn negyddol, ar gyfranogiad pobl yn y celfyddydau nac mewn chwaraeon.

3.1b A yw'n bosibl y gallai'r cynnig gael effaith negyddol ar hyrwyddo a diogelu diwylliant a threftadaeth, neu ar allu pobl i gymryd rhan yn y celfyddydau, chwaraeon a hamdden? Os felly, pa gamau y gallwch eu cymryd i osgoi neu leihau'r effaith honno (er enghraifft, drwy ddarparu cyfleoedd amgen)?

Nid oes gennym unrhyw dystiolaeth y gallai'r Cynllun gael effaith negyddol ar hyrwyddo a diogelu diwylliant a threftadaeth, na gallu pobl i gymryd rhan yn y celfyddydau, chwaraeon a hamdden. Mae gan Gymru dreftadaeth amaethyddol gyfoethog ac mae ffermydd o bwysigrwydd diwylliannol i lawer o gymunedau yng Nghymru. Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio i gefnogi gwytnwch y busnesau hyn, a fyddai'n cael effaith gadarnhaol ar gymunedau gwledig. Nod arall y Cynllun yw helpu cymunedau gwledig i ffynnu yn ogystal â gwella gwytnwch busnesau amaethyddol. Rydym yn nodi rhagor o fanylion yn ein Hasesiad Effaith Prawfesur Gwledig (Atodiad C).

3.2 Y Gymraeg

Gweler Atodiad E ar gyfer yr Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg.

ADRAN 4. BETH FYDD YR EFFAITH AR LESIANT ECONOMAIDD?

Mae cefnogi twf yn economi Cymru, a thrwy hynny drechu tlodi, wrth wraidd Rhaglen Lywodraethu Llywodraeth Cymru.

4.1 Busnesau, y cyhoedd ac unigolion

Sut, ac i ba raddau, y bydd y cynnig yn effeithio ar fusnesau a'r cyhoedd?

Busnesau fferm

Mae cyflwyno'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy (y Cynllun) yn creu newid sylweddol i sut mae busnesau fferm yn derbyn arian cyhoeddus. Yn y gorffennol, o dan Bolisi Amaethyddol Cyffredin (PAC) yr UE, darparwyd cymorth ariannol i ffermydd yng Nghymru ar sail arwynebedd tir, ac roedd cymorth ychwanegol ar gyfer camau gweithredu penodol ar gael o dan gynlluniau amaeth-amgylcheddol fel Glastir.

Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 (y Ddeddf) yn gosod Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM) fel y fframwaith polisi cyffredinol ar gyfer amaethyddiaeth yng Nghymru, ar sail pedwar amcan sy'n cwmpasu cynhyrchu bwyd yn gynaliadwy, lliniaru newid yn yr hinsawdd, gwytnwch ecosystemau, a chadw a gwella adnoddau diwylliannol. Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio i ddarparu SLM, ac o ganlyniad bydd yn gofyn i ffermwyr ymgymryd ag arferion ffermio cynaliadwy er mwyn derbyn arian cyhoeddus.

Bydd y brif effaith ar lesiant economaidd busnesau fferm yn deillio o'r newid o ran sut mae arian yn cael ei dderbyn gan Lywodraeth Cymru. Rydym wedi cyhoeddi'r fethodoleg arfaethedig ar gyfer taliadau fel rhan o'r ddogfen ymgynghori, ochr yn ochr ag adroddiadau annibynnol a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru er mwyn cwblhau dadansoddiad economaidd o'r Cynllun arfaethedig ac archwilio mater gwerth cymdeithasol canlyniadau amgylcheddol. Cynigir y bydd y Taliad Isaf Sylfaenol a dderbynnir gan fferm yn Haen Sylfaenol y Cynllun yn swm y taliadau sy'n ymwneud â chamau rheoli cynefinoedd, camau rheoli a chreu coetiroedd, a'r camau rheoli ffermydd eraill sy'n ofynnol ar gyfer cyfranogwyr y Cynllun. O'r herwydd, bydd pob fferm yn cael taliad unigryw yn seiliedig ar arwynebedd y fferm, gan gynnwys arwynebedd cynefin coetir a lled-naturiol y fferm. Amlinellir manylion y fethodoleg arfaethedig ar gyfer taliadau yn y brif ddogfen ymgynghori.

Trwy ddefnyddio cyfraddau talu enghreifftiol yn seiliedig ar gostau ymgymryd â'r Gweithredoedd Sylfaenol, mae'r dadansoddiad economaidd yn dangos bod effeithiau economaidd posibl y Cynllun yn amrywio rhwng mathau o ffermydd a'u maint economaidd, ac y bydd rhai ffermydd yn debygol o dderbyn taliadau ar lefelau uwch nag oeddent o dan Gynllun y Taliad Sylfaenol, tra bydd eraill o bosibl yn gymwys i dderbyn llai. Er bod y dadansoddiad economaidd yn ystyried yr effaith bosibl ar bob fferm, mewn gwirionedd, bydd pob ffermwr yn gwneud penderfyniad ar sail gwybodaeth ynghylch a yw am gymryd rhan yn y Cynllun ai peidio, ac o'r herwydd, gellir ystyried canfyddiadau lefel diwydiant yn derfyn uchaf. Hefyd, nid yw'r dadansoddiad hwn yn cynnwys y buddion a fydd ar gael drwy gymryd rhan mewn Gweithredoedd Opsiynol a Chydweithredol.

Er mwyn lliniaru effeithiau economaidd negyddol posibl, mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i gyfnod pontio a reolir rhwng 2025 a 2029. Rydym yn bwriadu lleihau taliadau Cynllun y Taliad Sylfaenol mewn cynyddrannau dros y cyfnod hwn ar gyfer ffermydd sy'n dewis peidio ag ymuno â'r Cynllun. Bydd y rhai sy'n ymuno â'r Cynllun yn gymwys i gael Taliad Sefydlogrwydd, sy'n gysylltiedig â'u hawl o dan Gynllun y Taliad Sylfaenol y flwyddyn flaenorol, er mwyn sicrhau nad oes unrhyw ffermwr yn wynebu gostyngiad mawr yn ei daliadau neu nad yw'r taliadau yn dod i ben yn ddisymwth.

Nod y broses o roi SLM ar waith, gan gynnwys trwy'r Cynllun, yw cefnogi hyfywedd economaidd yn yr hirdymor, trwy helpu ffermydd i fod yn wydn yn wyneb effeithiau amgylchiadau niweidiol oherwydd newid yn yr hinsawdd (megis llifogydd a sychder), a'u helpu i liniaru'r effeithiau hynny, a thrwy ddarparu cymorth ariannol i ymgymryd â chamau gweithredu a fydd yn arwain at arbed costau i ffermydd (megis gwella iechyd anifeiliaid a chyflwr pridd).

Diwydiannau amaethyddol a gwledig ehangach

Cynllun ffermio yw'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy, ond gan ei fod yn fecanwaith sydd wedi'i gynllunio i gefnogi gwytnwch busnesau fferm, disgwylir y bydd effeithiau anuniongyrchol ar y diwydiant amaethyddol ehangach a busnesau gwledig yn ehangach. Yn benodol, mae nifer o Weithredoedd Sylfaenol yn debygol o gynyddu'r angen am ddarparu nwyddau a gwasanaethau i ffermydd, gan greu cyfleoedd i fusnesau eraill. Mae'r cyfleoedd hyn yn cynnwys creu coetiroedd, gweithredoedd yn ymwneud ag iechyd a lles anifeiliaid, a chreu pyllau dŵr tymhorol ar y fferm.

Y Cyhoedd ac Unigolion

Dylai'r Cynllun gael effaith gadarnhaol ar unigolion a'r cyhoedd. Mae llawer o'r effeithiau cadarnhaol yn gysylltiedig ag iechyd a llesiant ac maent yn cael eu hamlinellu yn yr Asesiad o'r Effaith ar Iechyd a'n Hasesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb. Amlinellir effeithiau economaidd-gymdeithasol posibl yn yr Asesiad o'r Effaith ar y Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol.

Yn benodol, disgwylir yr effeithiau canlynol ar y cyhoedd:

- Bydd cynnal safonau cynhyrchu bwyd Cymru yn darparu bwyd o safon i ddefnyddwyr ac yn diogelu tirwedd ac adnoddau naturiol Cymru ar yr un pryd.
- Bydd gwell darpariaeth ar gyfer cyfleoedd i'r cyhoedd gael mynediad i gefn gwlad yn dod â manteision o ran iechyd, llesiant a thwristiaeth.
- Bydd diogelu tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol yn cynnal ein hasedau diwylliannol ar gyfer cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol.
- Bydd gwell ansawdd aer a dŵr, drwy sicrhau SLM yn y Cynllun, yn cael effaith gadarnhaol ar iechyd a llesiant hefyd.
- Bydd safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid yn cyfrannu at fwyd mwy diogel, iechyd y cyhoedd gwell, llai o alw ar wasanaethau iechyd a'r angen am driniaeth wrthfotig. Mae clefydau anifeiliaid yn fygythiad cyson i'r sector da byw yng Nghymru

a gall achosion o glefydau gael effaith ddinistriol ar y diwydiant, cymunedau gwledig ac economi Cymru. Mae risg hefyd o filheintiau (clefydau y gellir eu trosglwyddo o anifeiliaid i bobl e.e. salmonela) sy'n gallu cael effaith ar iechyd y cyhoedd. Mae da byw iach sy'n cael eu cadw yn unol â safonau lles uchel yn cyfrannu at gymunedau gwledig trwy gynnal busnesau fferm proffidiol, cefnogi cyfleoedd marchnata a masnach a helpu ffermwyr i gynyddu elw, yn ogystal â diogelu a chreu swyddi.

4.2 Y Sector Cyhoeddus, gan gynnwys llywodraeth leol a chyrrff cyhoeddus eraill

Sut, ac i ba raddau, y bydd y cynnig yn effeithio ar y sector cyhoeddus?

Bydd y prif effeithiau ar y sector cyhoeddus yn ymwneud â chyrrff sy'n mynd ati i roi'r Cynllun ar waith. Yn benodol, bydd rhai agweddau ar Haen Sylfaenol y Cynllun yn gofyn am arbenigedd technegol at ddibenion dilysu gan sawl corff cyhoeddus megis Taliadau Gwledig Cymru, Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC), a Cadw. Ar hyn o bryd, mae CNC yn cefnogi'r gwaith technegol o gyflwyno cynlluniau Glastir, yn enwedig trwy ddarparu barn i'r Asesiad o'r Effaith Amgylcheddol, caniatâd ar gyfer cynigion ar safleoedd dynodedig, trwyddedau Rhywogaethau a Warchodir gan Ewrop a cheisiadau am drwyddedau cwmpo coed. Byddwn yn parhau i weithio gyda chyrrff cyhoeddus o'r fath wrth i'n cynigion ar gyfer cymorth yn y dyfodol ddatblygu.

Hefyd, mae'n bosibl y bydd y Cynllun yn helpu i leihau costau i'r sector cyhoeddus. Mae'r Haen Sylfaenol yn cynnwys gweithredoedd sy'n ymwneud â bioddiogelwch a gwella iechyd a lles anifeiliaid; gallai lleihau'r tebygolrwydd o achosion o glefydau, a graddfa'r achosion, arwain at arbedion cost sylweddol mewn perthynas ag ymdrin â digwyddiadau o'r fath ac ymateb iddynt.

Bydd dadansoddiad parhaus o gostau a manteision y Cynllun yn llywio'r penderfyniad Gweinidogol terfynol ar y Cynllun, gan gynnwys yr effaith ar y sector cyhoeddus.

4.3 Y Trydydd Sector

Sut, ac i ba raddau, y bydd y cynnig yn effeithio ar sefydliadau'r trydydd sector a'r hyn maen nhw'n ei wneud?

Rydym wedi ymgysylltu â sefydliadau'r trydydd sector yn ystod ein hymgyngoriadau ac fel rhan o'n gwaith cydlunio, a byddwn yn parhau i ymgysylltu â nhw wrth i'r Cynllun gael ei gwblhau.

Yn benodol, mae nifer o sefydliadau'r trydydd sector yn darparu cymorth iechyd meddwl i ffermwyr yng Nghymru. Rydym yn cydnabod bod amaethyddiaeth yng Nghymru yn mynd trwy gyfnod o newid sylweddol ac y gallai hyn effeithio ar iechyd meddwl rhai ffermwyr. Mae asesiad manylach o'r effeithiau hyn, a mesurau lliniaru perthnasol, wedi'u cynnwys yn Adran 2. Mae'n bosibl y bydd sefydliadau'r trydydd sector sy'n darparu cymorth yn y maes hwn yn gweld newidiadau i lefel y galw a'r math o gymorth y gofynnir amdano.

Cynllun ffermio yw'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy, ac o'r herwydd, nid sefydliadau'r trydydd sector fydd y prif gyfranogwyr na'r rhai sy'n derbyn cyllid drwy'r Taliad Isaf Sylfaenol. Pan fydd ffermwr tenant yn ffermio tir sy'n eiddo i sefydliad trydydd sector, byddwn yn disgwyl i'r ffermwr ei hun ymuno â'r Cynllun, cyflawni'r gweithredoedd a derbyn taliadau. Fodd bynnag, yn yr Haen Gydweithredol, bydd cyfleoedd i sefydliadau'r trydydd sector weithio ochr yn ochr â ffermwyr i gyflawni canlyniadau ar raddfa tirwedd, ar arloesi a chyfleoedd eraill lle gall unigolion a sefydliadau weithio gyda'i gilydd i gael mwy o fudd.

Rhagwelir y gall rhai sefydliadau trydydd sector ddarparu arweiniad a chymorth i lywio gweithredoedd ffermwyr, ond nid yw'r Cynllun yn ei gwneud yn ofynnol i sefydliadau'r trydydd sector neu wirfoddolwyr ddarparu unrhyw agwedd ar y cynllun, ac ni fydd angen defnyddio cyfleusterau/asedau cymunedol sy'n eiddo i'r trydydd sector.

4.4 Effaith ar Gyfiawnder

Mae'r Cynllun yn ymwneud â gweithredoedd ar y fferm sy'n mynd y tu hwnt i ofynion rheoleiddio. Nid yw'n:

- Cyflwyno unrhyw ddeddfwriaeth newydd.
- Creu, dileu neu ddiwygio trosedd.
- Arwain at unrhyw effaith arall ar y system gyfiawnder (e.e. trwy gynyddu ymglyfreitha, yr angen am gymorth cyfreithiol, apelio yn erbyn penderfyniad corff cyhoeddus).

O'r herwydd, nid oes angen Asesiad o'r Effaith ar y System Gyfiawnder ar gyfer y cynigion.

ADRAN 5. BETH FYDD YR EFFAITH AR LESIANT AMGYLCHEDDOL?

O dan Adran 9 o Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016, mae'n ofynnol i Weinidogion Cymru baratoi, cyhoeddi a gweithredu polisi adnoddau naturiol, yn ogystal â chymryd pob cam rhesymol i weithredu'r polisi hwnnw ac annog eraill i gymryd camau o'r fath. Cyhoeddwyd y Polisi Adnoddau Naturiol ym mis Awst 2017.

Gofynnol ar gyfer pob cynnig:	<ul style="list-style-type: none"> Blaenoriaethau, heriau a chyfleoedd cenedlaethol Polisi Adnoddau Naturiol 	5.1a 5.1b
Gofynnol ar gyfer pob cynnig	<ul style="list-style-type: none"> Bioamrywiaeth 	5.2 ac Atodiad F
Gofynnol ar gyfer pob cynnig	<ul style="list-style-type: none"> Newid yn yr Hinsawdd 	5.3
Cynlluniau a rhaglenni penodol sy'n gofyn am AAS o dan Reoliadau Asesiadau Amgylcheddol o Gynlluniau a Rhaglenni (Cymru) 2004	<ul style="list-style-type: none"> Asesiad Amgylcheddol Strategol 	5.4 a Chanllawiau IIA
Cynigion a allai effeithio ar Ardal Cadwraeth Arbennig neu Ardal Gwarchodaeth Arbennig (ACA/AGA): Asesiad Rheoliadau	<ul style="list-style-type: none"> Cynefinoedd 	5.5 a Chanllawiau IIA
Prosiectau penodol sy'n ymwneud â chynllunio gwlad a thref, trafndiaeth, amaethyddiaeth, coedwigaeth, morol, draenio tir a thrydan sy'n gofyn am EIA o dan y Rheoliadau EIA amrywiol	<ul style="list-style-type: none"> Asesiad o'r Effaith Amgylcheddol 	5.6 a Chanllawiau IIA

5.1 Adnoddau Naturiol

5.1a Sut y bydd y cynnig yn cyflawni un neu fwy o'r Blaenoriaethau Cenedlaethol yn y Polisi Adnoddau Naturiol (NRP)?

Y Blaenoriaethau Cenedlaethol yn yr NRP yw:

- **Dod o hyd i atebion seiliedig ar natur.**
- **Cynyddu ynni adnewyddadwy ac effeithlonrwydd adnoddau.**
- **Defnyddio dull sy'n seiliedig ar le.**

Bydd Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM) drwy'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy (y Cynllun) yn helpu i gyflawni pob un o'r tair Blaenoriaeth Genedlaethol fel y'u nodir yn y Polisi Adnoddau Naturiol.

Atebion seiliedig ar natur: Mae'r Cynllun wedi targedu cymorth ar ffurf nifer o Weithredoedd Sylfaenol, Opsiynol a Chydweithredol sydd ar gael i gefnogi mwy o ymyriadau a champau gweithredu sy'n seiliedig ar natur gyda'r nod o gyfrannu at bridd iach, aer glân ac amgylchedd gwydn gyda mwy o fioamrywiaeth.

Bydd y Cynllun yn ei gyfanrwydd yn annog mwy o ffocws ar atebion naturiol a gwella'r cynefinoedd a'r fioamrywiaeth ar dir amaethyddol ledled Cymru. Bydd Gweithredoedd Sylfaenol a Gweithredoedd Opsiynol yn cefnogi defnyddwyr tir i wneud y newidiadau hyn mewn arferion rheoli ffermydd. Er enghraifft, dylai cynyddu'r gorchudd coed ar dir cymwys (a reolir yn unol â'r Safon Goedwigaeth Genedlaethol), ynghyd â'r weithred o reoli cynefinoedd, helpu i leihau perygl llifogydd a chyfrannu at ddatgarboneiddio.

Cynyddu effeithlonrwydd adnoddau: Mae'r Cynllun yn gosod nifer o gamau gweithredu a ariennir yn uniongyrchol gyda'r bwriad o gynyddu effeithlonrwydd adnoddau, sy'n un o'r canlyniadau SLM a ddymunir. Gellir sicrhau mwy o effeithlonrwydd o ran adnoddau ar ffermydd drwy fesur a gwella perfformiad sydd, yn ei dro, yn helpu i leihau'r defnydd o fewnbynau ac yn lleihau costau gorbenion.

Nid yn unig y mae'r effeithlonrwydd hwn yn dylanwadu'n gadarnhaol ar elw ffermydd, ond mae iddo fanteision amgylcheddol cadarnhaol hefyd. Mae dod yn fwy effeithlon yn golygu bod y fferm yn gweithio'n dda o fewn ei hamgylchedd ac yn gwneud y defnydd gorau o'r adnoddau naturiol sydd ar gael iddi. Mae llawer o gamau gweithredu'r Cynllun wedi'u dylunio i helpu ffermwyr i ddod yn fwy effeithlon drwy fabwysiadu dull sy'n gwneud y defnydd gorau o'u hadnoddau. Er enghraifft, bydd y camau sy'n ei gwneud yn ofynnol i ffermwyr hunanasesu bob blwyddyn yn darparu meincnodi, gan roi man cychwyn i ffermwyr ddeall sut mae eu busnes yn perfformio, gan roi tystiolaeth iddynt o effaith y newidiadau y maent yn eu gwneud ar lawr gwlad.

Bydd meincnodi drwy hunanasesu yn aml yn helpu ffermwyr i ddeall eu costau a nodi lle mae modd gwneud gwelliannau, gan gynnwys defnyddio ynni adnewyddadwy, er mwyn gwella effeithlonrwydd a chynaliadwyedd.

Bydd cynnig cymorth ychwanegol megis asesiad carbon ar y safle yn cefnogi busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol. Disgwylir i ddefnydd mwy effeithlon o ynni arwain at arbed costau i fusnesau amaethyddol a bydd hefyd yn helpu i leihau'r pwysau ar y cyflenwad ynni cenedlaethol.

Dull seiliedig ar le: Mae'r fframwaith SLM yn annog dull seiliedig ar le, a ddangosir gan nifer o Weithredoedd Sylfaenol arfaethedig o fewn y cynllun. Mae SLM yn bwriadu cefnogi ffermio mewn ffordd sy'n gweithio gyda natur, yn helpu i fynd i'r afael â'r argyfyngau hinsawdd a natur, yn cefnogi cymunedau gwledig bywiog yn ogystal â galluogi a chefnogi cynhyrchu bwyd yn gynaliadwy. Nod camau gweithredu'r Cynllun yw cyflawni canlyniadau cadarnhaol SLM, ond bydd camau o'r fath yn amrywio yn ôl fferm, lleoliad a blaenoriaethau lleol. Byddwn yn parhau i ystyried ystod o dystiolaeth, gan gynnwys yr Adroddiad ar Sefyllfa Adnoddau Naturiol (SoNaRR) a Datganiadau Ardal CNC i nodi'r blaenoriaethau a'r cyfleoedd lleol i gefnogi cydweithio ar raddfa dalgylch neu dirwedd, sydd wedi'u cynnwys o fewn Haen Gydweithredol y Cynllun.

Gellir dod o hyd i enghraifft o'r dull seiliedig ar le gyda'r Weithred Sylfaenol sy'n ymwneud â phlannu coed. Mae Llywodraeth Cymru yn argymhell sicrhau bod y coed cywir yn y manau cywir. Bydd yn bwysig ystyried lle gall plannu coed fod yn ased i'r fferm; er enghraifft, gallai lleiniau cysgodi ddiogelu da byw rhag y tywydd cyffredin, a gall lleiniau clustogi ehangach ar ffiniau ffermydd ddarparu bioddiogelwch gwerthfawr. Bydd y weithred hon yn cael ei chefnogi gan y gofyniad i gynnal asesiad amgylcheddol, a fyddai'n cynnwys Adolygiad Llinell Sylfaen o Gynefinoedd Lefel 1 (HBR1). Byddwn yn helpu i nodi i ffermwyr lle bydd plannu coed yn cael y budd mwyaf ar eu tir. Rydym yn cydnabod y gallai'r targed o 10% arwain at ganlyniadau amgylcheddol negyddol anfwriadol os caiff ei gyflwyno fel un ateb sy'n addas i bawb. Er mwyn osgoi hyn, rydym yn darparu rhestr o eithriadau i ffermwyr nad ydynt yn gallu plannu coed am resymau y tu hwnt i'w rheolaeth.

5.1b A yw'r cynnig yn helpu i fynd i'r afael â'r heriau a'r cyfleoedd cenedlaethol canlynol ar gyfer rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy?

- *Gwrthdroi'r dirywiad mewn bioamrywiaeth – drwy ddatblygu rhwydweithiau ecolegol gwydn.*
- *Diogelu a chynyddu storffeydd carbon mewn priddoedd a biomas.*

Er mwyn deall llwybrau pob fferm at sero net a chefnogi'r ffermwr i nodi cyfleoedd i leihau allyriadau carbon a dal a storio mwy o garbon, bydd ffermydd yn cwblhau Ffurflen y Cais Sengl (SAF), Asesiad Carbon ac Adolygiad Llinell Sylfaen o Gynefinoedd Lefel 1 (HBR1).

Y data cychwynnol a fewnbynnir o'r asesiad carbon fydd y data llinell sylfaen. Ar ôl i'r ffermwr ddechrau neu orffen y weithred sylfaenol o brofi pridd, gellir bwydo data i garboniadur. Bydd angen parhau i ymgysylltu a defnyddio carboniadur er mwyn olrhain effeithiolrwydd mentrau carbon isel a ddefnyddir ar y fferm, gan rymuso ffermwyr i ddeall eu

hallyriadau presennol a helpu i nodi meysydd y gellir eu gwella yn sgil ffermwyr yn mabwysiadu camau gweithredu i leihau effaith amaethyddiaeth ar newid yn yr hinsawdd.

Bydd yr adolygiad hefyd yn helpu i nodi cyfleoedd ar gyfer prosiectau lleol a lefel tirwedd (treuliad anaerobig, prosiectau ynni adnewyddadwy neu gamau i leihau amonia mewn ardaloedd trefol), megis prosiectau lleihau allyriadau cydweithredol (e.e. adfer mawn).

Fel yr amlinellwyd yn adroddiad cadwyni rhesymeg Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP)³⁸, mae dal a storio carbon yn digwydd mewn cynefinoedd gwahanol ledled Cymru, gan gynnwys coetiroedd, morfa heli, mawnogydd a glaswelltir. Gellir diogelu a chynyddu storfeydd carbon drwy arferion megis rheoli'r borfa, rheoli maethynnau a chynyddu gorchudd coed.

Yn ogystal, dylai rheoli ac adfer cynefinoedd naturiol sy'n gweithredu fel storfeydd carbon arwain at gynyddu gallu gwahanol ecosystemau i gadw carbon. Mae'r dystiolaeth³⁹ yn dangos y canlynol:

- Mae'r cynnydd mewn Carbon Organig Pridd (SOC) oherwydd newid penodol mewn dull rheoli neu ddefnydd tir yn gyfyngedig. Bydd stociau SOC yn tueddu i drwytho wrth i gyflwr ecwilibriwm newydd gael ei gyflawni. Yn yr un modd, efallai y bydd enillion SOC posibl ar eu mwyaf mewn ardaloedd sydd â stoc SOC isel ar hyn o bryd sy'n gweld newidiadau mewn defnydd tir, yn hytrach na mân newidiadau rheoli.
- Efallai na fydd cynnydd yn y SOC oherwydd newid penodol mewn dull rheoli neu ddefnydd tir yn barhaol. Mae dychwelyd i'r dull rheoli gwreiddiol yn debygol o ryddhau SOC cronedig, felly mae newidiadau hirdymor mewn arferion yn bwysig.
- Gallai cynyddu Deunydd Organig Pridd (SOM) hefyd gael effeithiau synergaid drwy leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr amaethyddol; gallai cynnydd bach mewn SOM wella nodweddion pridd a chynhyrchiant planhigion a lleihau dibyniaeth ar wrtaith nitrogen.

Nod y gweithredoedd o fewn y Cynllun yw cefnogi ffermydd i ymgymryd ag amrywiaeth o arferion rheoli a fyddai'n cael effaith gadarnhaol ar storfeydd carbon mewn priddoedd a biomas. Bydd ein cynigion ar gyfer Gweithredoedd Opsiynol sy'n ymwneud â rheoli cynefinoedd ac amaeth-goedwigaeth a choetiroedd yn dal a storio mwy o garbon yn y pren a'r cynefinoedd a grëir.

Cynnal gallu cynhyrchiol, yn enwedig drwy wella ansawdd pridd a bioddiogelwch.

---

³⁸ https://erammp.wales/sites/default/files/ERAMMP%20Rpt-40%20CFFC%20Cadwyni%20Rhesymeg%20v1.0_cy.pdf

³⁹ Alison, J., et al. (2019). Atodiad 3: Rheoli Carbon Pridd. Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

Ansawdd Pridd

Mae ansawdd pridd yn rhan annatod o egwyddor SLM a rhaid ei gynnal a'i wella er mwyn cyflawni'r amcanion strategol.

Mae'r Gymdeithas Frenhinol yn nodi'r canlynol,

Biodiversity and soil structure are closely linked; soil structure influences the nature and activity of soil organisms, while soil organisms affect the physical structure of the soil. Good soil structure benefits a number of species and habitats. In addition, soil biodiversity, and its associated influence on soil structure, contributes to a range of ecosystem functions such as decomposition of dead matter and nutrient cycling. Soil also contributes to ecosystem services such as support of above-ground biodiversity, control of plant, animal and human pests and diseases, and climate regulation.⁴⁰

O ran pwysigrwydd ansawdd pridd i allu cynhyrchiol, mae'r Gymdeithas Frenhinol yn nodi'r canlynol,

there is a correlation between improvements in soil structure and increasing grain yield of cereals. A well-structured soil can improve crop productivity through providing a habitat for earthworms and other soil organisms. Compacted soil is often associated with a decrease in yield through detrimental effects on the crop's root system. Improved soil structure can help to prevent soil erosion, where the upper layer of soil is displaced. Soil erosion significantly affects the productivity of soil, with Defra estimating that the total cost of erosion in England and Wales is in the region of £150 million a year.⁴¹

Mae adroddiad gan ERAMMP yn cynghori fel a ganlyn,

Mae ystyried y maethynnau a gyflenwir gan ddeunyddiau organig yn allweddol er mwyn lleihau colledion maethynnau i ddŵr a'r aer o systemau amaethyddol. Gellir gwella effeithlonrwydd defnyddio maethynnau tail drwy sicrhau bod tail yn cael ei ddefnyddio yn ôl cyfraddau defnydd nad yw'n cyflenwi mwy o faethynnau na sydd ei angen ar y cynydau. Bydd targedu defnyddio tail ar briddoedd sydd angen ffosffad er mwyn cynnal ffrwythlondeb pridd yn lleihau'r risg o golli ffosffad i ddŵr, yn ogystal ag osgoi defnyddio tail ar briddoedd sydd eisoes â lefelau P digonol.⁴²

Byddai defnyddio slyri mewn modd wedi'i dargedu (h.y. drwy chwistrellu) yn arwain at fanteision gan gynnwys cynnydd yng nghynnyrch cynydau, a lleihau colli maethynnau a dŵr ffo ar yr un pryd, sydd wedi arwain at effeithiau amgylcheddol sy'n niweidiol i fioamrywiaeth, gan gynnwys ewtroffigedd.

Mae tystiolaeth gan SoNaRR yn dangos pwysigrwydd diogelu ein priddoedd:

- Mae'r priddoedd o'r ansawdd gorau a'r tir amaethyddol mwyaf cynhyrchiol yn adnodd prin a chyfyngedig yng Nghymru, gan gyfrif am lai na 7% o arwynebedd y tir.

---

⁴⁰ Y Gymdeithas Frenhinol (2020). Soil structure and its benefits'.

⁴¹ Graves, A., et al., (2015) 'The total costs of soil degradation in England and Wales', *Ecological Economics*, 119, tt.399-413.

⁴² Williams, J.R., et al., (2019) Atodiad 1: Rheoli maethynnau pridd ar gyfer tir wedi'i wella. Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

- Mae ansawdd pridd wedi dirywio ar draws pob cynefin ar wahân i goetiroedd lle bu rhywfaint o welliant.

Nid yw difrifoldeb a graddau gofodol erydiad pridd wedi'u mesur yn uniongyrchol yng Nghymru. Credir bod cywasgu pridd difrifol yn effeithio ar tua 10-15% o gaeau glaswelltir yng Nghymru a Lloegr, a bod 50-60% mewn cyflwr cymedrol.⁴³

Bydd camau gweithredu ar y fferm i wella ansawdd pridd yn aml yn sicrhau manteision ehangach hefyd megis llai o nwyon tŷ gwydr, gwell ansawdd dŵr, gwell ansawdd aer ac ecosystemau mwy gwydn, gan gynnal gallu cynhyrchiol y tir.

Cynnal profion pridd yw un o'r Gweithredoedd Sylfaenol yn y Cynllun. Bydd hyn yn rhoi dealltwriaeth i bob ffermwr o'u pridd a gofynion eu cynydau. Drwy brofi eu priddoedd a dilyn proses cyfrifo maethynnau, bydd gan ffermwyr yr wybodaeth sydd ei hangen i wneud penderfyniadau gwybodus.

Gall cymorth ar gyfer Cynlluniau Rheoli Maethynnau a phroffion pridd helpu i sicrhau bod ffermwyr yn rhoi'r dull rheoli mwyaf priodol ar waith ar eu fferm, gan wella'r canlynol hefyd:

- Proffidioldeb ffermydd – drwy reoli costau mewnbynnau.
- Biom pridd – drwy fywyd amrywiol yn y pridd megis ffyngau neu organebau bach mwy o faint e.e. mwydod.
- Strwythur pridd – drwy gael pridd sy'n cydgrynhoi'n well a thrwy sicrhau lefelau sefydlog o garbon yn y pridd; lleihau erydiad.
- Dal a storio carbon yn y pridd.
- Cyfradd ymdreiddiad pridd – gan ganiatáu i fwy o ddŵr gael ei gadw gan briddoedd, gan leihau llifogydd.

Bioggiogelwch

Mae clefydau endemig sy'n cyfyngu ar gynhyrchiant yn cyfyngu'n fawr ar gynhyrchu da byw yn effeithlon ac maent yn effeithio ar ôl troed carbon, effeithlonrwydd a phroffidioldeb ffermydd. Mae systemau Cymru yn arbennig o agored i effeithiau clefydau endemig gan eu bod yn seiliedig ar dir pori i raddau helaeth. Mae Pwyllgor y DU ar y Newid yn yr Hinsawdd (UKCCC) wedi nodi gwell iechyd anifeiliaid drwy fioggiogelwch fel mesur lliniaru effeithiol, yr amcangyfrifir ei fod yn arbed arian i ffermwyr ac yn cyfrannu at leihau allyriadau CO₂e.

---

⁴³ Cyfoeth Naturiol Cymru (2016) Adroddiad ar Sefyllfa Adnoddau Naturiol (SoNaRR): Asesiad o Reolaeth Gynaliadwy o Adnoddau Naturiol. Adroddiad Technegol.

Dangosodd adroddiad cadwyni rhesymeg ERAMMP⁴⁴ y gallai da byw iachach a mwy cynhyrchiol yn sgil bioddiogelwch gwell ddarparu:

- Gwell cynhyrchiant, gan leihau nifer y da byw sydd eu hangen i gyflawni'r un allbwn.
- Cynnal a gwella bioddiogelwch fel budd ynddo'i hun.
- Lleihad yn effeithiau meddyginiaethau milfeddygol ar rywogaethau eraill (e.e. chwilod tail) a phrosesau (e.e. ailgylchu maethynnau) a gwasanaethau (e.e. ansawdd dŵr) ecosystem cysylltiedig.
- Llai o ollyngiadau gwrthfotig i'r amgylchedd.
- Gwell ansawdd aer a llai o allyriadau carbon fesul uned, sy'n fanteision anuniongyrchol anifeiliaid mwy cynhyrchiol.

Mae'r Gweithredoedd Sylfaenol yn cynnig cymorth i gyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd, lles a bioddiogelwch anifeiliaid. Bydd y Weithred Sylfaenol Bioddiogelwch yn galluogi lefel dda o fiaddiogelwch ar draws ffermydd, drwy'r gallu i ddarparu cymorth i gymryd camau gweithredu megis sicrhau bod ffiniau'n ddiogel i atal stoc rhag crwydro, sicrhau bod gorsafoedd golchi ar gael a diogelu storffeydd bwyd anifeiliaid i gadw bywyd gwyllt a fermin allan.

Mae Gweithredoedd Sylfaenol eraill sy'n cefnogi bioddiogelwch yn cynnwys:

- Yr opsiwn o ddewis modiwlau Datblygiad Proffesiynol Parhaus cysylltiedig.
- Gofyniad i gyfrifo ac adrodd ar faint o wrthfotigau a ddefnyddir ar y fferm ar gyfartaledd.
- Mae'n ofynnol i bob ffermwr fod â'r mesurau bioddiogelwch angenrheidiol ar waith i leihau'r risg o ddal a lledaenu clefydau.

Lleihau'r perygl o lifogydd

Mae amrywiaeth o ffactorau megis topograffi, cynefin a glawiad yn dylanwadu ar y perygl o lifogydd.⁴⁵ Mae adroddiad cadwyni rhesymeg ERAMMP yn tynnu sylw at ystod o gamau gweithredu ar y fferm y byddai disgwyl iddynt liniaru'r perygl o lifogydd:

- Gall rheoli'r borfa a chnydau gorchudd gynyddu cyfraddau ymdreiddiad a chadw dŵr.

---

⁴⁴ Dickie, I. a Neupauer, S., (2021) Adroddiad ERAMMP 40: Cadwyni Rhesymeg y CFFC. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017)(UKCEH 06297/06810)

⁴⁵ Keenleyside, C.B. et al., (2019) Atodiad 9: Lleihau lifogydd. Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

- Gall plannu gwrychoedd a chlustogfeydd eraill (e.e. mewn parthau glan afon) arafu dŵr ffo.
- Mae coetir fferm yn gwella'r ffordd mae dŵr yn cael ei ryng-gipio drwy wella strwythur y pridd.

Mae amrywiaeth eang o ecosystemau yn cynnig budd amlwg o ran rheoli llifogydd pan fyddant mewn cyflwr da. Mae un enghraifft o hyn yn cael ei chodi gan Cyfoeth Naturiol Cymru mewn perthynas ag ardaloedd Ffridd yng Nghanol De Cymru, lle sonnir am liniaru llifogydd fel un o nifer o fanteision rheoli'r ecosystem yn dda.⁴⁶

Mae tystiolaeth gan ERAMMP yn dangos bod,

adfer tiroedd gwlyb y gorlifdiroedd yn sicrhau manteision o ran rheoli'r risg o lifogydd drwy ostwng pa mor aml y mae'r llifogydd yn digwydd a chynyddu'r cyfnodau amser rhwng y llifogydd, er bod hefyd risg posibl (a rennir gan y mwyafrif o ymyraethau WWNP) o gydamseru eu huchafbwynt gan arwain at lifogydd ymhellach i lawr yr afon. Dylanwadir ar eu heffeithiolrwydd gan ffactorau sy'n ymwneud yn benodol â'r safle, yn enwedig pa mor dda y maent wedi'u cysylltu â'r afon a hefyd eu lleoliad, topograffeg y tirlun, nodweddion y pridd a'r math o reolaeth.⁴⁷

Mae tystiolaeth ERAMMP hefyd yn nodi manteision bioamrywiaeth gorlifdiroedd wedi'u hadfer, sy'n gallu 'darparu amrywiaeth eang o gynefinoedd (gan gynnwys cynefinoedd sy'n derbyn blaenoriaeth megis ffeniau, gwelyau cyrs a chorsydd wedi'u codi ar dir isel) a buddion ar gyfer y rhywogaethau sy'n defnyddio'r rhain fel mannau bwydo, bridio a gorffwys.' Ymysg y rhywogaethau a'r tacsonau sy'n elwa mae rhydwyrr, adar gwyllt, pysgod, mamaliaid, amffibiaid ac anifeiliaid di-asgwrn-cefn. Mae tri chwarter y tiroedd gwlybion a adferwyd yn cael eu defnyddio gan adar sy'n mudo.⁴⁸

Gall rheoli pridd hefyd gyfrannu at lai o berygl llifogydd. Mae'r Gymdeithas Frenhinol yn nodi 'soil can act as 'natural flood management infrastructure' by increasing water infiltration into the ground and also by providing natural water storage, for example through uptake into root systems.'⁴⁹ Fodd bynnag, maent yn nodi 'both these benefits are negatively affected by compacted soil structure. Compaction of the pores within the soil reduces the ability of

⁴⁶ Cyfoeth Naturiol Cymru. Datganiad Ardal Canol De Cymru: Adeiladu ecosystemau gwydn. <https://naturalresources.wales/about-us/what-we-do/strategies-and-plans/area-statements/south-central-wales-area-statement/building-resilient-ecosystems/?lang=cy>

⁴⁷ Keenleyside, C.B. et al., (2019) Atodiad 9: Lleihau llifogydd. Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Y Gymdeithas Frenhinol (2020). Soil structure and its benefits.

rainfall to infiltrate the soil and acts as an obstacle to root penetration.⁵⁰ Felly, 'the degree to which soil can contribute to flood prevention is strongly reliant on it being well-structured'.⁵¹

Mae'r dystiolaeth uchod yn dangos y gellid disgwyl hefyd i lawer o gamau SLM eraill y gellid eu cymryd gael effaith gadarnhaol ar y gallu i liniaru'r perygl o lifogydd. Amcangyfrifir bod y storfa lifogydd a ddarperir gan goed yng Nghymru yn werth £82.5m y flwyddyn o'i gymharu â phridd moel, a £34.4m o'i gymharu â glaswelltir.⁵²

Mae Gweithredoedd Sylfaenol a gynigir, sy'n cefnogi'r amcanion lliniaru perygl llifogydd, yn cynnwys:

- Os oes ganddynt gynefin, bydd angen i ffermwyr ei reoli'n briodol.
- Cadw o leiaf 10% o arwynebedd cymwys eu fferm o dan goed. Dylid ei rheoli yn unol â Safon Goedwigaeth y DU.
- Rheoli gwrychoedd hen a newydd yn unol â'r cylch rheoli gwrychoedd.
- Plannu cnwd gorchudd â sawl rhywogaeth ar unrhyw dir sy'n ddi-gnwd dros y gaeaf.
- Rheoli o leiaf 10% o'u tir i gynnal a gwella cynefinoedd lled-naturiol. Lle nad oes digon o gynefin lled-naturiol ar gael, bydd angen i ffermwyr ddewis camau i greu nodweddion cynefin parhaol neu dros dro ar dir amaethyddol arall.
- Adfer a rheoli pyllau bywyd gwyllt parhaol presennol a/neu greu nifer o byllau dros dro (pyllau dŵr tymhorol).

Cefnogi lliniaru'r newid yn yr hinsawdd ac addasu iddo drwy ddulliau ecosystem.

Mae allyriadau amaethyddol yn rhan sylweddol o nwyon tŷ gwydr Cymru, gan gyfrannu tua 12.8% o gyfanswm allyriadau.⁵³ Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod targedau sero net ar gyfer 2050 ac mae'r diwydiant yn targedu 2040. O ystyried maint allyriadau nwyon tŷ gwydr y diwydiant, mae cyfle sylweddol yn bodoli ar gyfer ffermio i helpu i liniaru'r newid yn yr hinsawdd.

Diffinnir dulliau ecosystemau o addasu i newid yn yr hinsawdd gan y Confensiwn ar Amrywiaeth Fiolegol fel 'the use of biodiversity and ecosystem services [...] to help people

---

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² <https://cdn.forestresearch.gov.uk/2023/01/Revised-valuation-of-flood-regulation-services-of-existing-forest-cover2023.pdf>

⁵³ Llywodraeth Cymru, (2019) Amaethyddiaeth: Llwybr Allyriadau Sector.

adapt to the adverse effects of climate change'.⁵⁴ Gall hyn gynnwys 'sustainable management, conservation and restoration of ecosystems, as part of an overall adaptation strategy that takes into account the multiple social, economic and cultural co-benefits for local communities'.⁵⁵

Mae'n bwysig nodi bod y diffiniad hwn yn rhoi pwyslais ar lesiant pobl a chymunedau ac yn defnyddio mesurau sy'n sicrhau manteision ehangach. Mae hyn yn cyd-fynd â'r amcan SLM strategol o liniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd a bod yn rhaid gwneud hynny mewn ffordd sy'n:

- Diwallu anghenion y presennol heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain; ac yn
- Cyfrannu at nodau llesiant Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Gall ecosystemau iach weithredu fel clustog yn erbyn tywydd garw a achosir gan newid yn yr hinsawdd. Mae CNC wedi cynghori, yn natganiad ardal Gogledd-orllewin Cymru, fod effeithiau newid yn yr hinsawdd eisoes yn digwydd yng Nghymru gyda sychder difrifol, tanau gwyllt a straen ar ein cynefinoedd brodorol yn dod yn fwy cyffredin.⁵⁶ Byddai'r Gweithredoedd Sylfaenol isod yn cefnogi canlyniadau bwriadedig SLM mewn perthynas â lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd:

1. Cynnal profion pridd.
2. Os oes ganddynt gynefin, bydd angen i ffermwyr ei reoli'n briodol.
3. Cadw o leiaf 10% o arwynebedd cymwys fferm o dan goed. Dylid ei rheoli'n unol â Safon Goedwigaeth y DU.
4. Rheoli gwrychoedd hen a newydd yn unol â'r cylch rheoli gwrychoedd.

Cynnwys carbon uchel yn y pridd. Mae'r Gymdeithas Frenhinol yn nodi 'soil is the largest terrestrial store of organic carbon and its potential as a carbon sink means it could have an important role in climate change mitigation.....The capacity for soil carbon sequestration depends on soil type and land use'.⁵⁷ For example, the soil of wetlands and peatlands

---

⁵⁴ Confensiwn Amrywiaeth Fiolegol (CBD) (2009) Connecting Biodiversity and Climate Change Mitigation and Adaptation. Report of the Second Ad Hoc Technical Expert Group on Biodiversity and Climate Change. CBD Technical Series No. 41. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal, Canada.

⁵⁵ Confensiwn Amrywiaeth Fiolegol (CBD) (2010) Decision adopted by the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity at its 10th Meeting. X/33. Biodiversity and climate change. UNEP/CBD/COP/DEC/X/33.

⁵⁶ Cyfoeth Naturiol Cymru. Datganiad Ardal Gogledd Orllewin Cymru. <https://naturalresources.wales/about-us/what-we-do/strategies-and-plans/area-statements/north-west-wales-area-statement/climate-and-environment-emergency-adaptation-and-mitigation/?lang=cy>

⁵⁷ Y Gymdeithas Frenhinol (2020). Soil structure and its benefits'.

accumulates carbon at faster rates, due to high soil moisture and decreased rates of microbial decomposition.....the restoration of former crop fields to grassland or forests can restore soil carbon.⁵⁸

Adfer mawnogydd. Mae tystiolaeth⁵⁹ yn dangos bod adfer mawnogydd yn defnyddio 3.4 gwaith yn llai o nitrogen na dal a storio carbon mwynol yn y pridd, ac mae'n gofyn am lawer llai o arwynebedd tir, felly mae hyn yn galw am ystyriaeth gryfach o adsefydlu mawnogydd fel mesur lliniaru.

Amaeth-goedwigaeth.⁶⁰ Mae tystiolaeth⁶¹ yn dangos y gall systemau amaeth-goedwigaeth gyfrannu at arafu'r cynnydd hwnnw [mewn crynodiadau carbon deuocsid atmosfferig (CO₂)] ac, felly, gyfrannu at liniaru newid yn yr hinsawdd. Y pwll carbon organig pridd (SOC), yn benodol, yw'r unig bwl daearol sy'n storio rhywfaint o garbon (C) am filenia y gellir ei wella'n fwriadol gan arferion amaeth-goedwigaeth. Gall hyd at 2.2 Petagram (Pg) o Garbon (1 Pg = 10¹⁵ g) gael eu dal uwchben ac islaw'r ddaear am dros 50 mlynedd mewn systemau amaeth-goedwigaeth.

Coetir. Mae'r UKCCC yn nodi pwysigrwydd cynyddu gorchudd coetir (ar lefel y DU):

'Our analysis shows that using land released from agriculture for carbon sequestration and restoring natural habitats can deliver deep emissions reduction to 2050. Alternative uses of land could lead to emissions reductions of as much as 35-80% (20-40 Mt CO₂e per annum) by 2050. The key measures to deliver this are: afforestation (increasing forest cover from 13% of all UK land today up to 19% by 2050) and better management of existing forests; restoring 55-70% of peatlands could reduce emissions by 4-11 Mt CO₂e annually by 2050; sustainable energy crops representing up to 5% of land where wider environmental risks are managed; and more diverse uses of land that include trees on farms and hedgerow planting. Afforestation and restoring peatlands would also provide a range of additional benefits, including increased biodiversity, improved water quality and flood alleviation.'⁶²

Mae Pwyllgor y DU ar y Newid yn yr Hinsawdd yn cynghori y bydd gweithredu ar draws y DU yn arwain at fudd gwerth cyfanswm o £61 biliwn o Ddal a Storio Carbon, heb hyd yn oed ystyried manteision cymdeithasol y camau hyn.⁶³

---

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Leifeld, J., a Menichetti, L., (2018) 'The underappreciated potential of peatlands in global climate change mitigation strategies', *Nature communications*, 9(1), tt.1-7.

⁶⁰ Mae amaeth-goedwigaeth yn cyfeirio at gynhyrchu cynyddu, da byw a biomas coed ar yr un darn o dir.

⁶¹ Lorenz, K., a Lal, R., (2014) 'Soil organic carbon sequestration in agroforestry systems: A review', *Agronomy for Sustainable Development*, 34(2), tt.443-454.

⁶² Pwyllgor y DU ar y Newid yn yr Hinsawdd (2018) Land use: Reducing emissions and preparing for climate change'.

⁶³ Y Pwyllgor Newid Hinsawdd (2020) Land use: Policies for a Net Zero UK', t.58.

Er enghraifft, mae coed a gwrychoedd yn cynnig cysgod a lloches i dda byw, a fydd yn bwysig wrth i ni wynebu tywydd mwy eithafol oherwydd newid yn yr hinsawdd. Mae astudiaethau wedi dangos, drwy ddarparu lloches, y gall colledion ŵyn leihau hyd at 30% a gall y cynnydd dyddiol mewn pwysau byw gynyddu 10-21%.⁶⁴ Mae gwrychoedd hefyd yn gwella bioddiogelwch a gall coed gynnig ffrwd incwm amgen.

Byddai'r Gweithredoedd Sylfaenol a ddyfynnir yn galluogi ffermwyr i ddefnyddio'r dulliau ecosystem uchod, ymhlith eraill, ar eu fferm. Dylai hyn helpu i gynyddu'r gallu i wrthsefyll newid yn yr hinsawdd ond, yn bwysig iawn, dylai ddarparu manteision cymdeithasol, economaidd a diwylliannol ehangach drwy sicrhau cynaliadwyedd amaethyddiaeth a chymunedau gwledig.

Lleihau llygredd sŵn a lefelau llygredd yn ein haer, a gwella ansawdd aer.

Mae allyriadau nwy amaethyddol (e.e. amonia) yn effeithio ar ansawdd aer ac yn cael effeithiau negyddol ar iechyd pobl ac ecosystemau. Mae llawer o'r ecosystemau ac adnoddau naturiol yng Nghymru yn gweithredu mewn ffyrdd i leihau llygredd. Mae hyn yn cynnwys coetiroedd yn dal a storio carbon ac yn rhyng-gipio allyriadau amonia, ynghyd â nifer o fanteision gan wahanol dirweddau. Ymdrinnir ag effeithiau disgwylidig ansawdd aer gwell ar iechyd yn yr Aseiad o'r Effaith ar Iechyd.

Mae nitrogen yn cael ei golli i'r aer fel amonia pan fydd wrin yn cymysgu â thail ac wrth daenu gwrtaith. Mae'n cronni yn yr atmosffer ac yna'n syrthio ar y tir, gan ymyrryd ag ecosystemau. Yn 2018, cafodd 88% o gynefinoedd sensitif yng Nghymru nitrogen gormodol uwchlaw trothwyon lle mae'n niweidiol i blanhigion a bioamrywiaeth sensitif. Yn ogystal, mae nitrogen yn cael effaith andwyol ar 29% o'r cynefinoedd mwyaf sensitif.⁶⁵

Amcangyfrifir bod colledion maethynnau blynyddol o amaethyddiaeth Cymru yn dod i oddeutu 20,000 tonnall o amonia ac 8,000 tonnall o ocsid nitraidd i'r aer.

Er mwyn llwyddo i gyrraedd targed y DU ar gyfer 2030 a bennwyd gan NECD, bydd angen i allyriadau amonia fod 16% yn is o gymharu â lefelau 2005. O gymharu â llygryddion eraill yr NECD, gostyngodd allyriadau amonia rhwng 1990 a 2007, ond maent wedi bod yn codi ers hynny.

Bydd yr hyn sy'n achosi allyriadau amonia yn wahanol ar bob fferm ond dyma restr ohonynt yn nhrefn gyffredinol eu pwysigrwydd:⁶⁶

- Taenu slyri a thail (26%)
- Siediau da byw (24%)
- Gwrtaith, yn enwedig wrea (19%)
- Pori (12%)

⁶⁴ Comisiwn Coedwigaeth, (2023) 'There's more to trees than meets the eye.'

⁶⁵ <https://cdn.cyfoethnaturiol.cymru/media/692923/sonarr2020-aim-1-assessment.pdf>

⁶⁶ <https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2019-04/cod-y-marfer-amaethyddol-da-canllawiau-i-leihau-allyriadauamonia.pdf>

- Storio tail a slyri (11%)

Fel y trafodir yn yr Asesiad o'r Effaith ar Iechyd a'r Asesiad o'r Effaith Economaidd, disgwylir i'r Gweithredoedd Sylfaenol canlynol arwain at fanteision iechyd i bobl Cymru a manteision economaidd i fusnes y fferm drwy leihau costau mewnbynau:

- Cynnal profion pridd i gynnwys cyfuniad o:
  - Nitrogen (N), Potasiwm (P), Ffosforws (K), Carbon a pH –
  - mesur biolegol e.e. resbiradu, cyfrif rhywogaeth 'brocsi' (mwydod) –
  - asesiad ffisegol e.e. Gwerthusiad Gweledol o Strwythur y Pridd (VESS).
- Gwella perfformiad da byw drwy ddefnyddio'r Cylch Gwella Iechyd Anifeiliaid (AHIC).

Mae'r ymyriadau canlynol hyn yn gyson â'r amcanion SLM a fyddai'n darparu gwell ansawdd aer:⁶⁷

- Rheoli colledion nitrogen (N) ar y fferm a gwella effeithlonrwydd y defnydd o N yw'r elfennau allweddol ar gyfer lleihau allyriadau NH₃ yn gyffredinol. Er enghraifft, ar ffermydd da byw cymysg, mae rhwng 10% a 40% o'r golled N yn gysylltiedig ag allyriadau NH₃.⁶⁸
- Mae gan y defnydd o systemau argymell gwrtaith (h.y. paru cyflenwad maethynnau o dail organig a gwrteithiau wedi'u gweithgynhyrchu i ofynion maethynnau cynyda) y potensial i leihau tua 5% y colledion nitrogen a ffosforws i ddŵr ac allyriadau amonia ac ocsid nitraidd i'r aer.
- Gallai opsiynau lleihau amonia eraill leihau colledion amonia o'r llwybr colli a dargedir hyd at 80% (e.e. gorchuddion cadarn ar storfeydd slyri – bydd gorchuddio storfeydd tail hylifol, ynghyd â defnyddio technolegau taenu manwl-gywir ar gyfer taenu tail hylifol, yn lleihau allyriadau amonia).

Mae tystiolaeth arall gan ERAMMP yn nodi: *'mae sylw yn gallu cael ei roi ar bump maes bras lle mae lleihau amonia wedi cael ei ymchwilio'n dda yn barod a'i brofi fel dull effeithiol. Mae'r themâu hynny fel a ganlyn:*

- Strategaethau bwydo da byw.
- Lleihau allyriadau amonia o lety anifeiliaid.
- Atal allyriadau o gyfleusterau storio piswail.
- Technegau cymhwysio piswail allyrru isel.

⁶⁷ Williams, J.R., et al., (2019) Atodiad 1: Rheoli maethynnau pridd ar gyfer tir wedi'i wella Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

⁶⁸ Jones, L. et al., (2019) Atodiad 8: Rheoli maethynnau pridd a llesiant, Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

Gall allyriad NH₃ o osod gwrteithiwr mwynol gael ei ostwng wrth ddewis gwrteithwyr allyrru N isel, fel amoniwm nitrad, gan osgoi wrea sy'n gysylltiedig ag allyriadau llawer uwch.⁶⁹

Mae tystiolaeth bellach gan ERAMMP ar werthoedd cymdeithasol y Gweithredoedd Sylfaenol, sy'n cyd-fynd ag ymgynghoriad y Cynllun, yn rhoi amcangyfrif o'r effeithiau posibl ar ansawdd aer yn sgil ymgymryd ag ystod o weithredoedd ar y fferm sy'n gyson ag SLM.

Er nad yw llygredd sŵn wedi'i dargedu'n benodol o fewn y Cynllun, gellid disgwyl y gallai camau yn y cynllun leihau llygredd sŵn hefyd. Canfu adroddiad gan Eftec ar gyfer Defra fod cyfalaf naturiol wedi helpu i liniaru lefelau sŵn ffyrdd rhwng 8,000 a 22,000 o gartrefi yng Nghymru.⁷⁰ Gallai cynyddu gwytnwch ecosystemau gefnogi hyn ymhellach.

Gwella ansawdd ein dŵr a sicrhau swm ein dŵr.

Amcangyfrifir bod colledion maethynnau blynyddol o amaethyddiaeth Cymru tua 37,000 tonnall o nitrad-N a 700 tonnall o ffosfforws i ddŵr.⁷¹ Allyriadau nitradau, ffosffadau a gwaddodion o dir amaethyddol yw un o'r prif ffynonellau pwysau ar ansawdd dŵr croyw yng Nghymru.⁷²

Gellir gwella ansawdd dŵr drwy amrywiaeth o fesurau ar y fferm⁷³ sy'n lleihau colledion maethynnau, erydiad yr uwchbridd ac atal unrhyw golledion rhag cyrraedd cyrsiau dŵr:

- Gall cynlluniau rheoli maethynnau sicrhau bod y meintiau cywir yn cael eu taenu ar yr adeg gywir, gan leihau colledion i ddŵr.
- Gall gwrychoedd, cynefinoedd a choed gynyddu nifer y maethynnau sy'n cael eu rhyng-gipio, gan eu hatal rhag cyrraedd cyrsiau dŵr.
- Gall cynyddu gorchudd gynyddu'r maethynnau sy'n cael eu cadw, lleihau colledion a chynnal yr uwchbridd.

Mae Gweithredoedd Sylfaenol arfaethedig sy'n gyson â'r bwriad SLM i leihau niwed i ansawdd dyfrffyrdd yn cynnwys:

- Profion pridd.
- Rheoli mawnogydd a chynefinoedd wedi'u haddasu'n fawr (lle bo hynny'n briodol).
- Cadw 10% o ffermydd o dan goed a reolir yn unol â Safon Goedwigaeth y DU (fel rhan o'r 10% hwn).
- Rheoli gwrychoedd hen a newydd yn unol â'r cylch rheoli gwrychoedd.

---

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Eftec a CEH (2018) Modelling noise mitigation for UK urban natural capital accounts. Report. T. 38.

⁷¹ Williams, J.R., et al. (2019). Atodiad 1: Rheoli maethynnau pridd ar gyfer tir wedi'i wella Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

⁷² https://erammp.wales/sites/default/files/ERAMMP%20Rpt-40%20CFFC%20Cadwyni%20Rhesymeg%20v1.0_cy.pdf

⁷³ Ibid.

- Tyfu cnwd gorchudd â sawl rhywogaeth ar unrhyw dir sy'n ddi-gnwd dros y gaeaf. Mae'r camau hyn yn cefnogi lleihau lefel y maethynnau sy'n golchi dros y pridd yn sgil erydu pridd, ynghyd â rhwystrau naturiol sy'n cael eu creu i leihau'r llygredd sy'n mynd i ddyfrffyrdd. Felly, rydym yn disgwyl i'r Cynllun gael effaith gadarnhaol ar ansawdd dŵr.

Cymryd camau i leihau'r pwysau ar adnoddau naturiol, megis drwy effeithlonrwydd adnoddau ac ynni adnewyddadwy.

Mae effeithlonrwydd adnoddau a rheoli ynni'n effeithiol yn amcanion SLM bwriedig sydd wedi'u cynnwys wrth ddatblygu'r Cynllun. Mae effeithlonrwydd adnoddau yn hanfodol ar gyfer lliniaru newid yn yr hinsawdd a chynaliadwyedd amaethyddiaeth. Gall adnoddau fferm fod yn amgylcheddol (e.e. dŵr, pridd) neu gallant fod yn fewnbynau (e.e. ynni, gwrtiaith, disel, plaladdwyr).

Nod y Cynllun yw cefnogi ffermydd i fod yn gynhyrchiol yn gynaliadwy, drwy wella effeithlonrwydd eu cynhyrchu o fewn gallu naturiol y tir.

Mae Gweithredoedd Sylfaenol sy'n cefnogi effeithlonrwydd adnoddau yn cynnwys:

- Cwblhau hunanasesiad ar y fferm unwaith y flwyddyn yn erbyn Dangosyddion Perfformiad Allweddol gofynnol y sector a'r diwydiant.
- Profion pridd a chyfrif maethynnau.
- Aseidiadau rheoli plâu yn integredig.
- Gofynion gorchudd cnwd aml-rywogaeth.

Gall gwell effeithlonrwydd nid yn unig wneud busnesau fferm yn fwy gwydn, drwy leihau costau a gwastraff (e.e. drwy ddefnyddio llai o ynni neu wrtaith), ond gall hefyd helpu i leihau'r pwysau o ran adnoddau ar gyfer cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol.

Bydd cyflawni'r dibenion SLM yn ehangach, megis aer glân, dŵr glân a dal a storio mwy o garbon, hefyd yn lleihau'r pwysau ar adnoddau naturiol ac yn cynyddu gwytnwch ein hecosystemau.

Disgwyliwn i'r Cynllun gael effaith gadarnhaol ar effeithlonrwydd adnoddau a lleihau'r pwysau ar adnoddau naturiol.

Cefnogi dulliau ataliol o ymdrin â chanlyniadau iechyd, gan ganolbwyntio'n benodol ar faterion iechyd cyhoeddus allweddol, er enghraifft, llygredd aer a sŵn sy'n gysylltiedig â thrafnidiaeth, mynd i'r afael ag anweithgarwch corfforol ac iechyd meddwl.

Bwriad y fframwaith SLM, y mae'r Cynllun wedi'i ddatblygu oddi tano, yw lleihau llygredd aer, gwella ansawdd aer a gwella'r ddarpariaeth ar gyfer cyfleoedd i'r cyhoedd gael mynediad i gefn gwlad ac ymgysylltu ag ef. Yn ein Hasesiad o'r Effaith ar Iechyd, rydym wedi nodi tystiolaeth o'r prif feysydd lle bydd ein cynigion yn cyfrannu at iechyd meddyliol a chorfforol.

Cefnogi camau i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau iechyd ac economaidd.

Bydd Gweithredoedd Sylfaenol y Cynllun yn cyfrannu at well ansawdd aer a dŵr ac, i'r graddau y mae ansawdd aer a dŵr gwael yn effeithio'n anghymesur ar y rhai sy'n byw mewn

aelwydydd incwm isel (mewn ardaloedd difreintiedig), dylai'r Cynllun gael effaith gadarnhaol ar anghydraddoldebau iechyd aelwydydd incwm isel.

Mae rhannau o Gymru ymhlith yr ardaloedd â'r ansawdd aer gwaethaf ym Mhrydain o hyd, gan gyfrannu at tua 1,000-4,000 o farwolaethau bob blwyddyn.⁷⁴ Ochr yn ochr â hyn, mae Iechyd Cyhoeddus Cymru wedi disgrifio'r sefyllfa fel argyfwng iechyd cyhoeddus, gan amcangyfrif bod y gost i economi Cymru yn £1 biliwn mewn diwrnodau gwaith a gollir a chostau i'n gwasanaeth iechyd.⁷⁵ Byddai Gweithredoedd Sylfaenol sy'n cefnogi ansawdd aer a dŵr yn helpu i wella'r sefyllfa hon.

Mae ein Hasesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb yn nodi y bydd y canlyniadau amgylcheddol a gyflawnir gan y Cynllun yn cael effaith gadarnhaol ar bob un o'r tri is-faes amgylchedd ffisegol (ansawdd aer; perygl llifogydd; a mynediad i fannau gwyrdd) ym Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC).⁷⁶ O'r herwydd, gallai hyn leihau nifer yr ardaloedd⁷⁷ yng Nghymru y dangosir eu bod yn ddiffreintiedig yn amgylcheddol o dan y maes amgylchedd ffisegol ym MALIC. Byddai hyn yn cael effaith gadarnhaol ar lesiant y bobl hynny sy'n byw yn yr ardaloedd hynny ac yn cyfrannu'n gadarnhaol at leihau anghydraddoldeb amgylcheddol.

Cefnogi cydlyniant cymunedol.

Disgwylir i'r Cynllun gyfrannu'n gadarnhaol at gyfalaf cymdeithasol a lles cymunedol. Mae cymunedau gwledig ar y rheng flaen o ran yr argyfwng hinsawdd a natur. Os na chymerir camau i fynd i'r afael â'r heriau hyn, bydd cynhyrchu bwyd yn gynaliadwy a gwytnwch economïau a chymunedau gwledig o dan fygythiad. Mae'r Gweithredoedd Sylfaenol o fewn y Cynllun wedi'u dylunio i gefnogi lliniaru'r heriau hyn mewn ffordd sydd hefyd o fudd i gydlyniant cymdeithasol, diwylliant a threftadaeth ac sy'n cefnogi datgarboneiddio mewn ffordd deg a llewyrchus. Y bwriad yw i'r Cynllun alluogi cryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau a helpu cymunedau gwledig i ffynnu.

Mae'r angen i gyflawni'r amcanion SLM, sy'n sail i'r Cynllun, yn cael ei gryfhau gan y gofyniad bod rhaid eu cyflawni mewn ffordd sy'n:

- a) Diwallu anghenion y presennol heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain; a
- b) Cyfrannu at gyflawni'r nodau llesiant yn adran 4 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

---

⁷⁴ Iechyd Cyhoeddus Cymru, (2020) 'Llygredd aer ac iechyd yng Nghymru'. (Saesneg yn unig).

⁷⁵ Cyfoeth Naturiol Cymru, Datganiad Ardal Canol De Cymru – Gwella ein Hiechyd, ar gael yn: <https://naturalresources.wales/about-us/what-we-do/strategies-and-plans/area-statements/south-central-wales-area-statement/improving-our-health/?lang=cy>

⁷⁶ Llywodraeth Cymru (2019) Adroddiad Canlyniadau Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC).

⁷⁷ Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (ACEHI)

Bydd y Cynllun yn cefnogi'r gwaith o gyflawni canlyniadau i gynyddu gwytnwch amaethyddiaeth a'r amgylchedd gwledig, sydd yn ei dro yn cefnogi cydlyniant cymunedol fel yr amlinellir yn ein Hasesiadau Effaith Prawfesur Gwledig a Lles Economaidd.

Cefnogi cyflogaeth ddiogel a sefydlog.

Mae amcangyfrifon ar gyfer 2021 yn dangos mai cyfanswm nifer y bobl sy'n gweithio ar ddaliadau amaethyddol yng Nghymru yw 50,401.⁷⁸ O'r cyfanswm hwn, mae 37,953 o brif ffermwyr, cyfarwyddwyr, partneriaid busnes a'u priod. Mae'r cyfanswm yn cynnwys 12,448 o weithwyr fferm llawn amser rheolaidd, rhan-amser rheolaidd a thymhorol/achlysurol. Nid yw'r ffigur yn cynnwys pobl hunangyflogedig na chontractwyr a all fod yn gweithio ar y fferm hefyd.

Rydym yn disgwyl i'r cyfuniad o Weithredoedd Sylfaenol, Opsiynol a Chydweithredol, mewn rhai achosion, newid y gofyniad llafur ar ffermydd tuag at gamau amgylcheddol mwy cadarnhaol. Mae tystiolaeth o Tir Gofal yng Nghymru⁷⁹ a Stiwardiaeth Lefel Mynediad yn Lloegr⁸⁰ wedi dangos bod y cynlluniau amaeth-amgylchedd hyn yn gysylltiedig â chynnydd yn y galw am lafur. Yn ogystal, ar lefel y DU, awgrymir bod cyfraniad Colofn 2 at gyflogaeth wledig yn uwch (1.2%) o gymharu â chyfraniad Colofn 1 (1.0%).⁸¹

Mae gwella gwydnwch busnesau amaethyddol yng Nghymru yn un o'r egwyddorion SLM sy'n sail i'r Cynllun. Drwy SLM, bydd sector amaethyddol gwydn hefyd yn cyfrannu at gyflogaeth ddiogel a sefydlog drwy alluogi cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol i barhau i gynhyrchu bwyd yn gynaliadwy a'r canlyniadau rydym yn eu ceisio. Dylai hyn gefnogi swyddi yn y sector amaethyddol, y gadwyn gyflenwi ehangach a chymunedau gwledig.

Mae'n hanfodol bod unrhyw newidiadau i amaethyddiaeth, defnydd tir ac arferion cysylltiedig yn deg ac yn creu cyfleoedd ar draws y gymuned wledig (ac ehangach). Bydd hyn yn gofyn am gyngor, cymorth a datblygu sgiliau priodol. Fel rhan o'r Cynllun, bydd gwasanaeth cynghori i gefnogi pob busnes fferm i gyflawni SLM.

Yn ogystal, gall diogelu a chynyddu cynaliadwyedd treftadaeth, tirweddau ac adnoddau naturiol Cymru arwain at nifer o fanteision trydyddol ychwanegol sy'n gysylltiedig â chreu cyflogaeth ddiogel a sefydlog. Gall hyn fod yn arbennig o berthnasol ym maes amaeth-dwristiaeth lle mae adnoddau naturiol Cymru wedi creu amgylchedd naturiol sy'n fyd-enwog.

---

⁷⁸ Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth mis Mehefin (2021).

⁷⁹ Agra CEAS (2005). Socio-economic evaluation of Tir Gofal, adroddiad ar gyfer Cyngor Cefn Gwlad Cymru a Llywodraeth Cymru. Arolygwyd sampl o 251 o gyfranogwyr Tir Gofal (ychydig dros 20% o'r 1,166 o gyfranogwyr a oedd wedi derbyn taliadau ar ddechrau'r prosiect).

⁸⁰ Mills, J., Courtney, P., a Gaskell, P. (2010). Assessing the Incidental socio-economic impacts of Environmental Stewardship.

⁸¹ Rizov, M., Davidova, S., a Bailey, A. (2018). Employment effects of CAP payments in the UK non-farm economy. *European Review of Agricultural Economics*, 45(5), 723-748.

Ceir tystiolaeth o hyn yn arolwg Ymwelwyr Cymru sy'n nodi'r amgylchedd naturiol fel y prif reswm i dwristiaid ddewis Cymru fel cyrchfan wyliau.⁸²

5.2 Bioamrywiaeth

Gweler Atodiad F ar gyfer yr Asesiad o'r Effaith ar Fioamrywiaeth.

5.3 Newid yn yr Hinsawdd

Mae newid yn yr hinsawdd wedi'i nodi fel un o'r bygythiadau mwyaf sy'n wynebu cenedlaethau'r dyfodol. Mae angen i ni leihau ein hallyriadau drwy ddatgarboneiddio (5.3a) ac addasu i effeithiau newid yn yr hinsawdd drwy gynyddu ein gwytnwch (5.3b).

Mae effeithiau newid yn yr hinsawdd ar amaethyddiaeth a choedwigaeth yn y DU wedi'u nodi'n helaeth.⁸³ Yn yr un modd, mae tystiolaeth ynghylch effaith newid yn yr hinsawdd ar Adnoddau Naturiol Cymru⁸⁴, ac ar ei safleoedd gwarchoddedig.⁸⁵

Yn eu hadroddiad ar ddefnydd tir, daw'r UKCCC i'r casgliad canlynol: "Throughout the UK there is an urgent need for a new approach: the legislative opportunities for real change are available and should progress immediately."⁸⁶

Mae Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 yn ymrwymo Llywodraeth Cymru i leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr i sero net erbyn 2050. Ar ben hynny, mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 wedi gosod fframwaith strategol i ystyried lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd o fewn amaethyddiaeth yng Nghymru, a ddyluniwyd i helpu Cymru i ddatgarboneiddio mewn ffordd deg a llewyrchus.

5.3a Datgarboneiddio

Sut, ac i ba raddau, y bydd y cynnig yn effeithio ar allyriadau yng Nghymru?

---

⁸² McAllister a McDonough (2017). Adroddiad Arolwg Ymwelwyr Cymru 2016: Ymwelwyr sy'n aros o'r DU. Llywodraeth Cymru, rhif adroddiad YGLI 14/2017. Ar gael yn: <http://gov.wales/statistics-and-research/wales-visitor-survey/?lang=en>

⁸³ Morison, J. a Matthews, R., (goln) (2016) *Amaethyddiaeth a Choedwigaeth – Effeithiau Newid Hinsawdd, adroddiad cryno, Living With Environmental Change.*

⁸⁴ Cyfoeth Naturiol Cymru (2016) Adroddiad ar Sefyllfa Adnoddau Naturiol (SoNaRR): Asesiad o Reolaeth Gynaliadwy o Adnoddau Naturiol. Adroddiad Technegol.

⁸⁵ Cyfoeth Naturiol Cymru, (2018) Cynllun Gweithredu Thematig Natura Newid yn yr Hinsawdd a Chwalu Cynefinoedd, Rhaglen Natura 2000 LIFE ar gyfer Cymru.

⁸⁶ Pwyllgor y DU ar y Newid yn yr Hinsawdd (2020) Land use: Policies for a Net Zero UK.

Dyluniwyd y Cynllun i gynorthwyo ffermwyr i gyflawni'r amcanion SLM yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023, gan gynnwys lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd.

Yn 2019, roedd amaethyddiaeth yn cyfrif am 14% o allyriadau Cymru (5.3MtCO₂e).⁸⁷ Methan (66%) ac Ocsid Nitraid (22%) yw'r allyriadau yn bennaf. Mae'r allyriadau hyn yn cael eu hachosi'n bennaf gan:

- Eplesiad enterig: 58%
- Rheoli tail: 16%
- Gwrteithiau anorganig a chalch: 11%
- Tanwydd ar gyfer peiriannau symudol: 10%

Er mwyn cael mynediad at y Cynllun, bydd angen i bob busnes fferm gwblhau Ffurflen y Cais Sengl (SAF), Asesiad Carbon ac Adolygiad Llinell Sylfaen o Gynefinoedd Lefel 1 (HBR1).

Y bwriad yw gosod y llinell sylfaen i hwyluso newid sylweddol ym mherfformiad y fferm, drwy roi'r offer i ffermwyr ddeall sut mae eu fferm yn perfformio a'r data a'r dystiolaeth o unrhyw ymyriadau a wneir drwy gydol y cynllun i ganiatáu ar gyfer gwerthusiad ystyrlon. Cefnogir hyn hefyd gan y Weithred Sylfaenol Meincnodi.

Bwriad yr asesiad carbon yw mesur effaith carbon y busnes fferm gyfan (a bydd yn berthnasol i bob busnes fferm yng Nghymru) yn ogystal ag ar lefel cynnyrch (CO₂e fesul uned o allbwn). Disgwylir i'r asesiad:

- Ddefnyddio adrodd deul h.y. GWP₁₀₀ a GWP*, sef y ddau fetrig a gydnabyddir yn rhyngwladol ar gyfer meintoli effaith methan.
- Dilyn y safon PAS2050:11 lle bo hynny'n bosibl (gan ystyried y gofyniad uchod).

Dylai hyn gefnogi ffermwyr yn eu gallu i storio cymaint o garbon â phosibl, gan y bydd pob ffermwr yn cael cyfle i ddatblygu dealltwriaeth o'u pridd a gofynion eu cnydau a gallu defnyddio'r asesiad a phroffion pridd i gefnogi penderfyniadau drwy gynnig data ar effaith newidiadau posibl a/neu gynnig awgrymiadau o feysydd i'w gwella.

Mewn llawer o achosion, disgwylir i'r Gweithredoedd Sylfaenol gyfrannu at gyflawni'r targed hwn, megis cefnogi busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithlon a chynhyrchu ynni adnewyddadwy ar y safle.

Bydd dadansoddiad parhaus o gostau a manteision y Cynllun yn llywio'r penderfyniad gweinidogol terfynol ar y Cynllun, gan gynnwys asesiadau o werth y manteision amgylcheddol a gynhyrchir gan y Cynllun.

Lleihau allyriadau

---

⁸⁷ <https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-10/cymru-sero-net-cyllideb-garbon-2-2021-25.pdf>

Archwiliodd adroddiad gan *ERAMMP* y gostyngiad posibl mewn allyriadau o reoli da byw, tail a gwrteithiau.⁸⁸ Canfu y gellid cyflawni Uchafswm Gostyngiad Posibl Technegol⁸⁹ o 22.5% ar gyfer ocsid nitraidd a 32.4% ar gyfer methan erbyn 2050, gyda'r gostyngiadau mwyaf i'w cael drwy wella deiet, rheolaeth a geneteg yn y diwydiant llaeth a chig eidion a defnyddio Nitrogen yn fwy effeithlon. Ynghyd â gwelliannau mewn allyriadau peiriannau amaethyddol, dangosodd yr adroddiad botensial i leihau allyriadau i 3.8 MtCO_{2e} y flwyddyn.

Mae Gweithredoedd Sylfaenol sy'n cefnogi gostyngiad mewn allyriadau yn uniongyrchol yn cynnwys:

- Cwblhau'r cyfrif carbon i helpu i ddeall ble y gellir gwneud arbedion effeithlonrwydd ar bob fferm.
- Cwblhau hunanasesiad blynyddol unwaith y flwyddyn yn erbyn cyfres o ddangosyddion perfformiad allweddol safonol (yn dibynnu ar y math o fferm).
- Profi'r pridd i annog ffermwyr i wneud y defnydd gorau o wrtaith artiffisial drwy reoli maethynnau (mae profion yn cynnwys Nitrogen, Ffosfforws, Carbon).

Storio cymaint o garbon â phosibl

Er mwyn storio cymaint o garbon â phosibl, mae angen diogelu'r stociau carbon presennol a chynyddu maint ein stociau. Yng Nghymru, coetir yw'r brif ddalfa ar gyfer allyriadau⁹⁰ (-1.27 MtCO_{2e}) ac yna cynhyrchion pren wedi'u cynaeafu (-0.22 MtCO_{2e}). Mae priddoedd a biomas hefyd yn ddalfa bwysig ar gyfer dal a storio carbon ond mae angen eu rheoli'n briodol er mwyn eu hatal rhag dod yn ffynhonnell allyriadau.

O ran rheoli'r borfa a glaswelltir, mae tystiolaeth⁹¹ yn dangos bod 'tiroedd pori sydd wedi'u gwella yn cynnwys stociau helaeth o garbon, yn bennaf oherwydd bod cymaint o diroedd o'r fath yng Nghymru. [...] [Amcangyfrifir bod] carbon pridd mewn tir pori yn cyfateb i 47% o stociau carbon pridd Cymru hyd at ddyfnder o 1 metr. Mae cadw'r rhain a'r holl stociau carbon pridd yn hollbwysig er mwyn sicrhau nad yw priddoedd yn cyfrannu tuag at ragor o newid yn yr hinsawdd pan ddylent fod yn helpu i liniaru newid yn yr hinsawdd drwy storio carbon yn barhaus.'

O ran rheoli stociau coetir, mae tystiolaeth hefyd yn awgrymu:

Os yw coetir yn cael ei reoli'n gynaliadwy, ac os yw pob cylchdro o goed yn tyfu i ddychwelyd i'r stoc garbon cyn cynhaeaf, yna mae stoc garbon y goedwig yn cael ei hadnewyddu ar sail gylchol. Yn ychwanegol at hyn, os yw'r coed sy'n cael eu cynaeafu'n cael eu defnyddio mewn

---

⁸⁸ Prosser, H., (2022) Adroddiad ERAMMP-68: Adroddiad ERAMMP-68: Adolygiad o Leihau Allyrru Nwyon Tŷ Gwydr a Dal a Storio Carbon mewn Amaethyddiaeth i Ffurio Polisi Amaethyddiaeth a Defnydd Tir. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (UKCEH 06297/06810)/

⁸⁹ Ar y lefelau cynhyrchu presennol.

⁹⁰ <https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-10/cymru-sero-net-cyllideb-garbon-2-2021-25.pdf>

⁹¹ Emmett, B.A., et al., (2019) Adroddiad 10b: Ystyriaethau ar gyfer y cynllun newydd. Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

cynnyrch â rhychwant oes hir gall hyn olygu bod system goetir sy'n cynhyrchu coed yn cyfrannu mwy tuag at liniaru newid hinsawdd na choetir nad yw'n cael ei gynaeafu. Bydd y budd hwn yn fwy os yw'r defnydd o'r cynnyrch coed hyn sydd wedi'u cynaeafu: (a) yn cymryd lle deunyddiau fel concrit, dur neu blastig; (b) yn cymryd lle coed sy'n cael eu mewnfario o wledydd lle nad yw'r coedwigoedd cynhyrchu'n cael eu rheoli'n gynaliadwy.⁹²

Mae ehangu coetiroedd a gwrychoedd yn ffordd sylfaenol o ddal a storio mwy o garbon. Mae'r UKCCC wedi argymhell y dylai Cymru blannu 45,000 ha o goetiroedd newydd erbyn 2030 a 180,000 ha erbyn 2050. Gallai cyrraedd y targed hwn arwain at ostyngiadau ychwanegol mewn allyriadau Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth (LULUCF) o hyd at 304 kt CO_{2e} y flwyddyn yn 2050, gostyngiad o 2176 kt CO_{2e} y flwyddyn.⁹³

Mae Gweithredoedd Sylfaenol sy'n cefnogi dal a storio mwy o garbon, a chynnal dalfeydd carbon presennol, yn cynnwys:

- Cwblhau'r Asesiad Carbon Llinell Sylfaen a'r Adolygiad Llinell Sylfaen o Gynefinoedd Lefel 1 (HBR1).
- Cynnal profion pridd ar o leiaf 20% o'r tir cymwys i gynnwys cyfuniad o: nitrogen, potasiwm, ffosfforws, carbon, pH a magnesiwm.
- Cynnal a rheoli mawnogydd a chynefinoedd wedi'u haddasu'n fawr yn briodol.
- Rheoli coetir ac amaeth-goedwigaeth bresennol ar dir a/neu
  - Sicrhau bod 10% o dir cymwys o dan goed.
  - Rheoli yn unol â safon goedwigaeth y DU.
- Sefydlu cnwd gorchudd aml-rywogaeth ar yr holl dir sy'n ddi-gnwd dros y gaeaf i amddiffyn priddoedd rhag erydiad a dirywiad.

Cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid

Mae anifeiliaid iach yn fwy cynhyrchiol. Mae angen llai o anifeiliaid iach i gynhyrchu'r un faint o gynnyrch o gymharu â rhai nad ydynt yn iach, gan arwain at lai o allyriadau nwyon tŷ gwydr.

Comisiynodd Llywodraeth Cymru astudiaeth unigryw, gan ddefnyddio technegau dadansoddi cylch bywyd, i bennu effaith Twbercwlosis (TB) Buchol ar allyriadau nwyon tŷ gwydr.⁹⁴ Dangosodd yr astudiaeth y byddai dileu TB yng Nghymru yn lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr o'r sector gwartheg tua 2% drwy leihau gwastraff a chynyddu effeithlonrwydd – cyfraniad bach, ond arwyddocaol, at y nod cyffredinol o leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr o ffermio.

---

⁹² Ibid.

⁹³ Prosser, H., (2022) Adroddiad ERAMMP-68: Adroddiad ERAMMP-68: Adolygiad o Leihau Allyrru Nwyon Tŷ Gwydr a Dal a Storio Carbon mewn Amaethyddiaeth i Ffurio Polisi Amaethyddiaeth a Defnydd Tir Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (UKCEH 06297/06810)

⁹⁴ Williams, A. a Sanders, D., (2016) Greenhouse Gas Emissions from bovine tuberculosis (bTB) in Wales. Adroddiad ar gyfer Llywodraeth Cymru (ar gael ar gais)

Mae llawer o glefydau endemig y gallai rheolaeth ohonynt arwain at fwy fyth o ostyngiad mewn allyriadau nwyon tŷ gwydr. Fodd bynnag, mae mesur yr effaith yn gymhleth ac yn ddrud, ac mae adnoddau, hyd yma, wedi canolbwyntio i raddau helaeth ar wneud gwelliannau iechyd, yn hytrach na mesur effeithiau'r gwelliannau hynny ar allyriadau nwyon tŷ gwydr.

Dyluniwyd y Cynllun i wella iechyd a lles anifeiliaid. Fel yr amlinellwyd uchod, dylai atal clefydau arwain at anifeiliaid iachach a mwy cynhyrchiol, gyda llai o anifeiliaid yn allyrru llai o allyriadau. Bydd atal achosion o glefydau anifeiliaid ar raddfa fawr yn lleihau'r tebygolrwydd o effaith amgylcheddol achosion o'r fath a graddfa'r effaith, o ran yr achosion eu hunain a'r camau sy'n ofynnol wrth ymateb iddynt. Arweiniodd yr achosion o Glwy'r Traed a'r Genau yn 2001 at ddifa tua chwe miliwn o anifeiliaid drwy gladdu torfol, llosgi mewn coelcerthi a rendro, gan effeithio ar ansawdd dŵr, aer a thir. At hynny, roedd y defnydd dwys o dros 1.3 miliwn litr o ddiheintydd a gymeradwywyd gan y Llywodraeth, a oedd yn ofynnol i lanhau daliadau heintiedig a'i osod wrth fynedfeydd ar y fferdd ledled Cymru a Lloegr erbyn mis Hydref 2001, yn cyfrif am 18% o'r holl achosion o lygredd a gofnodwyd yn ystod yr achosion o'r clwy. Cafwyd effeithiau tymor hwy hefyd, yn sgil effeithio ar brosesau trin carthffosydd biolegol mewn gweithfeydd bach.⁹⁵ Er na ellir rhagweld achosion o glefydau anifeiliaid, dylai mwy o gamau ataliol drwy well bioddiogelwch ac iechyd a lles anifeiliaid leihau'r tebygolrwydd o achosion ac, os byddant yn digwydd, lleihau eu maint. Dylai hyn leihau'r effaith negyddol ar yr amgylchedd a'r goblygiadau posibl sy'n deillio o gamau ymatebol.

Mae Gweithredoedd Sylfaenol sy'n cefnogi gwelliannau iechyd a lles anifeiliaid yn cynnwys:

- Hunanasesiad unwaith y flwyddyn (y dyddiad cau yw'r dyddiad yr ymunwyd â'r cynllun bob blwyddyn) yn erbyn set safonol o Ddangosyddion Perfformiad Allweddol (dau fesul sector).
- Cymryd camau gweithredu, a nodwyd drwy weithio'n agos gyda'u milfeddyg, drwy'r Cylch Gwella Iechyd Anifeiliaid (AHIC).
- Ymgymryd â hyfforddiant ac asesu perfformiad da byw am gloffni a chyflwr y corff.
- Cyfrif a chofnodi faint o wrthfotigau a ddefnyddir ar y fferm ar gyfartaledd.
- Bod â'r mesurau bioddiogelwch angenrheidiol ar waith ar bob fferm

Crynodeb

Bydd y Cynllun yn rhoi cymorth ariannol i fusnesau fferm ymgymryd ag arferion ffermio er mwyn lleihau allyriadau a storio mwy o garbon.

Yn dibynnu ar lefel y cyllid a chyfranogiad yn y dyfodol, gallai effaith y Cynllun ar ddatgarboneiddio fod yn sylweddol.

---

⁹⁵ http://environmentdata.org/archive/ealit:4290/OBJ/x69_EA_Footandmouthdisease_2001_0.pdf

Asesiad gan ddefnyddio methodoleg prisio⁹⁶ Nwyon Tŷ Gwydr Llyfr Gwyrdd Trysorlys EF

Mae Llyfr Gwyrdd Trysorlys EM, sy'n rhoi canllawiau ar sut i arfarnu a gwerthuso polisïau, prosiectau a rhaglenni, wedi cael ei ddefnyddio gan gonsortiw ERAMMP i ddatblygu cadwyni rhesymeg, sy'n nodi'r berthynas rhwng gwerth cymdeithasol nwyddau a gwasanaethau ecosystemau a chamau gweithredu SLM. Mae'r cadwyni rhesymeg⁹⁷ yn cynnwys y canlynol:

- Rheoleiddio'r hinsawdd.
- Mwy o orchudd coed.
- Morfa heli.
- Mawnogydd.
- Glaswelltir.
- Datgarboneiddio.

Mae'r gwaith hwn wedi llywio ein hasesiad o effeithiau posibl cynigion y cynllun ar ddatgarboneiddio.

5.3 b Addasu

Sut, ac i ba raddau, y bydd y cynnig yn effeithio ar y gallu i addasu i effeithiau'r newid yn yr hinsawdd?

Mae Rhaglen Lywodraethu 2021 yn ymrwmo i ymgorffori ein hymateb i'r argyfyngau hinsawdd a natur ym mhopeth a wnawn. Mae'r Cynllun yn rhan o'r ymrwymiad hwn, gan gynnig cymhellion i gyfranogwyr y Cynllun ar gyfer gweithredoedd sy'n helpu ffermydd i liniaru ac addasu i'r effeithiau a ragwelir yn sgil newid yn yr hinsawdd. Heb liniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd, mae gwytnwch ein hecosystemau, cynhyrchu bwyd yn gynaliadwy a'n hadnoddau diwylliannol o dan fygythiad.

Mae amaethyddiaeth yn arbennig o agored i effeithiau newid yn yr hinsawdd:

Yng nghyd-destun ffermio da byw, mae tystiolaeth yn awgrymu,

climate change is a threat to livestock production because of the impact on quality of feed crop and forage, water availability, animal and milk production, livestock diseases, animal reproduction, and biodiversity... the livestock sector will be a key player in the mitigation of GHG emissions and improving global food security. Therefore, in the transition to sustainable livestock production, there is a need for: a) assessments related to the use of adaptation and mitigation measures tailored to the location and livestock production system in use, and b)

---

⁹⁶

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/685903/The_Green_Book.pdf

⁹⁷ https://erammp.wales/sites/default/files/ERAMMP%20Rpt-40%20CFFC%20Cadwyni%20Rhesymeg%20v1.0_cy.pdf

policies that support and facilitate the implementation of climate change adaptation and mitigation measures.⁹⁸

Yng nghyd-destun crydau âr, mae ymchwil yn awgrymu'r canlynol

key effects [of climate change] will be felt through changes in the timing of the crop calendar and hence the farming year in: quality, yield, pest and disease management and crop distribution. Farmers may adapt readily to changes in average climate since effects will be gradual, but adaptations to some extremes will require more forward planning. Possible adaptation options by farmers, e.g. changing crop cultivars, and the wider industry, e.g. developing new varieties, need to be considered.⁹⁹

Yng nghyd-destun ffermydd godro, y ddadl yw ei bod yn 'essential to establish and adopt mitigation strategies covering available tools from management, nutrition, health and plant and animal breeding to cope with the future consequences of climate change on dairy farming.'¹⁰⁰

Ceir tystiolaeth bellach o'r angen i feithrin gwytnwch yn y sector amaethyddol oherwydd y posibilrwydd o newid yn yr hinsawdd yn nadansoddiad SWOT Rhaglen Datblygu Gwledig Cymru.¹⁰¹

Nod y Gweithredoedd Sylfaenol yw galluogi camau i gael eu cymryd ar y fferm i addasu i effeithiau newid yn yr hinsawdd a chynyddu gwytnwch busnesau fferm.

Yn ogystal â chamau gweithredu sydd wedi'u targedu'n benodol at addasu i newid yn yr hinsawdd, bydd y Cynllun yn cefnogi ffermydd i ddod yn fwy cynhyrchiol yn gynaliadwy, gan reoli tir o fewn eu gallu cynhyrchiol. Dylai rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy fel hyn wella cyflwr ein hecosystemau sydd, yn ei dro, yn cynyddu gallu'r amgylchedd i liniaru effeithiau newid yn yr hinsawdd. Er enghraifft, gall mwy o orchudd coed gael effaith oeri a lliniaru'r perygl o lifogydd. Bydd gwella iechyd a strwythur y pridd, ynghyd â chynyddu deunydd organig pridd, yn caniatáu i ddŵr wyneb ymdreiddio'n gyflymach a chael ei gadw yn y pridd am gyfnodau hwy nag y byddai fel arall. Bydd gwelliannau i ansawdd pridd yn cyfrannu at wella ansawdd dŵr hefyd.

Mae newid yn yr hinsawdd a thymereddau uwch yn cynyddu'r risg o glefydau anifeiliaid penodol, yn enwedig clefydau a gludir gan fector. Mae Feirws y Tafod Glas, er enghraifft, yn glefyd a drosglwyddir gan wybed, sydd â chyfradd goroesi uwch mewn tymereddau cynhesach. Yn ogystal, mae tymereddau cynhesach yn newid patrymau a llwybrau mudo adar gwyllt, gan achosi mwy o risg o ffliw adar (AI) i'n haid genedlaethol. Dylai gwella iechyd,

---

⁹⁸ Rojas-Downing, et al., (2017) 'Climate change and livestock: Impacts, adaptation, and mitigation', *Climate Risk Management*, 16, tt.145-163.

⁹⁹ Hughes, G., a Hossel, J., (2008) 'Adapting UK arable agriculture to climate change', Yn *HGCA conference*, tt. 23, 24.

¹⁰⁰ Gauly, M., et al., (2013.) Future consequences and challenges for dairy cow production systems arising from climate change in Central Europe – a review.

¹⁰¹ United Kingdom – Rural Development Programme (Regional) - Wales. Tudalen 81 ymlaen. <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-07/rural-development-programme-document-2014-to-2020.pdf>

lles a bioddiogelwch anifeiliaid leihau'r perygl o glefydau, gan gynnwys y risg gynyddol o glefydau a grëir gan newid yn yr hinsawdd.

Mae Gweithredoedd Sylfaenol sy'n cefnogi addasu i'r hinsawdd yn cynnwys:

- Cynnal yr Asesiad Carbon a'r Adolygiad Llinell Sylfaen o Gynefinoedd Lefel 1.
- Gofynion bioddiogelwch anifeiliaid.
- Cynnal a rheoli cynefinoedd (e.e. i gefnogi lliniaru llifogydd).
- Gofynion gorchudd coed o 10% (e.e. cynnig cysgod, lliniaru llifogydd).
- Rheoli gwrychoedd (e.e. cefnogi cysgod a lloches, lleiniau clustogi ac arafu llif dŵr).
- Gorchudd cnydau aml-rywogaeth ar dir sy'n ddi-gnwd dros y gaeaf (e.e. lleihau erydiad pridd a dŵr ffo yn ystod misoedd y gaeaf).

5.4 Asesiad Amgylcheddol Strategol (AAS)

Nid yw'r Cynllun yn bodloni'r meini prawf ar gyfer cynnal AAA.

5.5 Asesiad Rheoliadau Cynefinoedd (HRA)

Nid yw'r Cynllun yn bodloni'r meini prawf ar gyfer cynnal HRA.

5.6 Asesiad o'r Effaith Amgylcheddol (AEA)

Nid yw'r Cynllun yn bodloni'r meini prawf ar gyfer cynnal AEA.

ADRAN 6. Y DDYLETSWYDD ECONOMAIDD-GYMDEITHASOL - BETH FYDD YR EFFAITH AR ANFANTAIS ECONOMAIDD-GYMDEITHASOL?

6.1 Y Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol.

Gweler Atodiad G ar gyfer yr Aseiad llawn o'r Effaith ar y Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol.

ADRAN 7. COFNOD O'R ASESIADAU EFFAITH LLAWN SY'N OFYNNOL

Asesiad Effaith	Ydy/ Nac ydy	Os ydy, dylech
Hawliau Plant	Ydy	Atodiad A
Cydraddoldeb	Ydy	Atodiad B
Dyletswydd Economaidd-gymdeithasol	Ydy	Atodiad G
Prawfesor Gwledig	Ydy	Atodiad C
Iechyd	Ydy	Adran 2
Preifatrwydd	Ydy	Atodiad D
Y Gymraeg	Ydy	Atodiad E
Economaidd / Asesiad Effaith Rheoleiddiol	Ydy	Adran 4
Cyfiawnder	Nac ydy	Adran 4
Bioamrywiaeth	Ydy	Atodiad F
Newid yn yr Hinsawdd	Ydy	Adran 5
Asesiad Amgylcheddol Strategol	Nac ydy	Cyfeiriwch at y Canllawiau ar Asesiadau Effaith Integredig

Asesiad Rheoliadau Cynefinoedd	Nac ydy	Cyfeiriwch at y Canllawiau ar Aseidiadau Effaith Integredig
Asesiad o'r Effaith Amgylcheddol	Nac ydy	Cyfeiriwch at y Canllawiau ar Aseidiadau Effaith Integredig

8.1 Sut y mae pobl y mae'r cynnig yn fwyaf tebygol o effeithio arnynt wedi'u cynnwys yn y gwaith o'i ddatblygu?

Ymgynghoriadau

- Ym mis Gorffennaf 2018, cyhoeddwyd yr ymgynghoriad *Brexit a'n Tir*. Cyflwynwyd dros 12,000 o ymatebion. Roedd y rhain yn cynnwys dros 1,000 o ymatebion sylweddol gyda gweddill yr ymatebion yn dod o saith ymgyrch wahanol.
- Ym mis Gorffennaf 2019, cyhoeddwyd yr ymgynghoriad *Ffermio Cynaliadwy a'n Tir*. Derbyniwyd dros 3,300 o ymatebion yn ystod yr ymgynghoriad. Roedd ychydig dros 500 yn ymatebion unigryw gan unigolion a sefydliadau, gyda'r gweddill yn rhan o dair ymgyrch wahanol.
- Ym mis Rhagfyr 2020, cyhoeddwyd yr ymgynghoriad ar y Papur Gwyn Amaeth (Cymru). Cawsom 232 o ymatebion unigryw ac 887 arall o un ymgyrch.
- Rydym hefyd wedi cyhoeddi crynodeb o'r ymatebion^{102,103,104} a'n hymateb ein hunain i'r safbwyntiau a fynegwyd ar gyfer pob un o'r tri ymgynghoriad hyn.^{105,106,107}
- Ar draws yr ymgynghoriadau hyn fe wnaethom ymgysylltu'n uniongyrchol â ffermwyr a rhanddeiliaid gwledig eraill mewn sioeau amaethyddol rhanbarthol ac amrywiaeth o ddigwyddiadau pwrpasol i egluro a thrafod ein cynigion ymhellach.
- Roedd y rhai a gyflwynodd ymatebion unigol i'n hymgyngoriadau yn cynrychioli amrywiaeth eang o leisiau a safbwyntiau. Dywedodd y gyfran fwyaf o ymatebwyr eu bod yn ymwneud yn uniongyrchol â ffermio; roedd yr ail grŵp mwyaf o ymatebwyr yn unigolion ac yn sefydliadau â buddiannau amgylcheddol.
- Ym mhob un o'n hymgyngoriadau rydym wedi ceisio barn ar yr effeithiau y gallai ein cynigion eu cael ar y Gymraeg a sut y gellid eu llunio er mwyn cael effaith gadarnhaol.

Cydlunio ac ymgysylltu ehangach â rhanddeiliaid

¹⁰² <https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2019-05/crynodeb-o-ymatebion-brexit.pdf>

¹⁰³ https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2020-05/cefnogi-ffermwyr-crynodeb-o-ymatebion_1.pdf

¹⁰⁴ <https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2021-09/bil-amaethyddiaeth-cymru-crynodeb-or-ymatebion.pdf>

¹⁰⁵ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2020-08/brexit-an-tir-ein-hymatebion.pdf>

¹⁰⁶ <https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2020-07/ein-ymateb-ffermio-cynaliadwy-an-tir.pdf>

¹⁰⁷ <https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2021-09/bil-amaethyddiaeth-cymru-ein-hymateb-blaengynllun.pdf>

- Rydym wedi ymgysylltu â mwy na 1,900 o randdeiliaid (y rhan fwyaf ohonynt yn ffermwyr) drwy gam cyntaf y gwaith cydlunio er mwyn canfod eu barn ynglŷn â'n cynigion ar gyfer Cynllun Ffermio Cynaliadwy.
- Cwblhawyd ein gwaith cydlunio diweddaraf yn ystod hydref 2022; cawsom 1,344 o ymatebion i'r arolwg gan ffermwyr ar-lein neu ar bapur a 101 o arolygon ychwanegol drwy gyfweiliadau dros y ffôn neu wyneb yn wyneb. Yn ogystal, cynhaliwyd cyfanswm o 26 o weithdai i gasglu adborth manylach ar y Cynllun. Roedd 23 o weithdai yn ymdrin â gweithredoedd y cynllun a thri arall a oedd yn canolbwyntio ar brosesau'r cynllun (gan gwmpasu pynciau megis cymhwysra a chofrestru). Ar wahân, roedd ffurflen adborth rhanddeiliaid ar gael i sefydliadau ac unigolion eraill gyfrannu eu barn.
- Gwnaed yr holl waith cydlunio yn ddwyieithog.
- Wrth ddatblygu Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 a'n cynigion ar gyfer y Cynllun Ffermio Cynaliadwy, rydym wedi ceisio barn sefydliadau rhanddeiliaid megis undebau'r ffermwyr, sefydliadau amgylcheddol a'r rhai sy'n cynrychioli rhannau penodol o'r sector, megis Cymdeithas y Ffermwyr Tenant a'r Gymdeithas Tir a Busnesau Cefn Gwlad. Cawsom ymatebion i'r ymgynghoriadau gan Gomisiynydd y Gymraeg a Chymdeithasau Ffermwyr Ifanc hefyd.

8.2 Beth yw'r effeithiau cadarnhaol a negyddol mwyaf arwyddocaol?

Yn draddodiadol, mae cymorth ar gyfer amaethyddiaeth wedi canolbwyntio ar bolisiau sydd wedi cynyddu cynhyrchiant amaethyddol a darparu bwyd rhatach. I lawer, mae'r polisiau hyn wedi arwain at lefelau cynhyrchu uwch fesul hectar, ond mae'r cynnydd hwn wedi arwain at gost amgylcheddol a chymdeithasol ehangach. Mae effeithiau rhai arferion dwysáu ar fioamrywiaeth, ansawdd aer a dŵr, iechyd y cyhoedd a'r hinsawdd yn faterion y mae'n rhaid mynd i'r afael â hwy ar frys.

Nod y Cynllun yw cefnogi'r sector amaethyddiaeth, gan gyflawni yn erbyn heriau'r argyfwng hinsawdd a natur ar yr un pryd. Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru wedi nodi bod ffermio yn arbennig o agored i effeithiau newid yn yr hinsawdd. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 a Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 yn sefydlu fframwaith deddfwriaethol pwysig sy'n canolbwyntio ar gynaliadwyedd, a'r fframwaith hwn sy'n sail i'n cynigion ar gyfer polisi rheoli tir yn y dyfodol. Mae'r fframwaith hwn yn sail i'n darpariaethau deddfwriaethol hefyd.

Bydd angen i gymorth ar gyfer y sector amaethyddol yn y dyfodol gyflawni yn erbyn y fframwaith Rheoli Tir yn Gynaliadwy, ac mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 yn nodi'r dibenion y gall unrhyw gynllun yn y dyfodol ddarparu cymorth ar eu cyfer.

Bydd cefnogi ffermwyr i gyflawni canlyniadau SLM drwy'r Cynllun yn cynyddu gwytnwch ecolegol y tir y maent yn ei reoli, ynghyd â gwytnwch economaidd eu busnesau. Bydd gwella effeithlonrwydd y model busnes fferm o fewn gallu naturiol y tir yn galluogi cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol i barhau i ffermio, gan gynnig gwytnwch hirdymor i'r cymunedau y maent wedi'u gwreiddio ynddynt. Disgwylir i hyn esgor ar effeithiau cadarnhaol ar gymunedau gwledig yng Nghymru i'r dyfodol, gan gadw ffermydd wrth galon eu cymunedau, darparu masnach i fusnesau lleol, a chynnig cyfleoedd ar gyfer cyflogaeth.

Bydd y ddarpariaeth ar gyfer cynorthwyo ffermwyr i gyflawni'r canlyniadau hyn hefyd yn cynnig ffrwd refeniw amgen – sef ffrwd refeniw na fydd newidiadau mewn amodau masnachu yn effeithio arni. Dylai'r ffrwd incwm hon hefyd gefnogi cymunedau gwledig gwydn, yn enwedig yn achos busnesau lleol sy'n dibynnu ar gwsmeriaeth ffermydd.

Bydd yn ofynnol i ffermwyr gymryd camau i dderbyn cyllid a bydd effaith economaidd y dull ariannu newydd hwn yn amrywio rhwng ffermydd o wahanol fathau a meintiau.

Drwy gyfrwng yr ymatebion i'n hymgyngoriadau blaenorol a cham cyntaf ein gwaith cydlunio, mynegwyd pryderon ynglŷn ag effaith bosibl cynllun newydd ar ardaloedd gwledig a'r effaith ddilynol ar y Gymraeg. Er nad oes unrhyw Weithredoedd Sylfaenol penodol yn y Cynllun sy'n ymwneud â'r Gymraeg, mae'r Cynllun wedi'i ddylunio i gefnogi cynaliadwyedd busnesau fferm yn eu cymunedau, a fydd yn helpu cymunedau gwledig i ffynnu a diogelu'r defnydd o'r Gymraeg ar gyfer cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol. Bydd dadansoddiad parhaus o gostau a manteision y Cynllun yn llywio'r penderfyniad Gweinidogol terfynol ar y Cynllun ac yn cwmpasu manteision cymdeithasol a diwylliannol lle'n bosibl.

Drwy gefnogi ffermio i gyflawni o fewn y fframwaith SLM dylem weld canlyniadau fel gwell ansawdd aer a dŵr – lle mae amaethyddiaeth yn effeithio arnynt ar hyn o bryd. Mae hyn yn hanfodol i iechyd ein cenedl, ac i lesiant cenedlaethau'r dyfodol.

8.3 Yn sgil yr effeithiau a nodwyd, sut y bydd y cynnig:

- **Yn sicrhau'r cyfraniad mwyaf posibl at ein hamcanion llesiant a'r saith nod llesiant; a/neu yn osgoi, leihau neu liniaru unrhyw effeithiau negyddol?**
- **Yn cyfrannu at gyflawni amcanion SLM?**

Y Cynllun a'r nodau llesiant

Bydd y Cynllun yn gwneud nifer o gyfraniadau at gyflawni'r nodau llesiant, fel y'u nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015¹⁰⁸. Bydd arferion ffermio cynaliadwy a'u canlyniadau dilynol yn cyfrannu'n uniongyrchol at y nodau o sicrhau Cymru sy'n gyfrifol yn fyd-eang, Cymru fwy gwydn a Chymru iachach. Drwy gefnogi'r diwydiant amaethyddol a sicrhau bod ffermwyr yn gallu aros ar eu tir a chymryd rhan yn eu cymunedau lleol, bydd y Cynllun yn gwneud cyfraniadau anuniongyrchol at nodau Cymru lewyrchus, Cymru o gymunedau cydlynus, Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu, a Chymru sy'n fwy cyfartal.

Lliniaru effeithiau posibl

Rydym yn cydnabod pwysigrwydd unrhyw effaith economaidd bosibl ar y sector ac ar gymunedau gwledig, a'r potensial ar gyfer effeithiau amrywiol ar draws gwahanol rannau o Gymru. Caiff y Cynllun ei lunio ar sail yr egwyddor y dylai fod ar gael i wahanol fathau o ffermydd, gan gynnwys tenantiaid a'r rhai sydd â hawliau tir comin. Bydd ein cynigion i gael cyfres o Weithredoedd Sylfaenol ar gyfer y Cynllun yn ei wneud yn hygyrch i ffermwyr

---

¹⁰⁸ <https://www.llyw.cymru/llesiant-cenedlaethau-dyfodol-cymru>

gweithredol sy'n bodloni safonau da o ran yr amgylchedd ac iechyd anifeiliaid. Bydd hyn yn rhoi sefydlogrwydd i ffermwyr ac yn rhoi sylfaen i'r rhai sy'n dymuno dewis gweithredoedd ychwanegol i gael taliadau pellach.

Rydym yn ystyried sut y gallwn strwythuro taliadau ar wahanol haenau'r cynllun e.e. drwy gapio, er mwyn sicrhau y bydd cyllid yn cael ei ddosbarthu'n deg.

Bydd cyfnod pontio rhwng y system gymorth bresennol a'r Cynllun yn galluogi ffermydd i addasu ac yn sicrhau nad yw taliadau ffermwyr yn dod i ben yn sydyn, waeth a fyddant yn dewis ymuno â'r Cynllun arfaethedig ai peidio.

Bydd gwasanaeth cyngori yn cyd-fynd â'r Cynllun, a bydd ar gael i bob fferm yng Nghymru. Bydd y gwasanaeth hwn ar gael yn ddwyieithog a bydd yn cynorthwyo ffermydd i bontio i'r Cynllun a chyflawni'r gweithredoedd ynddo. Bydd y gwasanaeth hwn yn helpu i sicrhau bod ffermydd yn gallu cael gafael ar y cyngor a'r arweiniad y mae arnynt eu hangen i addasu i'r newidiadau.

Cyfrannu at gyflawni'r amcanion SLM

Mae'r Cynllun wedi'i ddylunio a'i ddatblygu gyda'r nod o gefnogi gwydnwch y diwydiant amaethyddol, ei fusnesau a'i ffermwyr, gan fynd ati ar yr un pryd i sicrhau bod ffermio yn parhau i fod yn gynaliadwy ac yn hyfyw ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol. I'r perwyl hwn, mae'r Cynllun wedi'i ddatblygu gyda'r diben bod pob un o'r gweithredoedd wedi'u dylunio i gefnogi ffermwyr i gynhyrchu bwyd a nwyddau eraill mewn ffordd gynaliadwy, gan fynd ati ar yr un pryd i gefnogi gweithredoedd amaethyddol sy'n cynyddu eu cyfraniad at yr amcanion economaidd, amgylcheddol, cymdeithasol a diwylliannol sydd wedi'u hymgorffori yn yr amcanion SLM.

Ar hyd yr Asesiad Effaith Integredig (IIA) yn ei gyfanrwydd, rydym wedi mynd ati i ddarparu asesiad o'r Cynllun yn erbyn yr amcanion SLM ac, mewn rhai achosion, mae rhai gweithredoedd yn cyfrannu at gyflawni mwy nag un amcan.

Er hwylustod, rydym wedi nodi isod sawl enghraifft i dynnu sylw at y berthynas annatod rhwng gweithredoedd y Cynllun a'r amcanion SLM, ac mae rhagor o fanylion yn yr adrannau neu'r atodiadau a nodir o dan bob un o'r amcanion SLM.

Bydd asesiad terfynol yn cael ei ddarparu i Weinidogion Cymru yn unol â darparu cyngor ar gyfer cyflwyno'r Cynllun.

1. Cynhyrchu bwyd a nwyddau eraill mewn modd cynaliadwy:

Datblygwyd y Cynllun yn unol â'r amcanion SLM a nodir yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Rydym wedi crynhoi nifer o effeithiau economaidd y Cynllun ar draws y sector, gan gynnwys yr effaith yn erbyn lles economaidd, sydd wedi cael sylw yn Adran 4.

Mae Atodiad G – Asesiad o'r Effaith Economaidd-gymdeithasol – yn rhoi manylion am y buddion a ragwelir o ganlyniad i'r gweithredoedd a'r gefnogaeth ddilynol drwy'r Cynllun. Mae'n tynnu sylw nid yn unig at fuddion economaidd i'r fferm o gael taliadau sefydlog am weithredoedd sy'n arwain at gynhyrchu bwyd a nwyddau amaethyddol eraill mewn modd

cynaliadwy, ond hefyd yr effeithiau ehangach mae hyn yn eu cael ar wytnwch busnesau amaethyddol o fewn y cymunedau y maent yn gweithredu ynddynt a'u cyfraniad at yr economi leol. Er enghraifft, gall hyn ymestyn i arallgyfeirio ar ffermydd a chyfluoedd cyflogaeth ychwanegol i'r gymuned leol.

2. Lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd.

Mae Adran 5 o'r IIA yn canolbwyntio ar yr effeithiau ar lesiant amgylcheddol, ac yn cyfleu effeithiau'r gweithredoedd a'u cyfraniad at gyflawni'r ail amcan SLM i liniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd, o weithredoedd pridd i blannu coed, ac o reoli cynefinoedd i adfer mawnogydd.

Mae Adran 5.1 yn cynnwys effaith y gweithredoedd sy'n cyflawni'r ail amcan SLM a sut y bydd hyn, yn ei dro, yn helpu i gyflawni tair Blaenoriaeth Genedlaethol fel y'u nodir yn y Polisi Adnoddau Naturiol. O atebion ar sail natur i gynyddu effeithlonrwydd adnoddau i ddull seiliedig ar leoedd, mae'r holl weithredoedd wedi'u datblygu i gyd-fynd â'r nod SLM. Er enghraifft, ar gyfer atebion ar sail natur, mae'r ffocws ar atebion naturiol a gwella'r cynefinoedd a'r fioamrywiaeth ar dir amaethyddol ledled Cymru. Bydd gweithredoedd penodol yn cefnogi ffermwyr / busnesau amaethyddol i wneud y newidiadau hyn mewn arferion rheoli fferm, gan gynnwys gweithredoedd sylfaenol o gynyddu nifer y coed ar dir cymwys i reoli cynefinoedd yn weithredol i leihau perygl llifogydd a chyfrannu at ddatgarboneiddio.

Mae Adran 5.3 yn nodi gweithredoedd penodol i'w cwblhau gan ffermwyr o fewn y Cynllun, megis cwblhau asesiad carbon y bwriedir iddo fesur effaith carbon y busnes fferm cyfan (sy'n gymwys i bob busnes fferm yng Nghymru) yn ogystal â lefel y cynnyrch (CO₂e fesul uned allbwn). Dylai'r Carboniadur gefnogi ffermwyr ymhellach yn eu gallu i storio cymaint o garbon â phosibl, drwy ddatblygu dealltwriaeth o'u pridd a gofynion eu cnydau a gallu defnyddio'r asesiad a phroffion pridd i gefnogi eu penderfyniadau drwy ddata a gesglir ar effaith newidiadau posibl a/neu gynnig meysydd i'w gwella. Nid yw'r gweithredoedd wedi'u cyfyngu i bridd a charbon, ond maent hefyd yn cynnwys camau y gall ffermwr eu cymryd i gynhyrchu ynni adnewyddadwy ar y safle i gefnogi rheoli ynni'n effeithlon.

3. Cynnal a gwella gwytnwch ecosystemau a'r manteision maent yn eu darparu.

Dyluniwyd y Cynllun i dargedu nifer o feysydd allweddol sy'n cyd-fynd â'r amcanion SLM. Un o'r rhain yw gweithredoedd/cymorth wedi'u targedu mewn perthynas â gweithredoedd amgylcheddol. Mae'r gweithredoedd hyn ar ffurf nifer o Weithredoedd Sylfaenol, Opsiynol a Chydweithredol sydd ar gael i gefnogi mwy o ymyriadau a gweithredoedd ar sail natur gyda'r nod o gyfrannu at bridd iach, aer glân ac amgylchedd gwydn gyda mwy o fioamrywiaeth. Mae gweithredoedd y Cynllun yn annog mwy o bwyslais ar atebion naturiol a gwella'r cynefinoedd a'r fioamrywiaeth ar dir amaethyddol ledled Cymru.

Mae Adran 5.1b yn amlinellu'r effeithiau posibl y gallai gweithredoedd y Cynllun a wneir i liniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd hefyd eu cael ar amrywiaeth, maint ac amodau ecosystemau, a'u gallu i addasu. Mae hefyd yn cipio effeithiau gweithredoedd a wneir i

gefnogi rheoli perygl llifogydd, o reoli porfeydd a chnwd gorchudd i reoli gwrychoedd a sut mae hyn yn cefnogi fflora a ffawna yr ecosystemau sydd i'w cael o amgylch fferm.

Mae Atodiad F – Asesiad o'r Effaith ar Fioamrywiaeth - yn darparu enghreifftiau ychwanegol pellach o'r cysylltiadau rhwng y gweithredoedd a wneir ar lefel cynllun a'u cyfraniad at wytnwch ecosystemau a'r manteision ynddynt. Un o weithredoedd allweddol y Cynllun yw Adolygiad Sylfaenol o Gynefinoedd (HBR), sy'n cwmpasu Gweithredoedd Sylfaenol ac Opsiynol, sy'n galluogi ffermwyr i gwblhau setiau data i gefnogi meincnodi effaith y gweithredoedd a wneir yn ogystal â hwyluso newid sylweddol ym mherfformiad fferm, drwy roi'r offer angenrheidiol i ffermwyr ddeall sut mae eu fferm yn perfformio. Bydd y data a gesglir drwy'r Gweithredoedd Sylfaenol yn darparu gwybodaeth am, er enghraifft, yr holl fathau o gynefinoedd i'w defnyddio wrth reoli bioamrywiaeth, tra bydd disgwyl i'r Weithred Opsiynol fod yn fwy cymhleth, wedi'i thargedu a'i theilwra i bob fferm unigol, a chael ei chefnogi gan gynghorwyr mwy technegol.

4. Cadw a gwella cefn gwlad ac adnoddau diwylliannol a hyrwyddo mynediad y cyhoedd iddynt a'u hymgysylltiad â nhw, a chynnal y Gymraeg a hybu a hwyluso ei defnydd.

Mae Adran 3 o'r IIA yn crynhoi asesiadau o'r cymorth sydd i'w ddarparu o dan y Cynllun o safbwynt llesiant diwylliannol a'r Gymraeg. Mae'r adran hon yn cyd-fynd â'r asesiad o'r Cynllun yn erbyn y pedwerydd amcan SLM, sy'n ymwneud ag effeithiau diwylliannol amaethyddiaeth. Er enghraifft, mae Adran 3.1a yn cyfeirio at y ffaith bod 'mwy na 80% o asedau treftadaeth archaeolegol yng Nghymru wedi'u lleoli ar dir amaethyddol'. Felly, mae gennym gyfrifoldeb i sicrhau bod unrhyw weithgarwch ar dir amaethyddol yn cael ei gadw er budd cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol, gan gynnwys mynediad i safleoedd hanesyddol sydd wedi'u lleoli ar dir amaethyddol.

I gydnabod eu gwerth cymdeithasol, diwylliannol ac economaidd, bydd y Cynllun yn cefnogi ffermwyr i reoli a gwella'r dirwedd a'r amgylchedd hanesyddol drwy nifer o Weithredoedd Sylfaenol, Opsiynol a Chydweithredol, megis y ffermydd hynny sy'n cymryd rhan yn cael map o nodweddion hanesyddol ar eu tir drwy'r HBR ac yn cynnwys nodweddion megis Henebion Cofrestredig, Nodweddion yr Amgylchedd Hanesyddol ac Adeiladau Rhestredig, i enwi dim ond rhai.

Mae rhagor o fanylion am sut y disgwylir i'r Cynllun hyrwyddo a diogelu ein hamgylchedd naturiol a'n cefn gwlad, a'n treftadaeth ddiwylliannol yn sgil hynny, wedi'u cynnwys yn yr Asesiad o'r Effaith ar Fioamrywiaeth yn Atodiad F. Hefyd, mae'r Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg yn ymdrin yn llawn ag effeithiau'r Cynllun ar yr agwedd benodol hon ar ddiwylliant Cymru (Atodiad E).

8.4 Sut y caiff effaith y cynnig ei monitro a'i gwerthuso wrth iddo fynd rhagddo ac ar ôl iddo gael ei gwblhau?

Bydd strategaeth monitro a gwerthuso yn y dyfodol yn manylu sut mae Llywodraeth Cymru'n bwriadu asesu'r modd y cyflawnir canlyniadau amgylcheddol, economaidd, cymdeithasol a diwylliannol o fewn y Cynllun, a bydd yn nodi effeithiau yn ystod oes y Cynllun.

Bydd y strategaeth monitro a gwerthuso hefyd yn llywio adolygiad rheolaidd o ddyluniad y Cynllun er mwyn sicrhau ei fod yn dal i fod yn addas i'r diben ac yn cyflawni rhwymedigaethau Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023.

ADRAN 9. DATGANIAD

Datganiad

Rwyf yn fodlon bod effaith y cam gweithredu arfaethedig wedi cael ei hasesu a'i chofnodi'n ddigonol.

Enw'r Uwch Swyddog Cyfrifol / Dirprwy Gyfarwyddwr: Mark Alexander

Adran: Is-adran Diwygio Rheoli Tir

Dyddiad: Tachwedd 2023

ASESIADAU EFFAITH LLAWN

A. ASESIAD O'R EFFAITH AR HAWLIAU PLANT

Mae Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011 yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i roi sylw dyledus i Gonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn a'i Brotocolau Dewisol wrth arfer unrhyw rai o'u swyddogaethau.

1. Amcanion polisi

Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 (y Ddeddf) wedi sefydlu Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM) fel y fframwaith polisi ar gyfer cymorth i amaethyddiaeth yng Nghymru.

Mae'r Ddeddf wedi rhoi'r pŵer i Weinidogion roi cymorth i amaethyddiaeth yng Nghymru.

Bwriad SLM yw ymateb i heriau'r argyfyngau hinsawdd a natur a galluogi a chynorthwyo cynhyrchu bwyd mewn ffordd gynaliadwy, a diogelu ein hadnoddau naturiol, ein diwylliant a'n treftadaeth. Mae'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy (y Cynllun) wedi'i ddatblygu i fod yn ddull cyflawni SLM, sy'n ceisio cyflawni'r canlyniadau SLM canlynol:

- Aer glân
- Dŵr glân
- Gwella mynediad i'r amgylchedd naturiol, ac ymgysylltiad â'r amgylchedd naturiol
- Hyrwyddo iechyd a lles anifeiliaid
- Storio cymaint o garbon â phosibl
- Lliniaru risgiau o lifogydd a sychder
- Diogelu tirweddau naturiol a mannau amgylcheddol hanesyddol
- Lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr
- Sefydlu ecosystem wydn
- Effeithlonrwydd adnoddau

Gan na fydd plant yn gyfranogwyr y Cynllun, ni fyddent yn cael eu heffeithio'n uniongyrchol ganddo. Fodd bynnag, gall plant ar ffermydd sy'n cymryd rhan gael eu heffeithio gan newidiadau i arferion ffermio eu teulu; hefyd, rydym yn cydnabod y gall plant fod yn ymgymryd â gweithgareddau sy'n addas i'w hoedran ar ffermydd fel rhan o'r Cynllun. Trafodir yr effeithiau hyn ymhellach isod. Yn ogystal, mae'n bosibl y disgwylir i blant ar ffermydd sy'n cymryd rhan gael eu heffeithio'n anuniongyrchol gan unrhyw newidiadau economaidd posibl i fusnes eu teulu. Mae effeithiau economaidd posibl y Cynllun i ffermwyr yn cael eu hystyried yn llawn yn yr Asesiad Effaith o'r Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol (Atodiad G).

Fodd bynnag, yn gyffredinol, disgwylir y bydd y Cynllun yn cael canlyniadau cadarnhaol ar gyfer plant, pobl ifanc a'u teuluoedd trwy effeithiau amgylcheddol cadarnhaol, a gwelliannau anuniongyrchol i safonau byw.

Y sector amaethyddol sydd â'r gyfradd marwolaethau a damweiniau uchaf o blith holl ddiwydiannau'r DU, gan gynnwys y gyfradd anafiadau plant uchaf mewn amgylchedd gwaith.¹⁰⁹ Yn ogystal, ffermio yw'r unig ddiwydiant risg uchel yn y DU lle mae plant yn bresennol drwy'r amser (naill ai fel rhan o'r teulu neu fel aelodau o'r cyhoedd).¹¹⁰ Mae'r Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch yn nodi bod plant yn y DU yn cael eu lladd bob blwyddyn wrth ymwneud â gwaith a gweithgareddau amaethyddol; yn ogystal, mae'r rhan fwyaf o blant sy'n marw mewn digwyddiadau o'r fath yn aelodau o'r teulu.¹¹¹

Disgwylir i'r Cynllun gael effaith gadarnhaol ar iechyd a llesiant plant sy'n byw ar fferm neu'n agos at fferm. Er enghraifft, bydd un Weithred Sylfaenol yn ei gwneud yn ofynnol i ffermwyr gwblhau lefel ofynnol o ddysgu, gan gynnwys modiwl gorfodol ar lechyd a Diogelwch, a allai godi ymwybyddiaeth o beryglon a allai niweidio plant, yn enwedig (e.e. trwy fethu ag asesu'r risgiau a allai effeithio ar blant yn gyffredinol; y peryglon a allai fygwth plant ifanc nad ydynt yn cael eu goruchwyllo; plant [14 oed a throsodd] sy'n gweithio heb oruchwyliaeth, neu heb hyfforddiant digonol).

Yn ogystal, gellir disgwyl y bydd y Weithred Sylfaenol sy'n ei gwneud yn ofynnol i ffermwyr da byw gydymffurfio ag arferion iechyd a lles anifeiliaid rhagnodedig trwy'r Cylch Gwella Iechyd Anifeiliaid yn lleihau neu'n atal sawl math o niwed corfforol i blant. Gall niwed o'r fath gynnwys lledaenu clefydau heintus; trosglwyddo milheintiau o anifeiliaid i blant; yn ogystal â lleihau'r risg y bydd plant yn dod i gysylltiad â chemegau a llygryddion niweidiol yn amgylchedd y fferm.

Bydd y Cynllun yn effeithio ar bobl ifanc sy'n ymuno â'r sector amaethyddol yng Nghymru ac sy'n dymuno ymuno ag ef hefyd. Mae wedi'i gynllunio i sicrhau ei fod yn hygyrch ac yn addas i bob ffermwr. Sefydlwyd gweithgor i archwilio'r cynigion ar gyfer y Cynllun o safbwynt newydd-ddyfodiaid yn ystod y broses gydlynio. Mae newydd-ddyfodiaid i fyd ffermio yn dod â syniadau, egni a brwdfrydedd entrepreneuriaidd newydd, ac o'r herwydd maen nhw'n gallu hwyluso newid cadarnhaol yn y diwydiant.

Fodd bynnag, mae newydd-ddyfodiaid i'r diwydiant amaethyddol yn wynebu heriau lluosog o safbwynt cael mynediad i dir, cyllid ac, i rai, sgiliau a hyfforddiant. Mae cynlluniau cymorth blaenorol wedi arwain at newydd-ddyfodiaid yn cael trafferth bodloni'r trothwy buddsoddi sydd ei angen i fod yn gymwys i gael grantiau; y gwerth am arian sy'n gysylltiedig â phrynu offer newydd yn unig; yn ogystal â heriau wrth geisio am daliadau lle'r oedd cwotâu neu hawliau yn seiliedig ar daliadau a dderbyniwyd yn ystod cyfnodau cyfeirio blaenorol.

---

¹⁰⁹ Yr Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch, 'Fatal injuries in agriculture, forestry and fishing in Great Britain: 1 April 2022 to 31 March 2023', [ar-lein] ar gael yn:
<https://www.hse.gov.uk/agriculture/assets/docs/agriculture-fatal-injuries-2023.pdf>

¹¹⁰ Mae *Farm Child UK* (2003), adroddiad gan yr Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch, yn archwilio'r mathau o beryglon y gallai plant ar ffermydd ddod i gysylltiad â nhw; ar gael yn:
<https://www.hse.gov.uk/research/rpdf/rr110.pdf>

¹¹¹ Yr Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch, 'Children and public safety' [ar-lein], ar gael yn:
<https://www.hse.gov.uk/agriculture/topics/children.htm>

2. Casglu tystiolaeth ac ymgysylltu â phlant a phobl ifanc

Newid yn yr Hinsawdd

Mae UNICEF wedi datgan bod yr argyfwng hinsawdd yn argyfwng hawliau plant.¹¹² Mae newid yn yr hinsawdd yn bygwth hawliau sylfaenol mynediad at ddŵr glân, aer glân ac iechyd, ac mae plant yn fwy agored i niwed oherwydd effeithiau ecolegol negyddol.

Mae Mynegai Risgiau i Blant yn Sgil yr Hinsawdd (CCRI) UNICEF yn asesu i ba raddau y daw plant i gysylltiad â pheryglon newid yn yr hinsawdd ledled y byd a pha mor agored ydynt i niwed yn sgil y peryglon hyn.¹¹³ Mae'r Mynegai hwn wedi'i strwythuro yn ôl dwy golofn:

- 1) Dod i gysylltiad â siociau a straen fel llygredd aer, llifogydd, llygredd dŵr.
- 2) Pa mor agored i niwed ydynt o ran iechyd, maeth, mynediad at addysg, glanweithdra a thlodi.¹¹⁴

Mae gan y DU sgôr 'canolig' ar sail y CCRI (tri phwynt ar raddfa pum pwynt lle mae pump yn dynodi'r perygl mwyaf) oherwydd cysylltiad uchel â siociau a pheryglon amgylcheddol¹¹⁵. Mae hyn yn dangos bod hawliau plant yn y DU yn cael eu bygwth gan newid yn yr hinsawdd a'i effeithiau amgylcheddol sy'n rhaeadru.

Hefyd, mae tystiolaeth gynyddol bod plant a phobl ifanc yn wynebu 'gorbryder hinsawdd' fwyfwy o ganlyniad i newid yn yr hinsawdd, a allai arwain at effeithiau negyddol ar iechyd meddwl a llesiant.^{116, 117} Er enghraifft, canfu arolwg (o 10,000 o blant a phobl ifanc) gan Marks et al. fod mwy na 45% o'r ymatebwyr wedi nodi bod eu teimladau mewn perthynas â newid yn yr hinsawdd wedi cael effaith negyddol ar 'eu bywyd bob dydd a'u gallu i weithredu', tra bod 60% yn teimlo'n bryderus 'iawn' neu'n 'gymharol' bryderus am newid yn yr hinsawdd¹¹⁸. Yn ogystal, roedd mwy na hanner yr ymatebwyr yn teimlo eu bod wedi

---

¹¹² UNICEF, (2021) The Climate Crisis is a Child Rights Crisis, [ar-lein] ar gael yn: https://www.unicef.org/reports/climate-crisis-child-rights-crisis?utm_campaign=climateindex&utm_source=twitter&utm_medium=organic

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Marks, E., et al., (2021) 'Young People's Voices on Climate Anxiety, Government Betrayal and Moral Injury: A Global Phenomenon', *The Lancet Planetary Health*, vol. 5(12), tt.863-873, ar gael yn: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2542519621002783>

¹¹⁷ Sanson (2019) *Responding to the Impacts of the Climate Crisis on Children and Youth* (wiley.com) <https://srca.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdfdirect/10.1111/cdep.12342>

¹¹⁸ Marks, E., et al., (2021) 'Young People's Voices on Climate Anxiety, Government Betrayal and Moral Injury: A Global Phenomenon'.

cael eu 'bradychu' gan ddiffyg gweithredu'r llywodraeth i fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd.¹¹⁹

Felly, dylai cymryd camau i liniaru newid yn yr hinsawdd a lleihau cysylltiad â pheryglon, fel llygredd aer a thywydd eithafol, leihau'r bygythiadau i hawliau plant yng Nghymru a gweithio tuag at wella eu hiechyd corfforol, eu hiechyd meddwl, a'u llesiant.

Mae lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd yn un o amcanion SLM. Mae camau i fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd a lliniaru ei effeithiau, yn ogystal â sicrhau nifer o ganlyniadau SLM, wedi'u cynnwys yn yr Ymgynghoriad ar gyfer y Cynllun. Bydd y dibenion ar gyfer cymorth a nodir yn Neddff Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 yn caniatáu camau gweithredu uniongyrchol i liniaru'r risg hon drwy gyflwyno'r Cynllun, ac felly gellir disgwyl iddo gael effaith gadarnhaol ar blant.

Grwpiau gwahanol

I'r graddau y mae ansawdd aer a dŵr gwael yn effeithio'n anghymesur ar aelwydydd incwm isel (mewn ardaloedd difreintiedig) a lleiafrifoedd ethnig yng Nghymru, a ledled y DU,¹²⁰ dylai'r Cynllun gael effaith gadarnhaol ar iechyd a llesiant plant ar aelwydydd o'r fath.

Nodwyd yn ddiweddar bod tua 535,000 o blant o dan 18 oed (y mae 356,000 ohonynt o dan 12 oed) yn byw mewn cymdogaethau lle mae'r crynodiad blynyddol cyfartalog o PM_{2.5} yn uwch na chanllawiau Sefydliad Iechyd y Byd.¹²¹ Yn ogystal, mae dros 1,200 o ysgolion wedi'u lleoli yn yr ardaloedd llygredig hyn.¹²²

Mae llai o ardaloedd â lefelau uwch o NO₂ na'r hyn a ystyrir yn ddiogel yn ôl canllawiau Sefydliad Iechyd y Byd. Mae tua 93,000 o blant o dan 18 oed (y mae 64,000 ohonynt o dan 12 oed) yn byw mewn ardaloedd â llygredd NO₂ o'r fath, lle mae 169 o ysgolion.¹²³

Yn ogystal, mae wedi dod i'r amlwg bod plant iau mewn mwy o berygl oherwydd llygredd aer na phlant hŷn ac oedolion.¹²⁴ Mae beichiogrwydd, babandod a phlentyndod cynnar

---

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Cyfeillion y Ddaear (2022) 'Dadansoddiad Llygredd Aer: Cymru', ar gael yn: <https://foe.cymru/cy/mae-ymchwil-yn-dangos-cysylltiad-rhwng-incwm-llygredd-aer>. Canfu'r gwaith ymchwil hwn fod llygredd aer yn effeithio'n anghymesur ar ardaloedd incwm is a chymharol ddifreintiedig, yn ogystal â chymunedau sydd â phoblogaethau lleiafrifoedd ethnig uwch.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Gweler UNICEF (2016) *Clear the Air for Children: The impact of air pollution on children*, [ar-lein] ar gael yn: <https://www.unicef.org/reports/clean-air-children>; Coleg Brenhinol y Meddygon a'r Coleg Brenhinol Pediatreg ac Iechyd Plant (2016), *Every breath we take: the lifelong impact of air pollution*, [ar-lein] ar gael yn: <https://www.rcplondon.ac.uk/projects/outputs/every-breath-we-take-lifelong-impact-air-pollution>; Grŵp Amgylcheddol Kings College Llundain (2015), *Pollution stunts children's lungs*, ar gael yn: <https://www.kcl.ac.uk/news/living-near-a-busy-road-can-stunt-childrens-lung-growth>

yn gamau datblygiadol hanfodol bwysig; o'r herwydd, mae babanod a phlant ifanc sy'n datblygu yn agored iawn i beryglon llygredd aer ac effeithiau amgylcheddol negyddol eraill.¹²⁵ Fel y nodwyd gan Goleg Brenhinol y Meddygon a'r Coleg Brenhinol Pediatreg ac Iechyd Plant:

The developing heart, lung, brain, hormone systems and immunity can all be harmed by pollution. Environmental effects on the embryo, fetus, baby and toddler may last a lifetime, but may take years or even decades to become apparent. [...] There is also clear evidence that early exposure to air pollution can damage the lungs, and increase the risk of lung infections that may be fatal. It is known to have an effect on heart health in adult life.¹²⁶

Fel y nodir yn ein Hasesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb, nod y Cynllun yw creu canlyniadau amgylcheddol a fydd yn cael effaith gadarnhaol ar bob un o'r tri is-faes amgylchedd ffisegol (ansawdd aer, perygl llifogydd, a mynediad i 'fannau gwyrdd') Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru [MALIC].¹²⁷ O'r herwydd, gallai hyn leihau nifer yr ardaloedd y dangosir eu bod yn ddifreintiedig yn amgylcheddol o dan y maes amgylchedd ffisegol ym MALIC, gan arwain at fudd cadarnhaol i blant yn yr ardaloedd hyn. Mae'r manteision hyn yn cynnwys lleihau'r risgiau i iechyd a achosir gan lygredd aer, lleihau perygl llifogydd, a lleihau'r perygl a'r amharu ar fywydau plant sy'n deillio o ddigwyddiadau o'r fath, a chynyddu'r cyfle i fwynhau manteision iechyd ffisiolegol a meddyliol yn sgil cynyddu mynediad i fannau gwyrdd.

Mae plant mewn ardaloedd gwledig yn fwy tebygol o fod yn agored i effeithiau digwyddiadau tywydd garw fel llifogydd. Mae deg o Weithredoedd Sylfaenol y Cynllun wedi'u cynllunio i gyflawni yn erbyn y canlyniad SLM o liniaru'r risg o lifogydd; felly, gallai plant yn yr ardaloedd hyn elwa'n uniongyrchol o'r camau gweithredu a'r canlyniadau hyn.

Mae ein Hasesiad o'r Effaith ar y Gymraeg yn amlinellu effeithiau posibl ar siaradwyr Cymraeg, gan gynnwys y rhai sy'n byw mewn ardaloedd gwledig.

Iechyd a Diogelwch

- Pa waith cyfranogol gyda phlant a phobl ifanc ydych chi wedi'i ddefnyddio i lywio eich polisi? Os nad ydych chi wedi ymgysylltu â phlant a phobl ifanc, esboniwch pam.¹²⁸

Er y gall plant mewn teuluoedd ffermio ymgymryd â gweithgareddau addas i'w hoedran ar y fferm, ni fydd plant yn gyfranogwyr ffurfiol yn y Cynllun, nac yn gyfrifol am ymgymryd â

---

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Llywodraeth Cymru (2019) Adroddiad Canlyniadau Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC).

¹²⁸ Mae Erthygl 12 o'r CCUHP yn datgan bod gan blant yr hawl i leisio eu barn, yn enwedig pan fydd oedolion yn gwneud penderfyniadau sy'n effeithio arnynt, ynghyd â'r hawl i sicrhau bod pobl yn ystyried eu barn.

gweithgareddau amaethyddol. O'r herwydd, nid oes angen unrhyw ymgysylltiad penodol wrth ymgynghori ar y cynigion hyn a'u rhoi ar waith.

Serch hynny, disgwylir y bydd plant yn elwa o'r Cynllun, gan y dylai'r canlyniadau disgwylidig barhau i gefnogi cymunedau gwledig gwydn a gwella cynaliadwyedd y sector amaethyddol yn yr hirdymor. Yn ogystal, bydd pobl ifanc mewn teuluoedd sy'n ffermio yn cael cyfle i ddatblygu gwybodaeth a sgiliau yn ymwneud ag arferion ffermio cynaliadwy, a bydd modd iddynt ddefnyddio'r wybodaeth a'r sgiliau hyn yn y dyfodol pe baent yn cymryd yr awenau ar y fferm neu'n dechrau ffermio yn rhywle arall.

Yn ystod y broses gydlunio ar gyfer y Cynllun, sefydlwyd nifer o weithgorau i helpu i ddatblygu'r cynllun. Roeddent yn cynnwys 'gweithgor newydd-ddyfodiaid', yn cynnwys rhanddeiliaid o 'Ffederasiwn Clybiau Ffermwyr Ifanc Cymru (CFFI)', 'Coleg Penybont' a 'Grŵp Llandrillo Menai'. Mae Llywodraeth Cymru wedi hyrwyddo'r broses gydlunio hefyd trwy fynychu sioeau, marchnadoedd a digwyddiadau amaethyddol i godi proffil y Cynllun mor eang â phosibl.

Mae'r ymatebion i'n hymgyngoriadau blaenorol¹²⁹ wedi cynnwys ymatebion gan sefydliadau sy'n cynrychioli ffermwyr iau/y genhedlaeth nesaf o ffermwyr, ac rydym yn disgwyl parhau â'r ymgysylltu hwn yn yr ymgynghoriad presennol cyn cwblhau a lansio'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy.

1. Dadansoddi'r dystiolaeth ac asesu'r effaith

- Gan ddefnyddio'r dystiolaeth a gasglwyd gennych, pa effaith y mae eich polisi yn debygol o'i chael ar blant a phobl ifanc? Pa gamau y byddwch yn eu cymryd i liniaru a/neu leihau unrhyw effeithiau negyddol?

Ar sail y dystiolaeth a gasglwyd hyd yn hyn, rydym yn disgwyl y bydd y Cynllun yn cael effaith gadarnhaol ar fywydau plant. Mae effeithiau cadarnhaol sy'n gysylltiedig â chanlyniadau disgwylidig SLM yn cynnwys:

- Ansawdd aer gwell.
- Ansawdd dŵr gwell.
- Ecosystemau mwy gwydn ac adfer rhywogaethau.
- Cyfleoedd gwell i gael mynediad i gefn gwlad ar gyfer ymarfer corff a llesiant cymdeithasol.
- Diogelu nodweddion tirwedd.
- Effeithlonrwydd adnoddau.
- Lliniaru yn erbyn newid yn yr hinsawdd.

---

¹²⁹ Llywodraeth Cymru, (2019) *Brexit a'n tir: Diogelu dyfodol ffermio yng Nghymru, Crynodeb o'r ymatebion*, ar gael yn: <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2019-05/crynodeb-o-ymatebion-brexit.pdf>; Llywodraeth Cymru, (2020) *Ffermio Cynaliadwy a'n Tir: Crynodeb o'r ymatebion*, ar gael yn: https://www.llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2020-05/cefnogi-ffermwyr-crynodeb-o-ymatebion_1.pdf; Llywodraeth Cymru, (2021) *Papur Gwyn Amaeth (Cymru): Crynodeb o'r ymatebion*; ar gael yn: <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2021-09/bil-amaethyddiaeth-cymru-crynodeb-or-ymatebion.pdf>

Dylai'r canlyniadau hyn effeithio'n gadarnhaol ar fywydau plant, nawr ac yn y dyfodol.

Yn yr Asesiad o'r Effaith ar Iechyd, rydym wedi nodi potensial y canlyniadau amgylcheddol disgwylidig i gael effaith gadarnhaol ar ganlyniadau iechyd y boblogaeth yn gyffredinol. Fel y trafodwyd eisoes, mae ansawdd aer gwell yn debygol o fod o fudd i blant. Yn ôl Iechyd Cyhoeddus Cymru, 'Mae wedi'i ddogfennu'n dda bod amlygiad i lygredd aer yn effeithio ar bobl wahanol mewn ffyrdd gwahanol; [...] ystyrir bod plant, pobl hŷn a'r rhai â chyflyrau cronig yr ysgyfaint neu'r galon yn fwy agored i effeithiau amlygiad llygredd aer.'¹³⁰

Disgwylir i'r Cynllun gael effaith gadarnhaol bosibl ar blant hefyd o ganlyniad i gynnydd yng ngwytnwch busnesau amaethyddol oherwydd y Gweithredoedd Opsiynol arfaethedig a gynigir fel cymorth yn y cynllun. Dylai busnesau fferm gwydn gefnogi cymunedau gwledig gwydn. Yn ei dro, bydd hynny o fudd i blant yn yr ardaloedd hynny. Mae effeithiau economaidd y Cynllun, a allai effeithio ar blant (yn gadarnhaol neu'n negyddol) wedi cael eu trafod yn fanwl yn yr Asesiad o'r Effaith Economaidd.

Nod y canlyniadau SLM dymunol a nodir yn naratif gweithredoedd y Cynllun yw sicrhau y bydd yna sector amaethyddol gwydn ar gyfer cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol, a ddylai gael effaith gadarnhaol ar blant.

Fel y nodir yn ein Hasesiad o'r Effaith ar y Gymraeg a'n Hasesiad Effaith Prawfesur Gwledig, mae gan newidiadau i'r diwydiant amaeth y potensial i effeithio ar gymunedau gwledig a'r Gymraeg, ac fe allai hyn effeithio ar blant.

Hefyd, mae anifeiliaid iachach â safonau lles uchel yn helpu i feithrin gwytnwch mewn economïau a chymunedau gwledig (sonnir rhagor am hyn yn yr Asesiad Effaith Prawfesur Gwledig), gan esgor ar gyfleoedd ac effeithiau cadarnhaol posibl i blant a phobl ifanc yn y cymunedau hyn.

Hefyd, bydd y Cynllun yn cefnogi gwytnwch cymunedau gwledig a Chymraeg eu hiaith, gan effeithio'n gadarnhaol ar fywydau plant yn yr ardaloedd hyn a ledled Cymru.

- Sut y mae eich cynnig yn gwella neu'n herio hawliau plant, fel y'u nodir yn erthyglau CCUHP a'i Brotocolau Dewisol? Cyfeiriwch at yr erthyglau i weld pa rai sy'n berthnasol i'ch polisi eich hun.

Erthyglau neu Brotocol Dewisol CCUHP	Gwella (X)	Herio (X)	Esboniad
---	-------------------	------------------	-----------------

¹³⁰ Iechyd Cyhoeddus Cymru a Llywodraeth Cymru (2018) *Gweithio gyda'n gilydd i leihau llygredd aer awyr agored, risgiau ac anghydraddoldebau: Canllawiau er mwyn helpu i ddatblygu polisi ac arfer ym mhob rhan o'r GIG yng Nghymru*, ar gael yn: <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2019-06/gweithio-gydan-gilydd-i-leihau-llygredd-aer-awyr-agored-risgiau-ac-anghydraddoldebau.pdf>

<p>Erthygl 24 (iechyd a gwasanaethau iechyd): Mae gan bob plentyn yr hawl i'r iechyd gorau posibl. Rhaid i lywodraethau ddarparu gofal iechyd o ansawdd da, dŵr glân, bwyd maethlon, amgylchedd glân ac addysg yn ymwneud ag iechyd a llesiant er mwyn sicrhau bod plant yn gallu cadw'n iach. Rhaid i wledydd cyfoethocach helpu gwledydd tlotach i gyflawni hyn.</p>	X		<p>Mae plant yn agored i niwed yn anghymesur i effeithiau newid yn yr hinsawdd. Gall dod i gysylltiad â pheryglon fel llygredd aer a thywydd eithafol fygwth iechyd a llesiant.</p> <p>Mae'r Cynllun yn hwyluso cymorth i gyflawni dibenion Rheoli'r Tir yn Gynaliadwy ar gyfer cymorth fel aer glân, ansawdd dŵr gwell, gwytnwch ecosystemau a mynediad gwell i gefn gwlad. Byddai hyn yn creu cyfleoedd gwell i blant gymryd rhan mewn gweithgareddau iach mewn amgylchedd diogel, ynghyd ag iechyd corfforol a meddyliol da.</p>
<p>Erthygl 27 (safon byw ddigonol): Mae gan bob plentyn yr hawl i gael safon byw sy'n ddigonol ar gyfer datblygiad corfforol, meddyliol, ysbrydol, moesol a chymdeithasol y plentyn.</p>	X		<p>Mae lliniaru newid yn yr hinsawdd yn un o'r amcanion SLM sydd wedi'u cynnwys yn y Cynllun. Gall tywydd eithafol, fel llifogydd a stormydd, ddinistrio tai a chreu amgylcheddau anniogel. Yn ogystal, mae gweld yr effeithiau ar les anifeiliaid yn ystod digwyddiadau sychder yn gallu cael effaith ddifrifol ar les meddyliol plentyn. Mae'r Cynllun yn cynnwys gweithredoedd i leihau a lliniaru yn erbyn perygl llifogydd a sychder.</p> <p>Hefyd, mae gweithredoedd y Cynllun yn ceisio gwella ansawdd aer a dŵr a lleihau nwyon tŷ gwydr. Bydd cyflawni'r canlyniadau hyn yn helpu i ddiogelu a gwella'r amgylchedd y mae plant yn tyfu ynddo.</p>
<p>Erthygl 31 (hamdden, chwarae a diwylliant): Mae gan bob plentyn yr hawl i ymlacio, chwarae a chymryd rhan mewn amrywiaeth eang o</p>	X		<p>Mewn adolygiad o bwysigrwydd natur i ddatblygiad plentynod, daethpwyd i'r casgliad canlynol: "...contact with nature is supportive of healthy child development in several domains – cognitive, social and emotional. Until</p>

<p>weithgareddau diwylliannol a chelfyddydol.</p>			<p>proven otherwise, we can continue to assume, just as they need good nutrition and adequate sleep, children may very well need contact with nature.¹³¹</p> <p>Gallai mwy o gyfleoedd o ran darparu mynediad i gefn gwlad roi cyfle i blant fwynhau mwy o gyswllt â natur. Byddai hyn yn cyfrannu'n gadarnhaol at ddatblygiad plentyndod, ar sail y dystiolaeth uchod. Bydd gan y Cynllun nifer Weithredoedd Opsiynol a Chydweithredol wedi'u cynllunio'n benodol i helpu i wella mynediad a chadw a gwella ein tirweddau naturiol a'n treftadaeth, gan ddarparu diwylliant i blant nawr ac yn y dyfodol.</p>
---	--	--	---

2. Cyngor gweinidogol a phenderfyniad

- Sut y bydd eich dadansoddiad o'r effeithiau hyn yn llywio eich cyngor gweinidogol?

Yn yr un modd ag asesiadau effaith eraill a luniwyd fel rhan o'r Asesiad Effaith Integredig, defnyddir yr Asesiad o'r Effaith ar Hawliau Plant hwn i lywio cyngor gweinidogol wrth wneud cynnydd tuag at ddatblygu a chyflwyno'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy.

3. Cyhoeddi'r Asesiad o'r Effaith ar Hawliau Plant

Cyhoeddir yr Asesiad hwn yn llawn fel rhan o'r Asesiad Effaith Integredig ar gyfer y Cynllun.

4. Cyfathrebu â Phlant a Phobl Ifanc

- Os ydych wedi gofyn am farn plant a phobl ifanc ar eich cynnig, sut y byddwch yn rhoi gwybod iddynt am y canlyniad?

Fel y nodir yng Nghwestiwn 1, nid ydym wedi gofyn yn benodol am farn plant ar y Cynllun, er

¹³¹Taylor, A. F., et al., (2006) *Is contact with nature important for healthy child development? State of the evidence. Children and their environments: Learning, using and designing spaces*, 124.

bod ymatebion i'n hymgyngghoriadau blaenorol wedi cynnwys rhai gan sefydliadau sy'n cynrychioli ffermwyr iau/y genhedlaeth nesaf o ffermwyr.

5. Monitro ac Adolygu

- Amlinellwch pa ddulliau monitro ac adolygu y byddwch yn eu rhoi ar waith i adolygu'r Aseiad o'r Effaith ar Hawliau Plant hwn.

Bydd diwygiadau polisi neu ddiwygiadau i weithredu'r Cynllun yn y dyfodol yn ddarostyngedig i aseiad effaith pellach. Felly, bydd y CRIA hwn yn cael ei adolygu'n rheolaidd wrth i gynigion gael eu datblygu.

- Yn dilyn yr adolygiad hwn, a fydd angen cyflwyno unrhyw ddiwygiadau i'r polisi neu i'r modd y caiff ei weithredu?

Bydd angen cynnal aseiad effaith arall os oes newidiadau i bolisi'r Cynllun neu'r modd y mae'n cael ei roi ar waith yn y dyfodol. O'r herwydd, bydd yr Aseiad o'r Effaith ar Hawliau Plant hwn yn cael ei adolygu'n barhaus wrth i gynigion gael eu datblygu.

B. ASESIAD O'R EFFAITH AR GYDRADDOLDEB

1. Disgrifiwch ac esboniwch effaith y cynnig ar bobl â nodweddion gwarchoddedig fel y'u disgrifir yn Neddf Cydraddoldeb 2010.

Mae Deddf Cydraddoldeb 2010 yn gosod Dyletswydd Cydraddoldeb Gyffredinol ar awdurdodau cyhoeddus Cymru i roi 'sylw dyladwy' i'r angen i ddileu gwahaniaethu, aflonyddu ac erledigaeth anghyfreithlon, yn ogystal â hyrwyddo cyfle cyfartal a meithrin cysylltiadau da rhwng pobl sy'n rhannu nodwedd warchoddedig a'r rhai nad ydynt yn ei rhannu.

Y Cynllun Ffermio Cynaliadwy

Bydd y Cynllun ar gael i bob ffermwr cymwys sy'n dymuno cymryd rhan. Ei nod yw cynnal busnesau fferm sy'n gynaliadwy yn economaidd, yn gymdeithasol ac yn amgylcheddol drwy Reoli Tir yn Gynaliadwy (SLM).

Nid oes disgwyl i'r Cynllun gael unrhyw effeithiau negyddol ar bobl sy'n rhannu nodweddion gwarchoddedig; fodd bynnag, ystyrir effaith bosibl ar wahanol grwpiau fel rhan o'r Asesiad Effaith hwn. Bydd gan y Cynllun rai manteision cyffredinol i'r boblogaeth gyfan, gan gynnwys pobl sy'n rhannu nodwedd warchoddedig. Mae'r manteision generig hyn yn ymwneud â'r canlynol:

- Yr effeithiau ar iechyd pobl o'r canlyniadau amgylcheddol a gyflawnir o ganlyniad i weithredu ar y fferm.
- Y manteision o ran gwell cyfleoedd i gael mynediad i gefn gwlad a diogelu nodweddion tirwedd.

Cofnod o Effeithiau yn ôl nodwedd warchoddedig

Mae'r ystadegau canlynol yn defnyddio data Cyfrifiad 2011¹³² i archwilio materion sy'n wynebu'r Gymru wledig. Maent yn dangos bod rhai grwpiau'n cael eu gorgynrychioli neu eu tangynrychioli mewn cymunedau gwledig. Golyga hyn fod mwy neu lai o bobl na'r disgwyl yn meddu ar nodweddion penodol pe bai grwpiau o'r fath yn cael eu dosbarthu'n gymesur ar draws ardaloedd trefol a gwledig yn ôl niferoedd y boblogaeth.

Yn adrannau diweddarach yr Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb, rydym yn archwilio effeithiau posibl y Cynllun ar wahanol grwpiau gwarchoddedig, gan gynnwys effeithiau cadarnhaol a fyddai'n cyfrannu at fwy o gydraddoldeb yng Nghymru.

---

¹³² Nid oes dosbarthiad gwledig/trefol wedi'i ddiweddarau ar gael eto ar gyfer cynnal dadansoddiad cyfatebol o ddata Cyfrifiad 2021.

- **Plant:** Mae plant (o dan 16 oed) yn tueddu i gael eu tangynrychioli yn Awdurdodau Lleol Gwledig¹³³ Cymru. Er bod y rhan fwyaf o blant sy'n byw mewn Awdurdodau Lleol Gwledig yn byw mewn Ardaloedd Gwledig¹³⁴, mae effaith y tangynrychioli ychydig yn fwy amlwg yn yr ardaloedd hyn, gyda phlant yn cael eu gorgynrychioli mewn Ardaloedd Trefol.
- **Pobl ifanc:** Mae data Cyfrifiad 2011 yn dangos bod pobl ifanc rhwng 16 a 24 oed yn cael eu tangynrychioli mewn Ardaloedd Gwledig; roedd hyn yn wir yn achos 18 o blith y 22 Awdurdod Lleol yng Nghymru. Er enghraifft, yn Sir Benfro roedd 73% o'r trigolion 16 i 24 oed yn byw mewn Ardaloedd Gwledig o gymharu â 78% o drigolion dros 25 oed.¹³⁵
- **Pobl hŷn oedran gweithio:** Mae gweithwyr hŷn rhwng 60 a 64 oed yn cael eu gorgynrychioli yn Ardaloedd Gwledig bron pob un o Awdurdodau Lleol Cymru.¹³⁶
- **Pobl hŷn dros 64 oed.** Mae rhai o'r cyfrannau uchaf o bobl 64 oed a hŷn i'w gweld yn Awdurdodau Lleol Gwledig Cymru. Mewn nifer o'r Awdurdodau Lleol hyn, caiff pobl hŷn eu gorgynrychioli yn y boblogaeth wledig, gan gyfateb i fwy nag un ymhob pump o'r trigolion.
- **Anabledd.** Roedd cyffredinrwydd anabledd yng Nghymru ar ei uchaf yng Nghastell-nedd Port Talbot ac Awdurdodau Lleol y Cymoedd. Ar lefel yr Ardal Gynnyrch, mae cyffredinrwydd anabledd yn tueddu i fod ychydig yn uwch mewn Ardaloedd Trefol nag mewn Ardaloedd Gwledig. Mae'n bwysig nodi, fodd bynnag, y gall anghenion pobl anabl mewn Ardaloedd Gwledig fod yn wahanol iawn i anghenion pobl mewn Ardaloedd Trefol, gyda mwy o heriau o ran cael gafael ar ofal a chymorth priodol. Mae anabledd hefyd wedi'i grynhoi ymhlith grwpiau oedran hŷn; roedd mwy na hanner y rhai a ddywedodd fod eu gweithgarwch o ddydd i ddydd yn gyfyngedig iawn yn 65 oed a hŷn.

---

¹³³ Mae Awdurdodau Lleol yn cael eu dosbarthu yn ôl https://www.llyw.cymru/sites/default/files/statistics-and-research/2018-12/080515-statistical-focus-rural-wales-08-en_0.pdf

¹³⁴ Yma, mae Ardal Drefol/Wledig yn cyfeirio at y dynodiad a roddir i bob Ardal Gynnyrch, ardal ddaearyddol sy'n cynnwys rhwng 100 o bobl (neu 40 o aelwydydd, pa un bynnag sydd leiaf) a 625 o bobl (neu 250 o aelwydydd, pa un bynnag sydd fwyaf). Mae Ardaloedd Cynnyrch wedi'u cynllunio i fod yn ddigon bach fel nad ydynt yn cynnwys cymysgedd o amgylcheddau trefol a gwledig.

¹³⁵ Mae'r anghysondeb yn arbennig o amlwg yng Ngwynedd a Cheredigion, ond mae'n debygol bod niferoedd uchel o fyfyrwyr fel cyfran o'r boblogaeth (sy'n mynychu'r brifysgol ym Mangor, Aberystwyth a Llanbedr Pont Steffan) yn arwain at nifer anghymesur o bobl ifanc mewn ardaloedd trefol. Cynhaliwyd Cyfrifiad 2011 yn ystod y tymor prifysgol.

¹³⁶ Caerffili yw'r unig eithriad. Mae hyn yn wir hyd yn oed pan gaiff y rhai rhwng 18 a 24 oed eu tynnu o'r cyfrifiad i ddileu effaith poblogaethau myfyrwyr mewn siroedd sy'n wledig yn bennaf. Gweler y troednodyn blaenorol.

- **Hil ac ethnigrwydd:** Dengys data'r Cyfrifiad yn 2011 fod 4.4% o boblogaeth Cymru yn cynnwys unigolion a oedd yn perthyn i grwpiau lleiafrifoedd ethnig¹³⁷. Fodd bynnag, ceir crynhoad sylweddol o grwpiau lleiafrifoedd ethnig mewn Ardaloedd Trefol; roedd 88% o'r rhai a oedd yn perthyn i grŵp lleiafrifoedd ethnig yn byw mewn Ardal Drefol, gyda'r mwyafrif llethol yn byw'n benodol yng Nghaerdydd, yng Nghasnewydd neu yn Abertawe. Yn 18 o blith y 22 Awdurdod Lleol yng Nghymru, roedd cyfran yr unigolion a oedd yn perthyn i grwpiau lleiafrifoedd ethnig mewn Ardaloedd Gwledig yn llai na hanner y ffigur ar gyfer Cymru gyfan (llai na 2.2%).
- **Rhyw a rhywedd:** O ran gweithgarwch economaidd, adeg Cyfrifiad 2021 roedd dynion a menywod mewn Ardaloedd Gwledig yng Nghymru yn fwy tebygol o fod mewn gwaith na dynion a menywod mewn Ardaloedd Trefol; roedd dynion a menywod yn llai tebygol o fod yn ddi-waith neu'n llai tebygol o fod yn economaidd anweithgar. Yn gyffredinol, mae gan Awdurdodau Lleol Gwledig Cymru gyfraddau diweithdra is na'r cyfartaledd ar gyfer Cymru. I'r rhai a oedd yn economaidd anweithgar mewn Ardaloedd Gwledig, roedd dynion ychydig yn fwy tebygol na menywod o fod felly oherwydd salwch neu anabledd hirdymor. Roedd menywod bron wyth gwaith yn fwy tebygol na dynion o fod yn gofalu am y cartref neu'r teulu; mae'r gwahaniaeth yn fwy amlwg nag mewn Ardaloedd Trefol.

Mae'r canfyddiadau hyn yn dangos bod gwahaniaethau amlwg i'w cael o ran nodweddion cyffredinol y rhai sy'n byw yn y Gymru wledig, o'u cymharu â'r rhai sy'n byw mewn ardaloedd trefol. Mae'n annhebygol y bydd y canfyddiadau demograffig hyn wedi newid yn sylweddol ers Cyfrifiad 2011 nes peri iddynt fod yn annilys. Yn wir, mae amcangyfrifon gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol (ONS) ar gyfer 2020 yn dangos, mewn perthynas ag oedran, y gall gorgynrychiolaeth pobl hŷn a thangynrychiolaeth pobl iau fod yn amlycach erbyn hyn mewn Awdurdodau Lleol gwledig¹³⁸.

Beth yw'r effeithiau negyddol posibl ar bobl mewn grwpiau gwarchoddedig a'r rhai sy'n byw mewn aelwydydd incwm isel, a sut y byddwch yn lliniaru'r rhain?

Plant

Fel y nodir yn yr Asesiadau o'r Effaith ar Iechyd a Hawliau Plant, gallai'r Cynllun effeithio'n anuniongyrchol ar blant mewn sawl ffordd. Disgwylir i effaith y Cynllun ar blant fod yn gadarnhaol, drwy gyflawni canlyniadau sy'n fuddiol yn amgylcheddol fel aer a dŵr glân sy'n fanteisiol o ran iechyd, a gwell cyfleoedd i gael mynediad i gefn gwlad gan hwyluso mwy o gyswllt â natur.

Gallai plant mewn teuluoedd sy'n ffermio ac yn y gymuned wledig ehangach deimlo unrhyw effaith economaidd cadarnhaol neu negyddol a all ddeillio o'r Cynllun. Bwriad y Cynllun yw cefnogi gwytnwch busnesau amaethyddol, ac felly bydd yn cefnogi cymunedau gwledig

¹³⁷ Grwpiau ethnig cymysg/lluosog, Asiaidd Prydeinig, Du/Affricanaidd/Caribiaidd/Du Prydeinig, a Grŵp ethnig rall. Nid yw grwpiau lleiafrifol gwyn wedi'u cynnwys yn y grŵp hwn.

¹³⁸ <https://cy.ons.gov.uk/datasets/mid-year-pop-est/editions/mid-2020-april-2021-geography/versions/1>

gwydn, gan fod o fudd i blant yn yr ardaloedd hyn, a'u gwneud yn lleoliadau mwy hyfyw i deuluoedd fyw ynddynt.

Pobl Ifanc

Gwyddom y gall allfudo net o ardaloedd gwledig ymhlith pobl ifanc gael effaith negyddol sylweddol ar gynllunio ar gyfer olyniaeth mewn ffermydd ac economïau gwledig. Er mwyn mynd i'r afael â'r materion hyn a chynyddu cynaliadwyedd ffermio ar gyfer y dyfodol, mae angen cyfleoedd i bobl ifanc ymuno â'r sector amaethyddol; y rhai a fagwyd mewn teuluoedd ffermio a'r rhai sydd am ymuno â'r diwydiant o gefndiroedd eraill.

Bydd y Cynllun yn cynnwys datblygu cyngor ac arweiniad i ffermwyr, yn ogystal â darparu Datblygiad Proffesiynol Parhaus priodol fel rhan o'r Gweithredoedd Sylfaenol. Bydd y Cynllun yn ystyried y ffordd orau o ddarparu cymorth i ffermwyr o bob math, a dylai'r ffynonellau cyngor ac arweiniad hyn fod yn arbennig o werthfawr i'r rheini sy'n newydd i'r diwydiant, er enghraifft, pobl ifanc sydd wedi gorffen addysg yn ddiweddar.

Ar hyn o bryd, mae pobl ifanc a newydd-ddyfodiaid i'r diwydiant ffermio yn wynebu nifer o heriau gan gynnwys mynediad i dir a chyllid, yn ogystal â chael gwybodaeth/sgiliau sy'n angenrheidiol i redeg busnes llwyddiannus. Mae Cyswllt Ffermio wedi arwain nifer o fentrau i fynd i'r afael â'r heriau hyn, ac rydym yn parhau i ystyried y ffordd orau o adeiladu ar y mentrau hyn yn y dyfodol.

Mae grwpiau sy'n cynrychioli Ffermwyr Ifanc¹³⁹ wedi cymryd rhan yn ein hymgyngoriadau a'n rhaglen cydlunio, ac wedi crybwyll yr angen i gefnogi newydd-ddyfodiaid i'r diwydiant.

Dangosodd canfyddiadau ail gam Cydlunio'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy¹⁴⁰ fod canran y berchenogaeth tir yn cynyddu'n raddol yn gymesur ag oedran hŷn ffermwyr. Roedd ffermwyr iau (o dan 40 oed) a ymatebodd i'r arolwg yn llai tebygol o fod yn berchen ar dir amaethyddol yn llwyr ac roeddent yn fwy tebygol o ddibynnu'n gyfan gwbl ar dir fferm tenant. Gan fod canran uwch o ffermwyr iau yn dibynnu'n llwyr neu'n rhannol ar dir fferm tenant, efallai eu bod yn wynebu rhwystrau ychwanegol o ran ymuno â'r Cynllun oherwydd efallai na fyddant yn gallu cynnal Gweithredoedd Sylfaenol ar dir nad ydynt yn berchen arno. Er enghraifft, canfu ymchwil Cydlunio'r Cynllun fod ffermwyr hŷn yn fwy parod i ymgymryd â'r Weithred Sylfaenol i gadw 10% o'u fferm o dan goed na ffermwyr iau, a bod cydberthynas ymddangosiadol rhwng y parodrwydd hwn a pherchnogaeth tir a mater rheolaeth reoli.

Fodd bynnag, ceir rhywfaint o dystiolaeth¹⁴¹ sy'n awgrymu bod ffermwyr iau yn fwy tebygol o fanteisio ar dechnolegau a gwybodaeth newydd. Yn ôl ymchwil i gymhellion ffermwyr, canfuwyd mai ffermwyr o dan 40 oed oedd yn fwyaf tebygol o gytuno'n gryf neu gytuno eu

---

¹³⁹ Mae'r grwpiau sy'n cynrychioli ffermwyr ifanc a fu'n ymwneud â'r broses ymgynghori yn cynnwys Clwb Ffermwyr Ifanc Môn, Clwb Ffermwyr Ifanc Erwyd, a Chlwb Ffermwyr Ifanc Maesyfed.

¹⁴⁰ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2023-07/cyd-ddylunio-cynllun-ffermio-cynaliadwy-adroddiad-terfynol.pdf>

¹⁴¹ Dim ond ffermydd 'bach' a 'bach iawn' a ystyriwyd gan yr ymchwil; mae'r rhain yn cyfrif am 87% o ffermydd yng Nghymru ac yn cynnwys 60% o dir ffermio Cymru.

bod bob amser yn awyddus i ddysgu sgiliau newydd a'u bod yn agored i dechnoleg newydd.¹⁴² O ystyried y bydd y Cynllun yn cefnogi ffermwyr i fabwysiadu dulliau newydd ac arloesol yn ogystal ag arferion ffermio traddodiadol, efallai y bydd ffermwyr ifanc mewn sefyllfa dda i weithredu SLM ac elwa o'r Cynllun. Felly, efallai y bydd disgwyl i'r Cynllun gael effaith gadarnhaol ar ffermwyr iau gan y gallent fod yn fwy tueddol o optio i mewn iddo.

Pobl Hŷn

Mae problemau i bobl hŷn sy'n byw mewn ardaloedd gwledig yn tueddu i ganolbwyntio ar ddarparu gwasanaethau iechyd, gwasanaethau cymdeithasol a thrafnidiaeth allweddol.¹⁴³ Nid oes gennym unrhyw dystiolaeth y bydd y Cynllun yn cael effaith negyddol ar les pobl hŷn yn y gymuned wledig ehangach; disgwylir, yn hytrach, iddo gefnogi economi wledig ffyniannus a chynaliadwy, ac felly byddai unrhyw effaith gadarnhaol ar hyfywedd cymunedau gwledig o fudd i drigolion hŷn. O ran effeithiau cadarnhaol posibl, nodwn yn ein Hasesiad o'r Effaith ar Iechyd (yn Adran 2) botensial y canlyniadau amgylcheddol, sy'n deillio o'r Cynllun, i gael effaith gadarnhaol ar ganlyniadau iechyd y boblogaeth yn gyffredinol. Nodwn y cyfeiriad at effaith dod i gysylltiad ag ansawdd aer gwael ar bobl hŷn.

Amcangyfrifwyd mai oedran canolrifol ffermwyr yng Nghymru yn 2016 oedd 61 oed, gyda'r rhan fwyaf o brif ffermwyr Cymru dros 55 oed (68%).¹⁴⁴ Mae'r Cynllun yn cynrychioli newid sylweddol yn y ffordd y mae ffermwyr yn derbyn cymorth y llywodraeth ac mae angen cyfleu hyn yn rhesymol i bob ffermwr.

Er bod cyfryngau digidol yn ffordd ddefnyddiol o ddiweddarau cyhoeddiadau, mae adroddiad Iechyd Cyhoeddus Cymru, *Cefnogi cymunedau ffermio yn ystod cyfnodau o ansicrwydd* (2019), yn nodi bod digideiddio yn her, yn enwedig i ffermwyr hŷn.¹⁴⁵ Mae'n amlwg na allwn ddibynnu'n llwyr ar ddulliau cyfathrebu digidol ar gyfer materion yn ymwneud a'r Cynllun, rhag ofn y bydd yna effaith negyddol anghymesur ar ffermwyr hŷn. Bydd sioeau teithiol a gweithdai wyneb yn wyneb yn rhedeg ar yr un pryd ag ymgynghoriad y Cynllun ac yn ceisio cyrraedd pob ffermwr ledled Cymru. Felly, dylai ffermwyr hŷn a allai fod dan anfantais yn ddigidol gael cyfle i ddysgu mwy am y Cynllun.

Mae gennym brofiad o gyfathrebu â ffermwyr drwy'r Gwasanaeth Cysylltwyr Fferm a chylchlythyr Gwlad, a byddwn yn defnyddio'r wybodaeth hon yn ein strategaethau cyfathrebu. Cymerwyd camau i sicrhau bod cynrychiolaeth deg o ffermwyr o bob grŵp oedran yn cymryd rhan yn y rhaglen gydlynio.

Yn groes i'r canfyddiadau'n ymwneud â ffermwyr ifanc, mae ymchwil yn awgrymu mai ffermwyr hŷn sydd leiaf tebygol o gytuno'n gryf neu gytuno eu bod bob amser yn ceisio

---

¹⁴² <https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-10/deall-cymhellion-ffermwyr-ffermydd-bach-bach-iawn-adroddiad-llawn.pdf>

¹⁴³ Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru (dim dyddiad) Taflen Ffeithiau Cydraddoldeb a Gwledigrwydd.

¹⁴⁴ Llywodraeth Cymru (2019) Amaethyddiaeth yng Nghymru,.

¹⁴⁵ Davies, A. R., et al., (2019) Cefnogi cymunedau ffermio yn ystod cyfnodau o ansicrwydd.

dysgu sgiliau newydd a'u bod yn agored i ddefnyddio technoleg newydd.¹⁴⁶ Gall hyn fod yn gysylltiedig â'r ffaith eu bod yn nes at ymddeol a'u bod yn dewis gadael penderfyniadau ynghylch newidiadau i'w holynydd. Efallai y byddant yn wynebu mwy o heriau corfforol na ffermwyr iau hefyd wrth ymgymryd â gweithredoedd fel rhan o'r Cynllun. Bydd angen i ni sicrhau bod ffermwyr hŷn yn cael eu hannog i gymryd rhan yn y Cynllun a'u bod yn cael eu cefnogi i fabwysiadu SLM yn fwy cyffredinol mewn ffordd sy'n ymarferol ac yn gydnaws â chynllunio olyniaeth. Bydd y gwasanaethau gwybodaeth a chymorth a ddarperir ochr yn ochr â'r cynllun yn rhan annatod o hyn.

Anabledd

Yn ystod y broses o ddatblygu cyngor a chanllawiau mewn perthynas â pholisi amaethyddol, bydd swyddogion yn gweithio i sicrhau eu bod yn hygyrch i bob ffermwr ac felly byddant yn ystyried addasiadau rhesymol i'r rhai ag anableddau.

Fel y nodir uchod, disgwyliwn i'r canlyniadau a gyflawnir o ganlyniad i'r Cynllun gael effaith gadarnhaol ar ganlyniadau iechyd y boblogaeth yn gyffredinol, gan gynnwys pobl ag anableddau. Ymhellach, gall unrhyw welliannau i'r llwybrau mynediad presennol, a gyflawnir o dan Haen Opsiynol y Cynllun, sy'n cynyddu hygyrchedd gael effaith gadarnhaol drwy ganiatáu i fwy o bobl anabl fwynhau cefn gwlad a'i fanteision cysylltiedig. Y nod fydd cynyddu cyfran yr hawliau tramwy cyhoeddus sy'n agored ac yn hawdd eu defnyddio – gan gynnwys ar gyfer y rhai â symudedd cyfyngedig – ac sydd ag arwyddion clir.

Ceir trafodaeth fanwl ar iechyd meddwl ffermwyr yn Adran 2 y ddogfen hon.

Hil ac ethnigrwydd

Ni ddisgwylir unrhyw effeithiau andwyol ar hil ac ethnigrwydd yn sgil y Cynllun. Fel y nodir uchod, disgwylir i'r broses o weithredu SLM trwy'r Cynllun arwain at ganlyniadau a fydd yn effeithio'n gadarnhaol ar ganlyniadau iechyd y boblogaeth. Fodd bynnag, gall dosbarthiad daearyddol amrywiol grwpiau hil a grwpiau ethnig lleiafrifol gwahanol ledled Cymru olygu bod buddion disgwylidig hefyd yn amrywio ar draws grwpiau.

Mae ymchwil ddiweddar wedi canfod bod lefelau uwch o lygredd aer yn effeithio'n anghymesur ar gymunedau â phoblogaethau ethnig lleiafrifol uwch yng Nghymru (ac yn wir ledled y DU).¹⁴⁷ Canfu hefyd fod pobl o gymunedau ethnig lleiafrifol 2.5 gwaith yn fwy tebygol o fyw mewn ardal sydd wedi'i llygru'n wael gan ddeunydd gronynnol (PM_{2.5}) na pherson ethnig Gwyn ac maent hefyd 5 gwaith yn fwy tebygol o fyw mewn cymdogaeth sydd wedi'i llygru gan NO₂.¹⁴⁸ Mae hyn oherwydd y ffaith, fel yr amlinellir uchod, bod cymunedau ethnig lleiafrifol yn tueddu i gael eu crynhoi mewn ardaloedd trefol.

---

¹⁴⁶ <https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-10/deall-cymhellion-ffermwyr-ffermydd-bach-bach-iawn-adroddiad-llawn.pdf>

¹⁴⁷ 'Dadansoddiad o Lygredd Aer: Cymru' Cyfeillion y Ddaear' (2022), ar gael yn: https://foe.cymru/sites/default/files/Air%20pollution%20research%20Wales_bilingual%20%281%29.pdf

¹⁴⁸ (Ibid.).

O'r herwydd, mae'n berthnasol ystyried i ba raddau y teimlir effeithiau cadarnhaol o ran iechyd y Cynllun mewn trefi a dinasoedd yn ogystal ag yng nghefn gwlad. Rydym yn disgwyl y bydd Gweithredoedd Sylfaenol y Cynllun ar gyfer rheoli a chreu coetiroedd yn gwella ansawdd aer poblogaethau trefol yn ôl agosrwydd ffermydd sy'n cymryd rhan i'r ardaloedd hyn. Felly, lle mae gan yr ardaloedd trefol hyn sy'n agos at goetir newydd sy'n cael ei greu o dan y Cynllun gyfran uwch o gymunedau ethnig lleiafrifol, efallai y bydd mwy o fudd o wella ansawdd aer ar gyfer y grwpiau hyn. Gellir dod o hyd i ragor o fanylion am yr amrywiad gofodol posibl mewn buddion sy'n deillio o weithredoedd y Cynllun ar wefan ERAMMP.¹⁴⁹

Gall llygredd aer a dŵr deithio pellteroedd sylweddol, felly bydd unrhyw leihad mewn allyriadau o amaethyddiaeth yn cael effaith gadarnhaol ar bobl mewn ardaloedd gwledig ac mewn ardaloedd trefol, ac felly ar hil ac ethnigrwydd. Amaethyddiaeth yw prif ffynhonnell allyriadau amonia yng Nghymru¹⁵⁰, sy'n cyfrannu at ffurfio PM_{2.5}, ac yn ei dro mae hyn yn peri risgiau i iechyd pobl mewn cymunedau ledled Cymru. Mae'r Cynllun yn bwriadu lleihau allyriadau amonia trwy amrywiaeth o Weithredoedd Sylfaenol, Opsiynol a Chydweithredol, fel,

- (S) Yr angen i gadwo leiaf 10% o dir daliadau o dan goed.
- (S) Rheoli gwrychoedd hen a newydd yn unol â'r cylch rheoli gwrychoedd.
- (O) Siediau, e.e. crafu slyri'n aml a sychu tail dofednod.
- (O) Storfeydd slyri, e.e. cloriau i storfeydd slyri ac asideiddio slyri.
- (O) Gwasgaru slyri'n fanwl gywir, e.e. 'trailing shoe' a chwistrellu.
- (C) Cymorth ar gyfer prosiectau cydweithredol er mwyn i ffermwyr allu gweithio gyda'i gilydd i leihau allyriadau amonia. Gellid targedu'r rheini all sicrhau'r budd mwyaf i ecosystemau. Bydd hynny'n golygu gofyn i ffermwyr a pherchnogion tir eraill gyd-drefnu'n lleol i ddatblygu Cynllun Gweithredu ar y cyd ar Nitrogen gyda'r nod o adfer cynefinoedd a sicrhau'r budd economaidd mwyaf i'r ardal.

O ran dŵr, mae'r rhan fwyaf o drefi a dinasoedd Cymru wedi'u lleoli ger afonydd, felly bydd llygredd amaethyddol a ddaw i mewn i'r dalgylch i fyny'r afon yn effeithio ar ardaloedd trefol hefyd. Er enghraifft, mae ymchwiliadau wedi dangos na fydd gwelliannau mewn ansawdd dŵr ymdrochi yn y Rhyl yn cael eu gwireddu heb leihau llygredd amaethyddol yn nalgylch Clwyd.¹⁵¹ Bydd lleihau llygredd dŵr hefyd yn arwain at fanteision cadarnhaol o ran hamdden i bawb sy'n defnyddio cefn gwlad, yn ogystal â lleihau costau trin dŵr.

Mae gwahaniaethau hysbys o ran mynediad i gefn gwlad¹⁵² ymhlith gwahanol grwpiau ethnig, gyda materion fel diffyg ymwybyddiaeth yn cael eu nodi fel elfennau sy'n ysgogi'r

---

¹⁴⁹ <https://erammp.wales/cy/adnodau>

¹⁵⁰ <https://cdn.cyfoethnaturiol.cymru/media/693285/sonarr2020-theme-air-quality.pdf>

¹⁵¹ <https://environment.data.gov.uk/wales/bathing-waters/profiles/profile.html?lang=cy&site=ukl1302-40650>

¹⁵² Jay, M., et al., (2012) Towards access for all? Policy and research on access of ethnic minority groups to natural areas in four European countries. *Forest Policy and Economics*, 19, 4-11.

anghyfartaledd hwn.¹⁵³ Bydd y Cynllun yn cefnogi ffermwyr i ddarparu gwell mynediad ac ymgysylltu yn eu cymunedau lleol o fewn yr Haen Opsiynol, gan gynnwys mewn ffyrdd sydd wedi'u hanelu at blant, a fydd yn codi ymwybyddiaeth ymhlith teuluoedd, gan gynnwys y rhai sy'n perthyn i grwpiau ethnig lleiafrifol, ac yn annog mwy o ddefnydd o gefn gwlad ymhlith y plant hynny yn ddiweddarach mewn bywyd.

O ran ffermwyr eu hunain, mae data gan yr ONS¹⁵⁴ yn dangos, yn 2018-19, bod dros 99% o'r rhai sy'n gweithio ym maes Crefftau Medrus, Amaethyddol a Chysylltiedig yn y DU yn Wyn, o gymharu â'r boblogaeth gyffredinol ar y pryd, lle'r oedd 88% yn Wyn. Mae Galwedigaethau Amaethyddol Elfennol wedi'u cynnwys mewn grŵp mwy o Grefftau Elfennol a Galwedigaethau Cysylltiedig, felly er na allwn ddwyn cymhariaeth uniongyrchol, efallai y bydd mwy o amrywiaeth yn y Galwedigaethau Amaethyddol Elfennol. Nid oes gennym ddata ar gyfer Cymru yn benodol a nodwn fod ffermydd â'r sydd angen mwy o weithwyr tymhorol ar gyfer gweithgareddau fel cynaeafu yn llai cyffredin yng Nghymru nag yn Lloegr. Ymhellach, mae lefel uchel y gwaith dros dro a di-dâl yn y byd amaethyddol yn gallu ei gwneud yn heriol i bennu gwir nifer y gweithwyr.

Fel arfer, mae'n anodd i newydd-ddyfodiaid i'r diwydiant ffermio ddechrau gyrfa ffermio gan fod cynifer o ffermydd yn cael eu hetifeddu. Yn ogystal â'r crynhoad hysbys o leiafrifoedd ethnig mewn Ardaloedd Trefol, gall hyn gyfrannu at dangynrychiolaeth sylweddol o leiafrifoedd ethnig mewn ffermio.

---

¹⁵³ http://www.ben-network.co.uk/uploaded_Files/Ben_1/Ben_file_1_26.pdf

¹⁵⁴

<https://cy.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/adhocs/106630ccupationatuklevelbysectorindustryageandethnicity>

Ethnigrwydd	51: Crefftau Medrus, Amaethyddol a Chysylltiedig	91: Crefftau Elfennol a Galwedigaethau Cysylltiedig	Poblogaeth 16 i 64 oed
Gwyn	99.2%	89.1%	87.5%
Cymysg/grwpiau aml-ethnig	*	0.7%	12.4%
Indiaidd	-	2.7%	1.2%
Pacistanaid	*	1.4%	2.8%
Bangladeshaid	-	0.3%	1.5%
Tseiniaidd	0.2%	0.11%	0.6%
Unrhyw gefndir Asiaidd arall	*	0.8%	0.5%
Du/Affricanaidd/Caribiaid d/Du Prydeinig	0.4%	2.5%	3.0%
Grŵp ethnig arall	0.2%	2.4%	2.8%

51: Mae Crefftau Medrus, Amaethyddol a Chysylltiedig yn cynnwys Ffermwyr (5111), crefftau Garddwriaethol (5112), Garddwyr a garddlunwyr (5113), Tirmyn a gofalwyr y grŵn (5114), a chrefftau Amaethyddol a physgota nad ydynt wedi eu rhestru yn unman arall (5119)

91: Mae Crefftau Elfennol a Galwedigaethau Cysylltiedig yn cynnwys Galwedigaethau Amaethyddol Elfennol (911), Galwedigaethau Adeiladu Elfennol (912) a Galwedigaethau Gweithfeydd Prosesu Elfennol (913). Yn ei dro, mae 911: Galwedigaethau Amaethyddol Elfennol yn cynnwys gweithwyr fferm (9111), gweithwyr Coedwigaeth (9112) a Physgota a galwedigaethau amaethyddol elfennol eraill nad ydynt wedi eu rhestru yn unman arall. (9119)

* = Mae maint y sampl yn llai na 3 pherson ac yn rhy fach i gynnig amcangyfrifon dibynadwy

- = Dim ffigurau i'w hadrodd

Felly, mae camau gweithredu'r Cynllun, mewn perthynas â ffermio yn debygol o gael llai o effaith ar grwpiau lleiafrifoedd ethnig na'r rhai yn y grwpiau ethnig Gwyn, a hynny gan eu bod wedi'u tangynrychioli i raddau helaeth yn y diwydiant amaethyddol.

Priodas a phartneriaeth sifil

Nid ydym yn disgwyl i'r Cynllun gael effeithiau penodol ar bobl oherwydd eu bod yn briod neu mewn partneriaeth sifil ai peidio.

Beichiogrwydd a mamolaeth

Dylai Gweithredoedd Sylfaenol y Cynllun mewn perthynas â bioddiogelwch a gwella iechyd a lles anifeiliaid leihau'r risgiau a achosir gan glefyd yn y boblogaeth da byw, a allai fynd i mewn i'r gadwyn fwyd. Mae rhai clefydau milheintiol y (gellir eu trosglwyddo i bobl) a chyfyngau heintus yn risg difrifol i fenywod beichiog a'u babanod yn y groth yn benodol; felly, rydym yn disgwyl i unrhyw gamau i leihau clefydau gael effaith gadarnhaol arnynt. Yn ogystal, bydd effeithiau iechyd cyffredinol fel gwell ansawdd aer hefyd o bwysigrwydd arbennig i fenywod beichiog, fel y trafodir yn fanylach yn yr Asesiad o'r Effaith ar Hawliau Plant.¹⁵⁵

Ailbennu rhywedd

Nid ydym yn disgwyl i'r Cynllun gael effeithiau penodol ar bobl oherwydd eu bod yn mynd drwy broses ailbennu rhywedd neu wedi bod drwy'r broses.

Crefydd a chred

Nid ydym yn disgwyl i'r Cynllun gael effeithiau penodol ar bobl oherwydd eu crefydd neu eu ffydd.

Cyfeiriadedd rhywiol

Nid ydym yn disgwyl i'r Cynllun gael effeithiau penodol ar bobl oherwydd eu cyfeiriadedd rhywiol.

Rhyw/rhywedd

Mae rheolwyr ffermydd a deiliaid unigol yn ddyinion yn bennaf;¹⁵⁶ fodd bynnag, mae amcangyfrifon o'r Arolwg Blyneddol o'r Boblogaeth¹⁵⁷ yn dangos bod nifer y ffermwyr benywaidd yng Nghymru wedi mwy na dyblu ers 2001. Mae menywod yn wynebu nifer o rwystrau yn y byd ffermio; yn 2015, lansiodd Cyswllt Ffermio fenter Merched mewn Amaeth i gefnogi menywod yn y diwydiant. Nid oes unrhyw Weithredoedd Sylfaenol penodol yn y Cynllun sy'n ymwneud â rhyw a rhywedd; fodd bynnag, gall Llywodraeth Cymru ystyried darparu cymorth penodol o dan y pwerau ehangach i roi cymorth yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 er mwyn adeiladu ar fentrau blaenorol.

---

¹⁵⁵ Gweler UNICEF, (2016) *Clear the Air for Children: The impact of air pollution on children*; Coleg Brenhinol y Meddygon a'r Coleg Brenhinol Pediatreg ac Iechyd Plant (2016) *Every breath we take: the lifelong impact of air pollution*; Kings College London Environmental Group, (2015) *Pollution stunts children's lungs*.

¹⁵⁶ Arolwg Strwythur Ffermydd yr UE (2016).

¹⁵⁷

<https://cy.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/adhocs/009745/workersbysexindetailedoccupationgroupings2000to2018>

Ymhellach, hyd yn oed os yw'r prif ffermwr yn wryw, mae menywod mewn teuluoedd ffermio yn aml yn weithgar o ran rhedeg busnes y fferm, er efallai na chânt eu cydnabod fel gweithwyr ffurfiol. Yn ogystal, mae natur ffermio fel busnes aelwyd yn golygu y bydd newidiadau yn y ffordd y caiff cyllid ei dderbyn a gofynion i gymryd camau penodol yn y Cynllun yn cael effeithiau y tu hwnt i'r prif ffermwr.

Aelwydydd Incwm Isel

Mae incwm busnesau fferm yn gallu bod yn anwadal yn sgil amodau amaethyddol (gan gynnwys y tywydd) ac amodau'r farchnad. Gall yr anwadalrwydd hwn fod yn her o ran cynllunio busnes hirdymor. Bydd y Cynllun yn darparu ffrwd incwm yn seiliedig ar gyflawni SLM; ni fydd yr anwadalrwydd hwn yn effeithio ar y rhain. Ar gyfer ffermydd sy'n cymryd rhan, dylai hyn gael effaith gadarnhaol ar bobl o aelwydydd incwm isel drwy ddarparu incwm mwy sefydlog.

Mae ein Hasesiadau o'r Effaith ar Lesiant Economaidd a Phrawfesur Gwledig yn ystyried effeithiau economaidd posibl y Cynllun yn fanylach.

Aelwydydd mewn ardaloedd difreintiedig

Mae Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC)¹⁵⁸ yn cynnwys ansawdd amgylchedd ffisegol ardaloedd fel un o ddangosyddion amddifadedd. Mae'r elfen 'amgylchedd ffisegol' hon yn cynnwys ansawdd aer, perygl llifogydd a mynediad i fannau gwyrdd.

Bydd y Cynllun yn cefnogi ffermwyr i leihau allyriadau, lleihau perygl llifogydd drwy atebion sy'n seiliedig ar natur (e.e., amaeth-goedwigaeth, gwella iechyd pridd) a chynyddu mynediad i gefn gwlad. Felly, dylai'r Cynllun ddylanwadu'n gadarnhaol ar yr amgylchedd ffisegol a gwella'r dangosydd amgylchedd ffisegol yn y mesur MALIC. Caiff effaith y Cynllun ar yr amgylchedd ei hystyried ymhellach yn yr Asesiad o'r Effaith ar Fioamrywiaeth, ac yn Adran 5 y ddogfen hon, sy'n ymwneud â Llesiant Amgylcheddol.

Pa rwystrau, os o gwbl, y mae pobl sy'n rhannu nodweddion gwarchoddedig yn eu hwynebu? A ellir lleihau, dileu, lliniaru'r rhwystrau hyn?

Nid ydym yn disgwyl i'r Cynllun greu rhwystrau i'r rhai sy'n rhannu nodweddion gwarchoddedig. Wrth i ni barhau i gyfathrebu â ffermwyr ynghylch y Cynllun, byddwn yn ystyried sut gallwn sicrhau na fydd unrhyw rwystrau'n bodoli o ran atal pobl sy'n perthyn i grwpiau gwarchoddedig rhag cyfranogi. Yn ogystal, byddwn yn ystyried a oes angen mentrau wedi'u targedu ochr yn ochr â'r Cynllun, o dan y pŵer cymorth yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023, i gefnogi grwpiau sydd heb gynrychiolaeth ddigonol mewn amaethyddiaeth, fel menywod a'r rhai sy'n perthyn i grwpiau ethnig lleiafrifol. Byddwn yn cymryd camau i sicrhau bod yr holl gyngor a'r holl ganllawiau sy'n gysylltiedig â'r Cynllun yn cael eu cyfleu mewn ffyrdd hygyrch.

Monitro'r cynigion

---

¹⁵⁸ <https://llyw.cymru/mynegai-amddifadedd-lluosog-cymru-diweddiariad-llawn-ir-mynegai-gyda-graddfeydd-2019>

Yn ogystal â darparu'r pwerau ar gyfer y Cynllun, mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 yn darparu'r pwerau monitro a gwerthuso perthnasol, ar gyfer cymorth yn y dyfodol ac ar gyfer SLM yn ei gyfanrwydd. Bydd rhagor o fanylion am y strategaeth fonitro a gwerthuso yn cael eu nodi maes o law.

Bydd y strategaeth fonitro a gwerthuso hon yn nodi sut y caiff y Cynllun ei farnu o ran gwerth am arian a'r canlyniadau a gyflawnir ganddo ar gyfer Cymru. Bydd y strategaeth yn cydnabod natur hirdymor y canlyniadau a ddymunir a bydd yn nodi mesurau interim a all ddangos cynnydd.

Nodwedd neu grŵp gwarchoddedig	Beth yw effeithiau cadarnhaol neu negyddol y cynnig?	Rhesymau dros eich penderfyniad (gan gynnwys tystiolaeth)	Sut y byddwch yn lliniaru'r Effeithiau?
Oedran (meddylwch am wahanol grwpiau oedran)	Gall pobl hŷn elwa'n benodol o gyflawni'r Cynllun, gan y bydd yn arwain at ganlyniadau sy'n cefnogi iechyd y cyhoedd yn gyffredinol, fel aer glanach.	Mae pobl hŷn yn arbennig o agored i niwed yn sgil llygredd aer, a bydd y gweithredoedd yn y Cynllun yn gwella ansawdd aer.	Mae hyn yn effaith gadarnhaol, ac nid oes angen lliniaru.
	Efallai y bydd yna effaith negyddol ar rai ffermwyr hŷn os mai dulliau digidol yn unig a ddefnyddir i gyfathrebu am y Cynllun, a'r modd y'i rhoddir ar waith.	Mae adroddiad Iechyd Cyhoeddus Cymru, <i>Cefnogi cymunedau ffermio yn ystod cyfnodau o ansicrwydd</i> (2019), yn nodi bod digideiddio'n her, yn enwedig i ffermwyr hŷn.	Bydd angen cyhoeddi cyngor a chanllawiau mewn fformatau amrywiol ac fel rhan o ymgynghoriad y Cynllun, bydd sioeau teithiol a gweithdai yn ceisio cyrraedd ffermwyr ledled Cymru yn bersonol.

	<p>Mae gan symud o gynllun cymorth seiliedig ar arwynebedd i'r Cynllun hwn, sy'n ei gwneud yn ofynnol i ffermwyr gyflawni gweithredoedd penodol, y potensial i effeithio ar newydd-ddyfodiaid, a allai fod yn bobl iau hefyd.</p>	<p>Ar hyn o bryd, mae pobl ifanc sy'n ymuno â'r diwydiant ffermio a newydd-ddyfodiaid i'r diwydiant yn wynebu nifer o heriau, gan gynnwys mynediad i dir a chyllid, a chael yr wybodaeth/sgiliau sy'n angenrheidiol i redeg busnes llwyddiannus.</p>	<p>Byddwn yn ystyried sut i adeiladu ar y cynnig cynghori presennol ar gyfer pobl iau a newydd-ddyfodiaid i'r diwydiant fel rhan o gymorth ehangach i'r diwydiant ffermio.</p>
<p>Anabledd (meddylwch am wahanol fathau o anabledd)</p>	<p>Disgwylir i'r canlyniadau amgylcheddol a ddarperir gan y Cynllun effeithio'n gadarnhaol ar ganlyniadau iechyd y boblogaeth yn gyffredinol, gan gynnwys pobl ag anableddau. Gall gwelliannau i lwybrau mynediad o dan yr Haenau Opsiynol a Chydweithredol gael effaith gadarnhaol ar y rhai sydd ag anghenion hygyrchedd.</p>		<p>Mae hyn yn effaith gadarnhaol, ac nid oes angen lliniaru.</p>
<p>Ailbennu Rhywedd (y weithred drawsnewid a phobl Drawsryweddol)</p>	<p>Ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol penodol.</p>		<p>Ar hyn o bryd, ni fydd angen unrhyw liniaru, ond byddwn yn parhau i fonitro hyn.</p>
<p>Beichiogrwydd a mamolaeth</p>	<p>Bydd llai o glefydau da byw yn lleihau'r risg i fenywod beichiog a'u babanod yn y groth yn</p>		<p>Mae hyn yn effaith gadarnhaol, ac nid oes angen lliniaru.</p>

	<p>sgil milheintiau (clefydau y gellir eu trosglwyddo i bobl). Disgwylir i ganlyniadau amgylcheddol a gyflwynir drwy'r Cynllun effeithio'n gadarnhaol ar ganlyniadau iechyd y boblogaeth yn gyffredinol, gan gynnwys menywod beichiog.</p>		
<p>Hil (yn cynnwys lleiafrifoedd ethnig gwahanol, Sipsiwn a Theithwyr, a Mudwyr, Ceiswyr Lloches a Ffoaduriaid)</p>	<p>Mae ffermwyr yn perthyn i'r grŵp ethnig Gwyn yn bennaf, felly bydd effeithiau uniongyrchol y Cynllun yn ymwneud yn bennaf â'r grŵp hwn.</p> <p>Nid oes unrhyw agweddau ar y Cynllun y byddai disgwyl iddynt gael effaith negyddol ar Sipsiwn a Theithwyr (fel newidiadau i hawliau tir neu fynediad at addysg).</p> <p>Bydd cefnogi economi wledig ffyniannus yn parhau i gynnig cyfleoedd i weithwyr mudol.</p>		<p>Ar hyn o bryd, ni fydd angen unrhyw liniaru, ond byddwn yn parhau i fonitro hyn.</p>
<p>Crefydd, cred a diffyg cred</p>	<p>Ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol penodol.</p>		<p>Ar hyn o bryd, ni fydd angen unrhyw liniaru, ond byddwn yn parhau i fonitro hyn.</p>
<p>Rhyw / Rhywedd</p>	<p>Dynion yw rheolwyr fferm a deiliaid unigol yn bennaf, ac fe allai hyn gael effaith</p>		<p>Byddwn yn ystyried sut gallwn adeiladu ar fentrau fel rhaglen Merched mewn Amaeth</p>

	negyddol ar gydraddoldeb rhywiol o ran mynediad at gymorth ariannol.		Cyswllt Ffermio fel rhan o'r cynnig cymorth ehangach ochr yn ochr â'r Cymorth.
Cyfeiriadedd rhywiol	Ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol penodol.		Ar hyn o bryd, ni fydd angen unrhyw liniaru, ond byddwn yn parhau i fonitro hyn.
Priodas a phartneriaeth sifil	Ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol penodol.		Ar hyn o bryd, ni fydd angen unrhyw liniaru, ond byddwn yn parhau i fonitro hyn.
Plant a phobl ifanc hyd at 18 oed	Disgwylir i blant a phobl ifanc elwa o ddarparu'r Cynllun, gan y bydd yn arwain at ganlyniadau sy'n cefnogi iechyd y cyhoedd yn gyffredinol, fel aer glanach.	Mae plant yn arbennig, yn agored i lygredd aer.	Mae hyn yn effaith gadarnhaol, ac nid oes angen lliniaru.
	Gallai symud o gynllun cymorth seiliedig ar arwynebedd i gynllun sy'n seiliedig ar ofyniad i gyflawni cyfres o gamau gweithredu ffermio cynaliadwy gael effeithiau economaidd, a gall hyn effeithio ar blant, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig.		Rydym wedi cyhoeddi dadansoddiad economaidd annibynnol ochr yn ochr â'r ymgynghoriad a bydd dadansoddiad parhaus o gostau a buddion y Cynllun yn llywio'r penderfyniad gweinidogol terfynol ar y Cynllun.
Priodas a phartneriaeth sifil	Ni nodwyd unrhyw effeithiau cadarnhaol na negyddol penodol.		Ar hyn o bryd, ni fydd angen unrhyw liniaru, ond byddwn yn parhau i fonitro hyn.

<p>Aelwydydd incwm isel</p>	<p>Gall symud o gynllun cymorth seiliedig ar arwynebedd i gynllun sy'n seiliedig ar ofyniad i gyflawni cyfres o gamau gweithredu ffermio cynaliadwy gael effaith economaidd, a gall hyn effeithio ar aelwydydd ffermio incwm isel.</p>		<p>Rydym wedi cyhoeddi dadansoddiad economaidd annibynnol ochr yn ochr â'r ymgynghoriad a bydd dadansoddiad parhaus o gostau a buddion y Cynllun yn llywio'r penderfyniad gweinidogol terfynol ar y Cynllun.</p>
-----------------------------	--	--	--

Hawliau Dynol a Chonfensiynau'r Cenhedloedd Unedig

A ydych yn credu y bydd y polisi hwn yn cael effaith gadarnhaol neu negyddol ar hawliau dynol pobl? *(Cyfeiriwch at bwynt 1.4 y Canllawiau EIA i gael rhagor o wybodaeth am Hawliau Dynol a Chonfensiynau'r Cenhedloedd Unedig).*

Hawliau Dynol	Beth yw effeithiau cadarnhaol neu negyddol y cynnig?	Rhesymau dros eich penderfyniad (gan gynnwys tystiolaeth)	Sut y byddwch yn lliniaru'r Effeithiau negyddol?
<p>Erthygl 8: Yr hawl i barch at fywyd preifat a theuluol a gohebiaeth</p>	<p>Fel gyda chynlluniau amaethyddol blaenorol, bydd angen casglu a phrosesu data ar gyfer y Cynllun er mwyn hwyluso cyfranogiad ynddo.</p> <p>Ni ddylai'r gwaith o gasglu a phrosesu data a wneir ar gyfer y Cynllun o dan Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 gael effaith negyddol ar yr hawl i barch at fywyd preifat a theuluol.</p>	<p>Mae unrhyw waith sy'n ymwneud â phrosesu gwybodaeth bersonol yn peri risg o amharu ar yr hawl i breifatrwydd.</p>	<p>Bydd y dibenion a'r sail gyfreithiol ar gyfer casglu a phrosesu data yn cael eu datgan yn glir i gyfranogwyr y Cynllun. Bydd hyn yn helpu i liniaru'r risg o brosesu/rhannu data mewn modd anghymesur.</p> <p>Ewch i'r Asesiad o'r Effaith ar Ddiogelu Data i gael rhagor o fanylion.</p>

Hawliau Dinasyddion yr UE / AEE a'r Swistir

Nid ydym yn disgwyl i'r Cynllun gael effaith negyddol ar hawliau Dinasyddion yr UE/AEE a'r Swistir. O ran Dinasyddion yr UE/AEE neu'r Swistir sy'n byw ac yn ffermio yng Nghymru, bydd y Cynllun ar gael i bob ffermwr yng Nghymru sy'n bodloni'r meini prawf cymhwysra, ni waeth beth fo'i genedigigrwydd.

Nod y Cynllun yw cefnogi sector amaethyddol cynaliadwy a chadarn yng Nghymru. Ar gyfer Dinasyddion yr UE/AEE a'r Swistir sy'n dibynnu ar waith amaethyddol tymhorol, dylai'r Cynllun olygu y bydd y gofyn am waith tymhorol yn cael ei gynnal gan y bydd ffermydd yn wydn ar gyfer y dyfodol. Fodd bynnag, mae natur tir ffermio Cymru yn golygu bod y mathau o ffermydd sy'n dibynnu ar waith tymhorol yn fwy cyffredin yn Lloegr.

C. ASESIAD EFFAITH PRAWFESUR GWLEDIG

1. Disgrifiwch ac esboniwch effaith y cynnig ar bobl, busnesau a chymunedau gwledig.

Sut y bydd y cynnig yn effeithio ar fywydau pobl wledig, naill ai'n gadarnhaol neu'n negyddol? Er enghraifft, fel defnyddwyr gwasanaethau, gweithwyr a defnyddwyr.

Cymunedau gwledig ac amaethyddiaeth

Mae amcangyfrifon ar gyfer 2021 yn dangos mai cyfanswm nifer y bobl sy'n gweithio ar ddaliadau amaethyddol yng Nghymru yw 50,401.¹⁵⁹ O'r cyfanswm hwn, mae 37,953 o brif ffermwyr, cyfarwyddwyr, partneriaid busnes a'u priod.¹⁶⁰ Mae'r cyfanswm hefyd yn cynnwys 12,448 o weithwyr fferm llawn amser rheolaidd, rhan-amser rheolaidd a thymhorol/achlysurol.¹⁶¹ Nid yw'r ffigur yn cynnwys pobl hunangyflogedig na chontractwyr a all fod yn gweithio ar y fferm hefyd.

Nid cyfraniad economaidd yn unig yw cyfraniad amaethyddiaeth at gymunedau gwledig. Fel yr amlinellwyd gan Dwyer, er nad yw'n weladwy iawn mewn ystadegau sylfaenol, mae amaethyddiaeth yn parhau i fod yn sbardun pwysig o ran hyfywedd economaidd a chymunedol yn nifer o ardaloedd anghysbell Cymru.¹⁶² Adlewyrchwyd natur ganolog a rhyngddibyniaeth cyfraniadau cymdeithasol ac economaidd amaethyddiaeth i gymunedau gwledig hefyd yn yr ymatebion i'n hymgyngoriad, *Ffermio Cynaliadwy a'n Tir* (2019).

Mae ffermydd yng Nghymru yn gwneud cyfraniad sylweddol at y cyfalaf cymdeithasol sydd wedi'i wreiddio mewn cymunedau gwledig. Fel y mae NFU Cymru yn pwysleisio,

mae llawer o ffermwyr neu unigolion sy'n rhan o'r diwydiant amaeth yn cyflawni swyddogaeth fel arweinwyr neu wirfoddolwyr mewn cymunedau gwledig sy'n cyfrannu at gydlyniant cymunedol. Yn aml iawn gwelir aelodau o'r diwydiant amaeth yn eistedd ar Gynghorau Cymuned, Cymdeithasau Rhieni ac Athrawon neu ar fyrddau llywodraethwyr ysgol. Hefyd byddant yn aml yn cynorthwyo i sicrhau bod y gymuned yn gweithredu'n ddirwystr.¹⁶³

Mae cyflwyno'r fframwaith Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM) a'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy (y Cynllun) yn newid sylweddol yn y ffordd y bydd ffermwyr yn cael cymorth ariannol. O ystyried

¹⁵⁹ Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth mis Mehefin (2021).

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Dwyer, J., (2018) The implications of Brexit for agriculture, rural areas and land use in Wales.

¹⁶³ NFU Cymru, (2017) Ffermio – Creu Cymru Unedig.

cyfraniad amlweddol amaethyddiaeth mewn llawer o ardaloedd gwledig, gallai'r newidiadau hyn effeithio ar gymunedau gwledig hefyd.

Y Cynllun fydd y prif fecanwaith ar gyfer cyflawni amcanion SLM a darparu cymorth amaethyddol yng Nghymru. Mae amcanion SLM yn pennu bod angen cynhyrchu bwyd mewn ffordd gynaliadwy. Mae hynny'n gofyn am fusnesau amaethyddol gwydn. Nod y Cynllun yw cefnogi ffermwyr yn unol â'r dibenion a nodir yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 a disgwylir iddo gael effaith gadarnhaol ar gymunedau gwledig trwy gynyddu gwytnwch.

Yn benodol, mae dibenion SLM i'w cyflawni trwy'r Cynllun yn cynnwys gwella gwytnwch busnesau amaethyddol, helpu cymunedau gwledig i ffynnu, a chryfhau'r cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau.

Bydd gwobrwyo ffermwyr am gyflawni'r canlyniadau y mae Llywodraeth Cymru yn eu ceisio, trwy gyfrwng y Cynllun, yn cynyddu gwytnwch ecolegol y tir y maent yn ei reoli, ynghyd â gwytnwch economaidd eu busnesau a gwytnwch cymdeithasol cymunedau gwledig drwy bresenoldeb parhaus amaethyddiaeth. Bydd gwella effeithlonrwydd model busnes y fferm o fewn gallu naturiol y tir yn galluogi cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol i barhau i ffermio, gan gynnig gwytnwch hirdymor i'r cymunedau y maent wedi'u gwreiddio ynddynt.

Bydd y Cynllun yn cynnig ffrwd refeniw hefyd, a fydd ar wahân i'r incwm a gynhyrchir ar y fferm ac na fydd anwadalrwydd mewn amodau masnachu yn effeithio arni. Dylai'r ffrwd incwm hon gefnogi cymunedau gwledig gwydn hefyd.

Trwy wella hyfywedd ffermydd a gwydnwch cymunedau gwledig, bydd modd cael effaith gadarnhaol o ran darparu cyfleoedd i bobl ifanc. Gallai hyn gyfrannu at fynd i'r afael â materion fel lefelau allfudo uchel o'r Gymru wledig ymhlith pobl ifanc, ynghyd â helpu ffermwyr presennol i gynllunio ar gyfer olyniaeth.

Disgwylir hefyd y daw manteision llesiant cadarnhaol i ran cymunedau gwledig drwy gynnal a gwella cynefinoedd a thirweddau, ochr yn ochr â gwelliannau mewn ansawdd aer a dŵr. Mae ein Hasesiad o'r Effaith ar Iechyd yn Adran 2 yn manylu ar effeithiau cadarnhaol cynllun arfaethedig y dyfodol ar les corfforol a meddyliol, ac mae ein hadran Asesiad o'r Effaith ar Fioamrywiaeth a Llesiant Amgylcheddol (Adran 5) yn amlinellu'r manteision amgylcheddol disgwylidig.

O ran plannu coed ar dir fferm, nod y Cynllun yw cefnogi ffermwyr i gynyddu'r gorchudd coed mewn lleoliadau priodol – er budd yr amgylchedd a busnes y fferm – ochr yn ochr â chymau eraill a fydd yn sicrhau'r canlyniadau a ddymunir gan Lywodraeth Cymru. Bydd y Cynllun yn helpu ffermwyr i gyflawni SLM, a bydd yn nodi'r gweithredoedd a gefnogir yn unol â'r diffiniadau o amaethyddiaeth a gweithgareddau amaethyddol fel y'u nodir yn y Ddeddf.

Nod y Cynllun yw cadw ffermydd Cymru yn weithgar ac yn wydn, gan ddarparu ffrwd incwm sefydlog a fydd yn galluogi ffermwyr i aros ar eu tir a throsglwyddo busnesau fferm gwydn i genedlaethau'r dyfodol.

Nod y Cynllun hefyd yw gweithio tuag at fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd a'r argyfwng natur mewn ffordd sy'n fuddiol i ffermydd a chymunedau gwledig. Mae hyn yn cyd-fynd ag

ymrwymiaidau presennol Llywodraeth Cymru, fel y'u nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015¹⁶⁴, a'n Cyllideb Garbon, sy'n nodi y dylai'r pontio i Sero Net fod yn 'deg a llewyrchus'¹⁶⁵ Dull gweithredu Llywodraeth Cymru, drwy'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy yw hyrwyddo arferion rhannu tir a fydd yn cefnogi a galluogi ffermwyr i gynhyrchu bwyd yn gynaliadwy ochr yn ochr â chyflawni'r canlyniadau eraill rydym yn eu ceisio.

A fydd mynediad yn broblem i bobl wledig? Os felly, beth fydd yn cael ei wneud i oresgyn rhwystrau o ran mynediad?

Nid ydym yn ystyried mynediad i fod yn broblem i bobl wledig o ran y Cynllun, gan fod ffermydd mewn ardaloedd gwledig yn bennaf a nhw fydd prif darged y cynllun.

Sut y mae'r cynnig wedi ystyried anghenion pobl cefn gwlad e.e. y boblogaeth hŷn, diffyg tai fforddiadwy, gofynion ieithyddol?

Bydd y Cynllun ar agor i ffermwyr yng Nghymru beth bynnag eu hoedran neu unrhyw nodweddion eraill y ffermwr neu'r aelwyd. O ran pobl mewn cymunedau gwledig yn fwy cyffredinol, gan gynnwys trafodaeth ar y Gymraeg, ceir rhagor o fanylion yn ein Hasesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb, ein Hasesiad o'r Effaith ar y Gymraeg, a'n Hasesiad o'r Effaith ar y Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol.

A fydd y cynnig yn arwain at agor gwasanaethau newydd neu gau gwasanaethau sy'n bodoli eisoes? Sut y byddwch yn cynyddu i'r eithaf yr effeithiau cadarnhaol ac yn lliniaru'r effeithiau negyddol?

Nid oes disgwyl i'r Cynllun effeithio'n uniongyrchol ar ddarpariaeth gwasanaethau i ardaloedd gwledig. Er hynny, disgwylir iddo gefnogi economi wledig ffyniannus a chynaliadwy – rhywbeth a ddylai gwneud byw mewn ardaloedd gwledig yn ddewis mwy deniadol a hyfyw i unigolion o bob oed a phroffesiwn, gan gynnwys y rhai y mae eu gwaith yn darparu gwasanaethau hanfodol i bobl leol.

A yw'n ofynnol prynu neu ddefnyddio tir o dan y polisi? A ydych wedi ystyried ffactorau gwledig fel gwerth tir, faint ohono sydd ar gael neu ddynodiadau cyfyngol?

Ni fydd Llywodraeth Cymru yn ei gwneud yn ofynnol i brynu tir i weithredu'r Cynllun.

---

¹⁶⁴ <https://www.futuregenerations.wales/wp-content/uploads/2017/01/wfg-essentials-guide-cy.pdf>

¹⁶⁵ <https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-10/cymru-sero-net-cyllideb-garbon-2-2021-25.pdf>

Bydd y Cynllun yn talu ffermwyr sy'n cymryd rhan i reoli eu tir i gyflawni'r amcanion SLM a nodir yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Dyluniwyd y Cynllun i fod ar gael i bob ffermwr â thros 3 hectar neu sy'n cyflawni 550 awr o weithgarwch.

Nid yw'r defnydd o gyfamodau cyfyngol rhwng Llywodraeth Cymru a'r tiffeddiannwr yn rhan o'r Cynllun.

Ychydig iawn o dystiolaeth sydd o effaith cymorth polisi amaethyddol ar brisiau tir. Yn ôl astudiaeth o Sweden¹⁶⁶ yn 2013:

- Dangosir mai hygyrchedd i'r boblogaeth y rhagdybir ei bod yn adlewyrchu trefolaeth yw'r ffactor esboniadol cryfaf, waeth beth yw lleoliad y tir.
- Mae cymorth incwm uniongyrchol i ffermwyr ar ffurf y taliad sengl yn cael effaith gadarnhaol ar brisiau tir amaethyddol.
- Mae'r effeithiau hyn yn fwyaf dylanwadol mewn bwrdeistrefi lle mae prisiau tir yn gymharol isel.
- Mae gan daliadau amgylcheddol sy'n amodol ar gadw a chynnal gwerthoedd biolegol gyfernod cyson a negyddol ar draws yr amcangyfrifon. Mae'r cyfernod negyddol cyson yn adlewyrchu'r ffaith bod gan fwrdeistrefi sy'n derbyn llawer o gymorth ar gyfer mesurau amddiffyn amaeth-amgylcheddol statws amaeth-amgylchedd sensitif, sy'n lleihau gwerth cynhyrchiol y tir. Felly, ymddengys nad yw taliadau amaeth-amgylcheddol yn ddigon mawr nac y math o ddyluniad sy'n arwain at brisiau tir chwyddedig.

Ystyriodd adolygiad¹⁶⁷ a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru gyfalafu cymorth cyhoeddus ar gyfer amaethyddiaeth i brisiau tir, a daeth i'r casgliadau canlynol:

- Mae canfyddiadau empirig a damcaniaethol wedi awgrymu bod cymorthdaliadau amaethyddol yn cynyddu prisiau tir a rhent ac felly'n creu effeithiau y tu hwnt i brif dderbynnydd y buddsoddiad cyhoeddus (y ffermwr gweithredol).
- Mae consensws cyfyngedig ar faint effeithiau cyfalafu gwirioneddol cymorthdaliadau, gan fod hyn yn dibynnu ar nifer o ffactorau megis y math o gymorth, amherffeithrwydd mewn marchnadoedd ffactorau, strwythur cystadleuaeth yn y gadwyn cyflenwi bwyd a chostau trafodion.
- Mae rhyngweithiadau rhwng effeithiau lleoliad a rheoliadau'r farchnad dir yn aml yn sbardun llawer pwysicach ar gyfer pris a rhent na chymhorthdal y sector cyhoeddus.
  - Mae cynnydd mewn prisiau tir oherwydd cymorthdaliadau yn lleihau effaith gyffredinol taliadau'r sector cyhoeddus ar incwm amaethyddol.
  - Mae cynnydd ym mhpris tir neu'r rhent sydd ei angen i'w reoli yn cael effaith negyddol ar symudedd tir ac effaith negyddol anuniongyrchol ddilynol ar ailstrwythuro ffermydd.

---

¹⁶⁶ Nilsson, P., Johansson, S. (2013) Location determinants of agricultural land prices. *Jahrbuch für Regional Wissenschaft*, 33(1): 1-21

¹⁶⁷ ADFAS (2021) Analysis of the potential economic effects of the Sustainable Farming Scheme on the agricultural sector in Wales – literature review

- Mae maint tryloywder cymhorthdal yn cael effaith uniongyrchol ar faint y cyfalafu. Mae'r anghymesuredd gwybodaeth hwn yn gysylltiedig yn bennaf â thaliadau Colofn 2 lle, er enghraifft, nad yw tîrfeiddianwyr yn ymwybodol o gyfanswm gwerth taliadau amaeth-amgylcheddol mae eu tenantiaid yn eu derbyn, na'r costau ychwanegol o gymryd rhan, felly maent yn llai abl i adlewyrchu unrhyw elfen elw ym mhrys y rhent.

Ar y cyfan, mae'n rhy fuan i ddweud a fydd y Cynllun yn cael effaith sylweddol ar bris tir amaethyddol yng Nghymru.

A fydd y cynnig yn gweithio mewn tirwedd anodd e.e. ffyrdd cul a mynyddoedd serth? Os na fydd, sut y byddwch yn goresgyn unrhyw rwystrau?

Nid ydym yn rhagweld unrhyw rwystrau oherwydd tirwedd anodd. Mae gan Lywodraeth Cymru brofiad blaenorol o ddarparu cynlluniau cymorth a gwasanaethau cynghori i ffermwyr, sy'n aml wedi'u lleoli ar dirwedd anodd, a bydd y profiad hwn yn cael ei ddefnyddio i lywio'r gwaith cyflawni.

A yw'r cynnig yn berthnasol i fusnesau bach a chanolig neu i microfusnesau? Os felly, sut ydych chi wedi ystyried eu sefyllfa hwy? A yw'r cynnig yn disgwyl i fusnesau allu cael mynediad at gymorth? (Gall hyn fod ar ffurf cyngor, hyfforddiant, cyllid ac ati.) Os ydyw, pa rwystrau y bydd busnesau gwledig yn eu hwynebu a sut y caiff y rhwystrau hyn eu goresgyn?

Mae'r rhan fwyaf o ffermydd yng Nghymru yn fusnesau bach ac maent yn cyfrannu at wydnwch cymunedau gwledig. Mae data sy'n deillio o 2019 yn dangos bod 87% o ffermydd Cymru yn cael eu hystyried yn ffermydd 'Bach' neu 'Bach lawn' ar sail ar eu trosiant.¹⁶⁸ Gyda chyfartaledd o 2.14 o weithwyr fesul fferm yn 2020¹⁶⁹, mae'n debygol iawn y byddai'r mwyafrif helaeth o ffermydd Cymru yn cael eu dosbarthu fel 'micro-endidau' (llai na 10 o weithwyr, ynghyd â bodloni meini prawf yn ymwneud â throsiant). Yn 2017, roedd gan bron i ddwy ran o dair o ffermydd yr hyn sy'n cyfateb i un neu lai o weithwyr llawn amser.¹⁷⁰

Daeth tystiolaeth ynghylch pwysigrwydd busnesau bach i wytnwch cymunedau yn yr Alban i'r casgliad bod busnesau gwledig yn cyfrannu at feithrin gwydnwch cefn gwlad yr Alban mewn ffyrdd uniongyrchol ac anuniongyrchol.¹⁷¹ Canfu'r dystiolaeth fod cysylltiad clir rhwng gweithgareddau busnesau gwledig a gwytnwch cymunedau gwledig, mewn perthynas â

¹⁶⁸ <https://llyw.cymru/sites/default/files/statistics-and-research/2021-08/ffeithiau-ffigurau-ffermio-2021-091.pdf>

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Agriculture/Agricultural-Survey/Intra-Survey-Comparisons/annual-fte-labourproxy-on-a-farm>

¹⁷¹ Steiner, A. & Atterton, J. (2014). The contribution of rural businesses to community resilience. *Local Economy*, 29:3. tt. 228-244.

chreu swyddi a darparu gwasanaethau/cynhyrchion.¹⁷² Ymhellach, canfu'r dystiolaeth y gall tyfu ac arallgyfeirio'r sector busnes preifat:

- Helpu i gynnal y boblogaeth oedran gweithio mewn ardal leol, gan gyfrannu at y 'cydbwysedd demograffig' a thrwy hynny gynorthwyo i ddarparu gwasanaethau lleol (y sector cyhoeddus, y sector preifat a'r trydydd sector).
- Defnyddio a datblygu adnoddau sy'n bodoli eisoes, gan gynyddu ansawdd bywyd a lles trigolion gwledig, gwneud llefydd yn fwy deniadol fel cyrchfannau i dwristiaid a gwella cydlyniant cymunedol.

Mae adolygiad sy'n deillio o Orllewin Canolbarth Lloegr yn nodi pwysigrwydd busnesau bach o ran cyfrannu at wydnwch economaidd cymunedau lleol.¹⁷³ Mae'n datgan,

local economies with higher levels of small businesses and local ownership perform better in terms of economic success, job creation (especially in disadvantaged and peripheral areas), local multiplier effect, social inclusion, income redistribution, health, well-being and civic engagement, than economies more dependent on centralised economic actors. Such economies also support local distinctiveness and diversity, which can be seen as being advantageous because these factors contribute to economic resilience.¹⁷⁴

Mae ymchwil i effeithiau symud i ffwrdd oddi wrth Gynllun y Taliad Sylfaenol yn Ne-orllewin Lloegr yn archwilio'r goblygiadau ehangach pan fydd busnesau fferm yn rhoi'r gorau i fasnachu. Yn ôl y gwaith ymchwil hwn, "...there is a wider impact, like the ripples in the water when a stone hits, across the rural economy".¹⁷⁵ Mae'n cydnabod y rhyng-gysylltedd rhwng amaethyddiaeth a diwydiannau fel twristiaeth a bwyd a diod, ac er bod y refeniw a ddaw i mewn i ffermio yn cael ei wario'n rhannol o leiaf yn yr economi gwledig, mae'n tynnu sylw at y ffaith mai gwaith anodd iawn yw modelu'r union effaith y gallai'r newidiadau i gymorth ffermio ei chael.¹⁷⁶

Mae tystiolaeth o'r ymatebion i'n hymgyngoriad, Ffermio Cynaliadwy a'n Tir (2019),¹⁷⁷ yn dangos bod gan ffermydd Cymru hefyd rôl economaidd allweddol yn eu heconomiau a'u cymunedau lleol. Mae ein crynodeb cyhoeddus o ymatebion yn nodi bod,

[ymatebwyr] yn aml yn gwneud datganiadau angerddol am gyfraniad pwysig amaethyddiaeth wrth sicrhau ffyniant cymunedau gwledig. O'r safbwyntiau hyn, mae cysylltiad agos rhwng iechyd y sector amaethyddol a chryfder economaidd ehangach y cymunedau gwledig lle mae'r ffermwyr yn byw. At hynny, credai'r ymatebwyr fod cysylltiad agos iawn rhwng amaethyddiaeth a gwedd cymdeithasol, ieithyddol a diwylliannol y ffordd gwledig o fyw.¹⁷⁸

---

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Leach, K. (2013). Community economic development: Localisation, the key to a resilient and inclusive local economy? *Local Economy*, 28(7-8), 927-931.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ <https://heartofswlep.co.uk/wp-content/uploads/2022/05/GSW-agricultural-transition-report.pdf>

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Llywodraeth Cymru (2019). Ffermio Cynaliadwy a'n Tir: Crynodeb o'r Ymatebion.

https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2020-05/cefnogi-ffermwyr-crynodeb-o-ymatebion_1.pdf

¹⁷⁸ Ibid.

Bydd y Cynllun yn effeithio ar bob busnes fferm yng Nghymru, gan gynnwys busnesau fferm bach a chanolig a micro-endidau. Fe'i cynlluniwyd i gefnogi pob math o ffermydd cymwys ledled Cymru i gyflawni SLM a bydd yn darparu cyngor a chymorth er mwyn eu cynorthwyo yn y cyfnod pontio hwn. O ystyried y rôl sydd gan fusnesau llai yn aml o ran cefnogi gwytnwch gwledig, disgwylir y bydd rhoi cymorth i ffermydd gyflawni SLM yn cael effaith gadarnhaol ar y cymunedau y maent wedi'u gwreiddio ynddynt. Mae'r amcanion SLM yn adlewyrchu'r ffaith bod gwytnwch busnesau amaethyddol yn y cymunedau a'r economïau lleol y maent yn gweithredu ynddynt yn ffactor pwysig i sicrhau bod bwyd yn cael ei gynhyrchu mewn ffordd gynaliadwy.

Bydd y Cynllun yn darparu cymorth i'r diwydiant ehangach a'r gadwyn gyflenwi y tu allan i giât y fferm ar gyfer gweithgarwch sy'n bodloni'r diffiniad o weithgareddau ategol ac amcanion strategol Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Byddai hyn yn cael effaith gadarnhaol ar fusnesau gwledig a'r gymuned wledig ehangach.

A yw'r cynnig yn dibynnu ar seilwaith fel cysylltiadau ffyrdd/rheilffyrdd da neu fand eang cyflym neu gysylltedd da ar gyfer ffonau symudol? Os felly, pa ddarpariaeth a fydd yn cael ei wneud i gymunedau/busnesau mewn ardaloedd gwledig mwy ynysig?

Gan fod y Cynllun yn ymwneud ag amaethyddiaeth, nid oes darpariaeth benodol yn ymwneud â seilwaith nac ar gyfer gwella band eang gwledig.

Fodd bynnag, mae gan Taliadau Gwledig Cymru brofiad o gyrraedd cwsmeriaid mewn ardaloedd gwledig mwy ynysig, a bydd y Cynllun yn cynnwys y profiad hwn ac yn helpu i oresgyn unrhyw rwystrau a fydd yn deillio o gysylltedd gwael.

Er bod yr un rhesymau wrth wraidd tlodi mewn ardaloedd gwledig ac ardaloedd trefol, gallai'r profiad o amddifadedd fod yn wahanol mewn ardaloedd gwledig. Tlodi tanwydd (gan gynnwys tanwydd gwresogi a thanwydd trafndiaeth), tlodi mewn gwaith, mynediad at wasanaethau ac allgáu digidol yw rhai o'r prif faterion sy'n cyfrannu at dlodi mewn ardaloedd gwledig. Sut mae eich cynnig yn helpu i drechu tlodi mewn ardaloedd gwledig?

Nod y Cynllun yw cefnogi cymunedau gwledig ffyniannus a chadarn drwy alluogi Gweinidogion i roi cymorth i ffermwyr gyflawni SLM. Mae'r Cynllun yn bwriadu darparu ffrwd incwm ystyrlon a sefydlog i ffermwyr. Mae data sy'n deillio o 2017/18 yn dangos mai 41% yn unig o ffermydd yng Nghymru a wnaeth elw heb daliadau Cynllun y Taliad Sylfaenol¹⁷⁹. Mae asesiad pellach o effeithiau posibl y Cynllun o ran achosion o amddifadedd i'w weld yn yr Asesiad o'r Effaith ar y Ddyletswydd Economaidd-gymdeithasol.

Mae'r 'rhaniad digidol' yn fwy cyffredin yng Nghymru na gwledydd eraill y DU, gyda 7% o'r boblogaeth (amcangyfrif o 180,000 o bobl) yn methu â chyrchu neu ddefnyddio'r rhyngwyd.¹⁸⁰ Ymhlith y boblogaethau yng Nghymru sy'n arbennig o agored i allgáu digidol y

¹⁷⁹ <https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-03/amaethyddiaeth-yng-nghymru-tystiolaeth.pdf>

¹⁸⁰ Cynhwysiant digidol yng Nghymru (llyw.cymru)

mae pobl mewn cymunedau gwledig, oedolion hŷn, a siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf.¹⁸¹ O'r herwydd, mae allgáu digidol yn broblem sy'n effeithio ar rai ffermwyr yng Nghymru oherwydd ffactorau sy'n cyfrannu fel diffyg mynediad at wasanaethau band eang, nifer uchel y siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf yn y diwydiant hwn, a'r ffaith y gallai ffermwyr hŷn fod yn llai tebygol o ddefnyddio'r rhyngwyd yn fwy cyffredinol oherwydd diffyg sgiliau digidol a/neu gymhelliant. Gallai hyn olygu na fydd modd i ffermwyr sydd wedi'u hallgáu'n ddigidol gael mynediad at y Cynllun, yn syml gan na fyddant yn ymwybodol ohono, os mai dulliau digidol a ddefnyddir fel y prif ddulliau o hyrwyddo'r cynllun. Felly, rydym yn bwriadu cynnal rhaglen gyfathrebu amrywiol cyn cyflwyno'r Cynllun er mwyn cyrraedd cynifer o ffermwyr â phosibl, gan ganiatáu iddynt wneud dewis cytbwys ynghylch a ydynt am ymuno â'r cynllun ai peidio.

Pa gyswllt fu rhyngoch a rhanddeiliaid gwledig? Disgrifiwch yn fras unrhyw ddigwyddiadau sydd wedi'u targedu at randdeiliaid gwledig neu unrhyw ymgysylltu a fu rhyngoch chi a rhanddeiliaid gwledig er mwyn ymgynghori â hwy. A godwyd unrhyw faterion eraill yn sgil ymgysylltu â rhanddeiliaid neu unrhyw ymgynghoriad ynghylch y cynnig hwn? Os do, beth oedd y materion hynny a sut ydych chi wedi diwygio eich cynnig i'w cadw mewn cof?

Cyn *Ymgynghoriad y Cynllun Ffermio Cynaliadwy*, rydym wedi cyhoeddi tri ymgynghoriad ar ein cynigion ar gyfer dyfodol cymorth amaethyddol yng Nghymru. Cyhoeddwyd y cyntaf o'r rhain, *Brexit a'n Tir*,¹⁸² ym mis Gorffennaf 2018. Cyhoeddwyd crynodeb llawn ac annibynnol o'r ymatebion i'r ymgynghoriad (12,203 o ymatebion; roedd 1,036 ohonynt yn ymatebion sylweddol a chyflwynwyd 11,160 ymateb arall drwy saith ymgyrch wahanol),¹⁸³ a chyhoeddwyd ein hymateb ni i ymatebion yr ymgynghoriad hefyd.¹⁸⁴

Yng ngoleuni'r ymgynghoriad, fe wnaethom gyflwyno nifer o newidiadau i'n cynigion polisi, a nodwyd yn ein hail ymgynghoriad, sef *Ffermio Cynaliadwy a'n Tir* (2019).¹⁸⁵ Cyhoeddwyd crynodeb annibynnol o'r ymatebion i'r ymgynghoriad hwnnw hefyd (3,322 o ymatebion; roedd 508 ohonynt yn sylweddol a chyflwynwyd 2,816 ymateb drwy dair ymgyrch wahanol).¹⁸⁶

Gofynnodd ein trydydd ymgynghoriad am sylwadau ar y cynigion ar gyfer Bil Amaethyddiaeth (Cymru)¹⁸⁷ (sydd bellach yn Ddeddf) a'n hasesiad drafft o'r effeithiau posibl. Yng ngoleuni'r ymatebion i'r ymgynghoriad (1,119 o ymatebion; roedd 232 ohonynt yn

---

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Llywodraeth Cymru (2018). Ymgynghoriad Brexit a'n Tir.

¹⁸³ Llywodraeth Cymru (2018). Brexit a'n Tir: Crynodeb o'r Ymatebion. <https://llyw.cymru/cymorth-i-ffermwyr-cymru-ar-olbrexit>

¹⁸⁴ Llywodraeth Cymru (2018). Brexit a'n Tir: Ein Hymateb <https://gov.wales/brexit-ac-ein-tir-ein-hymateb>

¹⁸⁵ Llywodraeth Cymru (2019). Ymgynghoriad Ffermio Cynaliadwy a'n Tir.

¹⁸⁶ Llywodraeth Cymru (2019). Ffermio Cynaliadwy a'n Tir: Crynodeb o'r Ymatebion.

https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2020-05/cefnogi-ffermwyr-crynodeb-o-y-matebion_1.pdf

¹⁸⁷ <https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2020-12/bil-amaethyddiaeth-papur-gwyn.pdf>

sylweddol a chyflwynwyd 887 ymateb drwy ymgyrch),¹⁸⁸ gwnaed nifer o newidiadau i gynnwys y Bil.¹⁸⁹

Ochr yn ochr â'r ymgynghoriadau hyn, rydym wedi ymgysylltu'n uniongyrchol â ffermwyr a rhanddeiliaid gwledig eraill mewn sioeau amaethyddol rhanbarthol ac mewn amrywiaeth o ddiwyddiadau pwrpasol i egluro a thrafod ein cynigion ymhellach. Rydym yn parhau i ymgysylltu'n rheolaidd ag amrywiaeth o randdeiliaid, ac ar hyn o bryd rydym yn cynllunio rhagor o ymgysylltu wyneb yn wyneb ochr yn ochr â'r ymgynghoriad presennol ar y Cynllun.

Rydym wedi cynnal rhaglen gydlunio sydd wedi caniatáu i randdeiliaid gydweithio â Llywodraeth Cymru wrth lunio polisiau a'r Cynllun. Cynhaliwyd y digwyddiadau ymgysylltu ar gyfer cam cyntaf y gwaith cydlunio rhwng mis Mawrth a mis Hydref 2020, ac mae'r wybodaeth a ddeilliodd o'r rhaglen hon bellach ar gael i'r cyhoedd.¹⁹⁰ Cymerodd mwy na 1,900 o randdeiliaid ran yn y rhaglen gydlunio, gyda'r mwyafrif helaeth ohonynt yn ffermwyr.

Cafodd ail gam y cydlunio, lle gwahoddwyd ffermwyr a rhanddeiliaid eraill i roi adborth ar y Cynigion Bras ar gyfer y Cynllun, ei gynnal yn 2022; mae mewnwelediadau o'r rhaglen hon hefyd ar gael i'r cyhoedd erbyn hyn.¹⁹¹ Bu cyfanswm o 1,445 o randdeiliaid, ffermwyr yn bennaf, yn ymwneud â'r broses gydlunio.¹⁹²

Pa dystiolaeth y gwnaethoch ei defnyddio i lywio eich asesiad, gan gynnwys tystiolaeth gan bobl cefn gwlad neu eu cynrychiolwyr?

Mae'r asesiad o effeithiau'r Cynllun wedi cael ei lywio gan yr ymatebion i'r ymgynghoriadau a gynhaliwyd wrth ddatblygu Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 a'r broses gydlunio ar gyfer y Cynllun (a nodir uchod), yn ogystal â ffynonellau tystiolaeth eraill y cyfeirir atynt yn y troednodiadau i'r asesiad effaith hwn.

Pa dystiolaeth arall fyddai'n llywio'r asesiad?

Er bod dyluniad y Cynllun yn cael ei gyflwyno ar gyfer ymgynghoriad, mae'r gwaith o gasglu tystiolaeth ategol yn mynd rhagddo ar hyn o bryd i lywio'r penderfyniad terfynol gan Weinidogion. Yn benodol, bydd Rhaglen Monitro a Modelu yr Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP) yn llywio'r gwaith o asesu'r cynllun terfynol.

---

¹⁸⁸ <https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/202109/bilamaethyddiaeth-cymrucrynodeborymatebion.pdf>

¹⁸⁹ <https://llyw.cymru/sites/default/files/consultations/2021-09/bil-amaethyddiaeth-cymru-ein-hymateb-blaengynllun.pdf>

¹⁹⁰ https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-09/cynllun-ffermio-cynaliadwy-cyd-ddylunio-ffermiodyfodol_0.pdf

¹⁹¹ <https://www.gov.wales/sites/default/files/publications/2023-07/sustainable-farming-scheme-co-design-final-report.pdf>

¹⁹² Ibid.

Mae'r model hwn yn ein galluogi i amcangyfrif effeithiau gweithredoedd y Cynllun ar ddefnydd tir, amaethyddiaeth a chanlyniadau amgylcheddol yn seiliedig ar ddata a gafwyd o ffermydd llawn amser ledled Cymru. Bydd hyn yn helpu i nodi effeithiau posibl ledled Cymru.

D. SGRINIO - ASESIAD O'R EFFAITH AR DDIOGELU DATA

Teitl y cynnig: **Cynllun Ffermio Cynaliadwy**

Enw'r Perchennog Asedau Gwybodaeth: **Hugh Morgan**

Cyfeirnod Asesiad o'r Effaith ar Breifatrwydd (PIA): **SFS_PIA_0.1**

Disgrifiwch eich cynnig:

- (i) Os mai newid i system/prosiect/proses/polisi presennol yw hwn, amlinellwch y trefniadau presennol (a sut y caiff data personol ei brosesu ar hyn o bryd), ac yna amlinellwch y newidiadau, gan gynnwys a fydd data personol bellach yn cael ei rannu â thrydydd partïon.
- (ii) Os mai system/prosiect/proses/polisi newydd yw hwn, nodwch sut y bydd y system/prosiect/proses/polisi newydd yn gweithio, gan gynnwys sut y caiff y data personol ei brosesu ac a fydd y data personol yn cael ei rannu â thrydydd partïon.
- (iii) PWYSIG – A fydd y cynnig yn cynnwys datblygu deddfwriaeth/mesurau newydd a fydd yn gofyn prosesu data personol gan Lywodraeth Cymru neu unrhyw bartïon eraill?

Dyma gynllun cymorth amaethyddol newydd i Gymru a ariennir gan gyllid domestig, ond bydd y trefniadau o ran casglu, defnyddio a rhannu data personol yn debyg i gynlluniau cymorthdaliadau etifeddol y Polisi Amaethyddol Cyffredin Ewropeaidd y mae'n eu disodli.

Bydd y cynllun yn cydymffurfio â'r dyletswyddau cyfreithiol a nodir yn y Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) newydd.

A oes sgrinio neu asesiad o'r effaith ar ddiogelu data wedi'i gynnal eisoes?

- **Nac oes**

A yw'r cynnig yn cynnwys prosesu data personol gan Lywodraeth Cymru neu unrhyw bartion eraill?

• Ydy, gan Lywodraeth Cymru a phartneriaid cyflawni. O dan y cynllun cymorth newydd arfaethedig, bydd gwasanaeth Cyswllt Ffermio Llywodraeth Cymru (a ddarperir gan bartneriaid allanol) yn chwarae rhan amlwg wrth gyflawni'r cynllun.

Ticiwch yr eitemau data personol a fydd yn cael eu prosesu (nid yw'r rhestr hon yn cynnwys popeth):

Personol

Enw

Cyfeiriad

Cyfeiriad busnes

Cod post

Cyfeiriad e-bost

Rhifau ffôn

Dyddiad geni

Rhif trwydded-yrffu

Rhif pasbort / cerdyn adnabod

Lluniau / delweddau (y gellid eu defnyddio i adnabod unigolyn)

Arall (nodwch)

Categori Arbennig

~~Tarddiad hiliol / ethnig~~

~~Safbwyntiau gwleidyddol~~

~~Credau crefyddol / athronyddol~~

~~Aelodaeth undeb llafur~~

~~Cyflyrau iechyd corfforol / iechyd meddwl~~

~~Bywyd rhywiol~~

~~Cyfeiriadedd rhywiol~~

~~Cofnodion troseddol a llysoedd (gan gynnwys troseddau honedig)~~

~~Data biometrig, e.e. DNA, olion bysedd~~

Os yw data personol o gategori arbennig yn cael ei brosesu, a yw'r data hwn yn cael ei gasglu'n orfodol (h.y. heb fod gwrthrychau'r data yn cael dewis peidio â'i ddarparu)?

<ul style="list-style-type: none"> • Ddim yn berthnasol 	
<p>A oes unrhyw rai o wrthrychau'r data y bydd eu data personol yn cael ei brosesu yn cwmpo i'r categorïau canlynol? Nac oes</p> <p>~~Plant (o dan 12 oed)~~</p> <p>~~Cleifion~~</p> <p>~~Geiswyr lloches~~</p> <p>~~Gweithwyr Llywodraeth Cymru~~</p>	
<p>Rhowch syniad o faint y prosesu (e.e. ledled Cymru, grŵp a dargedir)</p> <p>Manylion Ledled Cymru, y grŵp a dargedir yw ffermwyr a pherchnogion tir amaethyddol (o bosibl hyd at 25,000 o fusnesau ffermio yng Nghymru)</p>	
<p>O ran y data personol sy'n cael ei brosesu, nodwch:</p>	
<p>Pwy yw'r rheolydd data?</p>	<p>Manylion: Llywodraeth Cymru</p>
<p>Unrhyw broseswyr data?</p>	<p>Manylion: Cyswllt Ffermio, Cyfoeth Naturiol Cymru</p>
<p>A fydd y data yn cael ei rannu?</p>	<p>Manylion: Gall y data gael ei rannu â phartneriaid cyflawni (lle bo angen a lle gellir cyfiawnhau hynny):</p> <ul style="list-style-type: none"> ♦ Yr Asiantaeth Iechyd Anifeiliaid a Phlanhigion ♦ Cyfoeth Naturiol Cymru ♦ Y Gyfarwyddiaeth Meddyginiaethau Milfeddygol ♦ Awdurdodau Lleol Cymru ♦ Yr Asiantaeth Safonau Bwyd yng Nghymru ♦ Cyswllt Ffermio ♦ EID Cymru ♦ Gwasanaeth Symud Gwartheg Prydain (BCMS) ♦ Awdurdodau rheoleiddio, fel Cyllid a Thollau Ei Fawrhydi a'r Heddlu ♦ DEFRA

<p>Beth yw'r sail statudol i brosesu'r data? D.S. – <u>nid</u> yw'r Rheoliad Cyffredinol ar Ddiogelu Data (GDPR) yn darparu sail gyfreithiol statudol i brosesu data personol.</p> <p>Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 (gweler Adrannau 8 i 10, Adran 12 a Rhan 3 Pennod 1)</p>	
<p>A yw'r gwasanaethau cyfreithiol wedi cadarnhau bod y sail a amlinellwyd uchod yn darparu'r porth statudol angenrheidiol ar gyfer prosesu data (gan gynnwys unrhyw rannu arfaethedig)?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ydynt 	
<p>A fydd y cynnig yn cynnwys dulliau newydd, neu ddulliau sydd wedi newid yn sylweddol, o brosesu data personol am bob unigolyn?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na fydd, bydd y Cynllun Ffermio Cynaliadwy yn cael ei gyflawni gan ddefnyddio systemau presennol Llywodraeth Cymru 	
<p>A fydd y data personol yn cael ei gydgrynhoi, ei gysylltu neu ei baru â data o ffynonellau eraill?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bydd, gyda data a gedwir gan OneLogin, Cyswllt Ffermio ac EID Cymru o bosibl 	
<p>A fydd y data personol yn cael ei ddefnyddio ar gyfer gwneud penderfyniadau awtomataidd?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na fydd 	
<p>A fydd y data personol yn arwain at fonitro gwrthrychau'r data yn systematig?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na fydd 	
<p>A yw'r cynnig yn cynnwys polisïau/arferion newydd, neu rai sydd wedi newid, o ran casglu, cadw neu rannu data mewn perthynas â data personol?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ydy, o dan y cynnig newydd bydd data personol yn cael ei rannu â Cyswllt Ffermio ac One Login 	
<p>A oes gennych bolisi cadw clir a pha bethau ymarferol sydd ar waith er mwyn i chi sicrhau bod eich Polisi Cadw yn cael ei gymhwyso?</p>	

- **Oes, bydd ein cynllun yn cydymffurfio â pholisïau cadw Llywodraeth Cymru. Mae gan y rheolydd data arferion gwaredu sefydledig i fodloni'r gofynion o ran cadw.**

A fydd y cynnig yn cynnwys cyflwyno technolegau sy'n amharu ar breifatrwydd, fel:

- ~~Cardiau clyfar~~
- ~~Tagiau Adnabod Amledd Radio (RFID)~~
- ~~Biometreg~~
- ~~Goruchwyliaeth weledol (e.e. teledu cylch cyfyng)~~
- **Delweddau digidol a recordiadau fideo – ffotograffau o'r awyr a delweddau lloeren o barseli tir ar gyfer busnesau ffermio – gwybodaeth bersonol heb ei chynnwys**
- ~~Proffilio, cloddio data neu gofnodi traffig electronig~~
- **Technolegau lleoli (e.e. System Leoli Fyd-eang (GPS), tracio ffonau symudol) – lluniau â geotagiau o waith prosiect a gyflwynwyd fel tystiolaeth – gwybodaeth bersonol heb ei chynnwys**
- ~~Arall (rhowch fanylion)~~

A fydd y cynnig yn cynnwys prosesau newydd, neu rai sydd wedi newid, o ran rheoli neu ddilysu hunaniaethau?

- **Bydd – bydd y rheolydd data yn newid y prosesau dilysu o borth y Llywodraeth i [Gov.Uk One Login](#)**

A fydd y cynnig yn galluogi adnabod unigolion a oedd yn anhysbys yn flaenorol?

- **Na fydd**

I'w gwblhau gan yr Uned Hawl i Wybodaeth

A oes angen Asesiad o'r Effaith ar Ddiogelu Data (DPIA) ar gyfer y cynnig hwn?

- Oes

Mae **Erthygl 35(1)** o GDPR y DU yn nodi bod angen DPIA pan mae prosesu data yn "debygol o olygu risg uchel". Mae Gweithgor Erthygl 29 (WP29) wedi amlinellu naw maen prawf y dylid eu hystyried a byddai bodloni dau neu fwy o'r rhain yn gofyn bod DPIA yn cael ei gynnal. Mae'r cynnig hwn yn bodloni meini prawf canlynol WP29:

5. **Prosesu data ar raddfa fawr.** Caiff ei fodloni oherwydd nifer posibl yr unigolion dan sylw, hyd y prosesu ac ehangder daearyddol y prosesu.

6. **Paru neu gyfuno setiau data.** Caiff ei fodloni oherwydd bod y data wedi'i gysylltu â data a gedwir gan OneLogin, Cyswllt Ffermio ac EID Cymru o bosibl.

Mae **Erthygl 35(4)** yn gofyn bod Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth yn cyhoeddi rhestr o weithrediadau prosesu sy'n debygol o olygu risg uchel ac sy'n gofyn am DPIA. Mae rhestr Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth yn cynnwys 10 math o brosesu sy'n gofyn am DPIA yn awtomatig, ac un ohonynt yw'r canlynol:

- **Paru data neu gyfuno setiau data o wahanol ffynonellau.**

Caiff hyn ei fodloni oherwydd bod y data'n cael ei gysylltu â data a gedwir gan OneLogin, Cyswllt Ffermio ac EID Cymru o bosibl.

Gweler isod am y DPIA.

A oes cyngor ar gydymffurfio â Rheoliad Cyffredinol ar Ddiogelu Data y DU (GDPR y DU) wedi'i ddarparu?

- Oes (fel yr isod):
- A yw'r cynnig yn gofyn bod Hysbysiad Preifatrwydd yn cael ei ddrafftio? Ydy, er mwyn rhoi gwybod i wrthrychau data sy'n defnyddio'r cynllun sut y bydd eu data personol yn cael ei brosesu.
- A yw'r cynnig yn gofyn ymgynghori â Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth o dan Erthygl 36(4) GDPR y DU? Nac ydy. Fodd bynnag, bydd angen ymgynghori â Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth os nodir risg uchel, ar ôl cwblhau'r DPIA a rhoi mesurau lliniaru ar waith.
- A yw'r cynnig yn gofyn am gontract rhwng Llywodraeth Cymru, fel rheolydd data, a phrosesydd trydydd parti? Ydy, gyda phartneriaid allanol sydd â rôl wrth gyflawni'r cynllun ac a fydd yn prosesu data personol ar ran Llywodraeth Cymru.
- A yw'r cynnig yn gofyn bod cytundeb rhannu data yn cael ei ddrafftio? Ydy, gyda phartneriaid cyflawni y bydd Llywodraeth Cymru yn rhannu data personol â nhw, er mwyn i'r partneriaid cyflawni hynny ymgymryd â'u dyletswyddau cyfreithiol. Ar ôl derbyn data personol, bydd y partneriaid cyflawni yn rheolwyr data a bydd angen iddynt sicrhau bod eu prosesu yn cydymffurfio â GDPR y DU.

Asesiad o'r Effaith ar Ddiogelu Data (DPIA)

Mae **Erthygl 35(1)** GDPR y DU yn nodi bod angen DPIA pan mae prosesu yn "debygol o olygu risg uchel". Mae Gweithgor Erthygl 29 (WP29) wedi amlinellu naw maen prawf y dylid eu hystyried a byddai bodloni dau neu fwy o'r rhain yn gofyn bod DPIA yn cael ei gynnal. Mae'r cynnig hwn yn bodloni meini prawf canlynol WP29:

5. **Prosesu data ar raddfa fawr.** Caiff ei fodloni oherwydd nifer posibl yr unigolion sy'n gysylltiedig â hyn, hyd y prosesu ac ehangder daearyddol y prosesu.
6. **Paru neu gyfuno setiau data.** Caiff ei fodloni oherwydd bod y data wedi'i gysylltu â data a gedwir gan OneLogin, Cyswllt Ffermio ac EID Cymru o bosibl.

Mae **Erthygl 35(4)** yn gofyn bod Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth yn cyhoeddi rhestr o weithrediadau prosesu sy'n debygol o olygu risg uchel ac sy'n gofyn am DPIA. Mae rhestr Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth yn cynnwys 10 math o brosesu sy'n gofyn am DPIA yn awtomatig, ac un ohonynt yw'r canlynol:

Sut y bydd y wybodaeth yn cael ei chasglu neu ei throsglwyddo i Lywodraeth Cymru?

Bydd gwybodaeth yn cael ei chyflwyno i Lywodraeth Cymru gan wrthrychau'r data drwy eu cyfrifon RPW Ar-lein. Bydd prosesau dilysu a diogelwch cyfrifon ar gyfer RPW Ar-lein yn cael eu darparu gan wasanaeth dilysu aml-ffactor OneLogin.

Mae Rhyngwyneb Rhaglennu Cymwysiadau RPW hefyd yn cael ei ddatblygu i ganiatáu integreiddio systemau, ond nid yw'r gofynion data ar gyfer hyn wedi'u diffinio eto.

Pwy fydd yn cael mynediad at y wybodaeth?

Llywodraeth Cymru (gweler y cynigion ynghylch rhannu isod).

Ble fydd y wybodaeth yn cael ei chadw?

System gyfrifiadurol ddiogel Llywodraeth Cymru ar gwmwl.

Ar gyfer beth fydd y wybodaeth yn cael ei defnyddio?

I benderfynu ar gymhwysra ar gyfer taliadau'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy a darparu data am ffermydd a data di-enw am y diwydiant ar gyfer meincnodi.

Am ba mor hir y bydd y wybodaeth yn cael ei chadw?

Bydd y wybodaeth yn cael ei chadw am 10 mlynedd ar ôl y taliad olaf.

Sut y bydd yn cael ei dinistrio/dileu?

Bydd yr holl wybodaeth bersonol/gohebiaeth sy'n gysylltiedig â'r cyfrif yn cael ei dileu o systemau Llywodraeth Cymru.

Pwy fydd perchennog y wybodaeth?

Llywodraeth Cymru yw perchennog y data.

A fydd y wybodaeth yn cael ei rhannu ag unrhyw un? Os felly, pwy?

Mae Rhyngwynebau Rhaglennu Cymwysiadau wedi cael eu datblygu i rannu/cysylltu gwybodaeth â gwasanaethau EID a Cyswllt Ffermio Llywodraeth Cymru. Bydd cyfrifon yn cael eu cysylltu drwy gyfeirnod unigryw (CRN).

Bydd gwybodaeth hefyd yn cael ei rhannu, ar gais a lle bo angen i gyflawni swyddogaethau statudol, â chyrrff gorfodi'r DU, fel Cyllid a Thollau Ei Fawrhydi, Cyfoeth Naturiol Cymru, Awdurdodau Lleol a Gwasanaethau'r Heddlu.

Nodwch y prif risgiau o ran preifatrwydd a'r risgiau cydymffurfio a chorfforaethol cysylltiedig. Gall Asesiadau o'r Effaith ar Breifatrwydd (PIA) ar raddfa fwy gofnodi'r wybodaeth hon ar gofrestr risg fwy ffurfiol.

Mater Preifatrwydd	Risg Gorfforaethol	Risg Cydymffurfio	Risg Sefydliadol
<ul style="list-style-type: none"> • Rheolaethau datgelu annigonol sy'n cynyddu'r tebygolrwydd y bydd gwybodaeth yn cael ei rhannu'n amhriodol. • Gall y cyd-destun y defnyddir neu datgelir gwybodaeth ynddo newid dros amser, gan arwain at ei defnyddio at wahanol ddibenion heb fod pobl yn gwybod. • Gall rhannu a chyfuno setiau data ganiatáu i sefydliadau gasglu set ehangach o lawer o wybodaeth nag y gall unigolion ei disgwyl. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gall peidio â chydymffurfio â'r ddeddfwriaeth diogelu data arwain at sancsiynau, dirwyon a niwed i enw da. • Mae gwybodaeth yn anghyson rhwng gwasanaethau, gan arwain at wasanaethau aneffeithiol neu aneffeithlon. 	<ul style="list-style-type: none"> • Peidio â chydymffurfio â'r Rheoliadau Preifatrwydd a Chyfathrebiadau Electronig (PECR). • Peidio â chydymffurfio â'r GDPR. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mae gwybodaeth sy'n cael ei chasglu a'i storio yn ddiangen, neu nad yw'n cael ei rheoli'n briodol fel bod cofnodion dyblyg yn cael eu creu, yn llai defnyddiol i'r busnes. • Gallai colledion data sy'n niweidio unigolion arwain at hawlio iawndal.

Datrysiadau preifatrwydd

Gall camau a gymerir er mwyn lleihau risg o ran preifatrwydd gynnwys y canlynol:

- Penderfynu peidio â chasglu neu storio rhai mathau o ddata personol.
- Llunio cyfnodau cadw sy'n cadw gwybodaeth am gyhyd ag sy'n angenrheidiol yn unig a chynllunio dulliau diogel o ddinistrio gwybodaeth.
- Rhoi mesurau diogelwch technolegol priodol ar waith.

- Sicrhau bod staff wedi cael hyfforddiant priodol a'u bod yn ymwybodol o'r risgiau posibl o ran preifatrwydd.
- Datblygu ffyrdd o anonymeiddio'r wybodaeth yn ddiogel pan mae'n bosibl gwneud hynny.
- Llunio canllawiau i staff ar sut i ddefnyddio systemau newydd a sut i rannu data os yw'n briodol.
- Defnyddio systemau sy'n caniatáu i unigolion gyrchu eu gwybodaeth yn haws ac sy'n ei gwneud yn symlach ymateb i geisiadau am fynediad gan wrthrychau'r data.
- Cymryd camau i sicrhau bod unigolion yn gwbl ymwybodol o sut y caiff eu gwybodaeth ei defnyddio a'u bod yn gallu cysylltu â'r sefydliad am gymorth os oes angen.
- Dewis proseswyr data a fydd yn darparu mwy o ddiogelwch a sicrhau bod trefniadau ar waith i ddiogelu'r wybodaeth sy'n cael ei phrosesu ar ran sefydliad.
- Llunio cytundebau rhannu data sy'n ei gwneud yn eglur pa wybodaeth fydd yn cael ei rhannu, sut y caiff ei rhannu a chyda phwy y caiff ei rhannu.
- Ymgynghori ag unrhyw bartïon yr effeithir arnynt yn fewnol ac yn allanol. Gellir defnyddio ymgynghori yn unrhyw gam o broses yr Asesiad o'r Effaith ar Breifatrwydd.

A yw'r risgiau wedi eu dileu, eu lleihau neu eu derbyn? Pwy sydd wedi cymeradwyo'r risgiau o ran preifatrwydd sy'n gysylltiedig â'r prosiect? Pa ddatrysiadau y mae angen eu rhoi ar waith?

Risg	Datrysiad a gytunwyd
<ul style="list-style-type: none"> • Rheolaethau datgelu annigonol sy'n cynyddu'r tebygolrwydd y bydd gwybodaeth yn cael ei rhannu'n amhriodol. • Gall y cyd-destun y defnyddir neu datgelir gwybodaeth ynddo newid dros amser, gan arwain at ei defnyddio at wahanol ddibenion heb fod pobl yn gwybod. • Gall rhannu a chyfuno setiau data ganiatáu i sefydliadau gasglu set ehangach o lawer o wybodaeth nag y gall unigolion ei disgwyl. • Gall peidio â chydymffurfio â'r ddeddfwriaeth diogelu data arwain at sancsiynau, dirwyon a niwed i enw da. • Mae gwybodaeth yn anghyson rhwng gwasanaethau, gan arwain at wasanaethau aneffeithiol neu aneffeithlon. • Peidio â chydymffurfio â'r Rheoliadau Preifatrwydd a Chyfathrebu Electronig (PECR). • Peidio â chydymffurfio â'r GDPR. • Mae gwybodaeth sy'n cael ei chasglu a'i storio yn ddiangen, neu nad yw'n cael ei rheoli'n briodol fel bod cofnodion dyblyg yn cael eu creu, yn llai defnyddiol i'r busnes. • Gallai colledion data sy'n niweidio unigolion arwain at hawlio iawndal. 	<p><i>Cynigion</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Systemau diogel i rannu data. Hyfforddiant trylwyr i'r staff. Cytundebau cadarn â thrydydd partïon. • Hysbysiadau preifatrwydd sydd wedi'u mynegi'n glir ac wedi'u cynllunio'n dda, a chydymffurfio'n llwyr â'r amodau a ddatgelwyd wrth gasglu'r data. • Telerau defnydd sydd wedi'u mynegi'n glir a'u cytuno o ran gwybodaeth a gesglir ar gyfer y Cynllun, wedi'u hadlewyrchu'n llawn mewn hysbysiadau preifatrwydd. • Cydymffurfio'n llawn â phrosesau corfforaethol Llywodraeth Cymru i sicrhau bod y gofynion deddfwriaethol o ran diogelu data yn cael eu bodloni. • Aildefnyddio gwybodaeth ar draws gwasanaethau i sicrhau cysondeb. • Sicrhau bod y datrysiad technegol yn bodloni gofynion y PECR yn llawn. • Sicrhau bod gofynion y GDPR wedi'u hintegreiddio'n llawn i'r system a'r cynllun casglu data. • Sicrhau bod y datrysiad cynllunio yn casglu ac yn storio gwybodaeth unwaith, gan leihau'r baich gweinyddol i gwsmeriaid a gweinyddwyr.

	<ul style="list-style-type: none"> • Dilyn rheolau diogelwch gwybodaeth gorfforaethol Llywodraeth Cymru a sicrhau bod trydydd partïon yn cytuno i'r un telerau.
--	--

Pwy sy'n gyfrifol am integreiddio canlyniadau'r Asesiad o'r Effaith ar Breifatrwydd i gynllun y prosiect a diweddarau unrhyw waith papur ar gyfer rheoli'r prosiect?

Pwy sy'n gyfrifol am weithredu'r datrysiadau sydd wedi'u cymeradwyo? Pwy yw'r cyswllt ar gyfer unrhyw bryderon o ran preifatrwydd a all godi yn y dyfodol?

Penderfynir ar hyn yn dilyn yr ymgynghoriad ar y Cynllun Ffermio Cynaliadwy.

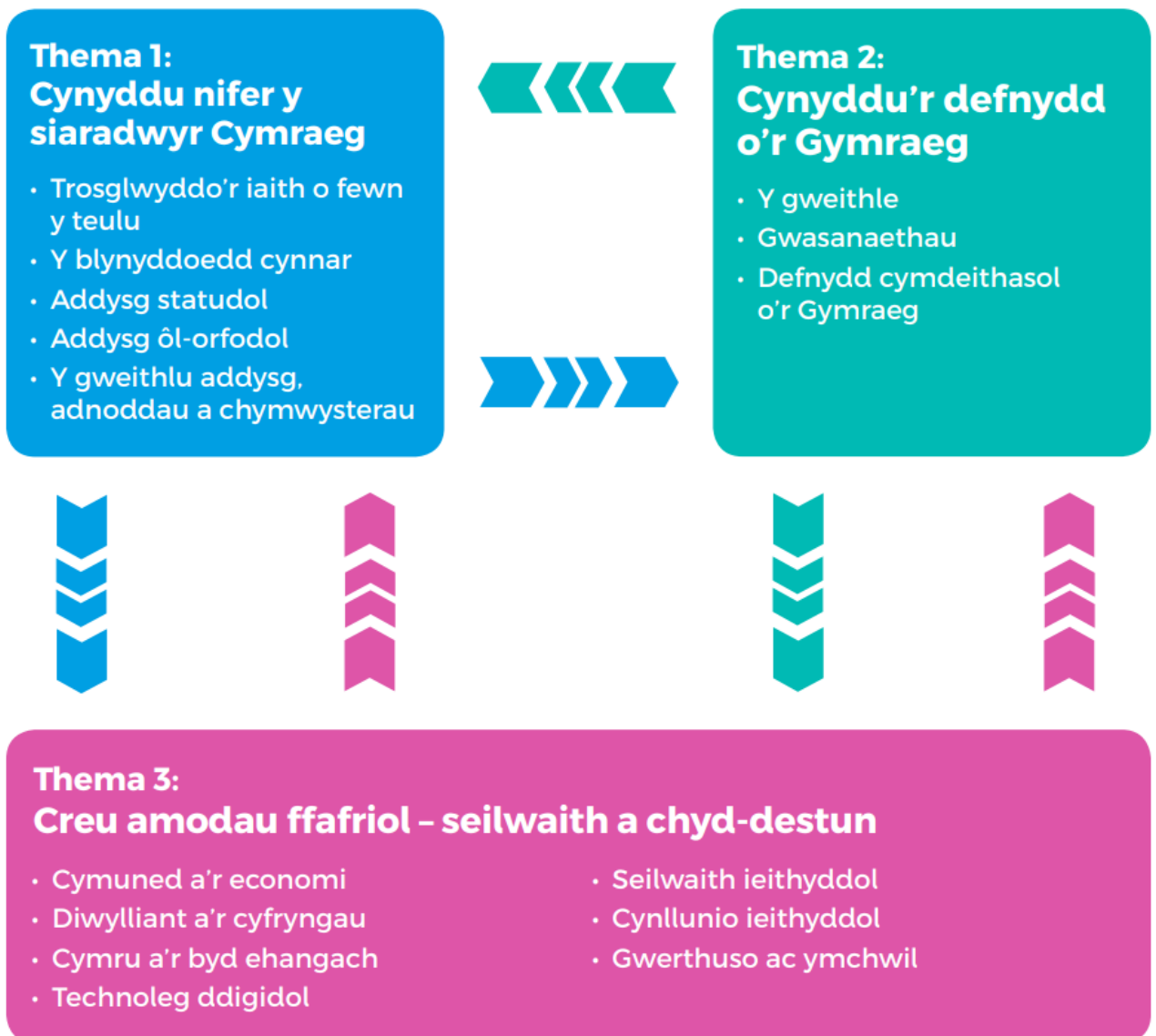
E. ASESIAID O'R EFFAITH AR Y GYMRAEG

Rhif clirio: 05/11/2023

Cymraeg 2050 yw ein strategaeth genedlaethol ar gyfer cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg i filiwn erbyn 2050.

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo'n llwyr i'r strategaeth newydd, ac mae'r targed o gyrraedd miliwn o siaradwyr wedi'i gynnwys yn ei Rhaglen Lywodraethu. Mae Cymraeg sy'n ffynnu yn un o saith nod llesiant Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 hefyd.

Mae gan [strategaeth Cymraeg 2050](#) dair thema gydberthynol:

1. A yw'r cynnig yn cysylltu'n glir â strategaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer y Gymraeg? – [Cymraeg 2050 Miliwn o Siaradwyr](#) a'r Rhaglen Waith gysylltiedig ar gyfer 2021-2026? [Cymraeg 2050: Rhaglen waith 2021 i 2026](#)

Cyd-destun

Mae data'r Cyfrifiad diweddaraf ar gyfer 2021 yn dangos bod 17.8% o drigolion Cymru¹⁹³ sy'n 3 oed ac yn hŷn yn gallu siarad Cymraeg. Mae siaradwyr Cymraeg i'w cael ym mhob rhan o Gymru, ond gwelir bod y niferoedd a'r gyfran o fewn y boblogaeth yn amrywio. Yr awdurdodau lleol sydd â'r gyfran fwyaf o siaradwyr Cymraeg yw Gwynedd (64.4%), Ynys Môn (55.8%), Ceredigion (45.3%) a Sir Gaerfyrddin (39.9%). Mae'r holl awdurdodau lleol hyn yn wledig eu natur i raddau helaeth. Yr awdurdod lleol sydd â'r nifer fwyaf o siaradwyr Cymraeg yw Gwynedd (73,600) ac yna Sir Gaerfyrddin (72,800).

Mae Cymraeg 2050 yn nodi bod ardaloedd â dwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg yn ganolog i weledigaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg gan eu bod yn debygol o greu amodau ffafriol ar gyfer defnyddio'r Gymraeg, yn ogystal â chefnogi'r Gymraeg ar draws Cymru gyfan. Po fwyaf yw nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardal, po fwyaf yw'r siawns o allu defnyddio'r Gymraeg mewn bywyd bob dydd.

Yn ystod y can mlynedd hyd at Gyfrifiad 2021, gostyngodd canran y bobl 3 oed a hŷn sy'n gallu siarad Cymraeg o 37.1% o'r boblogaeth yn 1921 i 17.8% yn 2021. Ar draws grwpiau oedran, mae'r ganran sy'n gallu siarad Cymraeg ar ei mwyaf ar hyn o bryd ymhlith plant 5 i 15 oed.

Yn rhanbarthol, Sir Gaerfyrddin a welodd y gostyngiad mwyaf yn y ganran sy'n gallu siarad Cymraeg – o 43.9% yn 2011 i 39.9% yn 2021. Gwelodd Powys, Sir Ddinbych, Sir Benfro a Cheredigion hefyd ostyngiad o ddau bwynt canran neu fwy yn y gyfran sy'n siarad Cymraeg. Gwelwyd cynnydd yng nghyfran y siaradwyr Cymraeg yng Nghaerdydd, Bro Morgannwg, Merthyr Tudful a Rhondda Cynon Taf. Dengys Ffigur 1a y newid yng nghyfran y bobl tair oed a hŷn sy'n gallu siarad Cymraeg rhwng 2011 a 2021 ar lefel awdurdod lleol, a dengys Ffigur 1b y newid yng nghyfran y bobl tair oed a hŷn sy'n gallu siarad Cymraeg rhwng 2011 a 2021 ar lefel Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is (LSOA).

Mae'n bwysig nodi y gall cynnydd/gostyngiad yn nifer y siaradwyr Cymraeg a chynnydd/gostyngiad yn nifer y rhai nad ydynt yn siarad Cymraeg esgor ar newidiadau yng nghyfran y siaradwyr Cymraeg.

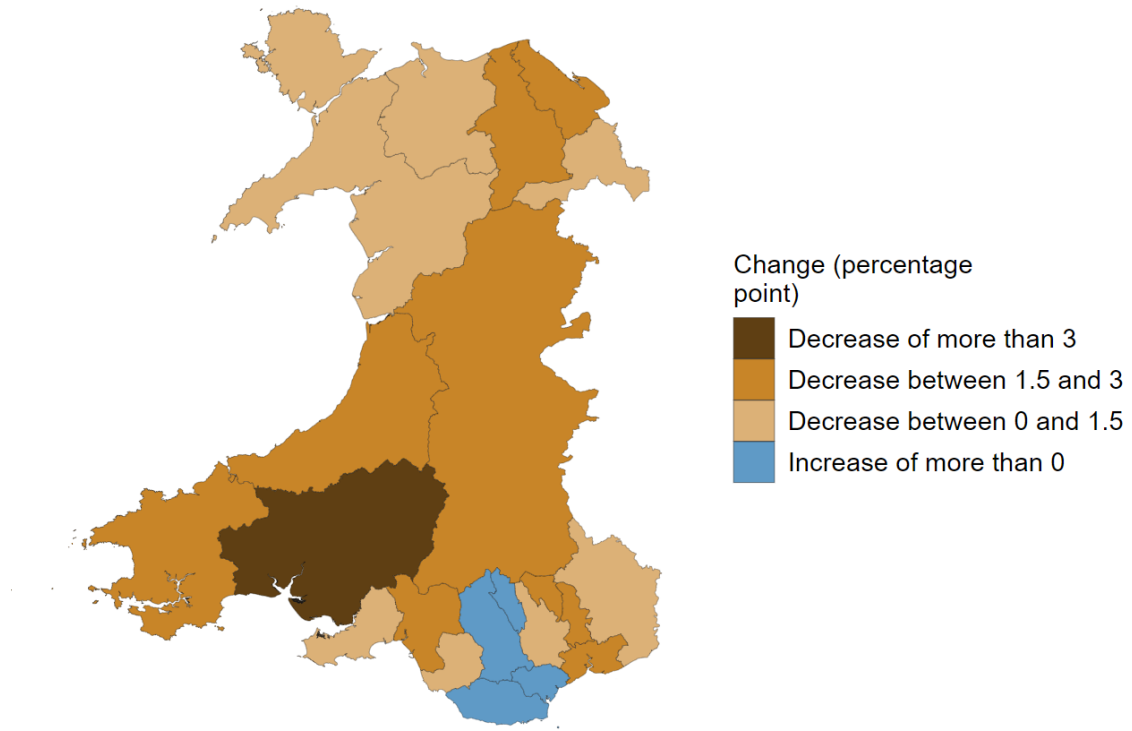
Ym mhob awdurdod lleol a welodd ostyngiad yng nghyfran y siaradwyr Cymraeg, gwelwyd gostyngiad yng nghyfanswm nifer y siaradwyr hefyd.

---

¹⁹³ Nid yw'r Cyfrifiad yn gofyn i'r rhai sy'n byw yn Lloegr am eu gallu yn y Gymraeg.

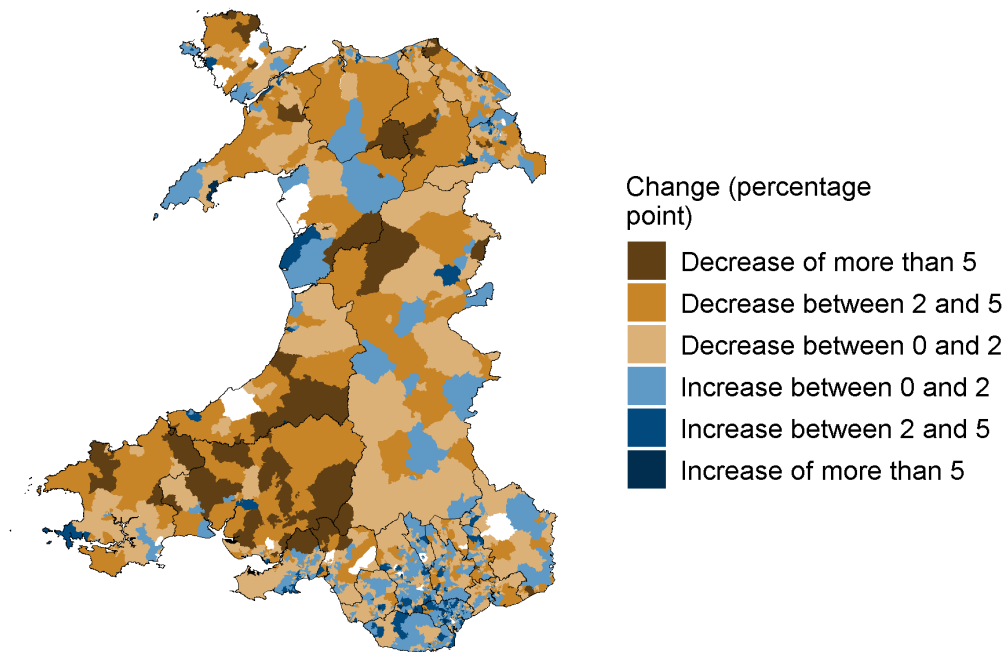

Ffigur 1a. Newid yn y gyfran sy'n gallu siarad Cymraeg, yn ôl Awdurdod Lleol, 2011 a 2021

Ffynhonnell: Cyfrifiad o'r boblogaeth, 2011 a 2021

Ffigur 1b. Newid yn y gyfran sy'n gallu siarad Cymraeg, yn ôl Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is (LSOA), 2011 a 2021

Source: Census of population, 2011 and 2021

Ffynhonnell: Cyfrifiad o'r boblogaeth, 2011 a 2021

Ffynonellau data eraill:

Mae Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi amrywiaeth o ystadegau eraill am allu yn y Gymraeg o wahanol ffynonellau data, o arolygon a ffynonellau data gweinyddol. Er enghraifft:

- Mae [Arolwg Cenedlaethol Cymru](https://www.llyw.cymru/arolwg-cenedlaethol-cymru) (NSW)¹⁹⁴ Llywodraeth Cymru yn darparu ystadegau am allu oedolion 16 oed neu hŷn yn y Gymraeg bob blwyddyn. Mae hefyd yn cynnwys ystadegau am ba mor aml mae siaradwyr Cymraeg yn siarad yr iaith, a pha mor rhugl y maent yn tybio ydynt.

¹⁹⁴ <https://www.llyw.cymru/arolwg-cenedlaethol-cymru>

- Mae [Arolwg Blynyddol o'r Boblogaeth \(APS\)](#) ¹⁹⁵ yr ONS yn darparu ystadegau am allu pobl tair oed neu hŷn yn y Gymraeg. Mae hefyd yn cynnwys ystadegau am ba mor aml mae siaradwyr Cymraeg yn siarad yr iaith. Mae'r ystadegau hyn ar gael bob tri mis.

Er na ddylid cymharu'r ffynonellau data hyn yn uniongyrchol â data'r Cyfrifiad oherwydd gwahaniaethau yn y ffordd y caiff yr wybodaeth ei chasglu, er enghraifft, fe'u defnyddir i fonitro tueddiadau o ran gallu yn y Gymraeg rhwng Cyfrifiadau. Maent hefyd yn cynnwys data ar lefelau gallu ac amlder defnydd a hunangofnodir. Y Cyfrifiad yw'r ffynhonnell ddata swyddogol o hyd o ran nifer y siaradwyr Cymraeg yng Nghymru.

Mae data'r NSW¹⁹⁶ ar gyfer 2021-22 yn amcangyfrif bod 36% o boblogaeth Cymru sy'n 16 oed a hŷn yn gallu siarad rhywfaint o Gymraeg. O'r rhai a ddywedodd bod ganddynt rywfaint o allu yn y Gymraeg, roedd 32% yn rhugl yn y Gymraeg, roedd 14% yn gallu siarad "tipyn" o Gymraeg, roedd 32% yn gallu siarad "ychydig" o Gymraeg, ac roedd 22% yn gallu dweud "gair neu ddau"¹⁹⁷.

Mae data'r APS ar gyfer y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Rhagfyr 2022 yn amcangyfrif bod 900,600 o bobl tair oed a hŷn yng Nghymru (29.5% o'r boblogaeth) yn gallu siarad Cymraeg¹⁹⁸. Amcangyfrifodd yr APS hefyd fod 20.6% o'r boblogaeth yn defnyddio'r Gymraeg yn wythnosol o leiaf¹⁹⁹.

Mae gwybodaeth am sgiliau Cymraeg yn y Cyfrifiad yn seiliedig ar hunanasesiad person o'i allu. Mewn rhai achosion, yn enwedig i blant, cafodd gallu yn y Gymraeg ei adrodd gan berson arall, er enghraifft, rhiant neu warcheidwad.

Cynhaliwyd Cyfrifiad 2021 yn ystod y pandemig coronafeirws (COVID-19), ar 21 Mawrth 2021. Roedd hyn yn dilyn cyfnodau o gyfyngiadau symud, dysgu o bell i blant ac roedd llawer o bobl yn gweithio gartref. Nid yw'n hysbys sut y gallai'r pandemig fod wedi effeithio ar allu pobl yn y Gymraeg (neu'r canfyddiad o allu pobl eraill yn y Gymraeg).

---

¹⁹⁵ <https://www.llyw.cymru/data-am-y-gymraeg-or-arolwg-blynyddol-or-boblogaeth>

¹⁹⁶ <https://www.llyw.cymru/arolwg-cenedlaethol-cymru-dangosydd-canlyniadau>

¹⁹⁷ Ar gyfer y boblogaeth (16 oed a hŷn) yn gyffredinol, mae hyn yn gyfystyr ag 11% yn rhugl yn y Gymraeg, 5% yn siarad "tipyn" o Gymraeg, 11% yn siarad "ychydig" o Gymraeg, ac 8% yn gallu dweud "gair neu ddau". Efallai na fydd y canrannau'n rhoi cyfanswm o 100 oherwydd talgrynnu.

¹⁹⁸ <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Welsh-Language/Annual-Population-Survey-Welsh-Language/annualpopulationsurveyestimatesofpersonsaged3andoverwhosaytheycanspeakwelsh-by-localauthority-measure>

¹⁹⁹ <https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Welsh-Language/Annual-Population-Survey-Welsh-Language/welshfrequency-by-la-year>

Mae gwahaniaethau yn yr amcangyfrifon o allu yn y Gymraeg rhwng y cyfrifiad ac arolygon aelwydydd megis yr APS yn bodoli ers amser maith, ac mae'r ONS²⁰⁰ a Llywodraeth Cymru²⁰¹ wedi archwilio rhesymau posibl dros rai o'r gwahaniaethau hyn yn y gorffennol.

Er bod arolygon aelwydydd fel arfer yn rhoi amcangyfrifon uwch i ni o allu i siarad Cymraeg, dyma'r tro cyntaf i'r Cyfrifiad amcangyfrif bod nifer y siaradwyr Cymraeg yn gostwng, a'r APS yn amcangyfrif bod nifer y siaradwyr Cymraeg yn cynyddu.

Yn dilyn cyhoeddi Cyfrifiad 2021, rydym yn blaenoriaethu gwaith i archwilio'r gwahaniaethau rhwng y ffynonellau data hyn yn fanylach, gan gynnwys archwilio dulliau arloesol megis cysylltu data, er mwyn sicrhau bod gennym sylfaen dystiolaeth gydlynol y gellir ei defnyddio ar gyfer gwneud penderfyniadau.

Rydym wedi cyhoeddi cynllun gwaith²⁰² sy'n amlinellu'r gwaith mae'r ONS a Llywodraeth Cymru yn bwriadu ei wneud yn ystod 2023-24 a thu hwnt i wella ein dealltwriaeth o'r prif arolwg a'r ffynonellau data gweinyddol a ddefnyddir i gynhyrchu ystadegau am y Gymraeg.

Amaethyddiaeth a'r Gymraeg

Yn ôl data o Gyfrifiad 2021²⁰³, er gwaethaf maint bach y sector amaethyddol (2% o holl weithwyr Cymru), mae cyfran gymharol fwy o'r holl siaradwyr Cymraeg (5% o'r holl siaradwyr) yn gweithio yn y sector amaethyddiaeth.

Y sector amaethyddiaeth (gan gynnwys pysgota a choedwigaeth) sydd â'r gyfran fwyaf o weithwyr Cymraeg eu hiaith yng Nghymru, sef 43% (Ffigurau 3a a 3b). Mae hyn o'i gymharu â'r cyfartaledd ar gyfer gweithwyr ar draws pob sector, sef 17%.

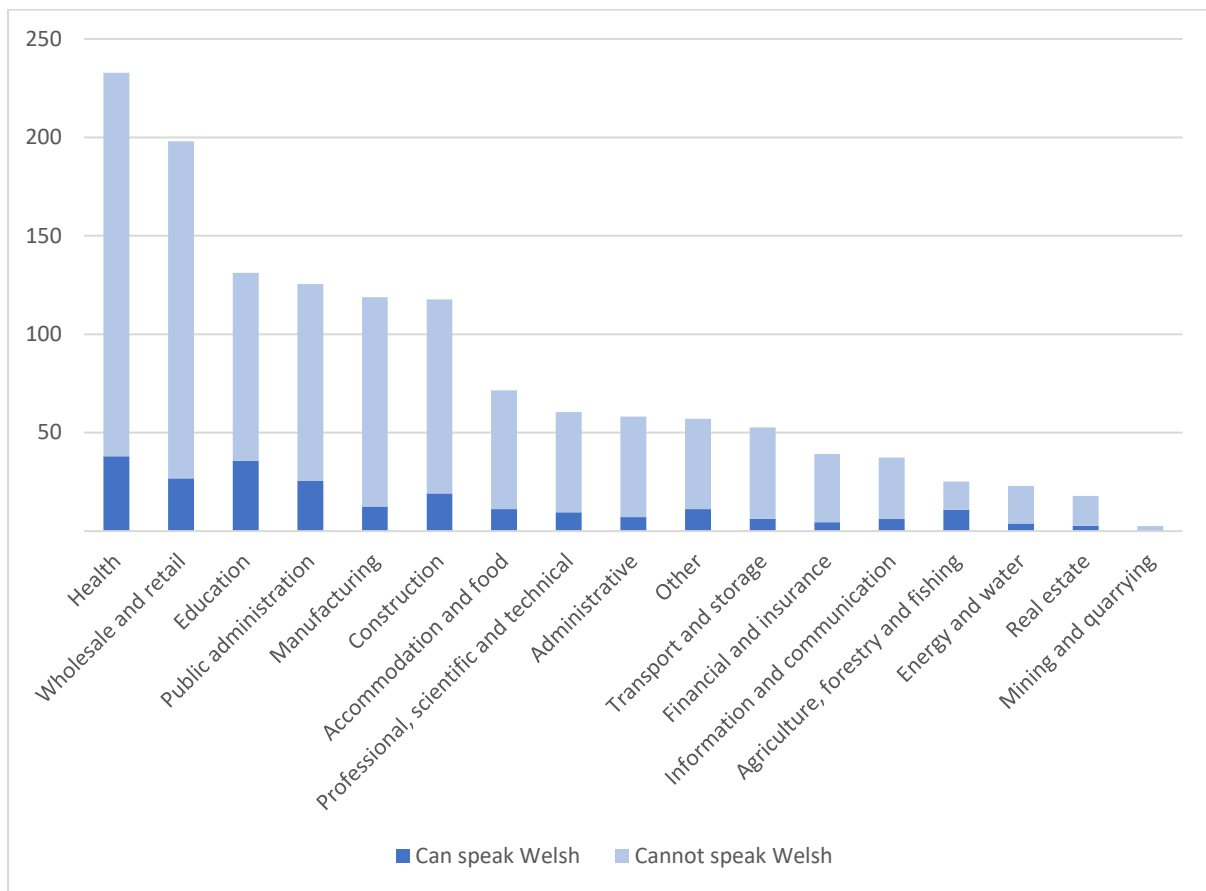
²⁰⁰ <http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/census/census-2001/data-and-products/data-and-product-catalogue/reports/report-on-the-welsh-language/differences-in-estimates-of-welsh-language-skills.p>

²⁰¹ <https://www.llyw.cymru/data-am-y-gymraeg-or-arolwg-blynyddol-or-boblogaeth-2001-i-2018>

²⁰² <https://www.llyw.cymru/cynllun-gwaith-ar-y-cyd-y-swyddfa-ystaegau-gwladol-llywodraeth-cymru-ar-gydlynad-ystadegau-ar-y-gymraeg>

²⁰³ Dadansoddiad Llywodraeth Cymru o'r data a gafwyd o'r gwasanaeth "Create a custom data set" a ddarperir gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol (Create a custom dataset - Office for National Statistics (ons.gov.uk))

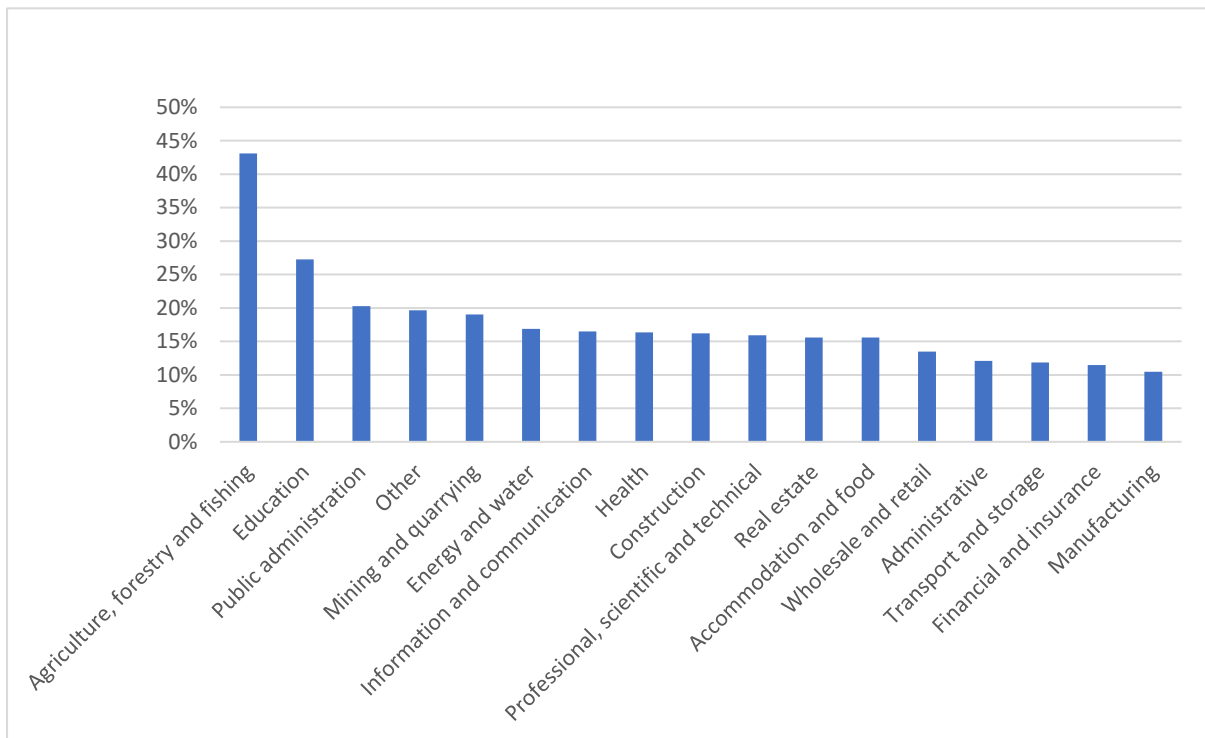
Ffigur 3a. Nifer y gweithwyr sy'n siarad Cymraeg yn ôl diwydiant (miloedd)

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2021

'Mae 'Arall' yn cynnwys Celfyddydau, adloniant a hamdden, Gweithgareddau gwasanaeth eraill, Gweithgareddau aelwydydd fel cyflogwyr, a Gweithgareddau sefydliadau a chyrrff allgyrsiol

Ffigur 3b. Canran y gweithwyr sy'n gallu siarad Cymraeg yn ôl diwydiant

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2021

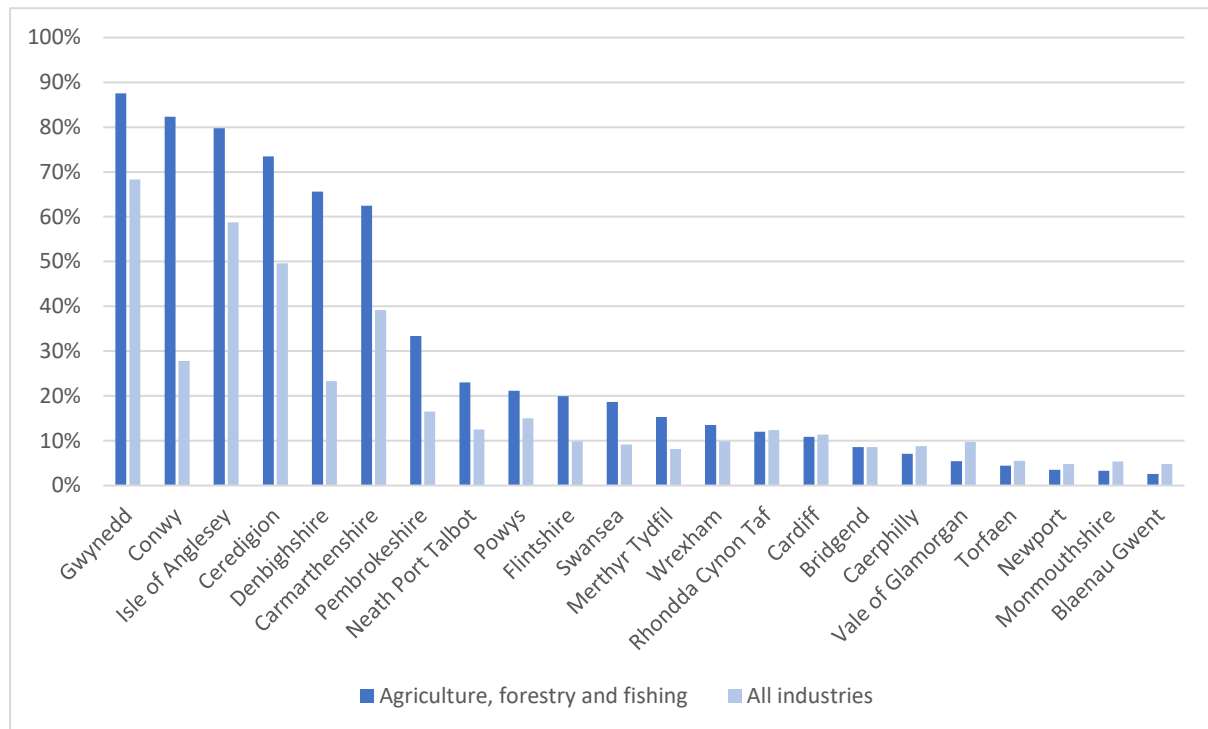
'Mae 'Arall' yn cynnwys Celfyddydau, adloniant a hamdden, Gweithgareddau gwasanaeth eraill, Gweithgareddau aelwydydd fel cyflogwyr, a Gweithgareddau sefydliadau a chyrrff allgyrsiol

O edrych ar draws pob awdurdod lleol, mae 88% o weithwyr amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota Gwynedd yn siarad Cymraeg, sef canran uwch na'r cyfartaledd ar draws pob diwydiant yn y sir (68%); Ym Mlaenau Gwent, 3% yw'r gyfran o siaradwyr Cymraeg ym maes amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota, o gymharu â chyfartaledd o 5% ar draws pob diwydiant (Ffigur 4). Gwelir amrywiaeth hefyd ymhlith awdurdodau lleol mwy gwledig lle mae amaethyddiaeth yn ddiwydiant amlwg. Er enghraifft, mae 21% o weithwyr amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota Powys yn siarad Cymraeg o gymharu â 73% yng Ngheredigion. Mewn llawer o achosion, yr awdurdodau lleol mwy gwledig hyn yw'r un ardaloedd a welodd ostyngiadau mwy yng nghyfran y siaradwyr Cymraeg rhwng cyfrifiadau 2011 a 2021 (Ffigur 1a).

Yn aml, gwelir cyfran fwy o siaradwyr Cymraeg o fewn y diwydiant amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota mewn awdurdodau lleol gwledig sydd hefyd â chyfran fwy o siaradwyr Cymraeg ar draws yr holl weithlu (Ffigur 4). Fodd bynnag, mae yna duedd i'r gyfran o siaradwyr Cymraeg o fewn amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota fod yn fwy na'r gyfran ar gyfer yr holl weithwyr yn yr awdurdodau lleol hyn. Er enghraifft, yn Ynys Môn mae cyfran uchel o'r holl weithlu yn siarad Cymraeg (59%), ond mae cyfran y gweithwyr

amaethyddol yn yr awdurdod lleol yn fwy (80%). Mae'r gwahaniaeth yn fwyaf amlwg yng Nghonwy a Sir Ddinbych – awgryma hyn fod yna bwysigrwydd cymharol uwch i amaethyddiaeth mewn perthynas â'r Gymraeg yn yr Awdurdodau Lleol hyn.

Ffigur 4. Canran y gweithwyr mewn Amaethyddiaeth, coedwigaeth a physgota sy'n gallu siarad Cymraeg o gymharu â'r Holl Ddiwydiannau, yn ôl Awdurdod Lleol

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2021

Mae tair thema *Cymraeg 2050* yn gysylltiedig, ac mae gan y sector amaethyddiaeth gyfran uwch o siaradwyr Cymraeg eisoes o'i gymharu â diwydiannau eraill. Felly, mae yna botensial i ddefnyddio mwy ar y Gymraeg yn y sector amaethyddiaeth mewn amgylchedd a chanddo fwy o botensial i gynnig amodau ffafriol i'r iaith, o gymharu â diwydiannau eraill. I'r gwrthwyneb, gallai unrhyw effeithiau negyddol posibl ar y diwydiant yn gyffredinol, megis dadleoli gweithwyr amaethyddol ar ôl colli busnesau fferm, arwain at effeithiau negyddol ar y Gymraeg drwy wasgaru siaradwyr Cymraeg, drwy weld llai o siaradwyr mewn ardaloedd gwledig, trwy leihau'r cyfleoedd bob dydd i ddefnyddio'r Gymraeg, neu gyfuniad o'r ffactorau hyn.

Amodau ffafriol ar gyfer defnyddio'r Gymraeg

Nid yw'r ffaith fod rhywun yn gallu siarad Cymraeg yn golygu o reidrwydd y bydd yn ei defnyddio yn y gweithle, am nifer o resymau gwahanol. Yn Adroddiad Llywodraeth Cymru,

'Anghenion o ran Sgiliau Cymraeg mewn Wyth Sector'²⁰⁴, aethpwyd ati i archwilio'r berthynas rhwng gallu ieithyddol, defnydd o'r iaith ac anghenion cyflogwyr ar draws 8 sector yng Nghymru. Dyma'r canfyddiadau:

- Roedd gan 68% o fusnesau bwyd-amaeth²⁰⁵ (gan gynnwys amaethyddiaeth) staff â sgiliau Cymraeg, o gymharu â 66% o'r holl fusnesau; yr uchaf oedd gofal plant, sef 94%;
- Ymddengys fod 34% o staff bwyd-amaeth yn y busnesau a arolygwyd yn meddu ar sgiliau Cymraeg, o gymharu â 24% o staff ar draws pob busnes; yr uchaf oedd gofal plant, sef 66%;
- Roedd gallu lefel uwch yn fwyaf tebygol o gael ei gofnodi ar gyfer staff mewn busnesau bwyd-amaeth a chreadigol, ac roedd staff bwyd-amaeth yn meddu ar alluoedd lefel uchel ar draws pob maes (darllen, ysgrifennu, siarad, deall);
- Mewn busnesau bwyd-amaeth, roedd staff yn defnyddio'r Gymraeg; dywedodd 19% o fusnesau fod y staff yn meddu ar allu yn y Gymraeg ond nad oeddent yn ei ddefnyddio; ar draws pob busnes, 31% oedd y ffigur;
- Pan oedd busnesau bwyd-amaeth yn defnyddio'r Gymraeg, roeddent yn ei defnyddio at ddibenion ffurfiol ac anffurfiol, yn ysgrifenedig ac ar lafar. Roedd y busnesau hyn hefyd yn defnyddio'r Gymraeg i gynnal busnes gyda phartneriaid allanol (cleientiaid, cwsmeriaid ac ati). Nid oedd hyn mor gyffredin mewn sectorau eraill, ac mae'n awgrymu bod y Gymraeg yn cael ei defnyddio fel mater o drefn mewn llawer o fusnesau bwyd-amaeth sydd â staff Cymraeg eu hiaith.

Mae'r canlyniadau hyn yn cyflwyno tystiolaeth bod busnesau bwyd-amaeth yng Nghymru, gan gynnwys amaethyddiaeth, yn cynnig amodau mwy ffafriol ar gyfer defnyddio'r Gymraeg o gymharu â diwydiannau eraill, a bod hyn yn ymestyn y tu hwnt i'r rhyngweithio sy'n digwydd o fewn y busnes. Ar gyfer ffermydd, bydd rhyngweithio y tu allan i'r busnes yn cynnwys masnachu anifeiliaid, porthiant, peiriannau ac ati ac amrywiaeth o weithgareddau eraill. I'r 43% o ffermydd²⁰⁶ yng Nghymru sydd wedi arallgyfeirio i feysydd eraill (e.e. twristiaeth), gall y rhyngweithiadau busnes hyn fod yn digwydd mewn amrywiaeth ehangach o fusnesau hefyd.

Cymraeg, amaethyddiaeth a'r gymuned leol

---

²⁰⁴ Llywodraeth Cymru, (2014) Anghenion o ran sgiliau Cymraeg mewn wyth sector. Rhif y Prosiect: 47/2014.

²⁰⁵ Wedi'i ddiffinio gan ddefnyddio codau Dosbarthiad Diwydiannol Safonol. Mae'n cynnwys cynhyrchu a gweithgynhyrchu ond nid yw'n cynnwys manwerthu. Cyfeiriwch at dudalen 151 o'r adroddiad am y rhestr o godau.

²⁰⁶ Llywodraeth Cymru, (2019) Incymau fferm yng Nghymru, mis Ebrill 2018 tan fis Mawrth 2019.

Mae canlyniadau Arolwg Cenedlaethol Cymru 2018-19²⁰⁷ yn awgrymu bod siaradwyr Cymraeg yn aml yn teimlo eu bod yn rhan o gymunedau cryf; yn achos pobl a oedd yn cytuno bod ganddynt ymdeimlad o berthyn i'w cymuned, roeddent yn fwy tebygol o siarad Cymraeg yn eu bywydau bob dydd o gymharu â'r rhai a oedd yn anghytuno. Mae ymdeimlad o berthyn hefyd yn debygol o fod yn gysylltiedig â rhyngweithio ag aelodau eraill o'r gymuned, a gall y rhyngweithio hwn ddigwydd yn Gymraeg.

Yn ei adroddiad, *Ffermio – Creu Cymru Unedig*, mae Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr (NFU) Cymru yn dod i'r casgliad bod “*ffermwyr Cymru yn hyrwyddo a diogelu diwylliant a threftadaeth Cymru a'r iaith Gymraeg*”, o ystyried cyfran uchel y siaradwyr Cymraeg ym maes amaethyddiaeth a'r graddau y mae ffermwyr yn cyfrannu at eu cymunedau. Mae'r adroddiad yn pwysleisio bod “... *llawer o ffermwyr neu unigolion sy'n rhan o'r diwydiant amaeth yn cyflawni swyddogaeth fel arweinwyr neu wirfoddolwyr mewn cymunedau gwledig sy'n cyfrannu at gydlynid cymunedol*”. Gall cyfranogi mewn rhwydweithiau a gweithgareddau cymunedol ffurfiol fod yn gysylltiedig ag amaethyddiaeth (e.e. grwpiau technegol, Clybiau Ffermwyr Ifanc, sioeau amaethyddol), neu'n gysylltiedig â phethau eraill (e.e. cyngor lleol, eglwys/capel, clybiau chwaraeon, grwpiau cymorth cymunedol, grwpiau cerddoriaeth a drama), tra bydd rhwydweithiau eraill yn llai ffurfiol (cyfeillgarwch, sgwrsio â chymdogion). Drwy gymryd rhan yn y rhwydweithiau hyn, bydd gweithwyr amaethyddol Cymraeg eu hiaith, a'u teuluoedd, yn cefnogi'r arfer o ddefnyddio'r Gymraeg mewn amrywiaeth o leoliadau.

Y Gymraeg a'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy

Yn dilyn pasio Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 (y Ddeddf), Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM) yw'r fframwaith polisi bellach ar gyfer amaethyddiaeth yng Nghymru. Mae'r Ddeddf hefyd yn darparu'r pwerau angenrheidiol ar gyfer Cynllun Ffermio Cynaliadwy (y Cynllun), lle bydd ffermwyr yn cael eu cefnogi i gyflawni SLM. Mae'r Cynllun wedi'i ddylunio i gefnogi ffermwyr i arfer gweithredoedd a fydd yn cyflawni canlyniadau dymunol Llywodraeth Cymru, sy'n cynnwys cynhyrchu bwyd yn gynaliadwy ochr yn ochr â chanlyniadau amgylcheddol a chymdeithasol. Ni fwriedir i'r Cynllun annog newidiadau ar raddfa fawr mewn defnydd tir ar ffermydd cyfan; yn hytrach, ein nod yw cefnogi arferion SLM mewn modd cyfannol, gan gyflawni pob un o'r pedwar amcan SLM yn y Ddeddf, fel bod tir amaethyddol yn cael ei gadw o fewn y diwydiant. Un o egwyddorion allweddol y Cynllun yw y dylid cadw ffermwyr ar y tir. Bydd y Cynllun yn darparu ffrwd incwm sefydlog ar gyfer ffermydd sy'n cymryd rhan. Yn ei dro, bydd sector amaethyddol cynaliadwy yn cynnig cyfleoedd cyflogaeth i genedlaethau'r dyfodol a bydd yn darparu cymorth i alluogi pobl ifanc aros yn eu cymunedau.

O ystyried y gyfran uchel o siaradwyr Cymraeg yn y diwydiant amaethyddiaeth, mae gan newidiadau i strwythur y sector amaethyddol y potensial i newid cyfraniad y sector at wydnwch y Gymraeg. Mae hyn yn arbennig o berthnasol os gwelir newid mewn patrymau allfudo siaradwyr Cymraeg o ardaloedd gwledig o ganlyniad Cynllun, neu os gwelir pobl ddi-Gymraeg yn mudo i'r ardaloedd hyn. Bydd y ffactorau hyn yn dibynnu, yn rhannol, ar effeithiau economaidd y cymorth a ddarperir drwy'r Cynllun. Y Cynllun fydd prif fecanwaith

---

²⁰⁷ Llywodraeth Cymru, (2020) Pa ffactorau sy'n gysylltiedig â phobl yn siarad Cymraeg? Rhif Ymchwil Cymdeithasol 27/2020.

Llywodraeth Cymru ar gyfer rhoi cymorth ariannol i'r sector amaethyddol. Rydym wedi comisiynu dadansoddiad a modelu economaidd i ddarparu tystiolaeth o sut y bydd y newidiadau arfaethedig yn effeithio ar ffermydd o wahanol fath a maint ledled Cymru. Ceir rhagor o fanylion am yr asesiad effaith economaidd yn Adran 4.

Dyluniwyd y Cynllun i gefnogi ffermwyr i gymryd camau i fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd a natur mewn ffordd sy'n fuddiol i fusnesau fferm a chymunedau gwledig. Mae hyn yn cyd-fynd ag ymrwymadau presennol Llywodraeth Cymru fel y'u nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015²⁰⁸, sy'n pennu dyletswydd i ystyried cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol, a'n Cyllideb Garbon, sy'n nodi y dylai'r pontio i sero net fod yn "deg a llewyrchus"²⁰⁹. Bydd cynorthwyo a galluogi ffermwyr i gynhyrchu bwyd mewn modd cynaliadwy drwy'r Cynllun yn cyfrannu at y nod o gadw ffermwyr ar eu tir yng Nghymru a chynnal y Gymraeg fel iaith sy'n ffynnu o fewn y sector.

Nid yw'r Cynllun yn cynnwys camau penodol sy'n ymwneud â'r Gymraeg o fewn yr Haen Sylfaenol, ond mae cefnogi'r Gymraeg o fewn cyd-destun amaethyddol, yn uniongyrchol ac yn anuniongyrchol, wedi'i osod fel amcan yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Mae diben cymorth penodol yn y Ddeddf hefyd i gynnal y Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd. Felly, efallai y bydd lle i gynnwys camau gweithredu o fewn Haenau Opsiynol a Chydweithredol y Cynllun sy'n cyfrannu'n uniongyrchol at iechyd a bywiogrwydd yr iaith o fewn y diwydiant amaethyddol, ochr yn ochr â'r camau hynny sy'n gwneud hynny'n anuniongyrchol.

Mae Thema 3 strategaeth *Cymraeg 2050* yn rhoi pwyslais ar greu amodau ffatriol er mwyn diogelu'r Gymraeg a galluogi iddi ffynnu, gyda'r nod penodol o 'Gefnogi seilwaith economaidd-gymdeithasol cymunedau Cymraeg eu hiaith'. Mae nifer o ardaloedd a chanddynt ddwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg yn rhai sydd â chyfran fwy o'r boblogaeth a gyflogir yn y sector amaethyddiaeth, y sector cyhoeddus a'r sector twristiaeth. Mae Cymraeg 2050 yn nodi ei bod yn bwysig cynnal a thyfu cymunedau sydd â dwysedd uchel o siaradwyr Cymraeg.

Felly, gall y Cynllun gefnogi a chyfrannu at Cymraeg 2050 mewn nifer o ffyrdd.

Yn gyntaf, bydd y Cynllun yn gwobrwyo ffermwyr am weithredu yn unol ag SLM – rhywbeth a fydd yn creu ffrwd incwm sefydlog i ffermydd mewn cymunedau gwledig. Ni fydd newidiadau yn y farchnad nwyddau ehangach a'r amgylchedd masnachu yn effeithio ar y ffrwd incwm hon, felly bydd yn helpu i greu gwytnwch i fusnesau fferm, yn cynnwys ar gyfer tenantiaid amaethyddol, a'r gymuned ehangach.

Mae busnesau amaethyddol gwydn yn cyfrannu at greu swyddi ar gyfer siaradwyr Cymraeg iau nawr ac yn y dyfodol, a hynny ar ffermydd ac mewn busnesau lleol, gan gefnogi'r diwydiant amaethyddol a'r cymunedau gwledig ehangach. Mae hyn yn helpu i gadw pobl mewn cymunedau Cymraeg eu hiaith ac yn lleihau'r angen i bobl ifanc chwilio am waith

---

²⁰⁸ <https://www.futuregenerations.wales/wp-content/uploads/2017/01/wfg-essentials-guide-cy.pdf>

²⁰⁹ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-10/cymru-sero-net-cyllideb-garbon-2-2021-25.pdf>

mewn mannau eraill, gan helpu i fynd i'r afael â phroblemau allfudo mewn perthynas ag iechyd y Gymraeg.

Yn ail, bydd y Cynllun, drwy gyfrwng y fframwaith SLM, yn cefnogi ffermwyr i reoli eu ffermydd mewn ffordd a fydd yn cynnal ac yn gwella gallu tir amaethyddol i gefnogi anghenion cenedlaethau'r dyfodol. Bydd hyn yn helpu i gefnogi gwytnwch hirdymor cymunedau gwledig a Chymraeg eu hiaith drwy sicrhau y gellir parhau i ffermio'r tir yn y dyfodol.

Yn drydydd, bydd y Cynllun yn parhau i ddarparu gwasanaeth cyngori er mwyn helpu ffermwyr i gydymffurfio â'r cynllun a chymryd rhan ynddo. Gallai'r gwasanaeth hwn gynnwys cymysgedd o ddulliau darparu, gan gynnwys cyngorydd yn ymweld â ffermydd a chyfluoedd i ffermwyr rannu gwybodaeth â'i gilydd. Bydd y gwasanaeth cyngori hwn ar gael yn ddwyieithog, yn unol â Safonau'r Gymraeg ac i ategu Cymraeg 2050. Bydd hyn yn rhoi cyfle i siaradwyr Cymraeg ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle, ac yn fwy anffurfiol gyda'u cymheiriaid, gan helpu i gynnwys y Gymraeg mewn bywyd bob dydd.

Ymhellach, bydd y Cynllun yn cynnwys Haen Gydweithredol a fydd yn annog ffermwyr i gydweithio dros ardaloedd mwy ac yn cynnig cyfleoedd iddynt wneud hynny. Drwy gydweithio, bydd modd i ffermwyr sy'n siarad Cymraeg weithio gyda'i gilydd, rhoi cyfle i siaradwyr newydd weithio ochr yn ochr â siaradwyr iaith gyntaf ac ymarfer eu sgiliau iaith, a sicrhau bod ffermwyr di-Gymraeg yn dod i gysylltiad â'r iaith yn eu gwaith o ddydd i ddydd. Gofynnir i ymgeiswyr am gyllid prosiectau cydweithredol blaenorol a phresennol ddangos sut y bydd eu cynigion yn cefnogi ac yn annog defnydd o'r Gymraeg, ac rydym yn rhagweld y byddai cyfranogwyr y Cynllun yn cael eu hannog i wneud yr un fath.

2. Disgrifiwch ac eglurwch effaith y cynnig ar y Gymraeg, ac eglurwch sut y byddwch yn mynd i'r afael â'r effeithiau hyn er mwyn gwella canlyniadau ar gyfer y Gymraeg.

Sut y bydd y cynnig yn effeithio ar gynaliadwyedd cymunedau Cymraeg (effeithiau cadarnhaol a/neu andwyol)?

Daw'r prif effeithiau ar gymunedau Cymraeg eu hiaith drwy'r ddarpariaeth gyffredinol o gymorth i'r diwydiant amaeth, sydd â chyfran arbennig o uchel o siaradwyr Cymraeg.

Mae gwaith ymchwil²¹⁰ ar ffermydd 'Bach'²¹¹ a 'Bach Iawn'²¹² yng Nghymru yn darparu rhywfaint o ddealltwriaeth o rôl ffermydd Cymru yn eu cymunedau. Mae 87% o holl ffermydd Cymru yn ffermydd Bach a Bach Iawn.

---

²¹⁰ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-10/deall-cymhellion-ffermwyr-ffermydd-bach-bach-iawn-adroddiad-llawn.pdf>

²¹¹ Wedi'u diffinio fel ffermydd â chynnyrch safonol rhwng €25,000 a €125,000

²¹² Wedi'u diffinio fel ffermydd â chynnyrch safonol o dan €25,000

Mae ffermydd bach iawn yn cyfrif am 59% o ffermydd Cymru, ond swm cymesur is o allbwn safonol (5%) a thir (15%). Mae ffermydd bach (28% o Ffermydd Cymru) yn cyfrif am 22% o allbwn a 45% o dir fferm.

Mae'r adroddiad yn disgrifio'r gwahaniaethau rhwng ffermydd Bach a Bach lawn, gyda ffermydd Bach yn fwy tebygol o ymdebygu i ffermydd teuluol 'traddodiadol' a ffermydd Bach lawn yn fwy tebygol o gael eu hystyried yn 'ffermydd ffordd o fyw'.

Canfu'r gwaith ymchwil fod ffermwyr ar ffermydd bach yn fwy tebygol na ffermwyr ar ffermydd bach iawn i:

- Fod â phrofiad blaenorol o ffermio*
- Bod wedi etifeddu neu gymryd yr awenau ar y fferm deuluol
- Creu incwm o'r fferm i ennill bywoliaeth*
- Dibynnu ar warged masnachol a thaliadau Cynllun y Taliad Sylfaenol i ennill bywoliaeth
- Cymryd rhan mewn cynllun amaeth-amgylchedd neu gadwraeth*
- Gallu siarad Cymraeg yn rhugl*
- Siarad Cymraeg bob dydd
- Siarad Cymraeg yn y cartref*
- Ymwneud â 'llawer' o sefydliadau cymdeithasol neu ffermio
- Ymgysylltu, cydweithio a chymdeithasu â ffermwyr eraill*
- Nodi eu bod yn teimlo'n rhan o'r cymunedau ffermio a gwledig

*Yn nodi bod y canfyddiad hwn yn arwyddocaol o safbwynt ystadegol.²¹³

Roedd ffermwyr ar ffermydd Bach lawn yn fwy tebygol o fod wedi prynu eu fferm (canfyddiad sy'n arwyddocaol o safbwynt ystadegol), o ymwneud ag 'ychydig' o sefydliadau cymdeithasol neu ffermio, a dwywaith yn fwy tebygol o fod wedi'u haddysgu hyd at lefel gradd.

Hefyd, mae'r adroddiad yn edrych yn benodol ar y gwahaniaeth rhwng ffermwyr sy'n siarad Cymraeg a ffermwyr nad ydynt yn siarad Cymraeg, gan nodi bod siaradwyr Cymraeg yn fwy tebygol o deimlo'n rhan o'r gymuned wledig ac o fod â lefelau uwch o ymgysylltiad â sefydliadau cymdeithasol a ffermio na'r rhai nad ydynt yn siarad Cymraeg. Hefyd, roedd siaradwyr Cymraeg yn fwy tebygol o fod wedi etifeddu eu fferm, ac roedd y rhai nad ydynt yn siarad Cymraeg yn fwy tebygol o fod wedi prynu eu fferm.

---

²¹³ Derbyniodd yr arolwg 419 o ymatebion wedi'u cwblhau y gellid eu defnyddio yn dilyn cysylltiad cychwynnol â 1,916 o unigolion gan roi cyfradd ymateb o 21.9%.

Mae'r canfyddiadau hyn yn gwneud cyfraniad pwysig at y sylfaen dystiolaeth ar gyfer sefyllfa ffermwyr Cymru yn eu cymunedau. Maent yn awgrymu bod y ffermwyr sy'n ffermio i ennill bywoliaeth, ac sy'n fwy tebygol o fanteisio ar gynlluniau cymorth y llywodraeth, hefyd yn ffermwyr sy'n fwy tebygol o fod yn siaradwyr Cymraeg ac yn aelodau o deuluoedd ffermio sydd wedi'u hen sefydlu, sydd â lefelau uwch o gyfranogiad yn eu cymunedau lleol. Mae'n bwysig nodi nad yw'r astudiaeth yn ystyried nodweddion ffermydd Canolig, Mawr, neu Fawr lawn²¹⁴. O ystyried bod y ffermydd Bach hyn yn fwy tebygol o dderbyn taliadau Cynllun y Taliad Sengl, bydd unrhyw newidiadau i'r system gymorth yn fwy tebygol o effeithio arnynt, naill ai mewn ffordd gadarnhaol neu ffordd negyddol. Os na all ffermydd barhau i fasnachu, mae'n bosibl y bydd hynny'n arwain at effeithiau dilynol ar y gymuned ffermio leol, y gymuned wledig leol, a'r Gymraeg, yn dibynnu ar yr hyn a fydd yn digwydd i'r fferm a'r teulu ffermio yn yr amgylchiadau hynny.

Nododd astudiaeth ar gyfalaf cymdeithasol mewn ffermio mynydd yn Cumbria²¹⁵ fod cael llai o ffermydd mawr mewn ardal yn wahanol iawn i gael llawer o ffermydd bach, o ran cyfalaf cymdeithasol a chyfle ar gyfer ymdrechion cydweithredol. Nodwyd hefyd y clymau ymddiriedaeth cryf a'r cytundebau anffurfiol sydd wedi datblygu ac wedi bod ar waith dros flynyddoedd lawer a thros sawl cenhedlaeth (e.e. trefniadau pori tir comin a chydweithio). Mae'r dystiolaeth sy'n deillio o Cumbria yn awgrymu y gall newidiadau o ran nifer a strwythur ffermydd arwain at wanhau cyfalaf cymdeithasol a chydlyniant cymunedol; yng Nghymru, gallai hyn hefyd effeithio ar y Gymraeg ac ar gynaliadwyedd cymunedau Cymraeg eu hiaith.

Bydd Llywodraeth Cymru yn hyrwyddo cynaliadwyedd ffermydd drwy'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy, gan eu cefnogi i ddod yn fwy gwydn i'r heriau a ddaw yn sgil newid yn yr hinsawdd a newidiadau yn yr amgylchedd masnachu. Ymhellach, drwy gynhyrchu bwyd a rheoli eu tir mewn ffordd gynaliadwy, bydd ffermwyr yn helpu i ddiogelu hyfywedd ffermio yng Nghymru yn y dyfodol, gan gefnogi cymunedau Cymraeg gwydn.

Yn ei adroddiad ar heriau triphlyg Brexit, Covid-19 a'r Newid yn yr Hinsawdd, mae lechyd Cyhoeddus Cymru²¹⁶ yn tynnu sylw at y ffaith y gallai newid yn yr hinsawdd effeithio'n anghymesur ar ffermwyr, gweithwyr amaethyddol a thrigolion cymunedau gwledig yn sgil ffactorau fel colli cyflogaeth, llai o allbwn economaidd ac amodau gwaith sy'n gwaethygu oherwydd tywydd eithafol. Nod y Cynllun yw cefnogi ffermwyr i weithredu yn wyneb yr argyfwng hinsawdd a meithrin gwydnwch er mwyn lliniaru effeithiau newid yn yr hinsawdd. Yn ei dro, dylai hyn helpu i gefnogi cynaliadwyedd cymunedau gwledig Cymraeg.

Dyluniwyd y Cynllun ar yr egwyddor y dylai fod ar gael i wahanol fathau o ffermydd, gan gynnwys ffermydd tenant. Rydym yn ystyried sut y gallwn strwythuro taliadau, e.e. drwy gapio, er mwyn sicrhau y dosberthir y cyllid yn deg. Bydd cyfnod pontio hefyd rhwng y system gymorth bresennol a'r Cynllun arfaethedig er mwyn caniatáu i ffermydd addasu ac er

---

²¹⁴ Wedi'u diffinio fel ffermydd â chynnyrch safonol rhwng €125,000 a €250,000, €250,000 a €500,000 a mwy na €500,000 yn y drefn honno.

²¹⁵ https://www.researchgate.net/publication/312474569_Social_Capital_in_Hill_Farming

²¹⁶ https://phwwhocc.co.uk/wp-content/uploads/2021/09/PHW_Strategic_Paper_WELSH.pdf

mwyn sicrhau na fydd taliadau Cynllun y Taliad Sylfaenol unrhyw ffermwr yn dod i ben yn sydyn, pa un a fyddant yn dewis ymuno â'r Cynllun newydd ai peidio.

Sut y bydd y cynnig yn effeithio ar addysg cyfrwng Cymraeg a dysgwyr Cymraeg o bob oed, gan gynnwys oedolion (effeithiau cadarnhaol a/neu andwyol)?

Ni fydd yna unrhyw effeithiau uniongyrchol ar addysg yn codi o'r Cynllun. Bydd y Cynllun yn cefnogi datblygiad proffesiynol parhaus drwy osod nifer ofynnol o oriau fel Gweithred Sylfaenol benodol.

Hefyd, trwy gynnal diwydiant amaethyddol ffyniannus, mae'n rhoi cyfleoedd i ddysgwyr Cymraeg o bob oed ddefnyddio'r iaith a meithrin eu sgiliau Cymraeg mewn diwydiant lle defnyddir y Gymraeg mewn sawl ardal fel y brif iaith gyfathrebu. Mae hyn yn cyfrannu at un o nodau *Cymraeg 2050*, sef creu amodau ffafriol ar gyfer y Gymraeg; mantais i siaradwyr Cymraeg rhugl a dysgwyr fel ei gilydd.

Fel yn achos Cyswllt Ffermio ar hyn o bryd, sef rhaglen bresennol Llywodraeth Cymru ar gyfer Trosglwyddo Gwybodaeth ac Arloesi, bydd amryfal gyfleoedd hyfforddi ar gael yn y Cynllun ac ochr yn ochr ag ef i'r rhai sy'n gweithio yn y byd amaeth, a bydd y rhain yn cael eu darparu'n ddwyieithog, yn unol â Safonau'r Gymraeg. Bydd cyrsiau a deunyddiau dysgu dwyieithog yn rhoi cyfleoedd i ddysgwyr cael eu trochi yn y Gymraeg, a dod yn gyfarwydd â therminoleg sy'n benodol i'r diwydiant – rhywbeth a allai eu hannog i ddefnyddio'r Gymraeg yn amlach yn ystod eu gwaith.

3. Disgrifiwch ac eglurwch effaith y cynnig ar y Gymraeg, ac eglurwch sut y byddwch yn mynd i'r afael â'r effeithiau hyn er mwyn gwella canlyniadau ar gyfer y Gymraeg.

Sut y bydd y cynnig yn effeithio ar wasanaethau sydd ar gael yn Gymraeg (effeithiau cadarnhaol a/neu andwyol)? (e.e. iechyd a gwasanaethau cymdeithasol, trafnidiaeth, tai, digidol, ieuencid, seilwaith, yr amgylchedd, llywodraeth leol ac ati.)

Bydd y Cynllun yn darparu gwasanaeth cynghori, wedi'i deilwra i gefnogi'r gwaith o Reoli Tir yn Gynaliadwy. Bydd y gwasanaeth hwn yn cael ei ddarparu'n ddwyieithog, yn unol â Safonau'r Gymraeg.

Mae Cyswllt Ffermio yn cysylltu'n rheolaidd â chyfran helaeth o ffermwyr Cymru drwy ei gylchlythyrau, ei ddigwyddiadau trosglwyddo gwybodaeth a'i gymorth wyneb yn wyneb. Mae'r gwasanaeth a ddarperir trwy gyfrwng Cyswllt Ffermio eisoes yn cynnal digwyddiadau a gweithgareddau lle defnyddir y Gymraeg fel y brif iaith, a bydd y rhain yn parhau i fod yn nodwedd o'r gwasanaeth cynghori yn y Cynllun.

Sut y byddwch chi'n sicrhau bod pobl yn ymwybodol o'r gwasanaethau sydd ar gael yn Gymraeg ac yn gallu cael mynediad atynt a'u defnyddio mor rhwydd â gwasanaethau Saesneg? Pa dystiolaeth / data y gwnaethoch eu defnyddio i lywio eich asesiad, gan gynnwys tystiolaeth gan siaradwyr Cymraeg neu grwpiau â diddordeb yn y Gymraeg?

Bydd yr holl fanylion mewn perthynas â'r Cynllun ar gael yn ddwyieithog. Wrth ddelio â ffermwyr ar-lein trwy gyfrwng Taliadau Gwledig Cymru, mae 7.51% o'r cysylltiadau wedi gofyn am gael cyfathrebu yn Gymraeg, ond nid yw hyn yn adlewyrchu lefel yr ymgysylltu trwy gyfrwng y Gymraeg; mae llawer o bobl sydd wedi gofyn am ohebiaeth yn Saesneg yn troi at y Gymraeg wrth gael sgysiau wyneb yn wyneb neu dros y ffôn.

Yn ei ymateb i'n hymgyngoriad blaenorol, *Ffermio Cynaliadwy a'n Tir*, soniodd Comisiynydd y Gymraeg am dystiolaeth anecdotaidd nad yw deunyddiau ysgrifenedig yn Gymraeg mor hawdd eu deall â deunyddiau cyfatebol yn Saesneg. Mae'n bosibl hefyd bod diffyg opsiynau Gymraeg yn y gorffennol wedi peri bod ffermwyr yn gyfarwydd â llenwi gwaith papur eu busnes yn Saesneg, a'u bod yn gofyn am ohebiaeth Saesneg yn awtomatig felly. Wrth i ni barhau i ddatblygu agweddau gweinyddol ar ddarparu'r Cynllun a'r gwasanaethau cymorth cysylltiedig, byddwn yn ystyried yr hyn y gellir ei wneud i sicrhau bod deunydd Cymraeg yn cael ei ysgrifennu mewn arddull sy'n adlewyrchu lleferydd a geirfa bob dydd. Byddai annog siaradwyr Cymraeg (a dysgwyr sy'n teimlo eu bod yn gallu) i fanteisio ar opsiynau gohebiaeth Gymraeg yn cyfrannu at *Cymraeg 2050* drwy gynyddu nifer y bobl sy'n defnyddio'r Gymraeg yn eu bywydau bob dydd.

Pa dystiolaeth arall a fyddai'n eich helpu i gynnal asesiad gwell?

Hyd yma, mae tri ymgynghoriad (*Brexit a'n Tir*, *Ffermio Cynaliadwy a'n Tir*, a'r Papur Gwyn Amaeth (Cymru)) wedi'u cwblhau ar ddyfodol cymorth amaethyddol yng Nghymru. Gofynnwyd i'r ymatebwyr ystyried effaith ein cynigion ar y Gymraeg.

Derbyniodd *Brexit a'n Tir* (2018) 12,203 o ymatebion, ac roedd 1,043 ohonynt yn sylweddol. O blith yr ymatebion hyn, un farn amlwg iawn oedd y byddai cymunedau gwledig yn ei chael hi'n anodd cynnal eu hunain heb sector amaethyddol ffyniannus ac y byddai'r Gymraeg yn dioddef yn sylweddol. Pwysleisiodd yr ymatebwyr hefyd mai dim ond gydag economi wledig ffyniannus y byddai gweledigaeth *Cymraeg 2050* yn cael ei gwireddu.

Derbyniodd *Ffermio Cynaliadwy a'n Tir* (2019) 3,322 o ymatebion, ac roedd 508 ohonynt yn sylweddol. Fel yn achos *Brexit a'n Tir*, roedd yr ymatebwyr yn glir bod economi wledig gref yn hanfodol i'r Gymraeg, a bod amaethyddiaeth yn rhan hanfodol o gymunedau gwledig. Nodwyd pryder, felly, y gallai unrhyw beth a fyddai'n newid strwythur y sector amaethyddol effeithio ar y Gymraeg.

Cafwyd cyfanswm o 1,119 o ymatebion yn ystod ymgynghoriad Papur Gwyn Amaeth (Cymru), a oedd hefyd yn gofyn i ymatebwyr am sylwadau ar ddrafft cyntaf yr Asesiadau Effaith Integredig. Roedd hyn yn cynnwys 232 o ymatebion gan unigolion a sefydliadau, a chyflwynwyd 887 yn ychwaneg trwy gyfrwng ymgyrch a drefnwyd gan y Gynghrair yn erbyn Chwaraeon Creulon. Mynegodd yr ymatebwyr farn debyg i'r un a fynegwyd yn y ddau ymgynghoriad blaenorol mewn perthynas â'r Gymraeg, a chynigiodd rhai awgrymiadau ar sut y gallai'r cynigion gefnogi'r defnydd o'r Gymraeg, gan gynnwys drwy annog mwy o ddwyieithrwydd a phwysigrwydd defnyddio'r Gymraeg yn fwy rheolaidd yn Llywodraeth Cymru ac ar draws adrannau.

Gofynnodd adroddiad Cyswllt Ffermio, *laith y Pridd/The Language of the Land*²¹⁷, i aelodau'r gymuned ffermio 'Sut all amaethyddiaeth gyfrannu at y nod o greu miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050'. Codwyd chwe thema, gyda dwy ohonynt yn uniongyrchol berthnasol i Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 a'n cynigion dilynol ar gyfer y Cynllun:

- Y system gymorthdaliadau – pwysleisiodd yr ymatebwyr fod taliadau sy'n cefnogi'r fferm deuluol yn galluogi teuluoedd i aros mewn ardaloedd gwledig, sydd yn ei dro yn cefnogi'r Gymraeg;
- Cefnogi gweithgarwch ar y tir – mynegwyd y farn y byddai symud oddi wrth reolaeth amaethyddol weithredol o'r tir yn lleihau gweithgarwch yn yr economi wledig ehangach, a fyddai, yn ei dro, yn arwain at ddirywiad yn y Gymraeg.

Bydd y Cynllun Ffermio Cynaliadwy yn gwobrwyo rheolaeth weithredol o'r tir. Bydd hyn yn helpu i gefnogi busnesau fferm a'r economi ehangach, ac yn helpu i gynnal cymunedau gwledig Cymraeg gwydn. Ymhellach, un o egwyddorion allweddol y Cynllun yw y dylid cadw ffermwyr ar y tir fel yr adlewyrchir yn amcanion strategol y Ddeddf.

Rydym wedi cymryd rhan mewn rhaglen gydlunio gyda ffermwyr a rheolwyr tir eraill wrth inni ystyried y Cynllun. Mae hyn wedi ein helpu i ddeall canlyniadau anfwriadol posibl o ran y Gymraeg. Cynhaliwyd yr holl waith cydlunio yn ddwyieithog, ac roedd y cyfranogwyr yn gallu cymryd rhan yn y Gymraeg os mai dyna oedd eu dymuniad.²¹⁸ Yng ngham cyntaf y cydlunio, gofynnwyd i'r cyfranogwyr roi adborth ar effaith bosibl y cynllun ar y Gymraeg, a gellir gweld crynodeb o'r ymatebion yn adran 8.5 yr adroddiad²¹⁹. Roedd yr ymatebion yn canolbwyntio'n bennaf ar yr effeithiau posibl ar ffermydd llai, a mynegodd ymatebwyr optimistiaeth ynghylch cyfleoedd cadarnhaol o fewn y Cynllun a phryder mewn perthynas â chanlyniadau negyddol posibl. Roedd ail gam y cydlunio yn canolbwyntio ar y camau penodol a gynigiwyd ar gyfer y Cynllun²²⁰. Roedd ffurflen adborth rhanddeiliaid ar gael i sefydliadau ac unigolion eraill gyfrannu eu barn ar gynigion y cynllun amlinellol, a chodwyd awydd am fwy o fanylion ynghylch cymorth ymarferol i siaradwyr Cymraeg yn y Cynllun drwy'r mecanwaith hwn²²¹.

---

²¹⁷ Cyswllt Ffermio (2020). Adroddiad laith y Pridd.

<https://businesswales.gov.wales/farmingconnect/cy/newyddion-digwyddiadau/adroddiadau/adroddiad-iaith-y-pridd-22092020>

²¹⁸ Yn ystod dau gam y cydlunio, roedd cyfranogwyr yn gallu cwblhau'r arolygon a chymryd rhan mewn trafodaethau un i un naill ai yn Gymraeg neu yn Saesneg. Cynhaliwyd cyfran o'r sesiynau grŵp yn Gymraeg, gyda'r gweddill yn cael eu cynnal yn Saesneg ond yn cynnwys siaradwyr Cymraeg. Roedd hyn yn cyfateb i 8 gweithdy o blith 28 yng Ngham 1 a 4 gweithdy o blith 17 yng Ngham 2.

²¹⁹ https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-09/cynllun-ffermio-cynaliadwy-cyd-ddylunio-ffermio-dyfodol_0.pdf

²²⁰ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2023-07/cyd-ddylunio-cynllun-ffermio-cynaliadwy-adroddiad-terfynol.pdf>

²²¹ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2023-07/cynllun-ffermio-cynaliadwy-dadansoddiad-or-adborth-i-gynigion-bras.pdf>

Mae gwaith dadansoddi'n cael ei wneud yn gyson i amcangyfrif effaith economaidd y Cynllun ar lefel busnesau fferm, ar lefel sector ac ar lefel ranbarthol. Bydd canlyniadau'r gwaith hwn yn llywio'r gwaith o asesu effeithiau cadarnhaol a negyddol posibl y Cynllun arfaethedig ar gymunedau gwledig, ac felly ar y Gymraeg. Bydd yn ein galluogi i nodi unrhyw effeithiau negyddol posibl a chymryd camau i'w lliniaru lle bo angen. Rydym wedi cyhoeddi dadansoddiad economaidd o Weithredoedd Sylfaenol y Cynllun, gan ddefnyddio taliadau enghreifftiol, ochr yn ochr â'r ymgynghoriad.

Caiff yr asesiad effaith hwn ei adolygu'n barhaus wrth i'n cynigion polisi ar gyfer y Cynllun, a'r dystiolaeth sylfaenol, gael eu datblygu.

Sut y byddwch yn gwybod a yw eich polisi yn llwyddiant?

Fel sy'n digwydd ar hyn o bryd gyda chynlluniau amaethyddol, bydd y Cynllun yn destun gwaith monitro a gwerthuso ffurfiol i helpu Llywodraeth Cymru i bennu effaith y cynllun ac arwain unrhyw newidiadau y gallai fod angen eu gwneud yn y dyfodol.

Bydd gwerthusiad cynnar o'r Cynllun yn canolbwyntio ar bynciau megis y nifer sy'n manteisio ar y cynllun ac yn cymryd rhan ynddo, ac yn ein galluogi i archwilio rhwystrau posibl, gan gynnwys y rhai sy'n gysylltiedig â'r Gymraeg.

F. ASESIAD O'R EFFAITH AR FIOAMRYWIAETH

Mae cynefinoedd daearol Cymru yn gyfoethog o ran eu bioamrywiaeth ac yn gartref i sawl rhywogaeth frodorol nad ydynt i'w cael yn unman arall yn y DU neu, mewn rhai achosion, yng ngweddill y byd.

Fel y mae Partneriaeth Bioamrywiaeth Cymru yn ei haeru, mae bioamrywiaeth yn 'sail i'n bywydau a'n bywoliaeth ac mae'n cefnogi'r ffordd y mae ecosystemau'n gweithio a'u cydnheredd mewn cefnforoedd, gwlypdiroedd, llynnoedd, afonydd, mynyddoedd, coedwigoedd a thirweddau amaethyddol'.²²² Ar ben hynny, 'mae ein heconomi, ein hiechyd a'n llesiant yn dibynnu ar ecosystemau iach a chydnerth, sy'n rhoi ein bwyd inni, dŵr ac aer glân, y deunyddiau crai a'r ynni ar gyfer ein diwydiannau ac mae'r ecosystemau hyn yn ein diogelu rhag peryglon, megis llifogydd a newid yn yr hinsawdd'.²²³

Fodd bynnag, yn yr un modd â gwledydd eraill y DU, mae bioamrywiaeth yng Nghymru yn dirywio. Mae adroddiad diweddaraf *Sefyllfa Natur Cymru* yn dadlau bod tuedd am i lawr y wlad o ran colledion a dirywiad bioamrywiaeth yn ei gwneud yn un o'r 'gwledydd ar y Ddaear sydd wedi gweld ei natur yn teneuo fwyaf'.²²⁴

Mae rhai o'r ffactorau allweddol sy'n arwain at golli cynefinoedd a rhywogaethau, yn ôl Asesiad Ecosystemau Cenedlaethol y DU²²⁵ ac Adroddiad *State of Nature 2023*,²²⁶ wedi'u priodoli i'r canlynol:

- Rheoli tir amaethyddol mewn ffordd anghynaliadwy
- Trefoli
- Llygredd
- Newid yn yr hinsawdd
- Rhywogaethau estron goresgynnol

Gan fod tua 90% o dir Cymru yn amaethyddol, mae'r sector ffermio yn gallu chwarae rhan ganolog i helpu i wrthdroi dirywiad bioamrywiaeth y wlad, a'i wella.

---

²²² Partneriaeth Bioamrywiaeth Cymru, (2023) Bioamrywiaeth yng Nghymru, [ar-lein] ar gael yn: <https://www.biodiversitywales.org.uk/Bioamrywiaeth-yng-Nghymru>

²²³ Ibid.

²²⁴ State of Nature, (2023) *Sefyllfa Natur: Cymru*, ar gael yn: https://stateofnature.org.uk/wp-content/uploads/2023/09/TP26053-SoN-Wales-summary-report_WELSH-v4.pdf

²²⁵ Asesiad Ecosystemau Cenedlaethol y DU (2011) The UK National Ecosystem Assessment: Synthesis of the Key Findings. UNEP-WCMC, Caergrawnt, ar gael yn: <http://uknea.unep-wcmc.org/Home/tabid/38/Default.aspx>

²²⁶ State of Nature, (2023) *State of Nature*, ar gael yn: https://stateofnature.org.uk/wp-content/uploads/2023/09/TP25999-State-of-Nature-main-report_2023_FULL-DOC-v12.pdf adroddiad Saesneg

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i wella bioamrywiaeth yng Nghymru. Mae polisiau a gweithredoedd diweddar yn adlewyrchu'r nod hwn, ynghyd â'n hymrwymiad i fynd i'r afael ag argyfyngau natur a hinsawdd. Er enghraifft:

- Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn cynnwys nod 'Cymru Gydnerth', sydd eisiau i Gymru fod yn '[g]enedl sy'n cynnal ac yn gwella amgylchedd naturiol bioamrywiol gydag ecosystemau iach gweithredol sy'n cynnal cydnerthedd cymdeithasol, economaidd ac ecolegol ynghyd â'r gallu i addasu i newid (er enghraifft newid yn yr hinsawdd).'²²⁷
- Mae Cynllun Gweithredu Adfer Natur Llywodraeth Cymru yn datgan ein huchelgais i wrthdroi dirywiad bioamrywiaeth. Mae'n nodi sut y bydd Llywodraeth Cymru yn cyflawni ymrwymadau Cynllun Strategol Confensiwn ar Amrywiaeth Fiolegol y Cenhedloedd Unedig ar gyfer Bioamrywiaeth a'r Targedau Bioamrywiaeth Aichi²²⁸ cysylltiedig, i atal y dirywiad yn ein bioamrywiaeth erbyn 2020 ac yna i wrthdroi'r dirywiad hwnnw.
- Mae Rhaglen Lywodraethu 2021 wedi ymrwymo i 'ymgorffori ein hymateb i'r argyfwng hinsawdd a natur ym mhopeth a wnawn.'²²⁹
- Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i gyrraedd targed CBD y Cenhedloedd Unedig i adfer 30% o'r tir, dŵr croyw a'r môr erbyn 2030 (menter '30 erbyn 30').²³⁰ O ystyried faint o dir y mae'r diwydiant amaeth yn ei reoli, mae cyfle sylweddol yn bodoli i ffermio gyfrannu tuag at gyflawni'r targed hwn.
- Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 wedi pennu'r amcan o gynnal a gwella gwytnwch ecosystemau a'r manteision maent yn eu darparu, fel un o amcanion Rheoli Tir yn Gynaliadwy.

Mae'r deddfau, y cynlluniau a'r polisiau hyn wedi braenaru'r tir ar gyfer y Cynllun Ffermio Cynaliadwy (y Cynllun), a'i fwriad o gefnogi sawl canlyniad amgylcheddol cadarnhaol o dan amcanion Rheoli Tir yn Gynaliadwy. O ran bioamrywiaeth, mae'r Cynllun yn bwriadu cyflawni yn erbyn amcan Rheoli Tir yn Gynaliadwy 'gwella gwytnwch ecosystemau', ond mewn llawer o achosion, mae disgwyl i gamau a chanlyniadau eraill o fewn y Cynllun hefyd

---

²²⁷ Llywodraeth Cymru (2015) *Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015: yr hanfodion*, [ar-lein] ar gael yn: <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/pdf-versions/2023/6/3/1687948494/deddf-llesiant-cenedlaethau-dyfodol-cymru-2015-yr-hanfodion.pdf>

²²⁸ Mae'r Confensiwn ar Amrywiaeth Fiolegol (CBD) a'r Targedau Bioamrywiaeth Aichi cysylltiedig, ar gyfer y cyfnod 2011-2020, yn darparu fframwaith bioamrywiaeth cyffredin ar gyfer gwledydd sy'n rhan o'r Cenhedloedd Unedig.

²²⁹ Llywodraeth Cymru (2022) *Y Rhaglen Lywodraethu: Diweddariad*, ar gael yn: <https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2022-01/rhaglen-lywodraethu-diweddariad-rhagfyr-2021.pdf>

²³⁰ Mae '30 erbyn 30' yn cyfeirio at ddiogelu a rheoli'n effeithiol o leiaf 30% o'n tir, ein dŵr croyw a'n môr er budd natur erbyn 2030. Mae'n un o blith nifer o dargedau sy'n rhan o'r Fframwaith Bioamrywiaeth Byd-eang newydd y cytunwyd arno yn COP15.

gael effaith gadarnhaol ar fioamrywiaeth, e.e. gwella ansawdd aer a dŵr, a lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr.

Cynlluniwyd y Cynllun i gyd-fynd ag ymrwymïadau Llywodraeth Cymru i gynnal a gwella bioamrywiaeth wrth arfer swyddogaethau mewn perthynas â Chymru, fel y nodir yn Neddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016.

Ymgorffori Bioamrywiaeth

1. Sut y bydd eich cynnig yn integreiddio bioamrywiaeth yn y broses o wneud penderfyniadau?

Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 (y Ddeddf) yn mynd i'r afael yn benodol â'r angen i gynnal a gwella lefelau gwytnwch ecosystemau, y mae bioamrywiaeth yn elfen sylfaenol ohono. Mae gwytnwch ecosystemau yn cynnwys:

- Amrywiaeth: o fewn a rhwng rhywogaethau, ac o fewn a rhwng ecosystemau
- Maint: ardaloedd sy'n ddigon mawr i gynnal poblogaethau, cefnogi prosesau ecolegol ac ymdopi â phwysau fel ysglyfaethu a'r risgiau sy'n gysylltiedig â newid yn yr hinsawdd.
- Cyflwr: rheoli effeithiau a phwysau fel y gall yr amgylchedd gynnal amrywiaeth o organebau a phoblogaethau iach.
- Cysylltedd: mae organebau a phoblogaethau yn gallu symud o fewn a rhwng ecosystemau.
- Y gallu i addasu: gallu ecosystemau i addasu i newid.

Mae'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion ddarparu cymorth ar gyfer amaethyddiaeth a'i reoleiddio mewn ffordd a fydd, yn eu barn hwy, yn cyfrannu orau at gyflawni amcanion SLM, gan gynnwys yr amcan o gynnal a gwella gwytnwch ecosystemau. Bydd hyn yn ymgorffori bioamrywiaeth ym mhenderfyniadau'r Llywodraeth.

Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio i gyflawni canlyniadau SLM, sy'n cynnwys 'gwella gwytnwch ecosystemau.' O ganlyniad, mae bioamrywiaeth wedi bod yn elfen sylfaenol o ddyluniad y Cynllun o'i gamau cynnar. Bydd Gweithredoedd y Cynllun, ym mhob haen o'r cynllun, sydd hefyd yn ceisio cyflawni canlyniadau SLM eraill, mewn nifer o achosion yn cael effaith gadarnhaol ar fioamrywiaeth, ac i'r gwrthwyneb. Mae disgwyl i ganlyniadau cadarnhaol y Cynllun raeadru buddion amgylcheddol, oherwydd natur gyd-ddibynnol cynefinoedd ac ecosystemau.

Er enghraifft, mae modd lliniaru perygl llifogydd a sychder drwy Weithred Sylfaenol creu cynefinoedd coetir newydd, a fyddai'n gallu arafu llif y dŵr. Yn yr un modd, bydd sefydlu ardal glan-afon (e.e. llwyni a choed ar hyd glannau cyrsiau dŵr) er mwyn gwella ansawdd dŵr hefyd yn cyfoethogi cynefinoedd coetir ac yn diogelu cynefinoedd dyfrol.

2. A ydych chi wedi ystyried yr effeithiau a'r cyfleoedd cadarnhaol i weithredu dros fioamrywiaeth yn ystod y camau cychwynnol o ystyried neu gynllunio'r prosiect?

Nod y Cynllun yw integreiddio gweithredoedd cadarnhaol ar gyfer bioamrywiaeth ar lefel busnesau fferm. Bydd y Cynllun yn ei gwneud yn bosibl i ddarparu cyllid, hyfforddiant a chymorth cynghori i ffermydd ar gyfer cyflawni'r canlyniadau rydym yn eu ceisio, gan gynnwys cynnal a gwella gwytnwch ecosystemau ochr yn ochr â chynhyrchu bwyd yn gynaliadwy.

Bydd y gofynion ar gyfer Haen Sylfaenol y Cynllun yn ei gwneud yn ofynnol i'r holl ffermydd sy'n cymryd rhan reoli 10% o'u tir er budd bioamrywiaeth. Bydd ffermydd yn cael eu cefnogi i ymgymryd â phroses Arolwg Llinell Sylfaen o Gynefinoedd Lefel 1 (HBR1) (asesiad amgylcheddol), a fydd yn eu helpu i nodi a chynnwys yr holl gynefinoedd y dylid eu rheoli i wella bioamrywiaeth. Bydd hefyd yn nodi'r angen am gynefin dros dro ychwanegol, lle nad yw'r trothwy 10% gofynnol wedi'i gyflawni.

Yn ogystal, cynigir Arolwg Llinell Sylfaen o Gynefinoedd Lefel 2 (HBR2) gwirfoddol hefyd i gefnogi mabwysiadu Gweithredoedd Opsiynol ar ffermydd sy'n cymryd rhan. Byddai Gweithredoedd Opsiynol o'r fath yn fwy cymhleth, ac wedi'u targedu a'u teilwra i bob daliad unigol, a byddent yn cael eu cefnogi gan gynghorwyr technegol. Gallent gynnwys gweithredoedd a allai:

- Wella cyflwr ac ansawdd cynefinoedd lled-naturiol.
- Nodi ardaloedd addas ar gyfer naill ai creu neu adfer cynefin.
- Nodi ardaloedd ymylol gwael o ran rhywogaethau sydd fwyaf addas ar gyfer creu coetiroedd.
- Gweithredu fel gwasanaeth cyfeirio a chynghori ar benderfyniadau i arwain a chynorthwyo'r ffermydd wrth ddylunio a chyflawni gweithredoedd ehangach wedi'u teilwra i nodweddion ac amgylchiadau busnes eu ffermydd.

3. Beth fydd effaith caffael ar fioamrywiaeth, gan gynnwys bioamrywiaeth fyd-eang?

Bydd cyfranogwyr y Cynllun yn cael eu gwobrwyo'n ariannol am y Gweithredoedd Sylfaenol ac Opsiynol sy'n addas i'w cyflawni ar eu daliad penodol. Gan y byddai llawer o'r camau hyn yn sicrhau canlyniadau a fyddai o fudd uniongyrchol i fioamrywiaeth, gallwn ddisgwyl y bydd gweithredu'r Cynllun yn cael effaith gadarnhaol ar fioamrywiaeth yng Nghymru.

Cydnabyddir hefyd bod Cymru o bwys rhyngwladol ar gyfer bioamrywiaeth fyd-eang, yn enwedig ar gyfer cytrefi adar môr oddi ar Sir Benfro, Ynys Môn a Phen Llŷn.²³¹ Mae 11% o arwynebedd tir Cymru (gan gynnwys ardaloedd dŵr croyw ac ardaloedd arfordirol hyd y dyfrnod uchel) hefyd wedi'i ddynodi yn Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA), Ardaloedd Cadwraeth Arbennig (ACA), Ardaloedd Gwarchodaeth Arbennig

---

²³¹ State of Nature, (2023) *Sefyllfa Natur: Cymru*, t.9.

(AGA), safleoedd Ramsar a Gwarchodfeydd Natur Cenedlaethol.²³² Er mai i gynefinoedd daearol y mae disgwyl i'r Cynllun gyflawni'r effeithiau cadarnhaol mwyaf, gan gynnwys o ran cadwraeth ardaloedd o'r fath a gwelliannau iddynt, mae modd dadlau y bydd manteision i holl rywogaethau brodorol a mudol ein gwlad.

Ar gyfer pob cyfranogwr, bydd y Cynllun yn talu am weithredoedd sydd yn cyfrannu tuag at gynnal a gwella gwytnwch ecosystemau, a fydd yn y tymor hir yn darparu buddion uniongyrchol i fioamrywiaeth, rhywogaethau a chynefinoedd.

Bydd gweithredoedd o'r fath yn cyflawni'r amcan SLM o wella gwytnwch ecosystemau, a hynny yn ei dro yn cyfrannu at yr amcanion ychwanegol o liniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd, yn ogystal â chadw a gwella cefn gwlad ac adnoddau diwylliannol, a chynhyrchu bwyd yn gynaliadwy. Mae canlyniadau hyn y Cynllun yn rhyngddibynnol, ac mae disgwyl iddynt raeadru effeithiau cadarnhaol ar yr amgylchedd a bioamrywiaeth.

4. A yw'r cynhyrchion yn dod o ffynonellau cynaliadwy?

Mae'r Cynllun wedi'i seilio ar egwyddor Rheoli Tir yn Gynaliadwy. Rhan o hyn yw cefnogi ffermydd i ddod yn fwy gwydn, gan eu galluogi i ffermio mewn byd cystadleuol a newidiol wrth weithredu'n unol â gallu naturiol eu tir. Bydd hyn yn ei dro yn sicrhau bod bwyd yn cael ei gynhyrchu'n gynaliadwy, nawr ac yn y tymor hwy.

Bydd y Cynllun hefyd yn cefnogi ffermwyr i wella a rheoli eu coetiroedd. Mae rheoli coetiroedd yn gallu darparu nifer o fanteision amgylcheddol cadarnhaol fel gwella cynefinoedd, ond mae hefyd yn gallu bod o fudd uniongyrchol i fusnes y fferm, gan ddarparu cysgod a lloches i dda byw a diogelu cnydau rhag tywydd eithafol. Ymhellach, mae coetiroedd yn cynnig cyfle i dyfu pren er mwyn dal carbon. Un o fanteision economaidd sylweddol rheoli coetir fyddai cynhyrchu pren a thanwydd pren cynaliadwy mewn ffordd gyfrifol.

5. A yw eich prosiect yn cynnwys defnyddio deunyddiau neu arferion sy'n niweidio bioamrywiaeth?

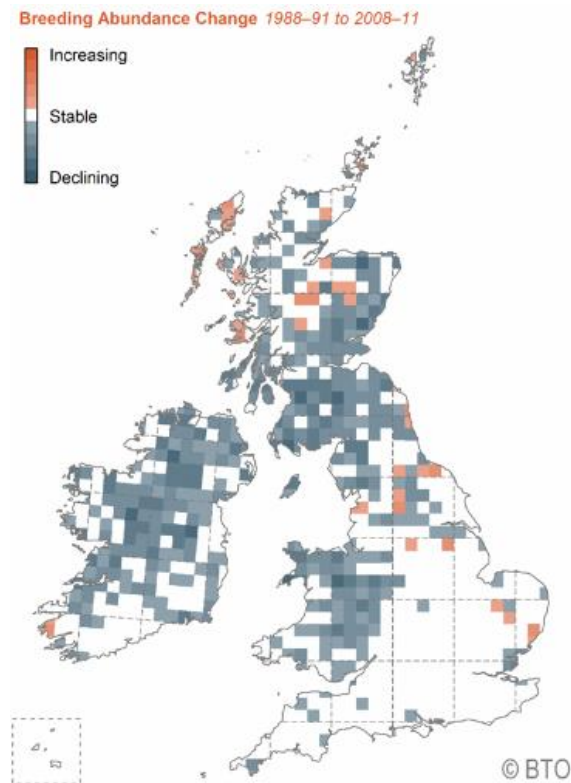
Mae'r Cynllun wedi'i ddylunio i gefnogi rheoli adnoddau yn gynaliadwy mewn ffordd sy'n cynnal ac yn gwella bioamrywiaeth. Bwriad y broses HBR gychwynnol a'r Gweithredoedd Sylfaenol yw codi'r llinell sylfaen amgylcheddol ledled Cymru drwy gefnogi ffermwyr i ystyried a mabwysiadu arferion sydd o fudd i fioamrywiaeth ac sy'n briodol i'w busnes fferm.

Fodd bynnag, mae yna bosibilrwydd y gallai'r Weithred Sylfaenol mewn perthynas â gorchudd coed a phlannu niweidio cynefinoedd penodol os na chaiff ei rheoli'n gywir. Er enghraifft, mae cysylltiad wedi'i nodi rhwng dirywiad y gylfinir a cholli cynefin mewn

---

²³² Ibid., t.31.

perthynas â dwysáu amaethyddol a chreu ac ehangu coetiroedd.²³³ Ar hyn o bryd, mae'r gylfinir yn dirywio'n gyflym ledled Cymru, y DU a'r UE (gweler y ffigur, isod).

Ffigur 1: Map o Atlas Adar diweddaraf y BTO yn dangos newid yn niferoedd gylfinirod bridio ledled y DU.²³⁴

Gan fod y gylfinir yn aderyn sy'n nythu ar y ddaear, mae'n dibynnu ar gynefin wedi'i ddewis yn benodol ar gyfer nythu, deor, magu cywion ac osgoi ysglyfaethwyr.²³⁵ Os yw coedwigoedd yn cael eu plannu ar dirwedd agored, neu'n agos at dirwedd agored, lle nad oedd dim neu fawr ddim coed o'r blaen, mae newidiadau o'r fath yn gallu gwneud y cynefin

²³³ Am fwy o wybodaeth, gweler: Wilson, J.D., et al., (2014) 'Modelling edge effects of mature forest plantations on peatland waders informs landscape-scale conservation', *Journal of Applied Ecology*, 51:204-213; Franks, S.E., et al., (2017). Environmental correlates of breeding abundance and population change of Eurasian Curlew *Numenius arquata* in Britain. *Bird Study*, 64:393-409; Pálsdóttir, A.E., et al., (2022) 'Subarctic afforestation: Effects of forest plantations on ground-nesting birds in lowland Iceland', *Journal of Applied Ecology*.

²³⁴ Balmer, D., et al., (2013) *Bird Atlas 2007–11: the breeding and wintering birds of Britain and Ireland*. British Trust for Ornithology (BTO) Books. Thetford, UK.

²³⁵ Brown, D., (2015) *International Single Species Action Plan for the Conservation of the Eurasian Curlew*. AEW Technical Series No. 58, Bonn: Yr Almaen.

yn anaddas.²³⁶ Ar ben hynny, mae'r gylfinir fel arfer yn driw i safle, sy'n golygu y bydd parau bridio fel arfer yn dychwelyd i'r un ardaloedd nythu bob gwanwyn; o'r herwydd, mae rheoli cynefinoedd yn y tymor hir yn ffactor hanfodol bwysig i atal neu wrthdroi eu dirywiad.²³⁷

O ganlyniad, bydd angen i newidiadau i gynefinoedd fel coedwigo yn sgil y Cynllun gael eu rheoli a'u hystyried yn ofalus drwy'r broses HBR, a bydd eithriadau'n codi, megis lle ceir cynefinoedd â blaenoriaeth (gweler adran 7 o Ddeddf yr Amgylchedd [Cymru] 2017). Bydd un o'r eithriadau hyn yn cynnwys cynefin posibl ar gyfer adar sy'n ddibynnol ar dir agored, fel y gylfinir.

Ar ben hynny, bydd unrhyw blannu coed a gwaith cynnal a chadw yn ei gwneud yn ofynnol i dir cymwys gael ei reoli yn unol â safon goedwigaeth y DU.

6. A oes angen i bartneriaid a buddiolwyr ystyried yr effeithiau a'r cyfleoedd i weithredu'n gadarnhaol dros fioamrywiaeth yn ystod y camau cychwynol o ystyried neu gynllunio'r prosiect?

Fel y nodwyd uchod, mae'r gofynion i gyfranogi yn Haen Sylfaenol y Cynllun yn cynnwys rheoli 10% o dir er budd bioamrywiaeth. O ddiwrnod cyntaf y Cynllun, felly, bydd gofyn i bob cyfranogwr nid yn unig ystyried, ond hefyd weithio'n uniongyrchol tuag at greu effeithiau a gweithredoedd cadarnhaol ar gyfer bioamrywiaeth.

Fel y trafodwyd yn flaenorol, bydd yn ofynnol i bob fferm sy'n cyfranogi ymgymryd â phroses HBR, a fydd yn nodi ac yn cynnwys yr holl gynefin lled-naturiol, gorchudd coed a choetir, nodweddiad hanesyddol, gwrychoedd cymwys posibl ac ati, sy'n bresennol ar ddiwrnod cyntaf y Cynllun. Bydd hyn yn hwyluso cyfrifo taliad tebygol drwy'r Haen Sylfaenol ac yn cyfeirio ffermwyr tuag at y gweithredoedd sydd eu hangen i wella cynefin a bioamrywiaeth.

Yn y bôn, byddai'r HBR gorfodol (Lefel 1) o bell yn rhan o'r broses ymgeisio weinyddol gychwynol, a fyddai'n asesu cymhwysra cyfranogwyr, yn cyfrifo taliadau, a'r Gweithredoedd Sylfaenol rheoli tir y mae gofyn iddynt eu cwblhau. Fodd bynnag, byddai HBR Opsiynol (Lefel 2) yn cynnwys camau rheoli tir mwy cymhleth, wedi'u teilwra i bob daliad penodol, gyda chymorth cynghorwyr technegol ar y fferm. Bydd yr adolygiad yn cael ei gynnal gan gynghorwyr unigol sydd:

- Yn gymwys i gynnal arolygon cynefin ecoleg glaswelltir.
- Yn meddu ar ddealltwriaeth ddigonol o amaethyddiaeth, ei weithrediadau a'i gymhellion.

---

²³⁶ Douglas, D.J.T., et al., (2014) 'Upland land use predicts population decline in a globally near-threatened wader', *Journal of Applied Ecology*, 51:194–203.

²³⁷ Brewin, J., (2017) *Conserving the Curlew*, Game & Wildlife Conservation Trust, Fordingbridge: Hampshire.

- Yn gallu cynghori, arwain a chymell y ffermwr i wneud penderfyniadau priodol er budd y busnes a'r amgylchedd.

Byddai adolygiad HBR1 felly'n gweithredu fel sail ar gyfer ystyried gweithredoedd rheoli cynefinoedd Haen Opsiynol penodol y gellid eu cyflawni i wella cyflwr ac ansawdd y cynefin lled-naturiol presennol, yn ogystal â nodi'r ardaloedd delfrydol ar gyfer creu/adfer cynefin. Ar ben hynny, gallai hefyd gynorthwyo (lle bo'n briodol) i nodi ardaloedd ymylol gwael o ran rhywogaethau lle byddai'n fwyaf addas a phriodol i greu coetiroedd er mwyn darparu dull integredig. Ymhellach, gallai weithredu fel gwasanaeth cyfeirio a chynghori ar wneud penderfyniadau arwain a chynorthwyo'r ffermwr wrth gynllunio a chyflawni gweithredoedd ehangach wedi'u teilwra i nodweddion ac amgylchiadau busnes eu ffermydd, gan arwain at y canlyniadau a ddeisyfir ar bob lefel.

7. A yw ystyried bioamrywiaeth yn un o ofynion ceisiadau am gyllid a manylebau prosiect?

Mae ystyried bioamrywiaeth yn ofniad hanfodol yn y Cynllun. Mae rhan o'r gofynion sylfaenol ar gyfer ymuno â'r Cynllun yn pennu bod yr holl gynefinoedd i'w cadw a'u cynnal fel rhan o Haen Sylfaenol y Cynllun, ac mae'n rhaid i bob fferm fodloni'r amodau er mwyn derbyn unrhyw gyllid.

Fel yr amlinellwyd yn yr adran flaenorol, bydd angen i'r holl ddarpar gyfranogwyr ymgymryd â'r HBR1 fel rhan o broses ymgeisio'r Cynllun. Bydd hyn yn pennu'r Gweithredoedd Sylfaenol, a'r Gweithredoedd Opsiynol posibl, y mae ffermydd y Cynllun naill ai angen eu cyflawni, neu'n gallu dewis eu cyflawni'n wirfoddol, er mwyn cael eu gwobrwyo'n ariannol am arferion rheoli tir a fydd o fudd uniongyrchol i gynefinoedd a bioamrywiaeth.

8. A yw eich gwerthusiad o'r rhain yn ceisio sicrhau bod bioamrywiaeth yn cael ei chynnal a'i gwella?

Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio i ddarparu cymorth ar gyfer amaethyddiaeth mewn ffordd sy'n cyfrannu orau at gyflawni amcanion SLM, gan gynnwys yr amcan i 'gynnal a gwella gwytnwch ecosystemau.' Mae hyn wedi ymgorffori bioamrywiaeth i fecanwaith cymorth y Llywodraeth o fewn y Cynllun.

Fel y trafodwyd yn flaenorol, bydd angen i ffermwyr reoli o leiaf 10% o'u tir yn weithredol i gynnal a gwella cynefinoedd lled-naturiol.

Bydd hyn yn cael ei gyflawni'n bennaf drwy gadw a chynnal cynefinoedd glaswelltir lled-naturiol presennol, ond lle nad yw hyn yn ddigonol i fodloni'r trothwy o 10%, mae modd ategu hyn gyda choetir llydanddail a/neu wrychoedd presennol sydd mewn cyflwr da. Fodd bynnag, lle mae'r cynefinoedd lled-naturiol sydd ar gael yn dal yn brin, bydd angen i ffermwyr ddewis gweithredoedd i greu nodweddion cynefin dros dro ar dir amaethyddol arall.

Bydd yn ofynnol i ffermwyr sydd â mwy na 10% o gynefinoedd glaswelltir lled-naturiol ddod â'r cyfan yn destun rheolaeth i'w gadw a'i gynnal o dan yr Haen Sylfaenol a chael eu gwobrwyo'n ariannol am wneud hynny.

Adlewyrchir hyn hefyd yn y gofynion coetir, sef bod rhaid i bob ffermwr gadw o leiaf 10% o'r tir cymwys ar eu fferm o dan goed, gyda'r cyfan yn destun rheolaeth i'w gadw a'i gynnal o dan yr Haen Sylfaenol.

Ar ben hynny, bydd ffermwyr hefyd yn cael eu cymell a'u gwobrwyo am adfer a rheoli pyllau bywyd gwyllt presennol a/neu sefydlu nifer o byllau dŵr dros dro (pyllau dŵr tymhorol) fel sy'n briodol ar eu fferm. Bydd yr ardal sy'n cael ei defnyddio/ei hymrwymo drwy'r Weithred Sylfaenol hon yn gymwys i gyfrannu tuag at y gofyniad i reoli o leiaf o 10% o dir er budd bioamrywiaeth.

9. A yw eich cynnig wedi sicrhau bod bioamrywiaeth yn cael ei hystyried fel rhan o benderfyniadau busnes?

Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio ar gyfer integreiddio ar lefel busnesau fferm. Bydd hyn yn galluogi ffermydd i gael gafael ar gyllid, hyfforddiant a chymorth cynghori i gyflawni canlyniadau SLM, sy'n cynnwys cynnal a gwella gwytnwch ecosystemau ochr yn ochr â chynhyrchu bwyd yn gynaliadwy.

O'r cychwyn cyntaf, bydd ffermwyr yn gallu asesu'r lefel debygol o gymhellion a chymorth ariannol sydd ar gael drwy ymuno â'r Cynllun, a'u pwysu a'u mesur yn erbyn opsiynau annibynnol amgen a allai fod yn ystyriaeth. Bydd y Cynllun yn gwobrwyo ffermydd sy'n rhan o'r Cynllun yn ariannol i gymryd camau a fyddai o fudd uniongyrchol i gynnal, rheoli a gwella bioamrywiaeth.

Er enghraifft, byddai ffermydd yn cael eu gwobrwyo o dan Haen Sylfaenol y Cynllun i reoli'r coed a'r coetiroedd ar eu daliadau. Yn ei hanfod, mae hyn yn golygu y bydd ffermwyr yn cael eu talu i reoli'r coetir presennol. Ar ben hynny, byddent hefyd yn cael eu cefnogi i integreiddio mwy o goed i'w system ffermio a rheoli coetir presennol er budd eu fferm, yr amgylchedd a'r gymdeithas ehangach. Byddai rhai o'r manteision hyn yn cynnwys:

- Cefnogaeth i ddiogelu ein coetiroedd hynafol na ellir eu hail-greu, sy'n bwysig ar gyfer bioamrywiaeth a'n treftadaeth.
- Gwella ansawdd aer drwy ddal allyriadau amonia o siediau da byw a storfeydd slyri neu glustogi safleoedd sensitif fel coetiroedd hynafol rhag amonia.
- Gwella a diogelu bioamrywiaeth drwy greu a chysylltu cynefinoedd.
- Gwella lles anifeiliaid drwy gynnig cysgod a lloches i dda byw a bioddiogelwch drwy wneud ffiniau ffermydd yn fwy trwchus gyda gwrychoedd lletach a phlannu coed.
- Lleihau'r perygl o lifogydd drwy arafu llif dŵr.
- Gwella ansawdd dŵr drwy atal llif dŵr wyneb, gwella sefydlogrwydd pridd a gostwng llygredd gan faethynnau.
- Cynnig cyfleoedd hamdden drwy ganiatáu mynediad i'r cyhoedd.

Mae hefyd yn bosibl cefnogi'r ffermydd sy'n cymryd rhan, drwy Haenau Opsiynol a Chydweithredol y Cynllun, i ymgymryd â gweithgareddau a fyddai o fudd i fioamrywiaeth, rheoli cynefinoedd a chynhyrchu cynaliadwy, a chael eu gwobrwyo'n ariannol am wneud hynny. Er enghraifft, gallai'r opsiynau cymorth posibl hyn gynnwys rheoli cynefin coetir i dyfu coed i ddal carbon neu gynhyrchu pren a thanwydd pren cynaliadwy mewn ffordd gyfrifol; a/neu brosiectau cydweithredol pellach lle gallai busnesau fferm reoli eu coetir gyda'i gilydd ar gyfer gweithredoedd posibl a fyddai o fudd i gynefinoedd, cynaliadwyedd a bioamrywiaeth.

Ymhellach, ar lefel busnesau fferm, gallai llawer o weithredoedd y Cynllun esgor ar arbedion cost i fusnesau fferm (e.e. cynlluniau rheoli maethynnau yn arwain at leihau mewnbynnau) yn ogystal â manteision bioamrywiaeth. Ar gyfer y gweithredoedd hynny na fyddant o bosibl yn esgor ar arbedion cost yn uniongyrchol, bydd y gallu i ddarparu cymorth ariannol ar gyfer ymgymryd â hwy yn cefnogi gweithredoedd pellach er budd bioamrywiaeth. Bydd yr elfennau hyn gyda'i gilydd yn helpu ffermydd i gynnwys bioamrywiaeth yn eu proses cynllunio busnes.

10. A yw wedi ystyried costau oes gyfan sy'n cynnwys gwerth bioamrywiaeth ac adnoddau naturiol yn y dadansoddiad costau a manteision, hyd yn oed os yw'n broses anffurfiol?

Mae allbynnau o Lwyfan Monitro Integredig (IMP) Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP) wedi llywio dyluniad y Cynllun. Mae'r IMP yn ystyried canlyniadau amgylcheddol hirdymor sy'n deillio o ymyriadau polisi. Mae trosolwg o effeithiau economaidd y Cynllun i'w gweld yn Adran 4, a chyn i benderfyniad terfynol gael ei wneud mewn perthynas â'r Cynllun, rydym yn bwriadu cynnal dadansoddiad manylach o'r costau a'r manteision, gan ystyried gwerth canlyniadau amgylcheddol lle bo hynny'n bosibl.

11. A ydych wedi ystyried sut y gall gwella bioamrywiaeth helpu i gyflawni ar draws gweithgarwch Llywodraeth Cymru, er enghraifft i gefnogi gweithgareddau hamdden egnïol, addysg, atal llifogydd, a thyfu bwyd yn lleol? (Er enghraifft, mae toeau gwyrdd yn helpu i ddarparu cynefinoedd bywyd gwyllt, yn lleihau'r defnydd o ynni ac yn gwella systemau draenio.)

Mae elfennau gwytnwch y Cynllun yn gallu cefnogi bioamrywiaeth, a chyflawni canlyniadau SLM eraill ar yr un pryd. Er enghraifft, fel yr amlinellwyd uchod, byddai creu cynefinoedd coetir newydd o fudd i fioamrywiaeth, a hefyd yn lliniaru yn erbyn perygl llifogydd a sychder, yn gwella ansawdd dŵr ac aer, yn gwella lles anifeiliaid, ac mewn rhai achosion hefyd yn gallu cynnig cyfleoedd hamdden i'r cyhoedd drwy wella mynediad at natur. Yn yr un modd, bydd creu ardal glan-afon (e.e. llwyni a choed ar hyd glannau cyrff dŵr) er mwyn gwella ansawdd dŵr hefyd yn cyfoethogi cynefinoedd coetir ac yn diogelu cynefinoedd dyfrol.

Bydd ffermwyr yn cael eu cyfeirio i weithredu cynlluniau rheoli coetir addas er mwyn rheoli eu coetiroedd yn unol â gofynion Gweithredoedd Sylfaenol y Cynllun. Bydd hyn yn eu hannog i reoli eu coetiroedd yn weithredol drwy ddull wedi'i dargedu i gyflawni yn erbyn unrhyw amcanion y gallai'r ffermwr eu cyflawni drwy reolaeth.

Bydd gwybodaeth a chyfeirio hefyd ar gael ar Cyswllt Ffermio i'r rhai sy'n dymuno arallgyfeirio i gynhyrchu pren, storio carbon, hamdden ac ati. Er enghraifft, mae cyfleoedd i wella coetiroedd i ddod yn rhan o rwydwaith y Goedwig Genedlaethol yn gallu cynnig amgylcheddau gwell ar gyfer hamdden llesiant cymunedol a'r manteision eraill y mae'n eu cynnig ar sawl lefel.

12. A yw wedi ystyried costau hirdymor dirywiad mewn bioamrywiaeth ac adnoddau naturiol, a'r potensial ar gyfer arbedion ar gyfer iechyd a llesiant, perygl llifogydd ac ati?

Mae'r Cynllun yn ei gwneud yn ofynnol i gyfranogwyr fodloni safonau rheoleiddio cyfreithiol a chyflawni yn erbyn y Gweithredoedd Sylfaenol yn y Cynllun. Gyda'i gilydd, mae'r rhain yn gosod llinell sylfaen sydd wedi'i chynllunio, yn y man lleiaf, i gadw a chynnal y cynefin/bioamrywiaeth ar y lefel bresennol.

Mae'r Gweithredoedd Sylfaenol wedi'u cynllunio i ad-dalu'n ariannol a chymell ffermwyr sy'n rhan o'r Cynllun i reoli cynefinoedd presennol ac o bosibl ddatblygu mathau newydd o gynefinoedd ar eu daliadau a sicrhau nad yw bioamrywiaeth ac adnoddau naturiol yn dirywio.

Gall rhai ffermydd hefyd gynnwys cynefinoedd sy'n cynnwys safleoedd dynodedig gwarchodedig, sydd angen cadwraeth arbennig. Mae safleoedd o'r fath yn chwarae rhan hanfodol wrth wrthdroi dirywiad bioamrywiaeth, ac o'u rheoli'n dda, maent yn gallu cyflawni llawer o'r canlyniadau SLM a gwasanaethau ecosystem a ddeisyfir sy'n hanfodol i gyflawni ein hymrwymiaidau a'n huchelgeisiau polisi.

Un o'r cynefinoedd gwarchodedig hyn yw mawnogydd, sydd ymhlith yr ecosystemau mwyaf cyfoethog o ran carbon ar y ddaear. Yn eu cyflwr naturiol, mae mawnogydd yn cael effaith oeri net ar yr hinsawdd, yn lleihau'r perygl o lifogydd ac yn cefnogi bioamrywiaeth. Mae mawnogydd iach yn gallu lleihau'r perygl o lifogydd drwy arafu llif y dŵr o'r ucheldir, a thrwy ddarparu storfa ar orlifer yn yr iseldiroedd. Maent hefyd yn darparu mannau nythu a bwydo pwysig i lawer o adar hirgoes yn ogystal â chynefinoedd pwysig ar gyfer pryfed a phlanhigion prin. Oherwydd y fflora a'r ffawna unigryw y maent yn eu cynnal, a'u prinder yn fyd-eang, cyfeirir weithiau at orgorsydd fel fforestydd glaw y DU.

Mae gan Gymru oddeutu 82,000 hectar o fawnog, ond dim ond 10% sy'n cael eu hystyried i fod mewn cyflwr ffafriol.²³⁸ Y gyfradd ddiweddaraf o adfer mawnog yng Nghymru yw 760 ha, rhwng 2020 a 2022.²³⁹ Hyd yn hyn, mae'r gwaith adfer hwn wedi'i gyflawni yng Nghymru drwy'r Rhaglen Weithredu Genedlaethol ar Fawnogydd; fodd bynnag, mae'r Cynllun hefyd wedi'i gynllunio i helpu yn hyn o beth, gyda'r nod o gael mawnog a safleoedd dynodedig arbennig eraill o dan reolaeth ffermydd y Cynllun erbyn 2030.

---

²³⁸ State of Nature, (2023) *Sefyllfa Natur: Cymru*, t.34.

²³⁹ Ibid.

Gallai rheoli safleoedd dynodedig arbennig drwy Haenau Sylfaenol ac Opsiynol y Cynllun wella bioamrywiaeth, lliniaru newid yn yr hinsawdd, a gwrthdroi dirywiad cynefinoedd.

13. A yw'n gallu annog partneriaid a buddiolwyr i ystyried y costau a'r arbedion hyn?

Ar lefel busnesau fferm, mae gweithredoedd o fewn y Cynllun wedi'u targedu at gyflawni SLM, sydd ar yr un pryd yn gallu arbed costau i fusnesau fferm (e.e. cynllunio rheoli maethynnau yn arwain at ostyngiad mewn mewnbynnau, da byw iachach, gwell iechyd pridd a chynnyrch uwch ac ati) tra'n darparu buddion bioamrywiaeth ar yr un pryd. Ar gyfer y gweithredoedd hynny na fyddant o bosibl yn esgor ar arbedion cost yn uniongyrchol, bydd y Cynllun yn cynnig cymorth ariannol uniongyrchol ar gyfer ymgymryd â gweithredoedd a fydd yn ategu budd i fioamrywiaeth.

Fel yr amlinellwyd eisoes, bydd cymryd rhan yn y Cynllun yn gofyn am ymgymryd â HBR, a fydd yn ystyried elfennau fel asesu cynefinoedd ac adolygu coetiroedd. Bydd y wybodaeth hon yn helpu i roi llinell sylfaen y fferm gyfan i ffermwyr wrth ymuno â'r Cynllun, gan ganiatáu i gostau ac arbedion unigol gael eu hystyried ar y dechrau ac ar ddiwedd cyfnod y contract.

Bydd hefyd yn ofynnol i ffermydd sy'n cymryd rhan yn y Cynllun ymgymryd â hunanasesiad o leiaf unwaith y flwyddyn yn erbyn cyfres safonol o Ddangosyddion Perfformiad Allweddol. Drwy fesur eu perfformiad yn rheolaidd, byddai ffermydd yn gallu cymharu â'u perfformiad blaenorol eu hunain a pherfformiad ffermydd eraill. Byddai hyn yn caniatáu iddynt weld lle gellir gwneud gwelliannau i leihau eu costau a dod yn fwy cynaliadwy drwy wneud gwell defnydd o'u hadnoddau. Y disgwyl yw y bydd mabwysiadu meincnodi sylfaenol gan ddefnyddio Dangosyddion Perfformiad Allweddol yn arwain at newid sylweddol ym mherfformiad ffermydd, gan gynyddu gallu ffermydd i addasu i newid a gwella eu heffaith ar yr amgylchedd, ac yn sgil hynny arwain at ddiwydiant mwy llewyrchus a gwydn. Disgwylir i rai o fanteision allweddol meincnodi drwy Ddangosyddion Perfformiad Allweddol gynnwys:

- Gwell dealltwriaeth o sut mae busnes fferm yn perfformio, gan ganiatáu iddynt ymchwilio yn fanylach os ydynt yn awyddus i wneud hynny a mynd ymlaen i wella'u perfformiad.
- Caniatáu i ffermwyr ddeall a dangos effeithiau'r newidiadau y maent yn eu gwneud ar lawr gwlad.
- Galluogi ffermwyr i wneud penderfyniadau mwy cynaliadwy a lleihau eu hól troed carbon, gan gysylltu â gweithredoedd eraill y Cynllun fel gwelliannau i iechyd anifeiliaid neu wneud gwell defnydd o laswellt.

Sut y mae eich cynnig yn gwella dealltwriaeth ac yn codi ymwybyddiaeth o bwysigrwydd bioamrywiaeth, gan annog eraill i weithredu?

14. A allwch chi weithio gyda phartneriaid a buddiolwyr i hyrwyddo dealltwriaeth o fioamrywiaeth?

Trwy bennu bod 'cynnal a gwella gwytnwch ecosystemau' yn un o'r canlyniadau SLM yn Neddf Amaeth (Cymru) 2023, bydd modd i Weinidogion ariannu'n uniongyrchol fentrau sy'n cefnogi bioamrywiaeth yn unol â'r Cynllun Gweithredu Adfer Natur. Bydd hyn yn cynnwys y gallu i gefnogi hyfforddiant arbenigol a Datblygiad Proffesiynol Parhaus (DPP) yn ymwneud â bioamrywiaeth i fusnesau fferm.

Bydd yr HBR yn cefnogi ffermwyr i nodi ac adolygu arferion defnydd tir presennol y fferm a chynefinoedd ar y safle ac argymhell gweithredoedd i sicrhau bod cynefinoedd yn cael eu cadw a'u cynnal, yn ogystal â chynnig awgrymiadau posibl ar gyfer ardaloedd lle gellir gwneud gwelliannau.

15. A allwch chi hyrwyddo'r manteision o sicrhau mynediad i fioamrywiaeth drwy ddarparu nwyddau a gwasanaethau cyhoeddus megis gofal cymdeithasol, datblygu cymunedol, iechyd a hamdden?

Bwriad y Cynllun yw darparu buddion i fioamrywiaeth ac ecosystemau yng Nghymru drwy gefnogi ffermydd i arfer gweithredoedd sy'n cyflawni canlyniadau SLM. Mae hwn yn newid sylweddol o'r hen Gynllun y Taliad Sylfaenol. Drwy ganlyniadau disgwylidig y Cynllun, bydd gwelliannau mewn pridd, dŵr, lles anifeiliaid ac ansawdd aer yn cefnogi cynhyrchu bwyd yn gynaliadwy ynghyd ag iechyd cyffredinol cymunedau.

Bydd plannu coed a rheoli coetiroedd drwy'r Cynllun hefyd yn cynorthwyo Cymru i gyrraedd targed Pwyllgor Newid yn yr Hinsawdd y DU i greu 43,000ha o goetir newydd erbyn 2030 i helpu i liniaru newid yn yr hinsawdd. Yn gymaint â bod tir amaethyddol yn cyfrif am 90% o holl dir Cymru, bydd ffermwyr mewn sefyllfa hollbwysig i chwarae rhan sylweddol wrth helpu Cymru i gyfrannu at y frwydr fyd-eang yn erbyn newid yn yr hinsawdd.

Un o ganlyniadau arfaethedig SLM yw 'cynnal a gwella mynediad y cyhoedd i gefn gwlad a'r amgylchedd hanesyddol ac ymgysylltiad y cyhoedd â hwy'. Bydd y Cynllun yn cynnig gweithredoedd ategol ar lefel Opsiynol i wella mynediad i'r cyhoedd. Mae dros ddwy ran o dair o hawliau tramwy cyhoeddus Cymru ar dir fferm, ac felly maent yn ffynhonnell hanfodol o fynediad i fioamrywiaeth, yr amgylchedd naturiol a'n tirweddau. Mae Gweithredoedd Opsiynol yn y Cynllun yn cynnwys cynnig cymorth i uwchraddio a gwella llwybrau troed a chreu cyfleoedd newydd ar gyfer mynediad i'r cyhoedd. Drwy gefnogi a gwella llwybrau cyhoeddus caniataol ar dir fferm, mae modd cynnig gwell cyfle i'r cyhoedd fwynhau'r awyr agored a gwella eu dealltwriaeth o fioamrywiaeth Cymru.

Fodd bynnag, yn dibynnu ar y defnydd ac ar ymddygiad y cyhoedd, gallai gwell mynediad hefyd beri risg i fioamrywiaeth. Yn ystod y pandemig COVID-19, gwelwyd pobl yn ceisio cael mynediad i fannau agored a'r amgylchedd naturiol ac, mewn rhai achosion, roedd pryderon ynglŷn â'r effeithiau ar fioamrywiaeth.

Dangosodd canfyddiadau arolwg a gynhaliwyd gan Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri²⁴⁰ yr effaith negyddol y mae gorddefnyddio cefn gwlad yn gallu ei chael, gyda chanfyddiadau'n ymwneud â rhywogaethau adar, sbwriel, erydiad a gweryslla anghyfreithlon. Ar ben hynny, mae'r arolwg diweddar am gŵn yn poeni defaid gan y Gymdeithas Ddefaid Genedlaethol wedi dangos bod ffermwyr yn dal i brofi lefel yr un mor uchel o gŵn yn poeni ac yn ymosod ar ddefaid â phan oedd y broblem ar ei hanterth ar ddechrau'r pandemig COVID-19 yn 2020, wrth i berchnogaeth cŵn a mynediad i gefn gwlad gynyddu.²⁴¹

Er mwyn lliniaru'r risgiau negyddol posibl o gynyddu mynediad, cyflwynwyd mesurau newydd i fynd i'r afael â phoeni da byw yng Nghymru a Lloegr yn 2021. Ymhellach, mae'r Cod Cefn Gwlad wedi cael ei ddiweddarau²⁴² ers hynny i adlewyrchu'r ffordd y mae pobl bellach yn defnyddio cefn gwlad, a'i nod yw lleihau'r risg o effeithiau negyddol.

Byddai Gweithredoedd Opsiynol Datblygiad Proffesiynol Parhaus ychwanegol hefyd yn cefnogi ffermydd i gynnal ymweliadau addysgol a gofal i'r cyhoedd, a ddylai roi cyfle i addysgu aelodau'r cyhoedd nad ydynt yn gyfarwydd â chefn gwlad. Dylai hyn helpu i hyrwyddo dealltwriaeth ac ymwybyddiaeth o fioamrywiaeth a lleihau'r potensial ar gyfer effeithiau negyddol yn sgil gwella mynediad.

Gallai helpu plant i ddysgu am gynhyrchu bwyd yn gynaliadwy esgor ar nifer o effeithiau cadarnhaol ar fioamrywiaeth. Mae profiadau gyda'r amgylchedd naturiol nid yn unig o fudd i ddatblygiad gwybyddol plant, ond hefyd yn arwain at ddatblygu cysylltiad â byd natur²⁴³. Felly, byddai ymweliadau addysgol â ffermydd yn galluogi plant i ddysgu am gynhyrchu bwyd yn gynaliadwy ac yn codi ymwybyddiaeth o'r amgylchedd naturiol, ac fe allent annog stiwardiaeth amgylcheddol a fyddai, yn ei dro, yn helpu i gefnogi bioamrywiaeth yn y dyfodol.

16. A allwch chi ddarparu neu drefnu hyfforddiant arbenigol lle bo angen?

Bydd gofyn i bartner/partneriaid busnes y fferm gofrestredig ymgymryd â rhaglen orfodol graidd o Ddatblygiad Proffesiynol Parhaus (DPP) a fydd yn cynnwys chwe modiwl ar-lein sy'n uniongyrchol gysylltiedig â nodweddion y Cynllun ynghyd â modiwl lechyd a Diogelwch, i'w cwblhau'n flynyddol.

---

²⁴⁰ Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, (2022) 'Asesiad o ymateb bywyd gwyllt i gyfnod clo Covid-19 yng ngogledd orllewin Cymru: crynodeb o ganfyddiadau astudiaeth tair blynedd', ar gael [ar-lein] yn: <https://eryri.llyw.cymru/gwarchod/gwaith-cadwraeth/bywyd-gwyllt-dan-glo/>

²⁴¹ Y Gymdeithas Ddefaid Genedlaethol, (2023) NSA Sheep Worrying by Dogs Survey, ar gael yn: Cyflwyniad PowerPoint (nationalsheep.org.uk)

²⁴² <https://cyfoethnaturiol.cymru/about-us/news-and-blogs/news/new-countryside-code-guidance-to-support-farmers-and-land-managers/?lang=cy>

²⁴³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6401598/>

Bydd y modiwlau hyn gyda'i gilydd yn ffurfio'r Weithred Sylfaenol DPP a fydd yn sefydlu lefel sylfaenol o ddysgu DPP ar gyfer pob ffermwr sy'n rhan o'r Cynllun, drwy ddarparu trosolwg ar draws ystod o feysydd datblygu allweddol gan gynnwys iechyd a diogelwch.

Cyfrifoldeb partner/partneriaid busnes y fferm gofrestredig fydd cwblhau a phasio'r holl fodiwlau a rhannu'r wybodaeth yn briodol â holl weithwyr y fferm, ymwelwyr â'r fferm ac aelodau o deulu'r fferm. Bydd gan bob unigolyn sydd â chyfrif Cyswllt Ffermio y dewis o gwblhau rhai neu'r cyfan o'r modiwlau yn wirfoddol.

Bydd y modiwlau DPP hyn yn cyfrif fel modiwlau rhagarweiniol i'r Cynllun. Bydd Gweithred Opsiynol o fewn y DPP hefyd, lle bydd cymorth i gwblhau DPP mwy cymhleth neu lefel uwch a thaliad am gynorthwyo i drosglwyddo gwybodaeth i ffermwyr eraill.

Yn ogystal, bydd rhaglen DPP ehangach o dan y Cynllun yn cael ei datblygu i gefnogi Gweithredoedd Sylfaenol, Opsiynol a Chydweithredol penodol ar draws pob maes pwnc. Bydd cyfranogwyr sy'n dymuno ymgymryd â'r rhain hefyd yn cael eu gwobrwyo am gynorthwyo i drosglwyddo gwybodaeth i ffermwyr eraill. Gall enghreifftiau gynnwys:

- Cynnal ymweliadau fferm addysgol.
- Cyfleoedd mentora.
- Cyfleoedd ymchwil ac arloesi.
- Cyfleoedd i gymryd rhan mewn astudiaethau achos.
- Cyllid ar gyfer cynadleddau perthnasol lle'r ydych yn cyflwyno.
- Ffermwyr yn dysgu gan ei gilydd.

17. A allwch chi gysylltu â strategaethau cyfathrebu a mentrau bioamrywiaeth eraill, er enghraifft, cynlluniau gwobrwyo, digwyddiadau lleol?

Bydd Haen Sylfaenol y Cynllun yn ei gwneud yn ofynnol i ffermwyr reoli o leiaf 10% o'u tir er budd bioamrywiaeth. Bydd yr HBR1 yn cynorthwyo ffermwyr i nodi'n fras y mathau o gynefinoedd sy'n bresennol y bydd camau rheoli a chanlyniadau penodol y mae angen i ffermwr eu cwblhau a'u cyflawni ar eu cyfer.

Bydd y targed bioamrywiaeth o 10% yn cael ei gyflawni'n bennaf drwy reoli cynefinoedd lled-naturiol presennol. Rhagwelir y bydd hyn yn debyg i'r hyn sydd eisoes ar waith yng nghynllun Glastir, felly mae cyfle i fanteisio ar sianeli cyfathrebu presennol Glastir i hysbysebu a chyflwyno negeseuon sy'n ymwneud â'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy.

Bydd Cyswllt Ffermio hefyd yn cyfeirio ffermwyr at wybodaeth a chynghor am y farchnad goed os ydynt yn dymuno ehangu eu coetiroedd y tu hwnt i'r gofyniad sylfaenol, neu os ydynt am arallgyfeirio i'r farchnad goed.

Bydd y Cynllun hefyd yn gallu ymgorffori'r blaenoriaethau sy'n cael eu nodi mewn Cynlluniau Gwella Hawliau Tramwy ynghyd â blaenoriaethau Fforymau Mynediad Lleol wrth wneud penderfyniadau. Bydd hyn yn helpu i sicrhau y bydd cyllid yn cefnogi dull sy'n seiliedig ar leoedd a bydd yn helpu i roi mynediad y cyhoedd i fyd natur wrth wraidd cymunedau.

Gwella ein tystiolaeth, ein dealltwriaeth a'n monitro

18. A ydych chi wedi defnyddio'r dystiolaeth orau sydd ar gael o fioamrywiaeth i lywio eich cynnig a'r asesiad hwn?

Drwy gydol datblygiad Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023, ac ymgynghori a chydlunio datblygiad y Cynllun, defnyddiwyd y dystiolaeth orau a mwyaf cyfredol a oedd ar gael o fioamrywiaeth i lywio'r Cynllun a'r asesiad effaith hwn.

*Sefyllfa Natur: Cymru, 2023*²⁴⁴

Nododd yr adroddiad *Sefyllfa Natur: Cymru* diweddaraf²⁴⁵ y canfyddiadau allweddol canlynol:

- Mae 18% o rywogaethau dan fygythiad o ddiflannu o Gymru²⁴⁶
- Mae gostyngiad o 20% ar gyfartaledd yn amllder rhywogaethau (ers i'r data ddod ar gael yn 1994)²⁴⁷
- Mae patrymau amrywiol o newid yn nosbarthiad rhywogaethau infertebratau²⁴⁸
- Mae fflora Cymru yn newid yn sylweddol²⁴⁹

---

²⁴⁴ State of Nature, (2023) *Sefyllfa Natur: Cymru*, ar gael yn: https://stateofnature.org.uk/wp-content/uploads/2023/09/TP26053-SoN-Wales-summary-report_WELSH-v4.pdf (stateofnature.org.uk)

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ O'r 3,897 o rywogaethau sydd wedi cael eu hasesu gan ddefnyddio meini prawf y Rhestr Goch, mae 18% (663 o rywogaethau) dan fygythiad o ddiflannu o Gymru.

²⁴⁷ Mae'r doreth o 380 o rywogaethau tir a dŵr croyw wedi gostwng 20% ar gyfartaledd ledled Cymru ers 1994. O fewn y duedd gyffredinol hon, mae 140 o rywogaethau wedi prinhau (37%) a 107 rhywogaeth wedi cynyddu (28%). Ar gyfartaledd, rhywogaethau gwyfynod brofodd y dirywiad cryfaf: 43%. Mae data ar wahân yn dangos bod niferoedd eog yr lwerydd (*Salmo salar*) wedi gostwng yn sylweddol ledled Cymru yn y degawd diwethaf ac yn 2021, aseswyd bod yr holl stociau afonydd 'mewn perygl' (91%) neu 'mewn perygl yn ôl pob tebyg' (9%). Patrymau newid amrywiol yn nosbarthiad rhywogaethau infertebratau. Dangosodd dosbarthiad 3,036 o rywogaethau infertebratau yng Nghymru dueddiadau cyferbyniol: gostyngodd dosbarthiad 993 o rywogaethau (33%) a chynyddodd dosbarthiad 953 o rywogaethau (31%). 33% Cadarnle adar môr Ychydig iawn o newid a welwyd ar gyfartaledd ers 1986 yn niferoedd saith rhywogaeth o adar môr sy'n cael eu monitro'n rheolaidd, mewn cyferbyniad â'r gostyngiadau cyfartalog mewn rhai rhannau eraill o'r DU. Fodd bynnag, mae amrywiad o fewn y duedd gyfartalog hon, ac mae'r ffigurau hyn yn rhagdyddio'r achosion presennol o Ffliw Adar Pathogenig Iawn. Mae fflora Cymru yn newid yn fawr. Ers 1970, mae dosbarthiad 42% o rywogaethau planhigion blodeuol a 44% o fryoffytau wedi gostwng ledled Cymru.

²⁴⁸ Dangosodd dosbarthiad 3,036 o rywogaethau infertebratau yng Nghymru dueddiadau cyferbyniol: gostyngodd dosbarthiad 993 o rywogaethau (33%) a chynyddodd dosbarthiad 953 o rywogaethau (31%).

²⁴⁹ Fel gyda dosbarthiad anwastad rhywogaethau infertebratau, uchod, ers 1970, gostyngodd dosbarthiad 42% o rywogaethau planhigion blodeuol a 44% o fryoffytau yn sylweddol ledled Cymru yn ystod y degawd diwethaf, ac yn 2021, aseswyd bod yr holl stociau afonydd 'mewn perygl' (91%) neu 'mewn perygl yn ôl pob tebyg' (9%). Mae mwsoglau a llysiâu'r afu wedi gostwng ledled Cymru, o'i gymharu â 40% a 46% o rywogaethau planhigion blodeuo a bryoffytau yn y drefn honno sydd wedi cynyddu yn eu dosbarthiad.

Mae'r adroddiad wedi bod yn arbennig o ddefnyddiol ar gyfer yr asesiad effaith hwn fel ffordd o gymharu dyluniad y Cynllun ag argymhellion yr adroddiad.

SoNaRR

Mae'r ail adroddiad ar Sefyllfa Adnoddau Naturiol, (SoNaRR), sy'n asesu bioamrywiaeth²⁵⁰ yn nodi'r cyfleoedd canlynol i gefnogi gwytnwch ecosystemau ar dir fferm caeedig, yn benodol:

- Creu rhwydweithiau ecolegol gwydn drwy adfer a chreu cynefinoedd o fewn ac o amgylch systemau cynhyrchu.
- Ehangu amaeth-goedwigaeth a gwrychoedd. Cynyddu nifer y coed a'r gwrychoedd er mwyn dal a storio carbon a chynyddu gwasanaethau ecosystemau tra'n cynnal y prif ddiben o gynhyrchu bwyd.
- Hyrwyddo dulliau rheoli tir sy'n ystyriol o natur gyda pherchnogion ceffylau. Caiff oddeutu 6% o Dir Fferm Caeedig ei reoli ar gyfer ceffylau. Ar hyn o bryd, ni chaiff y tir hwn ei ystyried mewn polisi defnydd tir, ac yn aml caiff ei reoli'n wael.
- Defnyddio a rheoli maethynnau yn gynaliadwy. Defnyddio dulliau dadansoddi pridd, dulliau cynllunio maethynnau a dulliau taenu manwl gywir i leihau mewnbynnau artiffisial a diwallu gofynion cnydau.
- Hyrwyddo ymyriadau i atal amonia rhag cael ei ryddhau i'r aer, gan gynnwys gorchuddio storfeydd slyri, cyfyngu ar wrtaith sy'n seiliedig ar wrea a chwistrellu slyri.

Rhaglen Monitro a Gwerthuso Glastir (GMEP)

Fe wnaeth y rhaglen GMEP²⁵¹ fonitro deg dangosydd bioamrywiaeth lefel uchel sy'n cwmpasu cefn gwlad yn ei gyfanrwydd, ac ar gyfer Rhywogaethau a Chynefinoedd â Blaenoriaeth. Mae'r canlyniadau hyn yn llywio asesiad o effeithiau Glastir yn y dyfodol ynghyd â thueddiadau cenedlaethol hirdymor. Dyma a ganfu'r asesiad sylfaenol yn benodol:

- Gall newidiadau mewn cyflwr cynefinoedd o ganlyniad i reolaeth gymryd amser hir i'w gwireddu, ac mae hyn yn tynnu sylw at bwysigrwydd cysondeb o ran dull gweithredu.
- O ran ardaloedd a dargedwyd ar gyfer eu gwella dros nifer o flynyddoedd, e.e. Gorgorsydd a Glaswellt y Gweunydd a Phorfeydd Brwyn, mae eu cyflwr wedi gwella.
- Cynnydd yn nifer y gwrychoedd a gaiff eu rheoli ond dirywiad yng nghyfoeth rhywogaethau coediog.
- Tueddiadau cadarnhaol dros y deng mlynedd diwethaf o ran presenoldeb rhywogaethau planhigion sy'n arwydd o gyflwr da cynefinoedd a thiroedd wedi'u gwella. Dim newid ar gyfer coetiroedd a thiroedd â'r.

Canolfannau Cofnodion Amgylchedd Lleol

²⁵⁰ Cyfoeth Naturiol Cymru (2021) *The Second State of Natural Resources Report (SoNaRR2020) Assessment of Biodiversity*, ar gael yn: <https://cdn.cyfoethnaturiol.cymru/media/693305/sonarr2020-theme-biodiversity.pdf>

²⁵¹ <https://gmep.wales/sites/default/files/GMEP-Final-Report-2017.pdf>

Roedd adolygiad o dystiolaeth Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP) yn cynnwys Adolygiad o Gofnodion Cyfraniad Rhywogaethau sy'n cael eu cadw gan Ganolfannau Cofnodion Amgylcheddol Lleol yng Nghymru.²⁵²

Mae'r rhaglen modelu a monitro barhaus yn cynnwys yr Arolwg Maes Cenedlaethol sy'n galluogi adrodd ar dueddiadau hirdymor ac sydd wedi llywio ein blaenoriaethau. Mae monitro bioamrywiaeth yn elfen bwysig o'r gwaith hwn ac mae'n cynnig sylfaen dystiolaeth bwysig ar gyfer datblygu cymorth yn y dyfodol.

Tystiolaeth sy'n cael ei hystyried i gefnogi'r Gweithredoedd Sylfaenol yn y Cynllun:

Mae Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP) wedi darparu tystiolaeth mewn perthynas â pholisi Rheoli Tir yn Gynaliadwy tirwedd amaethyddol Cymru drwy gydweithio â chonsortium mawr o bartneriaid, gan gyflwyno'r gorau o'u harbenigedd a'u gweithgareddau parhaus ar draws y gymuned fonitro a modelu.

Nod y rhaglen yw darparu tystiolaeth ac arbenigedd hanfodol i fusnesau drwy dair elfen rhyngberthynol **Monitro** (yr Arolwg Maes Cenedlaethol), **Modelu** (y Llwyfan Monitro Integredig) a darparu **Tystiolaeth** a chynngor arbenigol.

Rydym wedi comisiynu, a byddwn yn parhau i gomisiynu, ystod o adolygiadau tystiolaeth gan ERAMMP er mwyn llywio ein cynigion ar gyfer y Cynllun, gan gynnwys rhai'n ymwneud â'r materion canlynol sy'n berthnasol i fioamrywiaeth.²⁵³

- Rheoli maethynnau pridd.
- Rheoli'r borfa.
- Gwytnwch ecosystemau.
- Rheoli perygl llifogydd.
- Dull systemau o leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr.
- Gwella ansawdd aer.

Roedd yr adolygiadau tystiolaeth hyn yn rhan o becyn tystiolaeth ehangach a luniwyd gan gymuned o adolygwyr ar draws disgyblaethau. Fe wnaeth hyn sicrhau bod modd sefydlu consensws a bod sail dystiolaeth drylwyr a chyfredol wedi'i darparu ar gyfer datblygu polisi. Defnyddiwyd cyfanswm o 849 o bapurau ymchwil wedi'u hadolygu gan gymheiriaid.

Rhywogaethau a chynefinoedd pwysig iawn a gyhoeddwyd o dan Adran 7 o Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru)

Bwriad y gweithredoedd rheoli cynefinoedd yn y Cynllun yw cael rhestr fanwl o weithredoedd a chanlyniadau mesuradwy, a nifer wedi'i grynhoi/wedi'i grwpio o

²⁵² Smart, S.M., et al., (2019) ERAMMP Adroddiad 22: Canolfannau Cofnodion Amgylcheddol Lleol Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017)(CEH NEC06297).

²⁵³ Mae'n bosibl cael gafeael ar Adolygiadau Tystiolaeth ERAMMP yn <https://erammp.wales/cy/tystiolaeth>

fathau o gynefinoedd a chymunedau, yn seiliedig ar y rhestr o Gynefinoedd Blaenoriaeth Adran 7 yn Neddf yr Amgylchedd (Cymru) 2017, i leihau maint a chymhlethdod opsiynau cynefinoedd sydd ar gael (dull gweithredu tebyg i Glastir).

Rhaglen Monitro a Gwerthuso Glastir (GMEP)

Fe wnaeth y rhaglen GMEP²⁵⁴ fonitro deg dangosydd bioamrywiaeth lefel uchel sy'n cwmpasu cefn gwlad yn ei gyfanrwydd, ac ar gyfer Rhywogaethau a Chynefinoedd â Blaenoriaeth. Mae'r canlyniadau hyn yn llywio asesiad o effeithiau Glastir yn y dyfodol ynghyd â thueddiadau cenedlaethol hirdymor. Dyma a ganfu'r asesiad sylfaenol:

- Gall newidiadau mewn cyflwr cynefinoedd o ganlyniad i reolaeth gymryd amser hir i'w gwireddu, ac mae hyn yn tynnu sylw at bwysigrwydd cysondeb o ran dull gweithredu.
- O ran ardaloedd a dargedwyd ar gyfer eu gwella dros nifer o flynyddoedd, e.e. Gorgorsydd a Glaswellt y Gweunydd a Phorfeydd Brwyn, mae eu cyflwr wedi gwella.
- Cynnydd yn nifer y gwrychoedd a gaiff eu rheoli ond dirywiad yng nghyfoeth rhywogaethau coediog.
- Tueddiadau cadarnhaol dros y deng mlynedd diwethaf o ran presenoldeb rhywogaethau planhigion sy'n arwydd o gyflwr da cynefinoedd a thiroedd wedi'u gwella. Dim newid ar gyfer coetiroedd a thiroedd â'r.

Mae grŵp adolygu gweithredu rheoli cynefinoedd, sy'n cynnwys swyddogion Llywodraeth Cymru ac arbenigwyr Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC), wedi archwilio ac ystyried pob gweithred rheoli cynefinoedd arfaethedig i benderfynu:

- Cyfansoddiad y mathau o gynefinoedd a sut i'w grwpio ar gyfer eu rhoi ar waith yn y Cynllun.
- Pa elfennau o bob gweithred rheoli cynefinoedd a'i chanlyniadau ddylai fod yn rhan o'r broses gyflawni ac o dan ba haen.
- Yr angen am ddilysu a sicrhau tystiolaeth o weithredoedd.
- Mae CNC wedi cael y dasg o adolygu'r holl ganiatadau a chydsyniadau i adolygu'r broses ymgeisio a chydsynio gyda'r bwriad o sicrhau dull gweithredu cyson ledled Cymru.
- Bydd rhestr gynhwysfawr o gynefinoedd, eu gweithredoedd rheoli cysylltiedig, gofynion tystiolaeth a dilysu, cydsyniadau ac ati, yn cael eu cyflwyno ar ffurf tablau/matrics i ddarlunio a chyfleu'r uchod.

19. A ydych chi wedi defnyddio'r wybodaeth ddiweddaraf am yr effeithiau allweddol ar fioamrywiaeth i wneud penderfyniadau ar sail tystiolaeth?

---

²⁵⁴ <https://gmep.wales/sites/default/files/GMEP-Final-Report-2017.pdf>

Mae'r dystiolaeth sy'n cael ei dyfynnu yng nghwestiwn 18, uchod, yn rhoi trosolwg o rywfaint o'r wybodaeth a'r ffynonellau allweddol a ddefnyddiwyd i wneud penderfyniadau polisi hyd yma ar y Cynllun.

Fel y trafodwyd eisoes, bydd pawb sy'n cael eu derbyn i'r Cynllun yn ymgymryd â phroses Arolwg Llinell Sylfaen o Gynefinoedd Lefel 1 (HBR1) er mwyn cynnwys yr holl fathau o gynefinoedd yn eu daliadau. Bydd yr adolygiad hwn yn helpu i benderfynu pa weithredoedd y mae angen i gyfranogwr eu gwneud fel rhan o'r Cynllun, gydol cyfnod y contract. Fel yr amlinellwyd uchod, mae gweithredoedd o'r fath wedi cael eu seilio ar wybodaeth gyfredol o'r effeithiau allweddol ar fioamrywiaeth.

20. A ydych chi'n gwybod beth sy'n sbarduno newid a beth yw'r ffactorau negyddol allweddol a allai godi o'ch cynnig?

Fe wnaeth adolygiadau tystiolaeth ERAMMP, a ddisgrifir uchod, asesu'r gadwyn resymeg a'r cysylltiadau achosol â chanlyniadau ar gyfer amrywiaeth o ymyriadau posibl. Ymhellach, aeth y gwaith hwn ati i ystyried y cyfaddawdau a'r cydfuddion ar gyfer pob ymyriad²⁵⁵. Anaml y gwelwyd bod ymyriadau'n effeithio ar ganlyniadau unigol yn unig; dengys hyn gyfle i gyflawni amryfal fanteision, ond dengys hefyd fod angen ystyried cyfaddawdau er mwyn osgoi cyflawni un canlyniad ar draul rhai eraill.

Ymhellach, tynnodd yr adolygiadau sylw at y ffaith bod elfen ofodol ynghlwm wrth a fyddai'r manteision yn cael eu gwireddu neu a ellid sicrhau gwerth ychwanegol yn achos llawer o weithredoedd posibl ar gyfer cyflawni canlyniadau. Canfuwyd hyn ar gyfer gweithredoedd bioamrywiaeth hefyd. Er enghraifft, gall gweithredu ar draws nifer o ffermydd cysylltiedig neu ar raddfa'r dalgylch gynnig cyfle i sicrhau gwerth ychwanegol. O ganlyniad mae'r Cynllun yn cynnig opsiynau ariannu cydweithredol gwirfoddol.

21. A ydych chi'n fodlon nad yw'r rhain yn gymwys neu eu bod wedi'u hosgoi?

Mae'r fframwaith SLM yn bwriadu osgoi cyfaddawdau negyddol drwy ei gwneud yn ofynnol i'r Cynllun ystyried y ffordd orau o gyflawni amcanion SLM. Bydd hyn yn helpu i sicrhau bod ffactorau sy'n sbarduno newid, a ffactorau negyddol posibl, yn cael eu hystyried yn gyfannol. Yn y pen draw, oherwydd natur wirfoddol y Cynllun, bydd ffermydd yn gallu ystyried yn annibynnol a ydynt am gymryd rhan ai peidio.

22. A all eich cynnig gyfrannu at ein corff o wybodaeth am fioamrywiaeth?

Cyflwynodd Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 y gofyniad i fonitro ac adrodd ar gyflawni amcanion SLM, a gyflawnir drwy'r Cynllun. Bydd y Cynllun yn cael ei fonitro a'i werthuso'n drylwyr a bydd y canlyniadau ar gael i'r cyhoedd.

---

²⁵⁵ Emmett, B.A., et al., (2019). Adroddiad-10A: Dadansoddiad Integredig. Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297)

23. A yw'n gallu cefnogi mentrau gwyddor-dinasyddion a chynlluniau monitro?

Nid oes bwriad ar hyn o bryd i'r Cynllun gyfrannu'n weithredol at fentrau gwyddoniaeth dinasyddion neu gynlluniau monitro.

24. A ydych chi wedi sicrhau bod unrhyw ddata am fioamrywiaeth a gesglir ar gael i'r cyhoedd?

Bydd y data sy'n cael ei gasglu fel rhan o'r gweithredoedd ar wahân mewn adolygiad cynaliadwyedd fferm (FSR) yn cael ei ddefnyddio gan Lywodraeth Cymru i ddarparu data cyfunol am rinweddau cynaliadwyedd y diwydiant, gan ddarparu'r dystiolaeth i gefnogi ymgyrchoedd hyrwyddo sy'n tynnu sylw at sector ffermio cynaliadwy Cymru, yn ogystal â darparu llinell sylfaen i alluogi monitro cynnydd o ran canlyniadau SLM.

Bydd Llywodraeth Cymru yn adrodd yn flynyddol ar sut mae'r ffermydd yn y Cynllun yn gwneud cynnydd ac yn defnyddio'r dystiolaeth a gesglir gan adroddiadau'r Cynllun i ddangos pa mor gynaliadwy ydynt.

Gall y ffermwr hefyd ddefnyddio data'r FSR i ddangos prawf cadarnhaol o rinweddau cynaliadwyedd ei fferm i ddefnyddwyr a manwerthwyr.

Dulliau llywodraethu a chymorth i weithredu ar fioamrywiaeth

25. A all eich cynnig gefnogi gweithredu ar fioamrywiaeth mewn unrhyw ffordd?

Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio i gyflawni canlyniadau SLM drwy gefnogi cynaliadwyedd y sector amaethyddol. Bydd llawer o weithredoedd y cynllun yn cyflawni yn uniongyrchol yn erbyn y canlyniad SLM sef 'cynnal a gwella gwytnwch ecosystemau'; fodd bynnag, mae disgwyl i lawer o'i weithredoedd eraill (a'u heffeithiau amgylcheddol cadarnhaol disgwylidig) fod o fudd i fioamrywiaeth hefyd.

Mae Gweithredoedd Sylfaenol y Cynllun a fydd yn cefnogi bioamrywiaeth yn uniongyrchol yn cynnwys:

- Adfer, rheoli a chreu cynefinoedd drwy gefnogi ffermwyr i reoli o leiaf 10% o'u tir fel cynefin lled-naturiol.
- Os yw llai na 10% o ddaliad yn gynefinoedd lled-naturiol, bydd angen creu rhai dros dro ar ymylon caeau neu leiniau tir.
- 10% o fferm o dan goed, wedi'i reoli yn unol â Safon Goedwigaeth y DU.
- Rheoli gwrychoedd hen a newydd yn unol â'r cylch rheoli gwrychoedd.
- Rheoli ac adfer mawnog.
- Adfer a rheoli pyllau bywyd gwyllt parhaol presennol a/neu greu nifer o byllau dros dro (tymhorol).
- Y gofyniad i ddatblygu a chytuno ar gynllun rheoli, yn barod i'w roi ar waith ar safleoedd gwarchodedig sydd o dan reolaeth lwyr y ffermwr.

Gallai Gweithredoedd Opsiynol gwirfoddol a fyddai'n cefnogi bioamrywiaeth gynnwys:

- Rheoli neu wella cynefinoedd dros y 10% gofynnol, gan gynnwys gweithredoedd arbennig i safle penodol.

- Gwneud y defnydd gorau o borfa drwy ddulliau pori amgen, cyflwyno porfeydd aml-rywogaeth a phori cymysg.
- Rheoli'r coed a'r coetir, gan gynnwys coetir hynafol, sy'n bod eisoes, yn unol â Safon Goedwigaeth y DU (mwy na 10% y Weithred Sylfaenol).
- Caiff ffermwyr sydd am blannu mwy na'r lleiafswm o 10% gael cymorth i blannu mwy o goed unigol, gwrychoedd, grwpiau o goed, lleiniau clustogi a rhimynnau glan-afon.
- Cynyddu lled gwrychoedd rhwng ffermydd i 3 metr (oni bai eu bod wedi'u gwahanu gan goetir, ffyrdd, waliau ac ati).
- Bydd cyfle i ffermwyr gynnal gweithgareddau i adfer a rheoli mawnogydd (llystyfiant o'r math sy'n tyfu ar gyforgors, gorgors, gwaun wlyb, mignen a ffen). Gall hynny gynnwys cau ffosydd, adeiladau argaeau sy'n gollwng, ailbroffilio darnau wedi'u herydu a sefydlu llystyfiant, ond rydym yn cydnabod y gall gymryd blynyddoedd i adfer mawnog.
- Caiff ffermwyr eu cefnogi i sefydlu llain glustogi ar lan cwrs dŵr. Rhaid iddi fod o leiaf 6 metr o led a gall gynnwys cymysgedd o borfa, llwyni a choed.
- Bydd ffermwyr yn cael eu gwobrwyo am gyflwyno pyllau dŵr parhaol a thymhorol ychwanegol os yw'n briodol gwneud hynny.
- Bydd cymorth ar gael i gadw a dargadw dŵr. Cynigir help i ffermwyr i:
  - Creu cronfeydd dŵr a phyllau dyfrhau newydd.
  - Gosod offer casglu ac ailgylchu dŵr.
  - Gosod seilwaith gwahanu dŵr glân a dŵr budr.
- Gweithredoedd i reoli llifogydd yn naturiol fel casglu dŵr.
- Rhoddir cymorth i ffermwyr wneud mwy dros dirweddau wedi'u gwarchod. Bydd y gweithredoedd hyn yn cael eu teilwra i'r fferm a'i chyffiniau ac yn gyson â rhinweddau arbennig Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol neu Barc Cenedlaethol.

Gallai Gweithredoedd Cydweithredol gwirfoddol a fyddai o fudd i fioamrywiaeth gynnwys:

- Cefnogi cydweithredu i greu cynefinoedd sy'n cysylltu â'i gilydd ar draws y tirlun drwy uno cynefinoedd, gan ystyried unrhyw flaenoriaethau lleol neu genedlaethol o ran adfer rhywogaethau.
- Cefnogaeth i brosiectau reoli ac uno coetiroedd ar raddfa fwy na'r fferm unigol er lles y ffermydd, yr amgylchedd a chymdeithas.
- Cefnogaeth i brosiectau adfer a rheoli mawnogydd sy'n cael eu rhannu gan nifer o ffermwyr.
- Cefnogaeth ar gyfer cydweithredu i reoli safleoedd gwarchodedig i sicrhau canlyniadau SLM.
- Annog ffermwyr i gydweithredu ar draws dalgylch i leihau'r perygl o lifogydd. Byddan nhw'n cael eu gwobrwyo am weithredu ar y cyd, gan gynnwys cyflwyno nodweddion fel rhwystrau sy'n gollwng, manau storio neu blannu coed ar orlifdir.
- Bydd y Cynllun yn cefnogi prosiectau cydweithredol ar raddfa'r dirwedd sy'n gwella'r amgylchedd hanesyddol a'r dirwedd ddynodedig ar draws nifer o ffermydd.

26. A all staff fod yn rhan o weithredu ymarferol?

Mae'r gwaith o roi'r Cynllun ar waith yn parhau.

27. A allwch chi ariannu unrhyw weithredu yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol?

Bydd y Cynllun yn rhoi cyllid uniongyrchol i gyfranogwyr.

28. A allwch chi gefnogi partneriaethau a/neu gydweithio er mwyn mynd ati i weithredu ar fioamrywiaeth yn lleol ac yn gymunedol?

Fel y nodwyd uchod, mae opsiynau o fewn y Cynllun i gydweithio ar ganlyniadau bioamrywiaeth a chynefinoedd gwell, a fydd yn sbarduno cymorth ariannol ychwanegol drwy'r Cynllun.

A all eich cynnig helpu i feithrin capasiti ar gyfer gweithredu ar fioamrywiaeth?

29. A allwch chi gefnogi camau i gaffael sgiliau a hyfforddiant?

Rydym eisiau sicrhau bod gan ein diwydiant amaethyddol yr wybodaeth gywir am arloesedd er mwyn gallu gwella cynhyrchiant a gwytnwch a chyflawni'r canlyniadau rydym yn eu ceisio, gan gynnwys cynnal a gwella gwytnwch ecosystemau.

Mae cynyddu sgiliau ar gyfer gweithredu ar fioamrywiaeth wedi cael ei ddatblygu fel rhan o'r cynnig cymorth o fewn y Cynllun. Bydd hyn yn cael ei gynnig drwy amrywiaeth o sianeli gan gynnwys:

- Gofynion DPP.
- Cyngor arbenigol.
- Ymarferion trosglwyddo gwybodaeth.
- Digwyddiadau arddangos ar ffermydd.

Rydym hefyd eisiau sicrhau y caiff hyfforddiant sgiliau, arloesi a chymorth cyfalaf eu cydgysylltu'n llawn er mwyn galluogi ffermwyr a choedwigwyr i fabwysiadu'r dechnoleg a'r technegau cywir i wella gwytnwch eu busnes.

Bydd y broses HBR1 yn helpu ffermwyr i ddeall potensial cyfannol eu tir. Wrth gynnal yr adolygiad, bydd gan ymgeiswyr fynediad at setiau data perthnasol, taflenni gwybodaeth, cymorth ar-lein ac arweiniad i helpu i ystyried ble a sut i ddefnyddio Gweithredoedd Sylfaenol ar fferm.

O dan yr Haen Opsiynol, byddai rheoli cynefinoedd ar dir lled-naturiol yn cynnwys dull mwy cymhleth, costus, wedi'i dargedu, wedi'i deilwra, cyfyng a dwys ar gyfer eu rheoli. Byddai ffermwyr sy'n dymuno cymryd rhan yn yr haen hon yn cael eu cefnogi gan syrfewyr arbenigol ar y safle i gynnal rhai o'r asesiadau mwy cymhleth. Bydd angen i'r ffermwr, neu'r unigolyn sydd â chyfrifoldeb gweithredol dros y tir, fod yn bresennol i gymryd rhan a chynorthwyo'r ymgynghorydd mewn unrhyw broses mapio cynefinoedd uwch ac ateb cwestiynau am reoli ardaloedd o ddiddordeb o ddydd i ddydd. Dylai'r lefel Opsiynol hon

alluogi ffermwyr i ddatblygu eu gwybodaeth a'u gallu arbenigol ymhellach o ran adnabod a rheoli rhai o'r cyfleoedd bioamrywiaeth mwy cymhleth ar eu tir.

Ar ben hynny, lle nodir safle dynodedig perthnasol, bydd proses yn cael ei sefydlu i gychwyn cysylltu â ffermwyr a chynnal ymweliad safle dilynol i fwrw ymlaen â datblygu'r cynllun rheoli. Bydd asesydd cymwys addas, gyda'r cydbwysedd gofynnol o sgiliau technegol, gweinyddol a rhyngbersonol, ac unrhyw arbenigwr arall sy'n cael ei ystyried yn angenrheidiol o ystyried y nodweddion pwysig ar y safle, yn ymweld â'r ardal. Bydd y ffermwr yn gweithio'n agos gyda'r asesydd a'r rheolwyr i sicrhau bod yr hyn sy'n cael ei gynnig yn ymarferol ac yn gyflawnadwy, ac i gytuno ar y sail ar gyfer cynllun rheoli sy'n gallu troi'n gytundeb rheoli gweithredol lle mae'r ffermwr yn cael ei ddigolledu a'i wobrwyo'n briodol. Bydd y broses o ddatblygu'r cynllun hefyd yn gweithredu fel math o hyfforddiant gwybodaeth a sgiliau i ffermwr i'w baratoi ar gyfer y gweithredu.

A yw eich cynnig yn sicrhau bod gan y rheini sy'n rhan o broses o wneud penderfyniadau ynghylch bioamrywiaeth y cymwysterau priodol?

30. A all eich cynnig ariannu'r gwaith o feithrin gallu er mwyn gweithredu ar fioamrywiaeth?

Bydd y Gweithredoedd Sylfaenol a fyddai'n cael eu cynnal fel rhan o adolygiad cynaliadwyedd fferm – yn enwedig yr Asesiad Carbon ac Arolwg Llinell Sylfaen o Gynefinoedd Lefel 1 a 2 – yn gofyn am lefel o arbenigedd na fydd o bosibl gan rai ffermwyr. Er mwyn helpu hyn, a helpu ffermydd i ymuno â'r Cynllun pan gaiff ei lansio, bydd ffermwyr yn cael eu cefnogi a'u cynghori yn y blynyddoedd cyn y lansiad ac o ddiwrnod cyntaf un y Cynllun. Bydd ffermwyr yn cael cymorth (yn ariannol ac ar ffurf cyngor ac arbenigedd) i gwblhau cyfrif carbon a HBR1 fel rhan o gynllun parodrwydd ar gyfer adolygiad cynaliadwyedd.

Fel yr amlinellwyd uchod, mae'r HBR wedi'i rannu yn ddwy haen ar wahân. Mae'r rhaniad hwn yn galluogi adolygiad llinell sylfaen mwy cyffredinol (HBR1) i fodloni'r Gweithredoedd Sylfaenol, sy'n gofyn am lai o ddealltwriaeth dechnegol, a fydd yn cael ei gefnogi o bell. Bydd HBR2 Opsiynol yn cynnig adolygiad manylach lle bydd adnoddau arbenigol ar gael, ar ffurf cynghorwyr sydd â'r cydbwysedd gofynnol o sgiliau technegol, gweinyddol a rhyngbersonol i gefnogi a chyflawni yn erbyn y tasgau mwy cymhleth sydd ar gael yn yr opsiynau uwchben y lefel Sylfaenol.

Ar ben hynny, drwy ei gwneud yn ofynnol i ffermwyr brofi eu priddoedd a dilyn proses cyfrif maethynnau, bydd gan ffermwyr yr wybodaeth sydd ei hangen arnynt i wneud penderfyniadau gwybodus am SLM. Gall y penderfyniadau hyn gynnwys dewis o'r rhestr ehangach o Weithredoedd Opsiynol y Cynllun i'w helpu i wella strwythur eu pridd (er enghraifft, bras-droi'r tir) neu wneud y defnydd gorau o dail a gwrtaith (gwasgaru manwl gywir).

30.A ydych chi wedi cofnodi penderfyniadau a chamau gweithredu i gynnal a gwella bioamrywiaeth?

Datblygwyd y Cynllun yn unol â'r dyletswyddau a osodwyd ar Weinidogion Cymru yn Adran 6 o Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016.

Bydd gofyniad mynediad y Cynllun i gynnal HBR1 yn sicrhau y bydd yr holl weithredoedd a phenderfyniadau a wneir gan gyfranogwyr ar y fferm yn cael eu dangos i sicrhau bod bioamrywiaeth yn cael ei chadw a'i chynnal yn y man lleiaf. Bydd Gweithredoedd Opsiynol sydd ar gael drwy HBR2 yn cyfrannu ymhellach at wella bioamrywiaeth.

Diogelu rhywogaethau a chynefinoedd pwysig iawn

31. A gydymffurfir â'r holl ddeddfwriaeth i sicrhau bod rhywogaethau a chynefinoedd morol a daearol yn cael eu diogelu?

Bydd cydymffurfio â gofynion rheoleiddiol yn berthnasol i bob ffermwr yng Nghymru, gan gynnwys y rhai sy'n dymuno ymuno â'r Cynllun. Felly, mae cadarnhau cydymffurfiaeth reoleiddiol hefyd yn cyfrannu at gymhwystra ar gyfer y Cynllun. Fodd bynnag, bydd y Cynllun yn cynnig taliadau i ffermwyr ledled Cymru am gynnal cyfres o Weithredoedd Sylfaenol sy'n mynd y tu hwnt i'r hyn sy'n ofynnol gan ddeddfwriaeth.

32.A ystyriwyd unrhyw ofyniad am drwyddedau, monitro a/neu gamau gorfodi ac a weithredwyd arnynt?

Bydd unrhyw ofyniad am drwyddedau, monitro a gorfodi yn cael ei ystyried a'i weithredu er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth barhaus â'r ddeddfwriaeth.

33.A nodwyd unrhyw ofyniad i gynnal Asesiad o'r Effaith Amgylcheddol/Asesiad Amgylcheddol Strategol/Asesiad Rheoliadau Cynefinoedd ac a weithredwyd ar hynny?

Mae cadwraeth a gwarchod cynefinoedd lled-naturiol y tu allan i safleoedd dynodedig yn cael eu rheoleiddio gan Reoliadau Asesu'r Effeithiau Amgylcheddol amrywiol yng Nghymru. Mewn cyd-destun amaethyddol, maent yn dod o dan gwmpas Rheoliadau Asesu'r Effeithiau Amgylcheddol (Amaethyddiaeth) (Cymru) 2017 (fel y'u diwygiwyd), sy'n gwahardd prosiectau gwella amaethyddol ar dir lled-naturiol heb wneud cais yn gyntaf i Lywodraeth Cymru am benderfyniad sgrinio.

Bydd y fethodoleg ar gyfer cyflwyno'r broses HBR yn seiliedig ar ac yn adlewyrchu'n agos yr hyn a ddefnyddir gan Asesiadau o'r Effaith Amgylcheddol Llywodraeth Cymru.

Mae presenoldeb cynefin glaswelltir â gwerth bioamrywiaeth uchel (blaenoriaeth) yn un o'r ffactorau allweddol o arwyddocâd a ystyrir gan ecolegwyr Llywodraeth Cymru yn ystod proses sgrinio'r Cynllun a byddai'n arwain at wrthod prosiect gwella amaethyddol.

Yn dilyn yr HBR1, bydd angen i ffermwyr reoli o leiaf 10% o'u tir i gadw a chynnal cynefinoedd lled-naturiol. Lle nad oes digon o gynefin lled-naturiol ar gael, bydd angen i ffermwyr ddewis gweithredoedd i greu nodweddion cynefin dros dro ar dir amaethyddol arall i gyrraedd 10%.

Bydd y gweithredoedd rheoli cynefinoedd sydd i'w cyflawni yn uniongyrchol gysylltiedig â'r gymuned/math o lystyfiant/categori sy'n bresennol yn y cynefin, neu i'w greu, yn debyg i Glastir a chynlluniau blaenorol fel Tir Gofal. Y bwriad yw cael rhestr wedi'i mireinio o weithredoedd rheoli a chanlyniadau mesuradwy a nifer wedi'i grynhoi/wedi'i grwpio o fathau o gynefinoedd yn seiliedig ar y rhestr o Gynefinoedd â Blaenoriaeth Adran 7 o fewn Deddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016.

34. A nodwyd unrhyw effeithiau neu gyfleoedd i gymryd camau cadarnhaol ar gyfer rhywogaethau a chynefinoedd yn Adran 7, ac a weithredwyd ar hynny?

Fel rhan o'r Cynllun, mae disgwyl i ffermwyr gael cynllun rheoli sydd wedi'i ddatblygu a'i gytuno'n llawn, ac sy'n barod i'w weithredu lle mae safleoedd gwarchoddedig o dan reolaeth lwyr y ffermwr.

A yw'r cynnig yn ceisio cynnal a gwella bioamrywiaeth yn y lle cyntaf?

35. A ydych chi wedi dewis yr opsiwn sy'n osgoi colled a/neu ddifrod i fioamrywiaeth, ac sy'n hyrwyddo gwytnwch ecosystemau?

Drwy ei nod o gyflawni amcanion SLM, bydd y Cynllun yn mynd i'r afael â cholli bioamrywiaeth ac yn cynyddu gwytnwch ecosystemau. Mae Adran 25, uchod, yn rhestru llawer o'r gweithredoedd arfaethedig yn y Cynllun a fydd yn cynnal a gwella bioamrywiaeth yn uniongyrchol.

36. Mewn achosion lle bo cydbwysedd y manteision amgylcheddol, economaidd, cymdeithasol a diwylliannol²⁵⁶ sy'n cael ei ddarparu gan eich cynnig yn golygu y gellid colli rhywfaint o gynefinoedd neu rywogaethau, a ydych chi wedi ceisio gwella bioamrywiaeth mewn mannau eraill ar y safle, neu os nad oes opsiwn i wneud hynny, yn rhywle oddi ar y safle?

Mae'r Cynllun wedi'i gynllunio i gefnogi'r nod SLM o 'gynnal a gwella gwytnwch ecosystemau'. Drwy'r broses HBR, bydd cynefinoedd lled-naturiol presennol yn cael eu cynnal yn unol â rheoliadau sy'n gysylltiedig ag Aseidiadau o'r Effaith Amgylcheddol, sy'n

---

²⁵⁶ Gan roi ystyriaeth briodol i fanteision a gwerth cynhenid adnoddau naturiol, gan gynnwys bioamrywiaeth, ac ecosystemau

cynnwys unrhyw gynefin lled-naturiol nad yw'n cyfrannu at y 10% sydd ei angen i fod yn rhan o'r Cynllun. Mae Gweithredoedd Opsiydol hefyd ar gael yn y Cynllun a fyddai'n cymhell rheoli, creu a gwella cynefinoedd. O'r herwydd, bydd y Cynllun yn anelu nid yn unig i gadw a chynnal cynefinoedd sydd eisoes yn bodoli, a'r rhywogaethau sy'n dibynnu arnynt, ond hefyd eu gwella, a chreu cynefinoedd newydd a gweithio tuag at gyfoethogi bioamrywiaeth.

Ar ben hynny, lle mae gan ddaliad lai na'r 10% o gynefin lled-naturiol presennol sydd ei angen i fodloni'r gofyniad trothwy cynefin Sylfaenol, bydd angen creu ymylon caeau neu leiniau dros dro ar dir wedi'i wella. Mae'r rhain wedi'u cynllunio i weithredu fel coridorau bywyd gwyllt ac ardaloedd sy'n gyfeillgar i bryfed peillio ar laswelltir wedi'i wella, tir âr neu dir a ddefnyddir mewn cylchdro âr. Rhaid i'r ffermwr ddewis gwneud iawn am y diffyg drwy ddewis un neu fwy o weithgareddau rheoli addas. Bydd y dewis o weithredoedd yn cynnwys:

- Cadw ymylon cnwd yn fraenar.
- Talarau caeau yd heb eu ffrwythloni, eu chwistrellu a'u cynaeafu.
- Ymyl o borfa arw parhaol ar dir âr.
- Ymylon o borfa arw fel cylchdro ar dir âr.
- Sefydlu porfeydd cymysg ar dir wedi'i wella (mae'r rhain hefyd yn cael eu galw'n borfeydd aml-rywogaeth neu borfeydd llysiuol).
- Sefydlu cnwd gorchudd ar gyfer bywyd gwyllt ar dir wedi'i wella.

37. A yw eich cynnig yn cyfrannu at y gwaith o gynnal a gwella bioamrywiaeth ledled Cymru?

Fel yr amlinellwyd uchod, bydd y Cynllun yn ei gwneud yn ofynnol i ymgeiswyr reoli o leiaf 10% o'u tir fel cynefin lled-naturiol. Lle nad oes digon o gynefin lled-naturiol ar gael i fodloni'r gofyniad o 10%, bydd angen i ffermwyr ddewis gweithredoedd i greu nodweddion cynefin parhaol neu dros dro ar dir amaethyddol arall er mwyn gwella'r fioamrywiaeth ar eu tir.

Rydym wedi cynnal ystod o adolygiadau tystiolaeth (Keenleyside et al.)²⁵⁷ ac ar gyfer glaswelltir wedi'i led-wella (a allai fod o werth sylweddol, er enghraifft, fel cynefin ar gyfer amrywiaeth o rywogaethau cyffredin sy'n dirywio, megis y drudwy, y siglen felen a'r gornchwigen), mae'r adolygiadau hyn wedi dangos bod cyfle i sicrhau enillion cadwraeth cymharol syml a phwysig (gan gynnwys cysylltedd) o ganlyniad i ddefnyddio ymyriadau sy'n briodol ar gyfer tir lled-naturiol, heb yr angen i adfer cynefinoedd yn ddwys. O ystyried bod tua 20% o Gymru o dan laswelltir lled-naturiol²⁵⁸ a bod tua 90% o'r tir yn amaethyddol²⁵⁹, mae'r Cynllun yn cynnig y potensial i wella bioamrywiaeth ledled Cymru.

---

²⁵⁷ Keenleyside, C.B., et al., (2019) Atodiad 4: Adeiladu Cadernid yr Ecosystem. Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

²⁵⁸ Arolwg Cefn Gwlad, (2007) ar gael yn: <https://nora.nerc.ac.uk/id/eprint/7832/6/CS-Wales-Results2007-Chapter03.pdf>

²⁵⁹ Naill ai tir fferm neu dir comin. Gweler: <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/statistics-and-research/2020-12/arolwg-or-cyfrifiad-amaethyddol-garddwrol-mehefin-2020-913.pdf>

Cynyddu gwytnwch ein hamgylchedd naturiol

38.A yw eich cynnig yn cyfrannu at ddatblygu gwytnwch ein hecosystemau?

Mae cynnal a gwella gwytnwch ecosystemau wedi'i osod fel un o'r pedwar amcan SLM, ac mae'n un o brif nodweddion y Cynllun Ffermio Cynaliadwy. Disgwylir y bydd modd gwella gwytnwch ecosystemau drwy adeiladu rhwydweithiau cryfach o gynefinoedd a hyrwyddo cysylltedd. Dengys tystiolaeth y byddai'r camau canlynol yn y Cynllun, sy'n cyd-fynd ag SLM, yn helpu i hyrwyddo cysylltedd cynefinoedd ar raddfa tirwedd:²⁶⁰

- Gwella cyflwr safleoedd drwy reoli da i wella cysylltedd a ffitrwydd poblogaethau o fewn llain.
- Cynyddu maint lleiniau cynefin.
- Datblygu lleiniau clustogi o amgylch lleiniau.
- Ehangu cynefin i uno lleiniau â'i gilydd.
- Datblygu cerrig sarn rhwng lleiniau.
- Datblygu coridorau.
- Gwella cyflwr tir rhwng lleiniau cynefin er mwyn cynyddu hydreddedd.
- Gwella maint a chyflwr nodweddion tirwedd megis gwrychoedd, ymylon caeau a chysiau dŵr.
- Datblygu rhwydweithiau o gynefinoedd.
- Annog ardaloedd di-dor mawr o gynefin ar raddfa tirwedd.

39.A yw'n gweithio gyda natur, ac yn ystyried y defnydd o atebion seiliedig ar natur yn bennaf?

Oherwydd bod y Cynllun yn bwriadu cyflawni canlyniadau SLM, bydd busnesau amaethyddol yn cael eu cefnogi drwy'r Cynllun i ffermio mewn ffordd gynaliadwy. O'r herwydd, bydd ffermydd yn cael eu cefnogi i weithio gyda natur, lle bo hynny'n bosibl, a defnyddio atebion sy'n seiliedig ar natur, i wella cynaliadwyedd y sector amaethyddol yng Nghymru.

40.A oes unrhyw atebion seiliedig ar natur yn frodorol ac yn fioamrywiol?

Mae nifer o atebion sy'n seiliedig ar natur yn y Cynllun yn frodorol ac yn fioamrywiol. Er enghraifft, bydd y Cynllun yn cefnogi ffermwyr i wella cynefinoedd coetir sydd eisoes yn bodoli. Gall y Weithred Sylfaenol hon fod o fudd i fusnes y fferm wrth ddarparu manteision cymdeithasol ac amgylcheddol eraill hefyd, megis:

- Gwella ansawdd aer drwy ddal allyriadau amonia o siediau da byw a storffeydd slyri neu greu lleiniau clustogi rhag amonia ar gyfer safleoedd sensitif fel coetiroedd hynafol.
- Gwella a diogelu bioamrywiaeth drwy greu a chysylltu cynefinoedd.

---

²⁶⁰ Latham J., Sherry J. a Rothwell J., (2013) *Ecological Connectivity and Biodiversity Prioritisation in the Terrestrial Environment of Wales*. Adroddiad Gwyddoniaeth Staff CCGC Rhif 13/3/3.

- Gwella lles anifeiliaid drwy gynnig cysgod a lloches i dda byw a bioddiogelwch drwy wneud ffiniau ffermydd yn fwy llydan gyda gwrychoedd lletach a phlannu coed.
- Lleihau'r perygl o lifogydd drwy arafu llif dŵr.
- Gwella ansawdd dŵr drwy atal llif dŵr wyneb, gwella sefydlogrwydd pridd a lleihau llygredd gan faethynnau.
- Cynnig cyfleoedd hamdden drwy ganiatáu mynediad i'r cyhoedd iddynt.

41. A yw'n gallu adfer neu gyfrannu at y gwaith o adfer cynefinoedd sydd wedi dirywio?

Mae nifer o gamau gweithredu o fewn y Cynllun yn bwriadu adfer neu gyfrannu tuag at adfer cynefinoedd sydd wedi dirywio. Yn benodol, bydd y Gweithredoedd Sylfaenol ac Opsiynol mewn perthynas â'r rhwydwaith safleoedd dynodedig gwarchodedig yn ceisio cyflawni hyn. Dangosodd prosiect gwerthuso llinell sylfaen CNC 2020,²⁶¹ a asesodd tua hanner y nodweddion ar Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig (SoDdGA) yng Nghymru, y canlynol:

- Amcangyfrifir bod 20% o'r nodweddion mewn cyflwr ffafriol.
- Mae tua 30% mewn cyflwr anffafriol.
- Nid yw tua 50% mewn cyflwr a ddeisyfir.
- Ymhellach, nid yw'r rhan fwyaf o safleoedd yng Nghymru yn destun unrhyw gytundeb rheoli gweithredol.

Mae SoDdGA, Ardaloedd Gwarchodaeth Arbennig ac Ardaloedd Cadwraeth Arbennig Cymru yn hanfodol ar gyfer bioamrywiaeth ac maent yn rhan bwysig o'r dirwedd sy'n cael ei ffermio. Yn ogystal â chwarae rhan hanfodol wrth wrthdroi dirywiad bioamrywiaeth, gall safleoedd gwarchodedig o dan reolaeth gadarn gyflawni llawer o'r canlyniadau SLM a gwasanaethau ecosystem a ddeisyfir sy'n hanfodol i gyflawni ein hymrwymiaidau a'n huchelgeisiau polisi.

Ein huchelgais yw i bob safle dynodedig, neu ran o safleoedd dynodedig sydd o dan reolaeth lawn a rheolaeth lwyr ymgeisydd sy'n dod yn rhan o'r Cynllun, gael ei reoli'n gadarnhaol erbyn diwedd 2030. O dan yr Haen Sylfaenol, bydd gofyn i gyfranogwyr lunio cynllun rheoli ar gyfer safleoedd o'r fath yn y man lleiaf. O dan yr Haen Opsiynol, fodd bynnag, bydd ffermwyr yn gallu ymrwymo i gytundeb rheoli a gweithio'n weithredol tuag at ddiogelu ac adfer cynefinoedd gwarchodedig o'r fath.

42. A yw'n gallu cyfrannu at ddatblygu rhwydweithiau o gynefinoedd ecolegol gwydn?

Drwy Haen Gydweithredol y Cynllun, bydd ffermwyr yn cael y dewis i gydweithio i gysylltu, datblygu a rheoli rhwydweithiau ecolegol o gynefinoedd. Er enghraifft, bydd y Cynllun yn cefnogi Gweithred Gydweithredol ar gyfer:

- Prosiectau i reoli ac uno coetiroedd ar raddfa fwy na'r fferm unigol er lles y ffermydd, yr amgylchedd a chymdeithas.

---

²⁶¹

- Creu cynefinoedd sy'n cysylltu â'i gilydd ar draws y tirlun trwy uno cynefinoedd, gan ystyried unrhyw flaenoriaethau lleol neu genedlaethol o ran adfer rhywogaethau.
- Cydweithredu i reoli safleoedd gwarchoddedig i sicrhau canlyniadau SLM.
- Prosiectau cydweithredol ar raddfa'r dirwedd fydd yn gwella'r amgylchedd hanesyddol a'r dirwedd ddynodedig ar draws nifer o ffermydd.

43. A yw'r cynnig yn gwella rheolaeth safle i wella cyflwr cynefinoedd neu rywogaethau ar unrhyw raddfa? e.e. plannu rhywogaethau brodorol, darparu ardaloedd blodau gwyllt ar gyfer pryfed peillio, gadael ardaloedd o laswellt heb ei dorri; a gwella cysylltedd rhwng cynefinoedd gwerthfawr

Bydd y gweithredoedd rheoli cynefinoedd yn y Cynllun yn gwella cyflwr cynefinoedd neu rywogaethau ar draws ystod o raddfeydd, a fydd yn y pen draw yn cael eu pennu gan ofynion gorfodol neu weithredoedd gwirfoddol pob cyfranogwr a rhinweddau amgylcheddol penodol eu daliadau.

44. A yw eich cynnig yn cyfrannu at greu cynefinoedd newydd?

Bydd y Cynllun yn sicrhau y gellir cynnal a chreu nodweddion tirwedd sy'n darparu cynefinoedd pwysig i fywyd gwyllt ar yr holl dir amaethyddol ledled Cymru a bydd yn diogelu amddiffyniadau i'r cynefinoedd hyn a allai fod wedi cael eu colli fel arall.

Mae'r sylfaen dystiolaeth sy'n sail i'r ystod o weithredoedd yn y Cynllun (e.e. Keenleyside et al.)²⁶² yn awgrymu, er mwyn cynyddu gwytnwch rhwydweithiau cynefinoedd yng Nghymru, bod angen creu neu adfer cynefinoedd ar dir wedi'i led-wella a'i wella. Mae adfer a chreu yn elfennau hanfodol o reoli cynefinoedd lled-naturiol ar raddfa tirwedd.

45. A yw eich cynnig yn cefnogi creu cynefinoedd newydd, megis perllannau lleol, gwrychoedd brodorol, dolydd blodau gwyllt neu ardaloedd eraill o fannau gwyrdd brodorol, bioamrywiol?

Bydd y Cynllun yn cefnogi rheoli, cynnal, gwella a chreu ardaloedd o gynefin newydd ar dir amaethyddol.

O dan Haen Sylfaenol y Cynllun, bydd yn ofynnol i ffermwyr reoli o leiaf 10% o'u tir er budd bioamrywiaeth. Disgwylir i hyn gael ei gyflawni'n bennaf drwy gadw a rheoli cynefinoedd lled-naturiol presennol. Ac eto, lle nad oes digon o gynefin lled-naturiol ar gael, bydd angen i ffermwyr ddewis gweithredoedd i greu nodweddion cynefin dros dro ar dir amaethyddol arall i gyrraedd y 10% (e.e. mae modd creu ymylon segur neu ymylon porfa garw o amgylch caeau â'r, neu gnydau gorchudd ar gyfer bywyd gwyllt a phorfeydd aml-rywogaeth ar dir arall wedi'i wella). Fodd bynnag, bydd y Cynllun hefyd yn cefnogi creu cynefinoedd newydd.

Rydym wedi colli lawer iawn o byllau dŵr ar ein tir. Yn ogystal â'u manteision i fywyd gwyllt, bydd rhagor o byllau dŵr yn dal mwy o ddŵr yn ystod tywydd gwlyb ac yn lleihau'r perygl o

²⁶² Keenleyside, C.B., et al., (2019) Atodiad 4: Adeiladu Cadernid yr Ecosystem. Adroddiad ERAMMP i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (CEH NEC06297).

lifogydd ymhellach i lawr y dyffryn neu'r cwm. Bydd y Cynllun yn cefnogi creu nodweddion gwlyptir newydd fel pyllau dŵr parhaol a thymhorol.

Ar ben hynny, bydd cefnogaeth ar gael i ddychwelyd tir pori yn ddolydd blodau gwyllt cyfoethog gyda'r rheolaeth gywir. Gall cynefinoedd newydd fel y rhain fod hyd yn oed yn fwy gwerthfawr os ydynt yn cysylltu cynefinoedd â'i gilydd er mwyn i fywyd gwyllt allu symud o amgylch y dirwedd. Bydd y Cynllun yn cynnig cyfleoedd cyllid Opsiynol a Chydweithredol ychwanegol i annog creu cynefinoedd cydgysylltiedig ar draws tirweddau, gan wireddu canlyniadau amgylcheddol i'r eithaf ar raddfa tirwedd drwy weithredoedd cyfunol wedi'u teilwra.

46. A all creu cynefin gyfrannu at ddatblygu rhwydweithiau ecolegol gwydn?

Bydd y HBR2 gwirfoddol, opsiynol yn cefnogi nodi ardaloedd addas i wella cynefinoedd ac ecosystemau. Mae'r rhain yn cynnwys nodi cyfleoedd ar gyfer tir lled-naturiol ymylol, ardaloedd ar gyfer plannu coed, a chyfleoedd i greu mwy o byllau dŵr parhaol a thymhorol.

Bydd camau gweithredu eraill o fewn Haenau Opsiynol a Chydweithredol y Cynllun yn cynnig cyfleoedd ar gyfer dulliau cydgysylltiedig rhwng gwahanol dirfeddianwyr a sefydliadau i gysylltu ac ehangu rhwydweithiau bywyd gwyllt a chynefinoedd, a fydd yn cynyddu eu gwytnwch.

Mynd i'r afael â phwysau allweddol ar rywogaethau a chynefinoedd

47. A fydd y cynnig yn achosi unrhyw effeithiau negyddol ar gynefinoedd neu rywogaethau drwy?

Newid defnydd tir

Un o ganlyniadau allweddol SLM yw annog a chreu ecosystemau mwy gwydn ar dir amaethyddol. Bwriad y Cynllun yw annog newidiadau bach yn y defnydd o dir mewn mannau priodol i wella bioamrywiaeth a gwarchod cynefinoedd yn hytrach na cheisio newidiadau defnydd tir ar raddfa fawr mewn ardaloedd lleol, a allai arwain at amgylchiadau anfwriadol.

Os yw daliadau cyfan neu ran ohonynt wedi'u lleoli mewn safleoedd dynodedig, lle mae gan yr ymgeisydd reolaeth lawn a llwyr ac yn ymuno â'r Cynllun, mae'n ofynnol i'r ymgeisydd gael cynllun rheoli wedi'i lunio a'i gytuno rhwng partïon perthnasol. Dylai hyn sicrhau bod unrhyw effeithiau negyddol posibl yn cael eu hystyried a'u lliniaru'n ofalus cyn gweithredu unrhyw newidiadau i'r tir.

Achosi llygredd aer, dŵr, golau, sŵn neu ddirgryniad?

Mae nifer o gyfleoedd cyllido uniongyrchol yn y Cynllun sy'n bwriadu gwella cynefinoedd a rhywogaethau a sicrhau manteision ehangach megis gwella ansawdd aer a dŵr, sydd hefyd o fudd i fioamrywiaeth.

Bydd y broses HBR yn galluogi ymgeiswyr y Cynllun i ystyried unrhyw effeithiau negyddol posibl a sut i'w lliniaru cyn gwneud cais am yr arian ychwanegol sydd ar gael drwy'r haenau eraill.

Byddai unrhyw newidiadau arfaethedig mewn defnydd tir i gyflawni SLM (e.e. plannu coed er mwyn cynyddu atafaelu carbon) yn gofyn am gymeradwyaeth drwy'r rheoliadau Asesiadau o'r Effaith Amgylcheddol ar gyfer pob prosiect unigol dros bum hectar yn y ffordd arferol, gan roi sylw dyladwy i fioamrywiaeth ar y safle arfaethedig.

Fel yr amlinellwyd uchod, mae cynnydd yn y mynediad i gefn gwlad yn meddu ar y potensial i gael effaith negyddol ar gynefinoedd a rhywogaethau lleol pe na bai defnyddwyr y mynediad yn ymwybodol o'r Cod Cefn Gwlad a'u cyfrifoldebau yn yr amgylchedd naturiol. Bydd y Cynllun yn cynnig cyfleoedd ariannu opsiynol ychwanegol drwy'r Haenau Opsiynol a Chydweithredol i gefnogi gweithgareddau addysgol a hybu ymwybyddiaeth i'r rhai a allai fod yn llai cyfarwydd â'r amgylchedd gwledig.

48.A gydymffurfiwyd â'r holl ddeddfwriaeth sy'n ymwneud â'r pwysau ar rywogaethau a chynefinoedd?

Byddai hyn yn cynnwys:

- Rheoli llygredd
- Rhywogaethau estron goresgynnol
- Systemau Draenio Trefol Cynaliadwy
- Newid yn yr Hinsawdd ac ati

Byddai gweithredu i leihau llygredd, rheoli rhywogaethau estron goresgynnol a lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd i gyd yn cyd-fynd â chyflawni SLM. Mae mynediad i'r Cynllun hefyd yn dibynnu ar ymgeiswyr yn bodloni'r gofynion rheoleiddio sydd eisoes ar waith yng Nghymru. Bydd Cyswllt Ffermio yn cynnig cyngor, hyfforddiant ac arweiniad i gefnogi defnyddwyr tir i ddeall a chydymffurfio â gofynion rheoleiddio.

49. Sut y bydd unrhyw effeithiau negyddol yn cael eu lliniaru?

A ddefnyddiwyd dulliau system gyfan ac atebion brodorol a bioamrywiol seiliedig ar natur i leihau llygredd a lliniaru newid yn yr hinsawdd?

Oherwydd bod y Cynllun wedi cael ei gynllunio i gyflawni SLM, bydd yn annog dull system gyfan o gynnal a gwella cynaliadwyedd amgylcheddol, cymdeithasol ac economaidd amaethyddiaeth yng Nghymru. Dylai cefnogi ffermwyr i gynllunio'r ffordd orau o gyflawni'r

amcanion hyn, sy'n cynnwys lliniaru effeithiau newid yn yr hinsawdd, leihau effeithiau negyddol anfwriadol.

Bydd y cymorth ariannol yn golygu bod modd cymryd camau uniongyrchol i leihau llygredd a lliniaru newid yn yr hinsawdd mewn amaethyddiaeth. Gellir cyflawni llawer o'r canlyniadau sydd gennym mewn golwg drwy gyfrwng camau a fydd yn rhoadru buddion, gan gefnogi dull gweithredu system gyfan ymhellach.

A yw eich cynnig yn defnyddio'r arferion gorau ar gyfer rheoli'r meysydd amaethyddiaeth, pysgodfeydd, coedwigaeth ac adeiladu yn gynaliadwy?

Datblygwyd y Gweithredoedd a'r cymorth yn y Cynllun i ystyried sut i gefnogi arfer gorau wrth reoli amaethyddiaeth yn gynaliadwy ledled Cymru. Yn fras, bydd y ffermydd sy'n cymryd rhan yn cael eu cefnogi i:

- **Leihau, ailddefnyddio ac ailgylchu mewnbynnau, maethynnau a gwastraff:**
Bydd y Cynllun yn helpu ffermydd i ddefnyddio cyn lleied o fewnbynnau â phosibl ac i wneud y defnydd gorau o'u hadnoddau er mwyn lleihau eu colledion i'r amgylchedd, gwella ansawdd aer a dŵr a'u gwneud yn fwy effeithlon a phroffidiol. Bydd hyn yn cael ei gyflawni drwy gefnogi cyfranogwyr i:
  - Wneud y defnydd gorau o wrtaith artiffisial drwy reoli maethynnau a phrofi'r pridd.
  - Rhoi blaenoriaeth i ddefnyddio tail a magu ffrwythlondeb.
  - Gwneud y defnydd gorau o atchwanegion, gwrthfotigau a meddyginiaethau.
  - Defnyddio llai o blaladdwyr a chwynladdwyr drwy reolaeth integredig ar blâu.
  - Gwneud y defnydd gorau o borfa drwy ddulliau pori amgen, gan gynnwys porfeydd aml-rywogaeth a phori cymysg.
  - Lleihau effaith allyriadau amonia ar yr amgylchedd.
- **Lleihau allyriadau fferm a dal a storio cymaint o garbon â phosibl:** Bydd y Cynllun yn helpu ffermydd i fod yn fwy effeithlon, i leihau allyriadau nwyon tŷ gwydr ac i wella'u storfeydd carbon drwy ddal a storio carbon. Byddwn yn helpu ffermydd hefyd i ddefnyddio ynni adnewyddadwy a chynhyrchu bwyd ag ôl troed carbon bach. Bydd hyn yn cael ei gyflawni drwy gefnogi cyfranogwyr i:
  - Ddefnyddio ynni'n fwy effeithlon a chynhyrchu ynni adnewyddadwy ar y fferm.
  - Mabwysiadu Cylch Gwella Iechyd Anifeiliaid (AHIC).
  - Adfer mawngydd lled-naturiol.
  - Rheoli amaeth-goedwigaeth a choetir a chreu rhai newydd.
- **Diogelu a gwella ecosystem y fferm:** Bydd y Cynllun yn cefnogi ffermwyr i weithio'n dda â'u hecosystemau, gan ddefnyddio atebion sy'n seiliedig ar natur i sicrhau priddoedd iach a byw ac amrywiaeth gyfoethog o ran y fferm a natur. Bydd hyn yn cael ei gyflawni drwy gefnogi cyfranogwyr i:
  - Ddiogelu pridd rhag erydu a dirywio.
  - Rheoli cynefinoedd a rhywogaethau, drwy:
    - Gynnal a chreu cynefinoedd.
    - Hybu cynefinoedd ar dir wedi'i wella.

- Rheoli safleoedd dynodedig.
  - Diogelu dŵr rhag llygredd, drwy:
    - Lleihau'r risg o lygredd gwasgaredig.
    - Gwarchod glannau cyrsiau dŵr.
  - Diogelu a chadw dŵr, drwy:
    - Adfer/rheoli/creu pyllau dŵr parhaol a thymhorol.
    - Casglu a storio dŵr.
  - Dulliau naturiol o reoli llifogydd.
- **Bod o fudd i bobl, anifeiliaid a lle:** Byddwn yn helpu ffermwyr i hyrwyddo a gwella'u llesiant yn ogystal â llesiant eu teuluoedd, eu gweithlu, y gymuned leol a'u da byw. Byddwn yn helpu ffermwyr i gyfoethogi harddwch yr amgylchedd naturiol a rhoi cyfleoedd i bobl ymwneud â diwylliant, tirweddau a threftadaeth cefn gwlad. Bydd hyn yn cael ei gyflawni drwy gefnogi cyfranogwyr i:
    - Gynnal a gwella'r amgylchedd hanesyddol, treftadaeth a harddwch.
    - Galluogi pobl i ymwneud â'r amgylchedd naturiol a chael mynediad iddo.
    - Ansawdd bywyd da i dda byw.
    - Buddsoddi mewn pobl i ddarparu gwaith teg a chreu gweithlu sy'n cael ei werthfawrogi.
    - Meddu ar y sgiliau i weithio'n ddiogel ac yn effeithiol.

A yw eich cynnig yn cynnwys camau i gefnogi peillwyr?

Mae tystiolaeth²⁶³ yn dangos pryder cynyddol ynghylch statws poblogaeth pryfed peillio, ynghyd â'r gwasanaeth peillio a ddarperir ganddynt. Mae'r prif fgythytiadau i bryfed peillio yn cynnwys colli cynefinoedd, llygredd amgylcheddol, newid yn yr hinsawdd a lledaeniad rhywogaethau estron. Mae adolygiad a gynhaliwyd yn 2015 yng nghyd-destun statws glöynnod byw y DU yn awgrymu y gallai newid yn yr hinsawdd fod yn fwy o fgythytiad i rywogaethau'r DU nag a feddyliwyd yn flaenorol.²⁶⁴

Bydd clymu cyfleoedd cyllid uniongyrchol y Cynllun â'r amcanion SLM arfaethedig yn mynd i'r afael â rhai o'r heriau sy'n wynebu peillwyr gan gynnwys colli cynefinoedd, llygredd amgylcheddol a newid yn yr hinsawdd. Byddai llawer o weithredoedd gweithredu sy'n cyd-fynd ag SLM hefyd o fudd i bryfed peillio:

- Lleihau gwrteithiau artiffisial.
- Lleihau'r defnydd o bladdwyr drwy reoli plâu'n integredig.
- Amaeth-goedwigaeth a chreu a rheoli gwrychoedd.
- Plannu glaswelltir a dolydd sy'n doreithiog o rywogaethau (ar ffurf tir pori parhaol a hefyd fel rhan o system gylchdro).
- Creu coridorau bywyd gwyllt, lleiniau pryfed peillio a chloddiau chwilod mewn caeau.

²⁶³ Potts, S.G., et al., (2010) 'Global pollinator declines: trends, impacts and drivers', *Trends in Ecology & Evolution*, 25(6), tt.345-353.

²⁶⁴ Fox, R., et al., (2015) 'The State of the UK's Butterflies'.

Bydd Gweithredoedd Sylfaenol, Opsiynol a Chydweithredol i gynnal a chreu cynefin hefyd o fudd i beillwyr. Mae gweithredoedd o'r fath yn cynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i:

- Brofi pridd.
- Rheolaeth integredig ar blâu.
- Cynlluniau rheoli gorchudd coed a gwrychoedd.
- Rheoli 10% o'r tir yn weithredol i gynnal a gwella cynefinoedd lled-naturiol.
- Adfer a rheoli pyllau dŵr parhaol a thymhorol.

G. ASESIAD O'R DDYLETSWYDD ECONOMAIDD-GYMDEITHASOL

Pa dystiolaeth a ystyriwyd er mwyn deall sut mae'r cynnig yn cyfrannu at anghydraddoldeb canlyniadau o ganlyniad i anfantais economaidd-gymdeithasol?

Mae anfantais economaidd-gymdeithasol yn golygu byw mewn amgylchiadau cymdeithasol ac economaidd llai ffafriol nag eraill yn yr un gymdeithas ac mae'n cwmpasu ffactorau amrywiol. Mae'r rhain yn cynnwys incwm a chyfoeth, ond hefyd amddifadedd mewn perthynas â ffactorau fel gwaith, iechyd, a'r amgylchedd ffisegol.

Ffermwyr

Mae Dosbarthiad Economaidd-gymdeithasol Ystadegau Gwladol (NS-SEC) yn system sy'n defnyddio cysylltiadau galwedigaeth a chyflogaeth i grwpio unigolion mewn grwpiau economaidd-gymdeithasol. Mae'n defnyddio codau'r Dosbarthiad Galwedigaethol Safonol (SOC) a'r categorïau canlynol sy'n disgrifio cysylltiadau cyflogaeth:

1. Cyflogwyr – sefydliadau mawr;
2. Cyflogwyr – sefydliadau bach;
3. Hunangyflogedig – dim gweithwyr;
4. Rheolwyr – sefydliadau mawr;
5. Rheolwyr – sefydliadau bach;
6. Goruchwylwyr;
7. Gweithwyr eraill.

Mae'r strwythur NS-SEC sy'n deillio o hyn fel a ganlyn:

1. Galwedigaethau rheoli a phroffesiynol uwch
  - 1.1. Cyflogwyr mawr a galwedigaethau rheoli a gweinyddol uwch
  - 1.2. Galwedigaethau proffesiynol uwch
2. Galwedigaethau rheoli, gweinyddol a phroffesiynol is
3. Galwedigaethau canolradd
4. Cyflogwyr bach a gweithwyr ar eu liwt eu hunain
5. Galwedigaethau goruchwyllo a thechnegol is
6. Galwedigaethau gwaith lled-ailadroddus
7. Galwedigaethau gwaith ailadroddus

8. Erioed wedi gweithio, neu ddi-waith hirdymor

Er bod y dosbarthiad ei hun yn weddol syml ac nad yw o reidrwydd yn dangos amddifadedd economaidd-gymdeithasol, mae'n ddefnyddiol gan y dangoswyd bod NS-SEC yn rhoi arwydd o brofiadau, ymddygiadau a chanlyniadau bywyd pobl. Er enghraifft, mae data gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol (ONS) yn dangos bod NS-SEC yn rhagfynegydd rhesymol mewn perthynas â disgwyliad oes²⁶⁵, oedran mamau²⁶⁶, statws priodasol rhieni newydd, a chyffredinrwydd ysmegu²⁶⁷. Mae'r rhai sydd mewn categori economaidd-gymdeithasol uwch fel arfer yn byw'n hwy ac maent yn llai tebygol o ysmegu, gyda menywod yn rhoi genedigaeth yn ddiweddarach yn eu hoes ar ôl iddynt briodi. Mae'r gwrthwyneb yn fwy tebygol o ddod i ran y rhai sydd mewn categori economaidd-gymdeithasol is, gyda phrofiadau, ymddygiadau a chanlyniadau yr ystyrir eu bod yn llai ffafriol ac yn niweidiol i iechyd a lles cyffredinol.

At hynny, mae NS-SEC yn arwydd o nodweddion cyflogaeth, megis "...remuneration (hourly or weekly wages versus monthly or annual salaries, payments for overtime, whether on an incremental pay scheme), job prospects (opportunities for promotion and notice period) and work autonomy (deciding the pace, the timing and/or the planning of tasks)."²⁶⁸ Mae amodau cyflogaeth llai ffafriol yn fwy tebygol o ddod i ran y rhai sydd mewn categori economaidd-gymdeithasol is, a cheir tystiolaeth sy'n dangos bod hyn yn cael effaith ar iechyd yn ogystal ag ar incwm a chyfoeth.

Er hynny, mae'n bwysig nodi nad yw NS-SEC yn cynnwys gwybodaeth am lefel neu natur enillion, oriau a weithiwyd, y math o gontract (yn achos cyflogeion) na lefel addysg.

Mae ffermwyr yng Nghymru fel arfer yn hunangyflogedig heb unrhyw gyflogeion, neu maent yn cyflogi nifer fechan o staff, ac felly maent yn perthyn i gategori 4 y system NS-SEC. Gellir dosbarthu gweithwyr fferm eraill yng nghategoriâu 4, 5, 6, neu 7, yn dibynnu ar eu rôl.

Fodd bynnag, ceir amrywiaeth eang o brofiad ymhlith ffermwyr o ran incwm a chyfoeth, a bydd hyn yn effeithio ar safon byw a chanlyniadau. Ym mlwyddyn ariannol 2020-21, roedd

---

²⁶⁵

<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/lifeexpectancies/datasets/onslongitudinalstudybasedestimatesoflifeexpectancylebythenationalstatistics socioeconomicclassificationnssecenglandandwales>

²⁶⁶

<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/livebirths/datasets/birthsbyparentscharacteristics>

²⁶⁷

<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/healthandsocialcare/drugusealcoholandsmoking/adhocs/005387smokingbyssec>

²⁶⁸ https://www.researchgate.net/publication/12406395_The_new_UK_National_Statistics_Socio-Economic_Classification_NS-SEC_Investigating_social_class_differences_in_self-reported_health_status

incwm cyfartalog busnesau fferm^{269,270}, ar gyfer pob fferm yng Nghymru yn £34,300, ond roedd yn amrywio'n sylweddol yn ôl y math o fferm. Incwm cyfartalog busnesau fferm ar gyfer ffermydd llaeth oedd £60,200, y cyfartaledd ar gyfer ffermydd gwartheg a defaid mewn ardaloedd llai ffafriol (LFA) oedd £29,200, a'r cyfartaledd ar gyfer ffermydd gwartheg a defaid (ar yr iseldir) oedd £22,900. Er bod incwm ffermydd llaeth yn uwch ar gyfartaledd na mathau eraill o ffermydd dros y degawd diwethaf, mae ffermydd o'r fath hefyd yn dioddef ansefydlogrwydd o flwyddyn i flwyddyn, ac mae hyn yn arwain at ansicrwydd i ffermwyr.

Mae lefelau incwm busnesau fferm yn amrywio'n sylweddol yng Nghymru. Mae gan rai ffermydd incwm o dros £75,000, tra bod ychydig dros 10% o ffermydd Cymru ag incwm busnes fferm negyddol. Ffermydd llaeth sydd â'r gyfran uchaf o ffermydd yn y braced incwm uchaf, ond mae gan oddeutu 19% incwm negyddol hefyd (y trydydd math o fferm uchaf yn y categori hwn). Fodd bynnag, ffermydd defaid/cig eidion mewn Ardal Dan Anfantais Fawr (SDA) sydd â'r gyfran uchaf o ffermydd ag incwm negyddol, tua 20%, ac yna defaid/cig eidion mewn ardal dan anfantais (DA), ychydig yn is nag 20%.

Nododd y rhan fwyaf (68%) o'r rhai a ymatebodd i arolwg o ffermydd Bach a Bach lawn yng Nghymru²⁷¹, a gynhaliwyd yn 2021, fod o leiaf un person ar yr aelwyd yn hunangyflogedig neu'n gyflogedig oddi ar y fferm er mwyn ychwanegu at incwm yr aelwyd. Yn ogystal, dywedodd bron i hanner (47%) yr ymatebwyr eu bod yn cynnal gweithgareddau anamaethyddol eraill o'u daliad. Y gweithgaredd mwyaf cyffredin o bell ffordd oedd darparu llety i dwristiaid, megis tai gwyliau, gwely a brecwast, gwersylla a glampio. Roedd ffynonellau incwm eraill yn cynnwys gwaith contractio, cynhyrchu ynni adnewyddadwy a gweithgareddau'n ymwneud â cheffylau. Ymhellach, nododd llawer o aelwydydd ffermio yn yr astudiaeth fod taliadau uniongyrchol gan Gynllun y Taliad Sylfaenol yn rhan hanfodol o'u hincwm ar y pryd, gyda ffermydd Bach yn fwy tebygol o nodi hyn (69% o gymharu â 45% ar gyfer ffermydd Bach lawn).

Er eu bod yng nghanol strwythur dosbarthiad yr NS-SEC, mae'n amlwg bod rhai ffermwyr yn wynebu pwysau mawr mewn perthynas ag incwm eu busnes fferm, a hefyd mewn perthynas ag incwm eu haelwyd – rhywbeth a allai arwain at amddifadedd materol. Mae'n anochel y bydd hyn yn cael effaith ar ansawdd eu bywydau. Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru hefyd yn nodi bod lefelau incwm isel, ynghyd ag ansicrwydd ynghylch hyfywedd ariannol y sector ffermio, yn her allweddol mewn perthynas ag iechyd meddwl ffermwyr²⁷².

---

²⁶⁹ https://www.gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2022-03/farm-incomes-april-2020-march-2021-664_0.pdf

²⁷⁰ Incwm busnes fferm yw'r enillion ariannol i bob gweithiwr di-dâl (fel ffermwyr, eu partneriaid, gweithwyr teuluol eraill ac ati) ac mae'n gymaradwy gydag elw net o weithgareddau amaethyddol. Mae'n cynnwys incwm o gynlluniau taliad sylfaenol a chynlluniau taliadau amaeth-amgylcheddol.

²⁷¹ <https://www.llyw.cymru/sites/default/files/publications/2021-10/deall-cymhellion-ffermwyr-fffermydd-bach-bach-iawn-adroddiad-llawn.pdf>

²⁷² <https://icc.gig.cymru/gwasanaethau-a-thimau/y-cyfarwyddiaeth-gwybodaeth/ymchwil-a-gwerthuso/publications/cefnogi-cymunedau-ffermio-yn-ystod-cyfnodau-o-ansicrwydd1/>

Mae Deddf Amaethyddiaeth Cymru 2023 yn pennu Rheoli Tir yn Gynaliadwy (SLM) fel fframwaith polisi ar gyfer amaethyddiaeth yng Nghymru.

Bwriedir i'r gwaith o gyflawni'r Amcanion SLM trwy'r Cynllun gael effaith gadarnhaol ar amgylchiadau economaidd-gymdeithasol ffermydd a chymunedau gwledig. Ategir hyn gan y gofyniad y dylid cyflawni'r amcanion mewn ffordd sy'n:

- a) diwallu anghenion y presennol heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain
- b) cyfrannu at gyflawni'r nodau llesiant yn adran 4 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Disgwylir i'r Cynllun effeithio ar amgylchiadau economaidd-gymdeithasol ffermwyr yn y ffyrdd allweddol canlynol:

1. Bydd y Cynllun yn darparu cymorth ar gyfer cyflawni'r canlyniadau SLM rydym yn ceisio eu sicrhau. Gall hyn roi ffrwd incwm sefydlog i'r ffermwyr dan sylw, na fyddai ffactorau fel anwadalrwydd y farchnad yn effeithio arni.
2. Yn benodol, gellir rhoi cymorth o dan y diben i wella gwytnwch busnesau amaethyddol fel y nodir yn y Ddeddf, yn unol â'r amcanion SLM. Mae hyn yn cyfrannu at leihau anfantais yn y tymor byr ac yn diogelu rhag ergydion neu ffynonellau anfantais yn y dyfodol.
3. Gellir cyflawni llawer o agweddau ar SLM mewn ffyrdd sy'n cynnig budd ariannol i fusnes y fferm. Er enghraifft, mae cynlluniau rheoli maethynnau yn cefnogi gwell ansawdd aer a dŵr, ond mae hefyd yn lleihau costau mewnbynau drwy ddefnyddio llai o wrtaith. Gall gwell effeithlonrwydd ynni arwain at arbedion cost, tra gall cynhyrchu ynni adnewyddadwy ddarparu incwm i'r fferm os yw'n gallu gwerthu ynni dros ben.

Mae'n bosibl y gallai'r newid o'r mecanweithiau cymorth presennol i'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy gael effeithiau economaidd-gymdeithasol negyddol. Bydd dull pontio a reolir ar waith wrth symud i'r system newydd, er mwyn sicrhau na fydd cyllid unrhyw ffermwr yn dod i ben yn sydyn, ynghyd â phwerau i liniaru effeithiau negyddol posibl.

Cymunedau gwledig

Er mai ffermwyr fydd yn teimlo effeithiau mwyaf y Cynllun, rydym yn cydnabod y rôl economaidd, gymdeithasol a diwylliannol allweddol sydd gan amaethyddiaeth yn y Gymru wledig, ac felly disgwylir i'r Cynllun gael effaith ar gymunedau gwledig yn fwy cyffredinol. Gall anfantais economaidd-gymdeithasol arwain at anghydraddoldeb canlyniadau mewn meysydd fel addysg, iechyd, diogelwch personol a safonau byw. Mae Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC)²⁷³ yn cynnig cyfres o ddangosyddion yn ymwneud â ffactorau sy'n gysylltiedig ag amddifadedd. Yn gyffredinol, cymysg yw'r darlun ar gyfer aelwydydd sy'n byw mewn ardaloedd gwledig:

---

²⁷³ <https://www.llyw.cymru/mynegai-amddifadedd-lluosog-cymru>

- **Incwm:** Ni welir unrhyw duedd glir o ran amddifadedd incwm mewn ardaloedd gwledig. Ardaloedd cefnog mewn dinasoedd a threfi sy'n tueddu i fod â'r lefelau amddifadedd isaf, tra bod yr ardaloedd lleiaf cefnog mewn dinasoedd a threfi yn tueddu i fod â'r lefelau amddifadedd uchaf. Gwelir bod ardaloedd gwledig rhwng y ddau begwn hyn.
- **Cyflogaeth:** Yn yr un modd â'r maes incwm, mae eithafion o ran amddifadedd cyflogaeth i'w gweld mewn dinasoedd a threfi, tra bod ardaloedd gwledig ar sbectrwm rhwng y ddau begwn.
- **Iechyd:** Mae gan ardaloedd gwledig ganlyniadau cymedrol i dda ar draws yr holl ddangosyddion iechyd ym Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, heb unrhyw batrwm amlwg; mae'r amddifadedd iechyd mwyaf difrifol yn digwydd mewn ardaloedd trefol.
- **Addysg:** Mae'r darlun ar gyfer addysg mewn ardaloedd gwledig yn debyg iawn i'r darlun ar gyfer iechyd, gyda chanlyniadau cymedrol i dda ar draws yr holl ddangosyddion addysg, heb unrhyw batrwm clir.
- **Mynediad i wasanaethau:** Dyma'r prif faes lle mae ardaloedd gwledig yn dangos lefelau amddifadedd uchel yn gyson. Mae rhai trigolion yn gallu ymdopi â'r pellter at wasanaethau ac maent yn ei dderbyn fel aberth gwerth ei gwneud er mwyn gallu elwa ar fanteision ffordd o fyw eraill sy'n gysylltiedig ag ardaloedd gwledig. I eraill, yn enwedig i bobl hŷn neu anabl, gall fod yn anodd iawn iddynt gael gafael ar wasanaethau ac fe all hyn gyfrannu'n uniongyrchol at ansawdd bywyd gwaeth.
- **Tai:** Mewn ardaloedd gwledig ni welir llawer iawn o bobl yn byw mewn tai gorlawn neu dai sydd mewn cyflwr gwael ar y cyfan; fodd bynnag, mae pobl mewn ardaloedd gwledig yn fwy tebygol o fyw mewn tai sydd o ansawdd gwael neu sy'n cynnwys peryglon difrifol.
- **Yr Amgylchedd Ffisegol:** Mae ardaloedd gwledig yn tueddu i sgorio'n wael o ran mynediad i fannau gwyrdd cyhoeddus, ond mae eu sgoriau ar gyfer 'Mannau Gwyrdd Amgylchynol' yn uchel oherwydd natur werdd gynhenid yr amgylchedd gwledig yng Nghymru. Gwelir hyn er gwaethaf y ffaith bod mesur Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru yn cynnwys hawliau tramwy cyhoeddus yng nghefn gwlad²⁷⁴, er efallai nad yw unrhyw un o'r rhain o fewn pellter digon hygyrch i aelwydydd gwledig²⁷⁵. Fodd bynnag, mae data'r Swyddfa Ystadegau Gwladol²⁷⁶ yn dangos bod aelwydydd mewn ardaloedd gwledig yn fwy tebygol o fod â gardd a bod gerddi mewn ardaloedd gwledig, ar gyfartaledd, yn llawer mwy na gerddi mewn ardaloedd trefol. Felly, mae'n bosibl nad

²⁷⁴ I gael rhagor o fanylion, cyfeiriwch at Adroddiad Technegol Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC) 2019 (<https://www.llyw.cymru/sites/default/files/statistics-and-research/2023-10/mynegai-amddifadedd-lluosog-cymru-2019-adroddiad-technegol.pdf>)

²⁷⁵ 5 munud o gerdded neu belter o 300m

²⁷⁶

<https://www.ons.gov.uk/economy/environmentalaccounts/articles/oneineightbritishhouseholdshasnogarden/2020-05-14>

yw diffyg mynediad at fan gwyrdd cyhoeddus yn broblem mor fawr ag y byddai i bobl mewn amgylcheddau trefol.

Mae lefelau llygredd yn peri mwy o broblemau mewn amgylcheddau trefol nag ardaloedd gwledig, tra bod perygl llifogydd yn amrywio'n sylweddol ar sail ffactorau eraill.

- **Diogelwch Cymunedol:** Mae ardaloedd gwledig yn tueddu i fod â lefelau trosedd is a llai o ymddygiad gwrthgymdeithasol nag ardaloedd mwy trefol; fodd bynnag, mae'n bwysig nodi y gall natur ac effaith troseddau ac ymddygiad gwrthgymdeithasol mewn ardaloedd gwledig fod yn wahanol iawn i'r rhai a welir mewn ardaloedd trefol.

Un ffordd y gallai'r Cynllun effeithio ar feysydd MALIC mewn ardaloedd gwledig yw drwy wella mynediad i gefn gwlad. O dan y Cynllun, bydd modd i Lywodraeth Cymru gefnogi gweithredoedd ar ffermydd i gynnal a gwella mynediad y cyhoedd i gefn gwlad a'r amgylchedd hanesyddol, a'u hymgysylltiad â nhw. Mae Gweithred Opsiynol (OA) o dan y Cynllun yn cynnwys ystod o fesurau y byddai ffermwyr yn gallu eu cymryd i gyflawni hyn, sy'n cynnwys uwchraddio a gwella llwybrau presennol, sefydlu mynediad newydd a chynnal ymweliadau addysgol. At hynny, gellir cefnogi prosiectau cydweithredol o dan y Cynllun i wella mynediad ar gyfer cymunedau lleol hefyd. Bydd gwell mynediad i gefn gwlad o fudd i'r rhai sy'n byw'n lleol, ond bydd o fudd hefyd i'r rhai sy'n teithio mwy o bellter i fwynhau'r amgylchedd naturiol.

Gallai'r meysydd lechyd ac Addysg weld effaith gadarnhaol hefyd o ganlyniad i'r Cynllun; bydd nifer o'r Gweithredoedd Sylfaenol yn cefnogi canlyniadau megis aer glanach, dŵr glanach a gwella iechyd anifeiliaid, a fydd yn cael effaith gadarnhaol ar iechyd pobl.

Disgwylir i'r Cynllun effeithio'n gadarnhaol ar economïau gwledig, gyda photensial i gael effaith gadarnhaol ar incwm a chyflogaeth. Yn ei dro, bydd cynaliadwyedd cymunedau gwledig yn cyfrannu at fanteision cadarnhaol mewn perthynas â chyfalaf cymdeithasol, diwylliant a'r Gymraeg.

Pa wybodaeth a gasglwyd drwy ymgysylltu â'r rhai y mae'r cynnig/penderfyniad yn effeithio arnynt, yn benodol felly y rhai sy'n dioddef anfantais economaidd-gymdeithasol?

Rydym wedi cynnal tri ymgynghoriad hyd yn hyn, sef Brexit a'n Tir, Ffermio Cynaliadwy a'n Tir a'r Papur Gwyn Amaeth. Cawsom lawer o ymatebion gan ffermwyr unigol yng Nghymru yn ogystal â chan nifer o sefydliadau sy'n eu cynrychioli. Cafodd Brexit a'n Tir 521 o ymatebion sylweddol gan unigolion a sefydliadau yn y maes ffermio, cafodd Ffermio Cynaliadwy a'n Tir 198 o ymatebion a chafodd y Papur Gwyn Amaeth 30 o ymatebion; er, mae'n werth nodi na chyflwynodd pob ymatebydd wybodaeth am eu cefndir yn y diwydiant a gall y ffigurau hyn fod yn dangyfrif. Rydym wedi ymgymryd â dau gam y cydlunio er mwyn galluogi ffermwyr – sef y rhai y bydd y Cynllun yn effeithio fwyaf arnynt – i helpu i lunio dyfodol polisi ffermio yng Nghymru. Roedd y prosiect cydlunio yn cynnwys cyfranogwyr a oedd yn amrywio o ran oedran, math o fferm, sector, deiliadaeth, ac aelodaeth â chynlluniau Llywodraeth Cymru.

Rydym wedi mynychu digwyddiadau wyneb yn wyneb pan fo hynny'n bosibl, fel digwyddiadau Cymdeithas Amaethyddol Frenhinol Cymru. Bydd sioeau teithiol a digwyddiadau wyneb yn wyneb eraill yn rhedeg drwy gydol cyfnod ymgynghori'r Cynllun er mwyn cyrraedd cynifer o ffermwyr â phosibl ledled Cymru.

A ystyriwyd nodweddion gwarchoddedig?

Cyfeiriwch at yr Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb i gael rhagor o fanylion am sut y bydd y Cynllun yn effeithio ar y rhai sydd â nodweddion gwarchoddedig.

A yw cymunedau buddiant a manau o ddiddordeb wedi'u hystyried?

Y prif gymunedau buddiant mewn perthynas â'r Cynllun yw'r gymuned amaethyddol a'r gymuned Gymraeg. O ystyried bod y Cynllun yn ymwneud â'r diwydiant amaethyddol, cafodd yr effeithiau ar y rhai yn y gymuned amaethyddol eu hystyried yn fanwl drwy gydol yr asesiad effaith. Cafodd yr effeithiau ar y Gymraeg, y rhai sy'n siarad yr iaith a'r rhai sy'n ei dysgu, eu hystyried yn yr Asesiad o'r Effaith ar y Gymraeg.

Yn ogystal, mae'r newid mewn polisi amaethyddol tuag at SLM yn golygu bod sefydliadau amgylcheddol yn cynrychioli cymuned fuddiant sylweddol arall. Mae sefydliadau o'r fath wedi bod wrthi'n ymateb i'n hymgynghoriadau; cafodd *Brexit a'n Tir* 160 o ymatebion sylweddol gan unigolion a sefydliadau â buddiannau amgylcheddol, cafodd *Ffermio Cynaliadwy a'n Tir* 32 o ymatebion a chafodd y Papur Gwyn Amaeth 27 o ymatebion. Bwriad penodol y Cynllun yw esgor ar ganlyniadau cadarnhaol o ran lliniaru newid yn yr hinsawdd a'r dirywiad mewn bioamrywiaeth. Gellir dod o hyd i Asesiad llawn o'r Effaith ar Fioamrywiaeth yn Atodiad F, ac mae Adran 5 y ddogfen hon yn ymdrin â Llesiant Amgylcheddol.

Y prif gymunedau lle yw cymunedau gwledig Cymru yn fwy cyffredinol. Manylir ar yr effeithiau ar y rhai sy'n byw mewn Ardaloedd Gwledig yn yr Asesiad Effaith Prawfesur Gwledig, a cheir trafodaeth ychwanegol yn yr Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb, gan fod demograffeg cymunedau gwledig yn tueddu i fod yn wahanol i ddemograffeg amgylcheddau trefol.

Pa wybodaeth a ystyriwyd o ran tueddiadau'r dyfodol?

Datganodd Llywodraeth Cymru argyfwng hinsawdd yn 2019 ac argyfwng natur yn 2021. Mae adroddiad sy'n dwyn y teitl *Anghydraddoldeb yng Nghymru'r Dyfodol: Meysydd i weithredu arnynt mewn gwaith, hinsawdd a newid*²⁷⁷ yn pwysleisio'r cysylltiad rhwng newid yn yr hinsawdd ac anghydraddoldeb, gan nodi mai ar y poblogaethau tlotaf a'r rhai mwyaf ar y cyrion y bydd newid yn yr hinsawdd yn effeithio fwyaf. Gyda hyn mewn golwg, trwy sicrhau bod deddfwriaeth yng Nghymru yn cyfrannu at fynd i'r afael â'r Argyfyngau Hinsawdd a Natur, bydd modd cael effaith gadarnhaol bwysig ar y rhai sy'n dioddef anfantais economaidd-gymdeithasol yn ein cymdeithas. Mae aelwydydd sy'n wynebu amddifadedd yn debygol o'i chael hi'n anoddach gallu gwrthsefyll effeithiau newid yn yr hinsawdd yn y dyfodol; er enghraifft, methu fforddio addasiadau priodol i'w cartref neu symud i ffwrdd o

---

²⁷⁷ <https://phw.nhs.wales/publications/publications1/anghydraddoldeb-yng-nghymru-r-dyfodol-meysydd-gweithredu-mewn-gwaith-hinsawdd-a-newid-demograffig/>

ardal sydd mewn perygl o lifogydd. Unigolion mewn amddifadedd iechyd sy'n wynebu'r risg fwyaf yn sgil ansawdd aer gwael.

Yn ei adroddiad, *Ymateb i Her Driphlyg Brexit, COVID-19 a'r Newid yn yr Hinsawdd i Iechyd, Llesiant a thegwch yng Nghymru*, mae Iechyd Cyhoeddus Cymru yn nodi bod ffermwyr a gweithwyr amaethyddol ymhlith y rhai y bydd newid yn yr hinsawdd yn effeithio fwyaf ar eu galwedigaeth. Felly, mae'n bwysig cynhyrchu bwyd a rheoli tir mewn ffordd sy'n cyfrannu at liniaru newid yn yr hinsawdd er mwyn sicrhau bod ffermydd yn hyfyw i ffermwyr y dyfodol, a diogeledd bwyd i'r genedl. Mae'r adroddiad hefyd yn nodi bod cymunedau gwledig yn arbennig o agored i'r 'her driphlyg', a bwriad y Cynllun yw cefnogi cynaliadwyedd y Gymru wledig ar gyfer cenedlaethau'r presennol a'r dyfodol.

Mae gan Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 a basiwyd yn ddiweddar bedwar amcan y mae gweithredoedd y Cynllun wedi'u llunio i'w cyflawni. Bydd amcanion strategol yn ymwneud â lliniaru ac addasu i newid yn yr hinsawdd, cynnal a gwella ecosystemau, a chadw, gwella a hyrwyddo cefn gwlad ac adnoddau diwylliannol, a chynnal y Gymraeg a hybu a hwyluso ei defnydd i'w cyflawni ochr yn ochr â'r amcan strategol cyntaf, sef cynhyrchu bwyd a nwyddau eraill yn gynaliadwy. Felly, bwriad y Ddeddf yw mynd i'r afael â thueddiadau'r argyfyngau hinsawdd a natur yn y dyfodol, a bydd y Cynllun yn darparu ar gyfer targedu materion penodol fel llygredd aer, llygredd dŵr a pherygl llifogydd. I gael rhagor o fanylion am sut y disgwyliwn i'r Cynllun effeithio ar newid yn yr hinsawdd a bioamrywiaeth, gweler yr Asesiadau o'r Effaith ar Lesiant Amgylcheddol a Bioamrywiaeth.

Pa ddata a ystyriwyd (data cenedlaethol a lleol)?

Rydym wedi ystyried amrywiaeth eang o ffynonellau data a ffynonellau tystiolaeth eraill drwy gydol ein hasesiadau effaith. Mae'r rhain yn cynnwys data fel Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, data'r Cyfrifiad a data arolygon a gynhaliwyd gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol, llenyddiaeth academaidd, ac ymchwil a gynhyrchwyd gan sefydliadau sydd â buddiant mewn amaethyddiaeth. Gyda'i gilydd, mae'r gwahanol ffynonellau hyn yn ein galluogi i asesu effeithiau posibl y Cynllun mewn perthynas ag amryfal ffactorau sy'n berthnasol i statws economaidd-gymdeithasol.

Sut gallai'r cynnig waethygu ymhellach yr anghydraddoldeb canlyniadau a brofir o ganlyniad i anfantais economaidd-gymdeithasol?

Rhowch fanylion ynghylch anghydraddoldebau canlyniadau sy'n debygol o gael eu heffeithio a'r bobl a'r cymunedau hynny sy'n debygol o gael eu heffeithio

Ni ddisgwylir y bydd y Cynllun yn effeithio ar unrhyw un mewn modd sy'n gwaethygu anghydraddoldeb canlyniadau oherwydd anfantais economaidd-gymdeithasol.

Serch hynny, rydym yn cydnabod bod y Cynllun yn cynrychioli newid sylweddol mewn polisi amaethyddol yng Nghymru, a bydd angen ystyried hyn er mwyn lleihau'r risg y bydd unrhyw un yn dioddef effeithiau andwyol, yn enwedig o ran y rhai sydd eisoes yn dioddef anfantais economaidd-gymdeithasol. Er mwyn lliniaru effeithiau andwyol, bydd cyfnod pontio rhwng Cynllun y Taliad Sylfaenol presennol a'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy. Golyga hyn na fydd taliadau ffermwyr yn dod i ben yn sydyn, pa un a fyddant yn dewis ymuno â'r Cynllun newydd ai peidio.

Byddwn yn parhau i archwilio a yw mecanweithiau megis capio neu dapio taliadau yn addas i'r Cynllun i sicrhau nad yw ffermwyr sydd mewn perygl o anghydraddoldeb yn cael eu rhoi dan anfantais bellach.

I gael rhagor o fanylion am sut y disgwyliwn i'r Cynllun effeithio ar wahanol grwpiau demograffig, gan gynnwys y rhai â nodweddion gwarchoddedig, cyfeiriwch at yr Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb.

Sut gallai'r penderfyniad wella canlyniadau i'r rhai sy'n profi anfantais economaidd-gymdeithasol?

Rhowch fanylion am y canlyniadau a fydd yn cael eu gwella ac i bwy.

Bwriad fframwaith deddfwriaethol Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) (2023), a'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy, yw cyd-fynd â'r ddeddfwriaeth bresennol ac ymrwymadau Llywodraeth Cymru o ran yr argyfyngau hinsawdd a natur, a llesiant cenedlaethau'r dyfodol.

Y ffordd gyntaf y bydd y Cynllun yn cefnogi gwell canlyniadau i'r rheini sy'n dioddef anfantais economaidd-gymdeithasol yw gwell canlyniadau iechyd. Bydd aer a dŵr glanach yn arbennig yn lleihau'r risgiau i iechyd, yn enwedig ymhlith grwpiau mwy agored i niwed. Ymhellach, bydd gwell mynediad i gefn gwlad yn cynnig mwy o gyfleoedd ar gyfer hamdden ac ymarfer corff, gan fod o fudd i iechyd corfforol a meddyliol. Ceir rhagor o fanylion am effeithiau'r Cynllun ar iechyd yn Adran 2 y ddogfen hon.

Yr ail ffordd y bydd y Cynllun yn cefnogi'r rhai sy'n dioddef anfantais economaidd-gymdeithasol yw drwy leihau'r perygl o lifogydd a sychder. Fel arfer, mae pobl sy'n dioddef amddifadedd â llai o rym i newid eu sefyllfa, er enghraifft, drwy symud i eiddo gwahanol os yw eu cartref mewn ardal lle ceir perygl mawr o lifogydd. O'r herwydd, bydd pennu SLM fel fframwaith ar gyfer ffermio yng Nghymru yn y dyfodol o fudd arbennig i'r rhai sy'n dioddef anfantais oherwydd y canlyniadau amgylcheddol cadarnhaol y bwriedir i'r Cynllun eu galluogi.

Yn fwy penodol, mae'r Cynllun wedi'i lunio i ddod â budd i ffermwyr mewn nifer o ffyrdd, gan wella canlyniadau i'r rhai sy'n dioddef anfantais economaidd-gymdeithasol.

Bydd cymryd rhan yn y Cynllun yn rhoi ffrwd incwm sefydlog i ffermwyr, gan roi sicrwydd iddynt o ran eu sefyllfa ariannol eu hunain a hefyd o ran eu gallu i gyflogi gweithwyr a chontractwyr. Bydd y sefydlogrwydd hwn yn esgor ar fanteision economaidd a allai, yn eu tro, arwain at fanteision iechyd meddwl drwy leddfu ansicrwydd a straen ariannol. Disgwylir hefyd y ceir manteision cymdeithasol cadarnhaol drwy alluogi ffermwyr a'u teuluoedd i barhau i fod yn aelodau o'u cymunedau.

Mae Rheoli Tir yn Gynaliadwy yn fframwaith cyfannol y bwriedir iddo fod o fudd i'r amgylchedd ac i ffermwyr. Mae gweithredoedd o fewn y Cynllun a fydd yn helpu ffermwyr i leihau eu costau, gan gael effaith gadarnhaol ar eu hincwm. Ymhellach, bwriad SLM yw gwella gallu i wrthsefyll effeithiau negyddol newid yn yr hinsawdd, yn ogystal â lliniaru'r

effeithiau hyn yn uniongyrchol – rhywbeth a fydd yn helpu busnesau fferm i baratoi ar gyfer y dyfodol a sicrhau y bydd ffermydd yn parhau i fod yn hyfyw ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol.

Sut byddwch chi'n monitro effaith y penderfyniad hwn? (Ystyriwch ganlyniadau ehangach)

A oes angen casglu gwybodaeth fonitro newydd? Os felly, pa wybodaeth?

Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) (2023) yn darparu'r pwerau ar gyfer monitro a gwerthuso SLM yn ei gyfanrwydd, ynghyd â'r Cynllun. Bydd strategaeth fonitro a gwerthuso yn y dyfodol yn manylu ar sut y mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu asesu'r modd y cyflawnir canlyniadau amgylcheddol, economaidd, cymdeithasol a diwylliannol.